

1933 ते

पीढ़ी

85

माला

अंक ४

अगस्त 2018 | ₹ 50

ਨਸੇੜੀ ਦੁਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਕਿਓਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ?

Why do alcoholics blame others?

ਅਸੀਂ ਨਸੇੜੀ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਕਸੂਰਵਾਰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਚੁਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਫਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਸਿਵਾਇ ਆਪਣੇ ਅਸੀਂ ਨਸੇੜੀ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਤੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਸੂਰਵਾਰ ਸਮਝਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਵਜ਼ਾ ਕਰਕੇ, ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਤਰੋਤ ਮਰੋਤ ਕੇ ਕਸੂਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਸੌਖਾ ਹੈ ਬਜਾਏ ਇਸਦੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਨਸ਼ਾ ਲੈਣ ਲੱਗੀਏ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕਹੀਏ।

When it comes to the blame game, alcoholics are professionals. We can blame anyone and anything but ourselves when it comes to the predicaments we find ourselves in and the choices we make. For some reason, it's easier to manipulate reality and shift blame than it is to own up to the fact that every time we pick up a drink, we are choosing to do so.

ਅਸੀਂ ਇਹ ਕੋਈ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਕੀ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਜਾਂ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਕਸੂਰਵਾਰ ਸਮਝੀਏ। ਇਹ ਤਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਸੇੜੀ ਹੋਣ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜੋ ਨਸ਼ਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰੇਕ ਨੂੰ ਤੇ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਕਸੂਰਵਾਰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਕੁਝ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਦਲੀਲਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ ਕੋਈ ਨਸੇੜੀ ਇਓਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕੁਝ ਉਹ ਵਜ਼ਾਵਾਂ ਇਸਦੀਆਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਸੂਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਇਨਸਾਨ ਜਾਂ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਏਨਾ ਜ਼ੋਰ ਕਿਓਂ ਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।

It isn't even a conscious choice to blame others or to blame life circumstances. It's seemingly part of the nature of being an alcoholic. As someone who drank and blamed everyone and everything but myself, I have some insight into the reasoning behind why an alcoholic chooses to operate this way. The following are potential reasons we try so hard to shift blame.

ਅੰਦਰੋਂ ਅਸੀਂ ਸੁਰਮਿਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ: ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਭੈੜਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਉਸ ਸਭ ਬਾਬੇ ਜੋ ਨਸੇ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਮੈਂ ਕਰ ਬੈਠਣਾ ਤੇ ਜਾਂ ਚੁਣ ਬੈਠਣਾ।

ਕਿਸੇ ਵਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਪਰ, ਇਹ ਕਬੂਲਣ ਨਾਲ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇੱਹ ਸੁਰਮਿਦਗੀ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮੰਨਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਤ-ਵਿਛੋਤੇ ਨੂੰ ਕਸੂਰਵਾਰ ਸਮਝਣਾ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਹੁਣੇ ਜਿਹੇ ਲੰਘਿਆ ਹੋਵਾਂ ਜਾਂ ਇਸਨੂੰ ਕਿ ਮੇਰੀ ਰਿਗਸ਼ਾ-ਵਿਰੋਧੀ ਦੁਆਈ ਮੇਰੇ ਨਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਦੇ ਨਾ ਮੰਨਣਾ ਕਿ ਮੈਂ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਬੱਸ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਨਸੇੜੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਹੋ ਮਣਾ ਲੈਣਾ (ਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਟਿੱਲ ਲਾਉਣੀ) ਕਿ ਬੱਸ ਏਨੀ ਕੁ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਿਰਫ਼।

We're embarrassed. I was often mortified about my actions and the choices I made while under the influence. For some reason, admitting that the situation was fully my own fault made it even more embarrassing. So instead of taking ownership of my actions, I blamed the breakup I had just gone through or the way my anti-depressant interacted with alcohol. The reasoning behind my actions was never simply because I had a problem with alcohol. I always convinced myself (and tried to convince everyone else) that there was more to it than that.

ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਕਸੂਰ ਕੱਢੀਏ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਬਦਲਣਾ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਲਈ, ਇਹ ਵਜ਼ਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਰਹੀ ਕਿ ਕਿਓਂ ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਸੂਰਵਾਰ ਸਮਝਿਆ ਨਸੇ ਵਿਚ ਜਾਂ ਨਸੇ ਕਰਕੇ ਕੀਤੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦੇ ਲਈ। ਪਰ ਮੈਂ ਨਸ਼ਾ ਛੱਡਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨਣਾ। ਨਸ਼ਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜੋ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਉਹ ਕਰਨਾ, ਤੇ ਅਕਸਰ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਿੱਕਲਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਹਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਕਸੂਰਵਾਰ ਕਹਿਣਾ।

If we take the blame, that means something has to change. For me, this reason was a huge factor in never wanting to blame myself for the situations I got into while drinking. If I admitted that I was responsible for my actions, that

would mean something in my life would have to change. But I wasn't ready to stop drinking, so I wasn't about to admit to anything being my fault. I did whatever I could to continue drinking, and often that meant blaming others and blaming situations.

ਅਸੀਂ ਸਚਮੁਚ, ਸੱਚੀਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਸੇੜੀ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਨਸੇੜੀ ਅਜੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅੱਧਾ ਮਸਲਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਮੰਨਦਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਨਸੇੜੀ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਸੇੜੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਨਸੇੜੀ ਨਹੀਂ ਬਣੇ ਹਨ ਅਜੇ। ਐਡਿਕਟ ਸਾਇਸ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ: "ਨਸੇ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਵਰਤ ਰਹੇ ਨਸਲੇੜੀ ਇਹ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਸ਼ਾ ਤਾਂ ਇੱਕ ਹੱਲ/ਜੁਆਬ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਦਵਾਈ ਹੈ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵੁਕ/ਜਜਬਾਤੀ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਦਿਨ ਲੰਘਾਉਂਦੇ-ਕੱਢਦੇ ਹਨ... ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਇਹ ਕਰੇ ਕਿ ਸਰਾਬ ਜਾਂ/ਅਤੇ ਫੁੱਗਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਬਿਮਾਰੀ ਹੈ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸੁਣਨਾ ਵੀ ਅਸਹਿ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਉਹ ਜੀ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।" ਅਤੇ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਕਸੂਰਵਾਰ ਹੋਣਾ ਮੰਨਣਾ ਔਖਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਮਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਨ ਰਿਹਾ ਹੋਏ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

We really, truly don't believe our addiction is a problem. Part of active addiction is denial, which means an addict thinks he or she does not have a problem. Addict Science states, "Active addicts see alcohol and/or drugs as the solution, they rely on them as medicine to treat their emotional ills and get them through each day...So any suggestion that alcohol or drugs are the problem is unbearable because it challenges the assumptions that are the basis of their lives." And it's true. It's difficult to take the blame for something when your mind is thoroughly convinced that it is not your fault.

(THE RECOVERY VILLAGE
(SPACE BY BHULLAR FAMILY,
NIZAMPUR

ਬਾਨੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ, ਨਵਤੇਜ ਸਿੰਘ
ਬਾਨੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਟ੍ਰਸਟ
ਪੀ.ਐਚ.ਵੈਸ਼ਨਵ

www.facebook.com/groups/preetlari
preetlarhi@gmail.com; preetlari.wordpress.com;
apnaorg.com/preetlari; apnaorg.com/audio/poonam

ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ ਨੌਜਵਾਨ ਸੰਪਾਦਕ ਸੁਮੀਤ
ਸਿੰਘ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਵੈਸ਼ਨਵ ਦੇ
ਅਨੁਠੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇਣ ਸਦਕਾ ਜਿੰਦਾ ਹੈ।

"ਨਿਕ..." ਉਸਨੇ ਕਹਿਣਾ ਸੁਰ ਕੀਤਾ
"ਅੱਜ-ਕੱਲ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?" ਮੈਂ ਪ੍ਰੋਫਿਆ
"ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ..."
"ਤੂੰ ਉਸਨੂੰ ਖਤ ਨਹੀਂ ਲਿਖਦੀ ?"
"ਨਹੀਂ..." "ਕਿਉਂ ?"
"ਤੂੰ ਖਦਾ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ?"
ਉਸਨੇ ਪ੍ਰੋਫਿਆ
"ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਲੰਬਾ-ਚੌਤਾ ਮਸਲਾ
ਹੈ..." ਮੈਂ ਉਬਾਸੀ ਲੈ ਕੇ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ,
"ਪਰ ਇਹ ਦੱਸ, ਤੂੰ ਉਸਨੂੰ ਖਤ ਕਿਉਂ
ਨਹੀਂ ਲਿਖਦੀ ?"
"ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇ, ਤੂੰ
ਖਦਾ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ?"
"ਹਾਂ..." ਮੈਂ ਬਹਿਸ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ
ਕਿਹਾ।
"ਚੰਗਾ, ਤਾਂ ਕੀ ਤੂੰ ਖਦਾ ਨੂੰ ਖਤ ਲਿਖਦੀ
ਹੈ ?"
- ਕੁਰਤਲ-ਐਨ-ਹੈਦਰ ਦੀ ਉਰਦੂ
ਕਹਾਣੀ 'ਉਡੀਕ' 'ਚੋ...

ਬਾਲ ਸੁਨੇਹੜੇ 25-28

ਮੁੱਖ ਸਫ਼ਾ: ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਕੁੜੀ
ਤਸਵੀਰ: ਰਤਿਕਾ ਸਿੰਘ

ਸੰਪਾਦਕ ਪੂਨਮ ਸਿੰਘ
ਸੰਚਾਲਕ ਰੱਤੀ ਕੰਤ ਸਿੰਘ

ਸੰਪਾਦਕੀ 4

ਪੂਨਮ ਸਿੰਘ ; ਪਾਸ਼ਾ ਸਿੰਘ ਵਿੱਲੋਂ

ਅਹਿਮ 7 ਕੁਲਦੀਪ ਨਜਰ ਨਾਲ ਇੱਕ ਯਾਦਗਾਰ ਮੁਲਾਕਾਤ

ਸਾਬੀ ਲਿਧਿਆਣਵੀ-ਲੰਡਨ

ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਸਸੀ ਸਮੁੰਦਰਾ, ਸੁਲਤਾਨਾ ਬੇਗਮ, ਹਰਲੀਨ ਸੋਨਾ, ਮਨਮੋਹਣ ਕੌਰ, ਗਗਨਦੀਪ ਚੀਮਾ (5);
ਬੀਬਾ ਬਲਵੰਤ, ਨਵਜੀਤ ਸੰਧੂ, ਪਰਮਜੀਤ ਪੱਪ੍ਪੁ (6); ਰਮਨ, ਗੁਲਸ਼ਨ ਦਿਆਲ (43)

ਕਹਾਣੀਆਂ 12 ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ
14 ਭੈਣ ਦੀ ਮਹਿਕ
16 ਬੈਕ ਰੂਮ

ਮਕਸੂਦ ਸਾਕਿਬ
ਨਵਤੇਜ ਸਿੰਘ
ਸਾਬੀ ਲਿਧਿਆਣਵੀ-ਲੰਡਨ

ਖਾਸ "ਤੂੰ ਘਰ ਚਲਾ ਜਾ" (ਮਕਸੂਦ ਸਾਕਿਬ) ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਕਿਤਾਬ ਬਾਰੇ ਪੂਨਮ ਸਿੰਘ

ਖੋਜ 29 ਮਹਿੰਗੇ ਵਿਆਹ ਕਿਵੇਂ ਮਾੜੇ

ਨੋਜਵਾਨ ਆਵਾਜ਼ ਨਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਹਾਅ ਮਨਭਾਵਨ ਕਾਹਲੋਂ

ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲਤੀਵਾਰ 36 ਸੋਢੀ ਦੀ ਦੁਨੀਆ - ਕੁਦਰਤੀ ਫਲਸਫ਼ੇਈ ਯੋਸਤੀਨ ਗੌਰਦਰ

ਗਵਾਚੀਆਂ ਗੱਲਾਂ 30 ਗਵਾਚੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅਨਵਰ ਅਲੀ (ਕਾਰਟੂਨਿਸਟ), ਪਾਕ.

ਲਤੀਵਾਰ ਕਿਤਾਬ 39 ਅੱਠ ਮਾਰਚ ਤੋਂ ਅੱਠ ਮਾਰਚ ਕਾਨਾ ਸਿੰਘ

ਦਾਰ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ 44 ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਰਹੱਸ ਦੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ

ਆਪਾ-ਸੁਧਾਰ ਅੀਭਿਆਸ 29 ਦੁਚਿੰਤੀ ਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਰਾਹ-ਦਿਸੇਰਾਈ ਇਨਸਾਨਵਾਦੀ ਲਹਿਰ

ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਅਗਵਾਈ 42 ਅਗਸਤ ਲਈ ਅਗਵਾਈ-ਵਾਕ ਮੀਨਾ ਓਮ, ਪ੍ਰਣਾਮ "ਪ੍ਰਣਾਮ"

ਮੇਰਾ ਸਫ਼ਾ 46 ਬਲਦੇਵ ਕਿਸ਼ਣ ਸਰਮਾ ਐਸ ਬਲਵੰਤ

PREET LARI IN ENGLISH

47 When an Englishwoman visited... Katherine Butler Schofield

50 Now i Become Myself (poem) Mary Sarton

ADDRESS: Preet Lari, Village Preet Nagar (Distt Amritsar) 143109

98762 63725 (Publisher), 7347642206 (Editor); (Office) 9463226501.

Bank Draft: "PREETLARI" Pay @ any Chandigarh or Amritsar bank.

FOR BANK TO BANK TRANSFER , OUR BANK ACCOUNT : "Preet Lari Trust";

PNB (637900) 6379002100000349 IFSC: PUNB0637900; SWIFT: PUNBINBBAH

ਛਾਪਕ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਰੱਤੀ ਕੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ ਟ੍ਰਸਟ ਲਈ ਪ੍ਰਿੰਟਵੈਲ, 146 ਫੋਕਲ ਪੋਈਟ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਛਾਪਵਾਅ
ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ।

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਹੈਂਡਾਫਿਸ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ
(ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) 143109

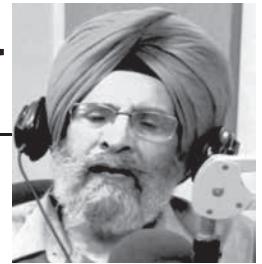
ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ ਡੀਪੀਆਈ ਪੰਜਾਬ (ਚਿੰਨੀ 302
2/47-58ਬ-1277 8/3/77) ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ
ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਤੇ ਲਾਈਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਲਈ ਪਰਵਾਨ।

ਕਰਨੀ ਕਥਨੀ

ਸੰਪਾਦਕੀ

ਪੰਡੀ ਤੇ ਗਏ ਹੁਣ ਬਿਰਖ ਵੀ ਚੱਲੋ

ਪਸੋਂ ਰਾ ਸਿੰਘ ਫਿਲੋ

ਪਿੰਡੀ ਜਿਹੇ ਮਦਨਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਮਸ਼ੂਰ ਗਾਇਕ ਅਤੇ ਸੁਫੀ ਰੰਗਤ ਦੇ ਇਨਸਾਨ, ਕਵੀ ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਏ ਸਨ ਇੱਕ ਬੈਠਕ-ਜਸ਼ਨ ਵਿਚ (ਮਾਝਾ ਹਾਊਸ ਵੱਲੋਂ ਕਰਾਏ) - ਗਉਣ ਦੇ ਲਈ। ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਹੋਟਲ ਦੇ ਲੱਨ ਵਿਚ ਹਨੇਰਾ ਪਏ ਸਭ ਬੈਠੇ ਸੀ, ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਉਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸੁਹਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ, ਤੇ ਜਦੋਂ ਗਾਇਆ ਤਾਂ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਗਉਣ ਲਈ ਵੀ ਸੌਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਹੜੇ ਗਾਉਣ ਤੋਂ ਵਿਖ ਰੱਖੇ ਜਾਪੇ ਸੀ (ਤੇ ਅਕਸਰ ਓਹੋ ਸਨ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ: "ਅੰਬਰਸਰੀਓ, ਹੁਣ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤੁਸੀਂ ਪਿੰਡੀ ਕਿਓਂ ਰਹਿ ਗਏ ਹੋ!" ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ 'ਤੁਹਾਡੀ ਕਰਨੀ ਤੇ ਕਥਨੀ ਵਿਚ ਫਰਕ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਦਿਨ ਭਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ (ਇਹ ਇੱਕ ਧਰਮ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਗੁਣਗਾਣ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਦਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ! ਮੁੜ ਕੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਨਾਅਰੇ ਵਾਂਗ ਕਿਹਾ: "ਚਲੋ ਨ ਪ੍ਰੀਤ ਨਗਰ ਰੋਣਕਾਂ ਲਾਈਏ!"

ਇਸ "ਮਾਝਾ ਹਾਊਸ" ਬਾਰੇ ਸੁਣੋ- ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਇੱਕ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਕੁਆਰੇਪਣ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁਹੀਦ ਹੋਏ ਫੌਜੀ ਅਫਸਰ ਗਿੱਲ ਦੇ ਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਲੋਟ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ (ਪਿਤਾ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਬਾਅਦ ਵਿਚ)। ਇਸ ਸੁਹੀਦ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਅਤੇ ਭਾਈਨੇ, ਜੋ ਹੁਣ ਇਸ ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ ਮੌਕਲੇ ਬੰਗਲਾਨੁਮਾ ਮਕਾਨ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਹਨ- ਇਹ ਘਰ ਸਮਾਜਕ ਕੰਮ ਲਈ ਵਰਤਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਬਜਾਏ ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਦੇ। ਆਪ ਉਹ ਇੰਲੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਸੁਮੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਮਾਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲ ਪਏ ਆ ਕੇ, ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮਿਲੁਣ ਹੋਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਗਿੱਲ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪਬਲਿਸ਼ਿੰਗ ਹਾਊਸ ਦੀ ਏਜੰਟ ਹਨ ਸਾਹਿਤ ਚੁਨ੍ਹ ਲਈ)। ਇਹ ਇਲੀਓਂ ਆ ਇਸ "ਮਾਝਾ ਹਾਊਸ" ਵਿਚ ਸਮਾਜ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਤਲਬ ਰੱਖਦੀ ਗੱਲਬਾਤ, ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਟੋਲੀ ਇੱਥੇ ਬਣਾਈ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੇ 5000 ਰੁ. ਦੇ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਲਈ ਮੈਂਬਰ ਬਣੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲਈ 200-300 ਰੁ. ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਵੇਖੋ, ਇਹ ਰੋਜ਼ ਦਾ 10 ਰੁਪਿਆ ਬਣਦਾ ਹੈ! ਕੋਈ ਘਰ, ਸਮਾਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਰਾ ਢਣਾ ਝੱਲ ਕੇ ਸਭ ਵਿਚਿਤ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ - ਤੇ ਕੋਈ ਚੂਲੀ ਦੁੱਧ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ! ਹੈ ਬਈ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ?

- ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ

ਇਸ ਸਾਲ ਡੇਢ ਲੱਖ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਦਾਖਲੇ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਕਦੇ ਨਾ ਵਾਪਿਸ ਆਉਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਿਰ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਪੈਸਿਆਂ ਵਿਚ 27,000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੇ ਇਹ ਪੰਡੀ ਹੁੰਦੇ ਜੋ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪਿੰਡੋਂ ਵਾਪਿਸ ਆਪਣੀ ਜੂਹ ਵਿਚ ਪਰਤਕੇ ਆਹਲਣੇ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਚੱਲੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਚੁਕਾਈ ਕੀਮਤ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਲਾਹੌਰੰਦ ਸੌਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਆਪ ਉਹ ਪੌਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨੰਗੀ ਹੋ ਰਹੀ ਕੰਡ ਉਪਰ ਛਾਂ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਇਸ ਹਿਜਰਤ ਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਰੁਪਏਈਆਂ, ਪੈਸਿਆਂ ਤੀਕ ਸੀਮਤ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਕੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਆਲਮ ਦਾ ਚੁਕਵਾਂ ਨਾਂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਧੁਰ-ਅੰਦਰ ਝਾਤ ਮਾਰਨੀ ਪਵੇਗੀ:

"ਏਥੇ ਕਰਨ ਅਜਕਲ ਬਿਰਖ ਵੀ, ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਜਾਣ ਦੇ ਮਸਵਰੇ!" ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਉੱਨਤ ਦੇਸਾਂ ਦੀ ਇਸ ਚੰਦ-ਚਾਂਦਨੀ ਦੀ ਚਕਾ-ਚੌਧ ਵਿਚ ਆ ਰਲਿਆਂ, ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਦੀ ਅਜੋਕੀ ਇਹ ਰੰਗਤ ਵੇਖ ਕੇ ਦੇਸੋ ਆਉਂਦੇ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਵੀ ਅਕਸਰ ਟਪਲਾ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਵੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਸਾਡੀ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਵੇਦਨਾ ਮੈਨੂੰ ਰੰਗ-ਬਿੰਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਟੁੱਟੇ ਪਤਿਆਂ ਦੀ ਵੇਦਨਾ ਵਰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਹਵਾ ਦੇ ਬੇਡਿਆਂ ਨਾਲ ਸੱਤ-ਸਮੁੰਦਰ ਪਾਰ ਦੂਰ ਕਿਸੇ ਹਰੇ ਕਚੂਰ ਬਿਰਖ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਆਏ ਹੋਣ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਰਜੂ ਵੀ ਤੇ ਇਕ ਸਕੂਨ ਵੀ। ਉਸ ਬਿਰਖ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਮਾਣੇ ਪਲਾਂ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਤੇ ਨਿੱਘ ਵੀ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਬਿਰਖ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਵਿਯੋਗ ਵੀ। ਉਸ ਬਿਰਖ ਦੀ ਸੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਪਰਦਾਦਾਰੀ ਚਿਤਵਦਿਆਂ ਉਹਨੂੰ ਹੋਰ ਸੰਦਰ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਹਸਰਤ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਬਿਰਖ ਨੂੰ ਨੰਗੇ ਪਿੰਡੇ ਛੱਡ ਆਉਣ

ਦਾ ਹਿਰਖ ਵੀ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਸ ਦੀਪਕ ਵਰਗੀ ਜਿਹਨੇ ਆਪਣੇ ਉਸ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਨੇਰੇ ਉਤੇ ਟਿਮ-ਟਿਮਾਉਣਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਆਲਮ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੁਝ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੈ ਮੇਰੀ ਇਹ ਨਜ਼ਮ:

ਕੀ ਰੱਖੀਏ ਨਾਂ ਇਸ ਆਲਮ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਲ ਵਿਚ ਰਿਸਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਦਾ। ਸਾਥੋਂ ਟੁੱਟ ਗਏ ਕੌਲ ਕਰਾਰਾਂ ਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਣਸੁਣੀਆਂ ਫਰਿਆਦਾਂ ਦਾ। ਕੀ ਰੱਖੀਏ ਨਾਂ ..... ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਮੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਆਸਾਂ ਸਨ ਵਡੀਆਂ ਮੇਰੇ 'ਤੇ। ਮੈਂ ਚਾਨਣ ਲੈ ਕੇ ਪਰਤਾਂਗਾ, ਸਜਾਂਗਾ ਆਣ ਬਨੇਰੇ 'ਤੇ। ਪਰ ਤਲਖ ਹਵਾਵਾਂ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ, ਨਾ ਚੱਲਿਆਂ ਜੋਰ ਚਿਰਾਗਾਂ ਦਾ। ਕੀ ਰੱਖੀਏ ਨਾਂ ....

ਇਹ ਖਸਲਤ ਰਹੀ ਹਨ੍ਹੇ ਦੀ, ਕੋਈ ਜੁਗਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਨਈਂ। ਉਹ ਟਿਮਕਣ ਬਾਝੋਂ ਰਹਿੰਦਾ ਨਈਂ, ਤੇ ਨ੍ਹੇਰਾ ਚਾਨਣ ਚਾਹੁੰਦਾ ਨਈਂ। ਇਹ ਝਤਪ ਨਹੀਂ ਕੁਝ ਰਾਤਾਂ ਦੀ, ਇਹ ਘੱਲ ਹੈ ਆਦਿ ਜੁਗਦਾਂ ਦਾ। ਕੀ ਰੱਖੀਏ ਨਾਂ .....

ਇਕ ਐਸੀ ਰਾਤ ਦਾ ਆਲਮ ਸੀ, ਮੈਂ ਸੰਗ ਜੁਗਨੂੰਾਂ ਤੁਰ ਆਇਆ। ਮਾਂ ਸੇਜਲ ਨੈਣੀਂ ਤਕਦੀ ਰਹੀ, ਜੂਹ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਪਿਉ ਮੁੜ ਆਇਆ। ਉਹ ਮੇਰੀਆਂ ਮੰਨਤਾਂ ਮੰਨਦੇ ਰਹੇ, ਖੁਦ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀਣ ਆਜ਼ਾਬਾਂ ਦਾ। ਕੀ ਰੱਖੀਏ ਨਾਂ ..... ਮੈਂ ਹਾਂ ਤੇ ਕੈਸਾ ਦੀਪਕ ਹਾਂ, ਜੋ ਪਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਬਲਿਆ ਹਾਂ। ਲੈ ਚਮਕ ਅਮਾਨਤ ਤੁਰ ਆਇਆਂ, ਸੰਗ ਚੰਨ ਚਾਨਣੀਂ ਰਲਿਆ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਕਰਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਹਿਣਾ, ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜੁਨ-ਖਰਾਬਾਂ ਦਾ। ਕੀ ਰੱਖੀਏ ਨਾਂ .....

{ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ}

ਕਾਵਿ ਡੜੀ

ਸਾਵਨ

ਨਵੀਂ ਕਵਿਤਾ
**ਖਾਮੋਸ਼ ਔਰਤਾਂ ਦੀਆਂ
ਕਹਾਣੀਆਂ**

 ਸੁਲਤਾਨ
ਹਰਲੀਨ

ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸਦੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ
ਖਾਮੋਸ਼ ਔਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਿਓ
ਮੈਂ ਅੱਗ ਲਾ ਦੇਵਾਂਗੀ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ
ਨਹੂੰ...
ਇੱਝ ਹੀ ਬਦਲੇਗਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੁਣ..

ਦਿਉ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਅਹਿਸਾਨ ਫਰਾਮੋਸ
ਕਰਸੀਆਂ
ਮੈਂ ਬਾਲ ਦੇਵਾਂਗੀ ਕਿਸੇ
ਹੋਲੀ ਜਾਂ ਲੋਹੜੀ ਵਾਂਗ
ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਤਿਉਹਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਰੱਖ ਕੇ...
ਇੱਝ ਹੀ ਰਚਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਨਵਾਂ
ਫਲਸਫਾ ਕੋਈ..

ਇੱਝ ਕਰੋ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੌਜਮ ਦੇ ਦਿਉ
ਇਕ ਇੱਕ ਕਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ..
ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਵਿੱਚੋਂ ਪੱਤੜੜ ਕੱਢ ਦੇਵਾਂ
ਅਤੇ ਸਾਵਣ ਵਿੱਚੋਂ ਸੋਕਾ
ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ ..
ਇੱਝ ਹੀ ਵਣ ਤ੍ਰਿਣ ਮੌਲਦੇ
ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਨੇ ਹੁਣ...!

ਮਾਂ ਦੇ ਕੰਧਾੜੇ?

 ਸੁਲਤਾਨ
ਮਨਮੁਹਾਨ

ਮਤਾ ਐਵੇਂ ਨਾ ਮਾਂ ਦੇ ਕੰਧਾੜੇ ਚੜਿਆ
ਕਰ,

ਹਰ ਵਕਤ ਨਾ ਬੇਜੀ ਬੇਜੀ ਕਰਿਆ ਕਰ,
ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਮਨ ਦੀ ਵੀ ਗੱਲ ਕਰਿਆ ਕਰ,
ਮੜਾ ਐਵੇਂ ਨਾ ਸੋਹਣਾ ਜਿਹਾ ਬਣਿਆ ਕਰ,
ਦੁਨੀਆ ਕਦੋਂ ਦੀ ਚੰਨ ਤੱਕ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ ਏ,
ਐਵੇਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਨਾ ਮਾਂ ਦਾ ਪੱਲੂ ਫਿੜਿਆ
ਕਰ!

ਮੜਾ ਐਵੇਂ ਨਾ ਸਤ੍ਤੂ ਜਿਹਾ ਬਣਿਆ ਕਰ,
ਪਿਆਰ ਦੇ ਰੰਗੇ ਮਹਿਕੇ ਗਲੋਟਿਆਂ ਨਾਲ,
ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਦਾ ਛਿੱਕੂ ਕਦੀ ਭਰਿਆ ਕਰ।

ਕਲਮ ਕੁੜੀ

 ਸੁਲਤਾਨ
ਮੁਖਚਿੰਨਦਾਲ

(ਕਲਮ-ਕੁੜੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਅਮੁੱਕ ਹੈ。
ਇਹ ਅਮੁੱਕ ਕਥਾ ਕਈ ਵਾਰ ਕਬਕ-
ਕਵੀ ਨੂੰ ਤਲਾਸਦੀ, ਭਟਕਦੀ ਵੀ ਰਹਿੰਦੀ
ਹੈ-ਲੇਖਕ)

ਰਾਤ ਦੀ ਚਾਦਰ
ਹਰਫ ਕਸੀਦਾ
'ਕਲਮ ਕੁੜੀ' ਦੇ ਲੇਖੀਂ ਵੇ

ਹਰਫ ਪੱਚਾਂਦੀ
ਪੀਤੀ ਚੁਮੰਦੀ
ਖੀਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖੀਂ ਵੇ
ਨਜ਼ਮ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ
ਲਟ-ਲਟ ਬਲਣਾ
ਠੀਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੇਕੀਂ ਵੇ

ਖਿੱਚ-ਖਿੱਚ ਤੇੜਾਂ
ਮਨ ਦੇ ਬੀਤੇ
ਤੇਰੇ ਆਉਣ ਭੁਲੇਖੀਂ ਵੇ
ਚੰਚਨ ਰੂਹਾਂ
ਨਾਗ ਵਲੇਦੇ

ਦੱਸ ਕੀ ਮਿਲਦੈ ਭੇਖੀਂ ਵੇ

ਚੜ੍ਹੇ ਸਲੀਬਾਂ
ਇੱਝ ਦਾ ਮਿਲਣਾ
ਵਿਚ ਨੂੰ ਕਿੱਲੀਂ ਮੇਖੀਂ ਵੇ
ਰਾਤ ਦੀ ਚਾਦਰ
ਹਰਫ ਕਸੀਦਾ
ਕਲਮ ਕੁੜੀ ਦੇ ਲੇਖੀਂ ਵੇ।

ਗੀਤ

 ਸੁਲਤਾਨ
ਸੁਲਤਾਨ

ਹੋ ਸਥੀ, ਸਾਵਣ ਆਇਆ
ਵਣ-ਤ੍ਰਿਣ ਪਹਿਣ ਪੁਸ਼ਪ, ਰੰਗ ਵਸਤਰ
ਝੱਲੀ ਮਹਿਕ ਚਲਾਏ ਨਸਤਰ
ਮਨ-ਤਨ ਏ ਭਰਮਾਇਆ
ਹੋ ਸਥੀ....

ਮੌਜ-ਮੌਰ ਵਜਟ ਵਿਚ ਆਇਆ
ਨਚ-ਨਚ ਗਾ ਕੇ ਮੰਗਲ ਲਾਇਆ
ਹਰ ਰੁਖ-ਬੂਟਾ ਲਹਿਰਾਇਆ
ਹੋ ਸਥੀ ....

ਤੁਪ ਪਪੀਹਾ ਪੀ-ਹੂ ਬੋਲੇ
ਅੰਤਰ ਪੀਤਾ ਦੇ ਵਰਕੇ ਫੇਲੇ
ਉਸ ਜੱਗ ਨੂੰ ਸਭ ਸੁਣਾਇਆ
ਹੋ ਸਥੀ....
ਕੱਤਕ ! ਕੱਤਕ ! ਮੈਂ ਤੇਜ਼ੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ
ਬਿਜਲੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗ ਲਾਈਆਂ ਅੜੀਆਂ
ਜਿੱਦ ਨੇ ਸਿਖਰ ਦਿਖਾਇਆ
ਹੋ ਸਥੀ....
ਮਨ-ਅਵਾਰਾ ਅਥਰੀ ਹਿਰਨੀ
ਜੰਗਲ-ਬੇਲੀਂ ਨੱਸਦੀ ਫਿਰਦੀ
ਜਿਓ ਪਰੀਆਂ ਦਾ ਸਾਇਆ
ਹੋ ਸਥੀ....

ਬੱਦਲ ਚੜ੍ਹ ਸੋਮਰਸ ਘੋਲੇ
ਨਸਾ ਬਿਖੇਰੇ ਹੌਲੇ-ਹੌਲੇ
ਛਮਛਮ ਮੀਂਹ ਬਰਸਾਇਆ
ਹੋ ਸਥੀ....
ਇਛਾ-ਸਾਗਰ ਸਿੱਪ ਲਹਿਰੀਂ ਤਰਦਾ
ਬੁੰਦ ਸਵਾਂਤੀ ਮੂੰਹੀਂਭਰਦਾ
ਮੌਤੀਆਂ ਭੰਡਾਰ ਲਗਾਇਆ
ਹੋ ਸਥੀ, ਸਾਵਣ ਆਇਆ।

ਟੱਪੇ -ਮਾਹੀਆ

 ਸੁਲਤਾਨ
ਬੇਗਲ

ਦਿਲ ਮੁਨਸੀ ਦਾ ਕੀ ਕਰੀਏ,
ਦਿਲ ਵੱਟੇ ਦਿਲ ਮੰਗਦਾ,
ਕਿਹੜੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਢੁੱਬ ਮਰੀਏ।

ਇਹ ਕੈਸਾ ਗੁਨਾਹ ਲੋਕੇ,
ਕਚਹਿਰੀ ਇਹ ਮੁਹੱਬਤਾਂ ਦੀ,
ਨਹੀਂ ਦਿਲ ਵੀ ਗਵਾਹ ਲੋਕੇ।

ਤੇਰੇ ਸਿਰ 'ਚ ਸਵਾਹ ਕਾਸੀ,
ਚਾਂਦੀ ਇਆਂ ਸਿੱਕਿਆਂ ਲਈ,
ਝੂਠਾ ਪਤਿਆ ਨਿਕਾਰ ਕਾਸੀ।
{"ਗੁਲਜ਼ਾਰਾਂ" ਵਿੱਚੋਂ}

ਦੋ ਕਵਿਤਾਵਾਂ
ਸੁਰਜ ਇਉਂ ਵਿਹਦੈ ਮੈਨੂੰ
ਗਗਨਦੀਪ ਕੌਰ ਚੀਮਾ

ਤੇਰੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਮੇਚ ਹੋਣ ਨੂੰ
ਅਜੇ ਮੇਰੀ ਤੰਗਦਿਲੀ ਨੂੰ
ਵਰ੍ਹੇ ਲੱਗ ਜਾਣੇ।

ਨੂੰ ਜਸੀਨ ਤੋਂ ਅਸਮਾਨ ਤੱਕ

ਕਵਿਤਾ

ਮਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ

ਬੀਬਾ ਬਲਵੰਤ

ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ
ਕਾਹਲ 'ਚ
ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਜਿਸਮ ਲੈ ਗਈ
ਮਨ ਛੱਡ ਗਈ

ਵਰਿਆਂ ਤੋਂ
ਸੰਭਾਲੀ ਬੈਠਾਂ ਤੇਰਾ ਮਨ
ਉਸੇ ਜਗਾ 'ਤੇ
ਅਕਸਰ ਸੋਚਦਾਂ
ਮਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ
'ਕੱਲੇ ਜਿਸਮ ਦਾ
ਕੀ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇਂਗੀ.

ਚਾਹ ਲਿਆ ਮੈਨੂੰ
ਤੇ ਮੈਂ ਲਫਜ਼ਾਂ 'ਚੋਂ ਤਲਾਸ਼ਦੀ ਤੈਨੂੰ।
ਕੰਧ ਸ੍ਰੀਗੁਰੂ'ਚ ਵਟ ਗਈ ਹੈ
ਨਾਹਰ ਬਰੂਹਾਂ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦੀ
ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਬਿਨ ਦੱਸੇ ਆਉਣਾ ਹੋਵੇ।

ਸੁਰਜ ਇਉਂ ਵਿੱਹਦੈ ਮੈਨੂੰ
ਜਿਵੇਂ ਸਭ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ,
ਤੇ ਮੈਂ ਪਲਕਾਂ ਝੁਕਾਅ ਕੇ
ਖਾਮੋਸ਼ ਰਹਿਣ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਪਾਉਂਦੀ ਹਾਂ।

ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ
ਮੁੱਹਬਤ ਮਘ ਰਹੀ ਹੈ,
ਤੇ ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਰਹੀ ਹਾਂ
ਬਿਨ ਤਾਲ ਦੇ ਨੱਚਣਾ...

ਨੀ ਕੜੀਓ !
ਨੀ ਚਿੜੀਓ !

ਨੀ ਕੁੜੀਓ!

ਨੀ ਚਿੜੀਓ!

ਨੀ ਦਰਦਾਂ-ਗੁੰਦੀਓ!
ਦਿਲ ਦੇ ਸੰਦੂਕ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਕੋਨੇ
ਹਓਕੇ ਲੁਕੇ ਲੁਏ ਜੇ?

ਦੁੱਧਾਂ ਵਾਲੀ ਬਾਤ ਕਿਉਂ ਨੀ
ਪਾਉਂਦੀਆਂ?
ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤੈ
ਕੋਈ ਸੁਣਦਾ ਨਹੀਂ,

ਢੁੱਲ-ਪੱਤੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਮੁਸਕਾਨਾਂ ਲੋਚਦੇ ਨੇ ਸਭ!
ਫਿਰ ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਿਖ ਲਿਆ ਕਰੋ!
ਉਹ ਹਾਵੇਂ ਗਾ ਲਿਆ ਕਰੋ!
ਗਾ ਕੇ ਨੱਚ ਲਿਆ ਕਰੋ!
ਸਕੂਨ ਪਾਓਗੀਆਂ,
ਤੇ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਵੀ
ਡਾਇਰੀ ਦੇ ਪੰਨੇ ਫਰੋਲੋਗੀਆਂ
ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਏਗੀ
ਕਿ ਇਹ ਮੈਂ ਲਿਖਿਆਂ!!
ਖੁਦ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨਾ,
ਖੁਦ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਸੁਨਾਉਣਾ,
ਖੁਦ ਨੂੰ ਧਰਵਾਸ ਦੇਣਾ ਵੀ ਅਕਸ ਸਾਕਾਰ ਕਰਦੀ,
ਤੂੰ ਮੇਰੇ 'ਚ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਹੈਂ ਨਾ ਜਾਣਾਂ
ਪਰ ਮੈਂ ਤੇਰੇ 'ਚ ਰਚ ਗਈ ਹਾਂ।

ਕਸੇ ਸਿਰਜਣਾ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ,
ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਖੁਦ ਅੱਗੇ ਤਾਂ
ਜਿਤ ਜਾਓਗੀਆਂ,
ਬੇਸ਼ੱਕ ਜਮਨਾ ਹਾਰੀਆਂ ਦਾ ਹਮਦਰਦ ਹੈ,
ਜਿੰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰ-ਮੱਥੇ ਰੱਖਣ ਨੂੰ
ਅਜੇ ਯੁੱਗ ਲੱਗੇਗਾ.....

ਤੀਆਂ ਤੀਜ ਦੀਆਂ

ਪਰਮਜੀਤ ਪੱਧੂ

ਪਿਪਲ ਬਰੋਟਿਆਂ ਉਤੇ ਪੀਂਘਾਂ ਪਾਈਆਂ ਨੇ,
ਸੱਜ ਵਿਆਹੀਆਂ ਸਹੁਰਿਓ ਪੇਕੇ ਆਈਆਂ ਨੇ,
ਮਨ ਵਿੱਚ ਨੱਛਣ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਇਕੋ ਰੀਝ ਦੀਆਂ
ਸੌਣ ਮਹੀਨੇ ਲੱਗੀਆਂ ਤੀਆਂ ਤੀਜ ਦੀਆਂ...

ਸਾਵਣ ਆਇਆ ਬੱਦਲ ਆਉਂਦੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇ,
ਕਿਣ ਮਿਣ ਕਿਣ ਮਿਣ ਕਟੀਆਂ ਬਿਜਲੀ ਕੜਕੇ ਵੇ,
ਘਟਾ ਕਾਲੀਆਂ ਛਾਈਆਂ ਸੁਪਨੇ ਬੀਜ਼ੀਆਂ
ਸੌਣ ਮਹੀਨੇ ਲੱਗੀਆਂ ਤੀਆਂ ਤੀਜ ਦੀਆਂ...

ਨੀ ਅੜੀਓ ਮੇਰਾ ਮਹੀਨੀ ਵਿੱਚ ਪਰਦੇਸਾਂ ਦੇ,
ਨੈਣਾਂ ਚੋਂ ਅਰਮਾਨ ਛਲਕਦੇ ਦੇਸਾਂ ਦੇ,
ਵੈਦ ਕੋਲ ਨਾ ਵੱਟੀਆਂ ਏਸ ਮਰੀਜ ਦੀਆਂ
ਸੌਣ ਮਹੀਨੇ ਲੱਗੀਆਂ ਤੀਆਂ ਤੀਜ ਦੀਆਂ...

ਪਨੌਲਾ(ਬਰਨਾਲਾ) 94172-42430

ਮੇਰੇ ਵੀਰ

ਐ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ,
ਤੱਕ ਕਦੀ ਸਾਡੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖੀਆਂ ਦਾ ਨੀਰ ...
ਨਸੇ ਦੇ ਹਨੇਰੇ, ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਵੀ ਨਾ
ਸਾਡੀ ਦੁਨੀਆ ਬਚਾ ਲੈ, ਹੋ ਜੇ ਨਾ ਲੀਰੇ ਲੀਰ..
ਐ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ...

ਨਾਸ਼ੀਆਂ 'ਚ ਢੁੱਬ ਕੇ ਨਾ ਜਿੰਦਗੀ ਗਵਾਅ ਵੇ ,
ਕੀ ਨਾ ਤੈਨੂੰ ਰੱਬ ਦਿੱਤਾ? ਹੱਸ ਖੇਡਕੇ ਹੰਦਾਅ ਵੇ...

ਡੈਡੀ-ਡੈਡੀ ਕਹਿੰਦੀ ਨਿੱਕੀ ਧੀ ਵੱਲ ਵੇਖ,
ਬਾਬੀ ਵਿਚਾਰੀ ਦੇ ਨਾ ਕਾਲੇ ਕਰ ਲੇਖ..
ਖੁਦ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛ, ਕੀ ਕਹਿਦਾ ਹੈ ਜੁਮੀਰ?
ਐ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ,
ਤੱਕ ਕਦੀ ਸਾਡੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖੀਆਂ ਦਾ ਨੀਰ ...

ਮਾਂ ਤੇਰੀ ਬਸ, ਤੈਨੂੰ ਵੇਖ ਵੇਖ ਜਿਉਂਦੀ ਏ,
ਫਿਕਰਾਂ 'ਚ ਬਾਪੂ ਨੂੰ ਵੀ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਏ..
ਪਿਆਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਾ, ਕੀ ਤੂੰ ਇਹ ਮੁੱਲ ਪਾਏਂਗਾ?
ਬੁੱਢੇ ਵਾਰੇ ਦੱਸ, ਓਹਨੂੰ ਕੀ ਕੀ ਦਿਖਾਏਂਗੇ?
ਤੇਰੇ ਲਈ ਕਿਹੜਾ ਧਿਆਈਏ ਪੀਰ ਪਿਕੀਰ ?

ਐ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ,
ਤੱਕ ਕਦੀ ਸਾਡੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖੀਆਂ ਦਾ ਨੀਰ ...
ਇਕਲੋਂਤਾ ਚਿਰਾ ਤੂੰ, ਏਸ ਮਹਿਲ ਮਾਤੀ ਦਾ
ਕਿਵੇਂ ਬਣਨ ਦੇਈਏ ਤੈਨੂੰ ਲਾਤਾ ਮੌਤ ਲਾਤੀ ਦਾ?
ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ , ਜਗ ਆਤਮਾ ਜਗਾਅ,
ਉਠ ਕੇ ਤਾਂ ਵੇਖ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਤੱਕਣ ਤੇਰਾ ਰਾਹ..
ਪੀ ਕੇ ਇਹ ਜਹਿਰ, ਨਾ ਸਾਨੂੰ ਜਿਓਂਦਾ ਚੀਰ..
ਐ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ,
ਤੱਕ ਕਦੀ ਸਾਡੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖੀਆਂ ਦਾ ਨੀਰ ...

-ਸਿਫ਼ਨੀ

ਪੱਤਰਕਾਰ ਕੁਲਦੀਪ ਨਈਅਰ ਨਾਲ ਇਕ ਯਾਦਗਾਰੀ ਇੰਟਰਵਿਊ

ਸਾਬਿ ਲੁਧਿਆਣਵੀ-ਲੰਡਨ

ਅਹਿਮ

(ਕੁਲਦੀਪ ਨਈਅਰ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਨੋਤਰਿਓਂ ਵੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੇਰ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਵੀ "ਸਨਰਾਈਜ਼ ਰੇਡੀਓ" ਉਤੇ ਲਾਈਵ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਲੰਡਨ ਦੇ ਸਫੀਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਭਾਰਤ ਬੁਲਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਪੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਦਲ ਗਈ ਸੀ। ਯਾਦ ਰਹੇ ਲੰਡਨ ਅਤੇ ਵਾਸਿੰਗਟਨ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਸਫੀਰਾਂ ਦੀ ਬਧਾਣਾ ਸਿਆਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੈਬਿਨੇਟ ਮਨਿਸ਼ਟਰ ਦਾ ਰੈਕਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਈਅਰ ਜੀ ਨੂੰ ਲੰਡਨ ਦਾ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨਰ 1990 ਵਿਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਰਹੇ। ਇੰਦਿਰਾ ਗਾਂਧੀ ਵਾਲੋਂ 1975-77 ਵਿਚ ਲਗਾਈ ਗਈ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵੇਲੇ ਨਈਅਰ ਸਾਹਿਬ ਗਿਫ਼ਤਾਰ ਵੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ। ਆਪ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਦੋਸਤੀ ਲਈ ਮੁਸਲਿਮਾਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਮੰਨੇ ਪ੍ਰਮੰਨੇ ਕੋਮਾਂਤਰੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਹਨ। ਆਪ ਦੇ ਲਿਖੇ ਲੇਖ 14 ਭਾਸਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਕਰੀਬਨ 80 ਅੰਧਥਾਰਾਂ ਦੀ ਜੀਨਤ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਕੁਲਦੀਪ ਨਈਅਰ ਦਾ ਜਨਮ 14 ਅਗਸਤ 1923 ਨੂੰ ਸਿਆਲਕੋਟ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਵਿਚ ਬਾਪ (ਡਾ.) ਗਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਪੂਰਨ ਦੇਵੀ ਦੇ ਗੁਰਿ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸਿੰਘ-ਖੱਤਰੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਰਲਮਿਲ-ਰਹਿਣੀ ਦੀ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਘਰੋਂ ਹੀ ਸਿਲੀ। ਉੱਚ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਅੰਧਥਾਰ ਨਵੀਸੀ ਦਾ ਕਰਮ-ਖੇਤਰ ਚਲਿਆ। ਜੁਲਾਈ 2010 ਵਿਚ ਦੱਲੀਓ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਲੰਡਨ ਵਿਚ ਵੀ ਅਟਕੇ- ਇਹ ਇੰਟਰਵਿਊ ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਦਾ ਜਾਵਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ 90 ਵਿਆਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਨ ਤਾਂ ਇਕ ਫੰਕਸ਼ਨ 'ਚੋਂ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਨਾਲ ਦੇ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਸੈਰ ਲਈ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਮਿਤਰਾਂ ਵਾਂਗ ਕਈਆਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਆਪ ਨੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਰੱਖੀ ਕਿ ਆਪਾਂ ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਸਾਂਝਿਆਂ ਤੋਂ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਸਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਾਲਾਵੀ ਬਾਰੇ ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਲਿੰਪੀਏ ਪਰ ਇਹ ਕੁਝ ਇਸ ਲਈ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਦਿੱਲੀ ਬੁਲਾਅ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਡਿਪਲੋਮੇਟਿਕ ਸੱਬ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।— ਸ.ਲ.)

ਨਈਅਰ ਅਤੇ ਹਰਿਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਰਮਿਆਨ ਸਾਬਿ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਜਸ ਸਾਬਿ

ਸਾਬਿ ਲੁਧਿਆਣਵੀ: ਨਈਅਰ ਸਾਹਿਬ ਲੰਡਨ 'ਚ ਤੁਹਾਡਾ ਫੇਰ ਸੁਆਗਤ ਤੇ ਖੈਰ ਮਖਦਮਾ।

ਕੁਲਦੀਪ ਨਈਅਰ: ਲਉ ਸਾਬਿ ਜੀ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਿਆਂ ਵਰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸੁਆਗਤ ਕਰਦੇ ਦੰਗੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ। ਏਦਾਂ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਓਪਰੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਆਪਾਂ ਮਿੱਤਰ ਜੁ ਹੋਏ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ 90 ਵਿਆਂ 'ਚ ਇਥੇ ਸਾਉਬਾਲ ਜਦੋਂ ਆਈਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਮਿਲੀਦਾ ਸੀ। ਬਚਾ ਮਜ਼ਾ ਆਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਤਰਸੇਮ ਪੁਰੇਵਾਲ ਵੀ ਤਾਂ ਜਿਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਮਿੱਤਰ ਮਿਲ ਬੈਠਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਕਾਰ ਮਿੱਤਰਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਵਿਚਰਦਾ ਸਾਂ। ਸਾਬਿ: ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਂਥੋਂ ਬਹੁਤ ਡਰ ਲਗਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਸਰਕਾਰੀ ਬੰਦੇ ਜੁ ਸਉ। ਇੰਡੀਆ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਕ ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਸਿਪਾਹੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਾਨ। ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਫੀਰ ਸਉ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਾਣੀ ਗਏ, ਸਾਡਾ ਝਾਕਾ ਖੁਲ੍ਹਦਾ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ 'ਸਨਰਾਈਜ਼ ਰੇਡੀਓ' ਉਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਇੰਟਰਵਿਊ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਿਜਭਾਵਤਾ ਤੇ ਪਰੋਮ ਪਿਆਰ ਵਾਲੇ ਸੁਭਾਅ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਨਈਅਰ: ਯਾਰ ਸਾਡੀ ਉਹ ਸਿਵ ਕੁਮਾਰ ਵਾਲੀ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਸਕੀਮ ਨੇਪਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਦੁੱਖ ਹੈ। ਚਲੋ ਜੇ ਜਿੰਦਗੀ ਨੇ ਵਫ਼ਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਹ ਯੋਜਨਾ ਵੀ ਪੂਰੀ ਹੋ

ਇੰਡੀਅਨ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸੀ ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬੰਦ ਸੀ। ਜਦ ਮੈਂ ਸਟਾਫ਼ ਨੂੰ

ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਇਥੇ ਸਿੱਖ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਅੱਤਵਾਦ ਕਾਰਨ ਇਹ ਬੁਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਬੋਡੇ ਬਹੁਤ ਸਿੱਖ ਖਾੜਕ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਸਾਰੀ ਕਮਿਊਨਟੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹੋ ਗਈ?

ਜਾਵੇਗੀ।

ਸਾਬਿ: ਚਲੋ ਆਸ ਨਾ ਛੱਡੀਏ। ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ 90 ਵਿਆਂ 'ਚ ਇਥੇ ਸਾਉਬਾਲ ਆਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਉ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬੜੇ ਨਜ਼ਕ ਦੌਰ ਵਿਚੀਂ ਗੁਜਰ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸਦੀ ਬਹੁਤ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਸੀ। ਇਥੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ ਹੀ ਇੰਡੀਆ ਹਾਉਸ ਦੇ ਬੂਹੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹੇ

ਪੱਤਰਕਾਰ ਕੁਲਦੀਪ ਨਈਅਰ ਨਾਲ ਸਾਬਿ ਲੁਧਿਆਣਵੀ-ਲੰਡਨ

ਇੰਡਰਵਿਊ

ਸੱਪਾਂ ਦਾ ਟਾਪੂ (Snake Is-
land)<https://www.facebook.com/180837518606172/posts/1869703286386245/>

ਦਿੱਤੇ। ਉਸ ਮੌਕੇ ਤਹਾਨੂੰ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ
ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ
ਸੀ?

ਨਈਅਰ: ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਜੀਬ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇੰਡੀਅਨ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਉਹ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਖੌਲਾ ਸੀ ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬੰਦ ਸੀ। ਜਦ ਮੈਂ ਸਟਾਫ਼ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਥੇ ਸਿੱਖ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅੱਤਵਾਦ ਕਾਰਨ ਇਹ ਬੁਝਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੋਡੇ ਬਹੁਤ ਸਿੱਖ ਖਾਤਕੁ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਸਾਰੀ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਅੱਤਵਾਦੀ ਹੋ ਗਈ? ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੰਡੀਆ ਹਾਊਸ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹਿ ਦਿਓ ਤਾਂ ਇੰਡੀਅਨ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਇਕ ਸੈਕਟਰੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਬਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਇਕ ਤਾਰ ਆ ਗਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਇੱਝ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਇਸ ਐਕਸ਼ਨ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਮੰਦਭਾਗੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰ ਗਈ ਤਾਂ ਇਸਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਹੋਵੋਗੋ। ਇਥੋਂ ਦੇ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸਟਾਫ਼ ਵਲੋਂ ਵੀ ਕਾਫੀ ਵਿਰੋਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੰਡੀਅਨ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕੁਝ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਕੋਟਲੈਂਡ ਯਾਰਡ ਦੇ ਕੰਨ ਭਰ ਦਿਤੇ ਕਿ ਅਗਰ ਇਸ ਨਵੇਂ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਇੰਡੀਆ ਹਾਊਸ ਦੇ ਬੁਹੇ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹਿ ਦਿਤੇ ਤਾਂ ਇਥੇ ਅੱਤਵਾਦ ਸੁਰੂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਕੋਟਲੈਂਡ ਯਾਰਡ ਦੇ ਕੁਝ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਗਰ

ਤੁਹਾਡੇ ਐਕਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਵਜ਼ਹ ਕਰਕੇ ਇਥੇ
ਕੋਈ ਅੱਤਵਾਦੀ ਘਟਨਾ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ
ਲੰਡਨ ਦੇ ਇੰਡੀਅਨ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ
ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਾਂਗੇ। ਮੈਂ
ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਇਥੇ
ਸਿਕਿਊਰਿਟੀ ਨਹੀਂ ਦੇਵੋਗੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ
ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ
ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਸਿਕਿਊਰਟੀ ਨਹੀਂ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਬੈਰ
ਗੱਲ ਉਪਰ ਤੱਕ ਨਾ ਪਹੁੰਚੀ ਤੇ ਅਸੀਂ ਇੰ-
ਡੀਆ ਹਾਉਸ ਦੇ ਬੁਹੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹ

ਸਕੋਟਲੈਂਡ ਯਾਰਡ ਦੇ ਕੁਝ
 ਅਫਸਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਅਗਰ
 ਤੁਹਾਡੇ ਐਕਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਵਜਹ ਕਰਕੇ
 ਇਥੇ ਕੋਈ ਅੱਤਵਾਦੀ ਘਟਨਾ ਹੋ
 ਗਈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਲੰਡਨ ਦੇ ਇੰਡੀਅਨ
 ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ
 ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਾਂਗੇ। ਮੈਂ
 ਕਿਹਾ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਇਥੇ
 ਸਿਕਿਊਰਿਟੀ ਨਹੀਂ ਦੇਵੋਗੇ ਤਾਂ
 ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨ
 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ‘ਚ ਸਿਕਿਊਰਟੀ ਨਹੀਂ
 ਦੇਵਾਂਗੇ।

ਦਿਤੇ। ਇਥ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਥੋਂ ਦੀ ਸਿੱਖ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਉਤੇ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਅਸਰ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅਮਲੇ ਫੈਲੇ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਧਰਤੀ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹਿੱਦੇਸਤਾਨ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਕ ਵਰਗ ਨੂੰ ਇਥੇ ਆਉਣੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦੇ। ਮੇਰੇ ਇਸ ਦਲੇਰ ਐਕਸ਼ਨ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚਦਰਤ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਆਹ ਹੁਣ ਦੇਖ ਲਓ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਠਾਕ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਾਬਿ: ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ
ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਬੁਹੇ ਖੇਲ੍ਹਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਦੇ
ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇੱਝ
ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ?

ਨਈਅਰ: ਨਹੀਂ ਸਾਥੀ ਜੀ, ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ
ਕਦੇ ਅਸਿਹਾ ਆਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ
ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੈੜਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ
ਸੀ।

ਸਾਬਿ: ਸੌ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਐਕਸ਼ਨ ਨੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹਤੇ ਖਤਰਿਆਂ ਦਾ ਖਾਹ ਮਖਾਹ ਰੱਲਾ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਨਿਰਮੂਲ ਸੀ ਤੇ ਫਿਜੂਲ ਸੀ?

ਨਈਆਰ: ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਫਿਜੂਲ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ

ਨੇ ਇਹ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਨੰਬਰ ਬਨਾਉਣ ਲਈ
ਕੀਤਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਖੱਤਰੇ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ
ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸਾਬਿ: ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਬਣੇ ਤਾਂ ਕੀ ਤਹਾਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕਾਲੀ ਸੁਚੀ ਲੱਭੀ?

ਨਈਅੰਤਰ: ਹਾਂ ਇਕ ਲਿਸਟ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। 'ਦੇਸ਼ ਪਰਦੇਸ਼' ਵੀਕਲੀ ਦਾ ਐਡੀਟਰ ਤਰਸੇਮ ਪੁਰੋਵਾਲ ਅਕਸਰ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਪਾਸਪੋਰਟ ਦਿਓ, ਉਸਨੇ ਕਿਸੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਇਡੀਆ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਵਗੈਰਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਡਿਪਟੀ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਲਮਾਨ ਖਾਨ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਲਿਸਟ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣੀ ਹੈ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਥੇ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਮੁਹਰੇ ਨਾਅਰੇ ਵਗੈਰਾ ਮਾਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਜਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅੰਜਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਇਹ ਲਿਸਟਾਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਸੇ ਵਕਤ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਇਕ ਬੰਦਾ ਹੋਮ ਮਿਨਿਸਟਰੀ 'ਚੋਂ, ਇਕ ਵਿਦੇਸ਼ ਮੰਤਰਾਲੇ 'ਚੋਂ ਤੇ ਇਕ ਇੰਡੈਲੀਜ਼ੈਂਸ ਸਰਵਿਸਜ਼ 'ਚੋਂ - ਇਥੇ ਆਉਣ ਤੇ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣ। ਫਿਰ ਤਿੰਨ ਅਫਸਰ ਭਾਰਤੋਂ ਆਏ ਤੇ ਇਕ ਹਫ਼ਤਾ ਇਥੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਕ ਲੰਮੀ ਚੌਤੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਬੜੀ ਲੰਮੀ ਚੌਤੀ ਲਿਸਟ ਹੈ। ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਕਹਿ ਗਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਲੰਮੀ ਲਿਸਟ ਬਹੁਤ ਹੀ ਛੋਟੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਐਵੇਂ ਵੀਹ ਕੁ ਨਾਮ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਹਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਿੱਖ ਹਨ। ਮੈਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਲਿਸਟ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਕੋਈ ਅੱਤਵਾਦੀ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰੀ। ਕੋਈ ਕਹਿਰ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟਿਆ।

ਸਾਬਕਾ: ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸੂਚੀ ਪਾੜ ਗਏ ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਕਦਮ ਬਾਅਦ ਹੋਰ ਸੂਚੀਆਂ ਬਣ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਉਦੋਂ ਲੰਗਾ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਾਨ ਮੰਤਰੀ ਡਾਕਟਰ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੀ-20 ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਕਿ ਬਾਹਰ ਵਸਦੇ ਸਿੱਖ ਵੱਖਵਾਦ ਦੇ ਹਾਮੀ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਕਾਲੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਇਸੇ

(ਰੰਗ ਵਿਤਕਰੇ ਬਾਰੇ) Ted Talk
of Nigerian writer
<https://www.facebook.com/TED/videos/10160661025090652/>

ਪੱਤਰਕਾਰ ਕੁਲਦੀਪ ਨਈਅਰ ਨਾਲ

ਸਾਬਿ ਲੁਧਿਆਣਵੀ-ਲੰਡਨ

ਇੰਟਰਵਿਊ

ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਦਾ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਮਨਾਇਆ। ਇਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟਿੰਗ ਇਥੇ ਹੋਈ ਸੀ।
ਨਈਅਰ: ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਉਥੇ ਇੰਡੀਆ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਲਟਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾਂ ਸੁਣਿਆਂ ਸੀ ਕਿ ਬੀਤੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਆਓ ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਵਧੀਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਗਰ ਲੰਡਨ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਲਿਸਟ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਇਲਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਹਿੰਦੇਸਤਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਓ। ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਕੋਈ ਮਾਤ੍ਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣਾ ਦੇਸ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਰਜ਼ੀ ਆਓ।

ਸਾਬਿ: ਕਈ ਵੇਰ ਸਿਆਸੀ ਲੋਕ ਬਾਹਰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਟੈਲੀਵੀਯਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਉਦੋਂ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਪੁਰੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਲਈ ਆਏ ਹੋਏ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਸਪੋਰਟ ਤੇ ਵੀਜ਼ਾ, ਆਦਿ, ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਏਨਾ ਖੱਜਲ ਖੁਆਰ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਨੂੰ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਭੰਡਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤੀ ਪਾਸਪੋਰਟ ਕਿਉਂ ਦੇਈਏ?

ਨਈਅਰ: ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅੰਤਵਾਦੀ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਸੋਚਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇਖਾ।

ਸਾਬਿ: ਪਰ ਨਈਅਰ ਸਾਹਿਬ ਜਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਇਥੇ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਅਸਾਇਲਮ (ਸ਼ਰਨ) ਲੈਣ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿਣੀਆਂ ਹੀ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਜਸਟੀਫਾਈ (ਵਾਜਬ ਕਹਿਣਾ-ਸੰ.) ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪਰ ਹੈ ਇਹ ਸੱਚਾਈ।

ਨਈਅਰ: ਚਲੋ ਕੁਝ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਗੱਲ ਮੁੱਕ ਗਈ

ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਦੁਬਾਰਾ ਉਭਾਰਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋਤ ਹੈ? ਉਦੋਂ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਕੱਢਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਇਥੇ ਟਿਕਣ ਦਾ ਕਿ ਉਥੇ ਬੜੇ ਜੂਲਮ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ; ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੈ, ਵਗੈਰਾ।

ਸਾਬਿ: ਸਿਹਤੇ ਵੀ ਲੋਕ ਹਿੰਦੇਸਤਾਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੁਲਕਾਂ ਤੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਸਿਆਸੀ ਪਨਾਹ ਲੈਣ ਲਈ ਬੜਾ ਕੁਝ ਅਣਚਹਿਆ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸੱਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੁਝ ਝੁਠ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਭਾਰਤੀ ਐਂਬੈਸੀਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਨਰਮ ਸਟੈਂਡ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ?

ਨਈਅਰ: ਅਗਰ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਆਇਆ ਇਕ ਦੋ ਸਾਲ ਵਾਸਤੇ ਸਿਆਸੀ ਪਨਾਹ ਲੈਣ ਲਈ ਦੇਸ ਨੂੰ ਭੰਡੀ ਜਾਵੇ ਫੇਰ ਤਾਂ ਨਰਮੀ ਵਰਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕੋਈ ਇਸ ਦੇਸ ਵਿਚ ਸੱਤ ਅੱਠ ਸਾਲ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਇਹੋ ਕੁਝ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੌਕੇ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਸੋਚਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪਾਸਪੋਰਟ ਤੇ ਵੀਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ।

ਸਾਬਿ: ਅੱਜ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਸਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ।

ਨਈਅਰ: ਜੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਨ ਅਜੇ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਪਾਸਪੋਰਟ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਹ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਧੁਨਿਕ ਹੀ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਹਤੇ ਰਸਤਾ ਭੁੱਲ ਗਏ ਨੇ। ਭੁੱਲ ਮਿਲਾਅ ਕੇ ਜੇ ਸਭ ਠੀਕ ਹੈ ਤਾਂ ਪਾਸਪੋਰਟ ਦੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਾਬਿ: ਕੀ ਲੰਡਨ ਦੇ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਤੇ ਟਰਮ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?

ਨਈਅਰ: ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਪੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਛੱਡੋ ਮੈਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ ਐਸੀ ਜੋਬ ਤੋਂ ਪਰ ਫਿਰ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ 1984 ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਨੂੰ ਨੇਤੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਜੇ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਦੇਸ ਦਾ ਭਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸੱਚੀ ਭਾਵਨਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਸ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਵਿਦੇਸ਼ ਸਕਤਰ ਨੂੰ

ਡਿਪਟੀ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਪੁਰੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਲਈ ਆਏ ਹੋਏ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਸਪੋਰਟ ਤੇ ਵੀਜ਼ਾ, ਆਦਿ, ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਏਨਾ ਖੱਜਲ ਖੁਆਰ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਨੂੰ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਭੰਡਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤੀ ਪਾਸਪੋਰਟ ਕਿਉਂ ਦੇਈਏ?

ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਾਂ ਕੋਈ ਜਣਾ ਹੋਰ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕਰੇ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਥੋਂ ਦਾ ਕੰਮ ਛੱਡ ਇਥੇ ਲੰਡਨ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਸਕਤਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਕਾਪੀ ਦਿੱਤੀ ਜਿਹੜੀ ਬਿਟਿਸ਼ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਕਾਪੀ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਬੜੀ ਸਰਹਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਸਾਬਿ: ਇੰਡੀਅਨ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਰਵੱਈਆਂ ਅਕਸਰ ਹੀ ਬੜਾ ਭਰਦਾਰ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਇਹ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਸੀ?

ਨਈਅਰ: ਕੋਈ ਵੀ ਨੌਕਰੀ ਹਾਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੰਦਾ ਕਿਉਂ ਬੋਲੇ? ਇਹ ਲੋਕ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਰਵੈਂਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਟੈਕਸ ਉਤੇ ਹੀ ਤਾਂ ਇਹ ਪਲਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵੈਂਟ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਠਦਾ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਖਰੁਵਾ ਬੋਲਣ। ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਭਿਅਕ ਵਰਤਾਰਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਖ਼ਤ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਜੀ। ਖਰੁਵਾ ਬੋਲਣਾ ਤਾਂ ਉਂਝ ਹੀ ਮਨੁਖੀ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਹੈ।

ਸਾਬਿ: ਤਹਾਂਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਥੇ ਵੀਜ਼ਾ ਫੀਜ਼ ਬਹੁਤ ਵਧ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਜਿਉਂ ਹੀ ਆਏ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਘਟਾਅ ਕੇ ਇਹ

ਪੱਤਰਕਾਰ ਕੁਲਦੀਪ ਨਈਅਰ ਨਾਲ
ਸਾਬਿ ਲੁਧਿਆਣਵੀ-ਲੰਡਨ

ਇੰਟਰਵਿਊ

WHAT IS DEPRESSION?

Ted Talk on depression video
<https://www.facebook.com/TED/videos/2098304120182783/>

ਕੇਵਲ ਪੰਜ ਪੈਂਡ ਕਰ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਕੋਈ ਵਿਰੋਧਤਾ ਹੋਈ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ? ਨਈਅਰ: ਵਿਰੋਧਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਹੈ ਹਰ ਵੱਖਰੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ, ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਵੀ ਤਾਂ ਗੱਟਸ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਏ ਨੇ। ਮੈਂ ਹਜ਼ੂਰ ਬਿਲਕੁਲ ਪੰਜ ਪੈਂਡ ਫੀਸ ਹੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇੰਨੀ ਫੀਸ ਵਿਚ ਜਿੰਨੀ ਮਰਜ਼ੀ ਵੇਰ ਭਾਰਤ ਜਾਵੇ। ਮੌਜ਼ਾਂ ਕਰੋ। ਇਸ ਕਦਮ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਇਥੋਂ ਦੀ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਵਿਚ ਇੰਡੀਆ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਫਰਕ ਪਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਟੱਡੀ ਕਰਵਾਈ ਸੀ ਤੇ ਪਤਾ ਚੱਲਿਆ ਕਿ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤੇ ਗੁਜਰਾਤੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫੀਸ ਕਿਉਂ ਲਈ ਜਾਵੇ? ਆਖਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਭਾਰਤ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਥੇ ਵੀ ਤਾਂ ਪੈਸੇ ਖਰਚਦੇ ਹੀ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਇਕੋਨੋਮੀ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਬਿ: ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੀ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਤਹਾਡੇ ਕਦਮ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘਟਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਨਈਅਰ: ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਹਿ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕਾਫੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੱਗੋਂ ਅਮਰੀਕਨ ਸਫੀਰ ਮਿਸਟਰ ਸੇਨ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਘਟਾ ਦੇਵੇ ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮੰਨੇ। ਸਾਬਿ: ਅਜਕਲ (2010) ਤਾਂ ਵੀਜ਼ਾ ਫੀਸ ਬਹੁਤ ਵਧਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਨਈਅਰ: ਅਜਕਲ ਇੰਡੀਅਨ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਰਵਾਈਆ ਹੋਰ ਹੈ ਸਾਬਿ ਜੀ। ਜਿੰਨੀ ਫੀਸ ਬਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਵਧਾਅ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਉਸੇ ਦਰ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਧਾਅ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਫੀਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਘਟਾਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਬਿਟਿਸ਼ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸੱਗੋਂ ਇਕ ਗੇਰੇ ਨੇ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਬੀਵੀ ਹਿੰਦੇਸਤਾਨੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਫੀਸ ਘੱਟ ਹੈ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫੀਸ ਲੈਂਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਇਹ

ਕਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਜੀਹਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਸ ਦੀ ਫੀਸ ਘਟਾਅ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਸਾਬਿ: ਇੰਡੀਆ ਦੀਆਂ ਇੰਗਲੈਂਡ, ਕੈਨੇਡਾ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਐਂਬੈਸੀਆਂ ਤੋਂ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹਨ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਬਗਨੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਸਿਟੀਜ਼-ਨਸ਼ਿਪ ਲਈ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਾਲਾ ਇੰਡੀਅਨ ਪਾਸਪੋਰਟ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਓ। ਜੇਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਾਓ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਨੋਟਰੀ ਪਬਲਿਕ ਕੋਲੋਂ ਅਟੈਸਟ ਕਰਵਾਓ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ 70 ਪੈਂਡ ਜਾਂ ਡਾਲਰ ਵੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਓ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਿਉਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ?

ਨਈਅਰ: ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਸਿਕਿਊਰਟੀ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਾਬਿ: ਸਰਮਾਇਆ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮੁੰਦਾ ਵੀ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨਈਅਰ: ਨਹੀਂ ਜੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਸਰਮਾਇਆ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਸਾਬਿ: ਬਿਲਕੁਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੀ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੇ ਲੋਕ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜੁ ਬਹੁਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਬਤੌਰ ਕੋਸ਼ਾਂਤਰੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਦੇ ਤੇ ਸਾਬਕਾ ਹਾਈ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਵਾਪਸ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਓਗੇ?

ਨਈਅਰ: ਜੀ ਬਿਲਕੁਲ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਤੁਹਾਥੋਂ ਹੀ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਹੈ।

ਸਾਬਿ: ਨਈਅਰ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਪਿੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਵੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੇ ਸੈਨੇਟ ਦੇ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਹੋ। ਲੋਕੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਚਿੱਤਾਤੁਰ ਹਨ। ਕੀ ਭਵਿੱਖ ਹੈ ਉਥੇ ਇਸ ਦਾ?

ਨਈਅਰ: ਮੈਂ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਯੁਨੀਵਰਸਟੀ ਦੀ ਸੈਨੇਟ ਅਤੇ ਸਿੰਡੀਕੇਟ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਰਹਿ ਚੁਕਿਆ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਨਵੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਲ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਅਰਬੀ ਵਲ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਕਿਤੇ

ਉੱਝ ਹੀ ਵੱਖਰੀਆਂ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ।

ਸਾਡੀ ਪੁਰਾਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੀ। ਐਵੇਂ ਖਾਹ ਮਖਾਹ ਇਸ ਵਿਚ ਮਿਲਗੇਂਡਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਬਿ: ਸਹਿੰਦੀ ਸਹਿੰਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬਦਲਦੇ ਯੁਗ ਨਾਲ ਨਵੀਂ ਸ਼ਬਦਾਬਲੀ ਘੜਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਭਾਰੂ ਹੋ ਜਾਣਾ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੁੱਛਣਾ ਮੈਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਦੋਸਤਾਂ ਮਿਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਬਹੁਤ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਨਈਅਰ: ਇਹ ਫੈਸ਼ਨ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਅਸਲੀ ਹਨ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਦੱਲੀ ਰਹਿਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਘਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਬੋਲਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਕਈਆਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਵੀ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਤੁਸੀਂ, ਸਾਬਿ ਜੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਇਕ ਗੱਲ ਸੁਨਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ "ਅਜੀਤ" ਅਖਬਾਰ ਨੇ "ਡਾਕਟਰ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਐਵਾਰਡ" ਦਿਤਾ ਸੀ। ਉਥੇ ਪਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਰਾਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਭੱਠਲ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਉਥੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਕਰੇ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਕਿ ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਰੀਪੋਰਟ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮੇਤ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਮਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਅਗਲੇ ਪੰਜਾਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਵੀ ਇਹੋ ਹਸ਼ਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਾਂ। ਅਗੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਬੋਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸੋਚੋ। ਸਾਬਿ ਜੀ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਰਾਵੇ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੱਲੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਉਤੇ ਫ਼ਖਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਅਗਰ ਫ਼ਖਰ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ਤਾਂ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਦਮ

Ted on shame & guilt- video
<https://www.facebook.com/TED/videos/10160673484905652/>

ਪੱਤਰਕਾਰ ਕੁਲਦੀਪ ਨਈਅਰ ਨਾਲ

ਸਾਬਿ ਲੁਧਿਆਣਵੀ-ਲੰਡਨ

ਇੰਟਰਵਿਊ

ਤੋਤ ਜਾਵੇਗੀ। ਸੋ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨ 'ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਨ।

ਸਾਬਿ: ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਭਿਸਟਾਚਾਰ ਦਾ ਆਖਰ ਕੀ ਹੱਲ ਹੈ ਨਈਅਰ ਜੀ?

ਨਈਅਰ: ਇਸ ਬੀਮਾਰੀ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਰ ਤੀਕ ਕੋਈ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤੀਕ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਤਕਤੀ ਮੁਹਿਮ ਨਹੀਂ ਚਲਾਈ ਜਾਂਦੀ। ਅਜੇ ਤੀਕ ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿਸੀ ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜੁਤਾ ਨਾਲ ਵਚਨਬੱਧ ਹੋਵੇ। ਕਿਸੇ ਉਤੇ ਕੋਈ ਆਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਸਾਬਿ ਜੀ ਕਿ ਹਾਲੀਂ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਗੀ।

ਸਾਬਿ: ਤੁਸੀਂ ਹਿੰਦ-ਪਾਕ ਦੇਸਤੀ ਦੇ ਬੱਤੇ ਤਕਤੇ ਝੰਡਾ ਬਰਦਾਰ ਹੋ। ਕਾਫੀ ਵੇਰ ਉਥੇ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਪਰ ਬਟਵਾਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਆਪਸੀ ਬੇਭਰੋਸਗੀ ਘਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਈਹਦੀ ਵਜਹ?

ਨਈਅਰ: ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੁਣ ਦੋਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਗਲਬਾਤ ਸੂਰੂ ਹੋਈ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਵਿਦੇਸ਼ ਸਕੱਤਰ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਚਿੰਦਬਰਮ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਕੇ ਆਏ ਹਨ। ਗੱਲ ਹੁਣ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਟੁਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਾਕਿ-ਸਤਾਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਦਹਿਸਤਗਰਦੀ ਖਤਮ ਕਰੇਗਾ। ਦੇਖੋ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੀ।

ਸਾਬਿ: ਦੋਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪੁਆਡੇ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਕਸ਼ਮੀਰ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਹੱਲ ਕੀ ਹੈ?

ਨਈਅਰ: ਕਸ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਇਕਦਮ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੈਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਸੀ ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਆਣ ਜਾਣ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਆਸਾਨ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇਹ ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ।

ਸਾਬਿ: ਅਗਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਰਾਏ ਸੁਮਾਰੀ ਭਾਵ ਪਲੈਬੈਸਾਈਟ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਨਤੀਜਾ ਕੀ ਨਿਕਲੇਗਾ?

ਨਈਅਰ: ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਜੇ ਕਸ਼ਮੀਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰ ਕੇ ਆਉਣ ਜਾਣ ਦਾ ਸਬੰਧ

ਬਣੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਲੋਕ ਖੂਸ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਸਾਬਿ: ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਇੱਝ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਕਸ਼ਮੀਰ ਨਾਲ ਬੱਚਾ ਹੋਇਐ ਤੇ ਭਾਰਤ ਇਕ ਇੱਚ ਵੀ ਇਧਰ ਉਧਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ। ਥੈਰ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹੋ। ਖੂਸਵੰਡ ਸਿੰਘ ਵੀ ਇੱਝ ਹੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਹਨ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਸਕ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਨੇੜਤਾ ਹੈ?

ਨਈਅਰ: ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਉਹ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਸਨ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਉਹ 10 ਸਾਲ ਵੱਡੇ ਵੀ ਹਨ। ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਉਹ ਹੋਰ ਮਸਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰ ਵਾਲਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ।

ਸਾਬਿ: ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਿਤਾਈਆਂ ਕੋਈ ਯਾਦਾਂ?

ਨਈਅਰ: ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਹਨ ਜੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ 'ਟਰੈਜਡੀ ਐਂਡ ਪੰਜਾਬ' ਨਾਮ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵੀ ਲਿਖੀ ਸੀ।

ਸਾਬਿ: ਪਤਾ ਲੱਗ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਕ ਨਾਵਲ ਲਿਖਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ।

ਨਈਅਰ: ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ। ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਮੈਂ ਕੁਝ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵੀ ਲਿਖਾਂ ਤਾਂ ਜੁ ਲੋਕੀਂ ਕਿਹਿਣ ਬਈ ਨਈਅਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਵੀ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਣਾ ਆਸਾਨ ਵੀ ਹੈ।

ਸਾਬਿ: ਫੇਜ਼ ਨੇ ਵੀ ਪੱਕੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾਵਾਂ 'ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ' ਵਿਚ ਛਪਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਨਈਅਰ: ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਜੀ।

ਸਾਬਿ: 1947 ਵਿਚ ਹੋਈ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀ ਕੋਈ ਐਸੀ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਤੰਗ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ?

ਨਈਅਰ: ਦੇਖੋ ਆਪਣਾ ਘਰ ਛੱਡਣਾ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਛੱਡਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਆਸ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਵਾਪਸ ਵੀ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਘਰ ਵੀ ਦੇਖ ਕੇ ਆਇਆਂ। ਦੇਖੋ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਇੱਕੋ ਹਨ। ਜ਼ਬਾਨ ਸਾਂਝੀ,

ਜਿਨਾਹ ਸੈਕੂਲਰ ਜ਼ਰੂਰ
ਸੀ ਪਰ ਸੂਰੂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਦੋ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਬਿਉਰੀ ਬਣਾਈ ਸੀ
ਜਿਹੜੀ ਗਲਤ ਸੀ। ਬਾਅਦ
ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਖੁਦ ਮੰਨਿਆਂ
ਸੀ ਤੇ ਸਫ਼ਾਈ ਦਿੱਤੀ ਸੀ
ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਤੌਰ ਵਕੀਲ ਦੇ
ਆਰਗੂਮੈਂਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਖਾਣੇ ਸਾਂਝੇ ਤੇ ਰਸਮੇ ਰਿਵਾਜ ਸਾਂਝੇ।

ਸਾਬਿ: ਨਈਅਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਤ ਵਿਚ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹਵਾਂਗਾ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਕਸ਼ੀਮ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਜਸਵੰਡ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਾਰੇ ਬਹੁਤ ਵਾਦ ਵਿਵਾਦ ਛਿਡਿਆ ਹੈ ਤੇ ਚੌਲਾ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅਤੇ ਐਡਵਾਨੀ ਨੇ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਾਹ ਨੂੰ ਸੈਕੂਲਰ ਕਰਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਟਿੱਪਣੀ?

ਨਈਅਰ: ਉਹ ਸੈਕੂਲਰ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ। ਪਰ ਸੂਰੂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਦੋ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਬਿਉਰੀ ਬਣਾਈ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਗਲਤ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਖੁਦ ਮੰਨਿਆਂ ਸੀ ਤੇ ਸਫ਼ਾਈ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਤੌਰ ਵਕੀਲ ਦੇ ਆਰਗੂਮੈਂਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਜਿਨਾਹ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਾਇਆ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਦਰਾਂ, ਮਸਜਿਦਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਆਪ ਇਕ ਧਾਰਮਕ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਧਰਮ ਸਟੇਟ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦੇਵੇ। ਸੋ ਇਹ ਚੈਪਟਰ ਬਹੁਤ ਪੇਚੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗਾਰੇ ਬਗਾਰੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਵਾਲ ਉਠਦੇ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਪਰ ਸਾਬਿ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਇਹੋ ਚਾਹਵਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਦੁਖਦਾਈ ਕਾਂਡ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਆਪਾਂ ਅੱਗੇ ਵਧੀਏ।

ਸਾਬਿ: ਚਲੋ ਦੇਖੋ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਕਤ ਕੱਢਣ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ।

ਨਈਅਰ: ਜਿਉਂਦੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਮਿਲਾਂਗੇ ਜੀ।

ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ

ਮਕਸੂਦ ਸਾਕਿਬ

ਕਹਾਣੀ

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣੇ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵਰਾਂ ਖੰਡ ਈ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਏ ਉਜਾਤੇ ਤੇ ਵੱਚ ਟੁੱਕ ਦੇ ਫੱਟਾਂ ਉਤੇ ਮਸਾਂ ਅੰਗੂਰ ਈ ਆਇਆ ਸੀ....ਪੂਰੇ ਮਿਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਕਈਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਦੁਨੀਆ ਆ ਗਈ ਸੀ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਟੁਰ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ। ਉਧਰੋਂ ਆਇਆਂ ਦਾ ਵੀ ਬੜਾ ਕੁਝ ਇਥੇ ਈ ਰੁਤੁ ਪੁੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਏਧਰੋਂ ਗਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਕੋਈ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ....ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬੋਹਲ ਲੱਗ ਗਏ ਸਨ। ਢੇਰਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਕੇ ਮਿਟੀ ਦਾ ਤੇਲ ਡਰੰਮਾਂ ਦੇ ਡਰੰਮ ਸੁੱਟ ਕੇ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੜਨ ਦੀ ਬੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦੀ। ਕਈਂ ਸੌ ਪੀਪਾ ਛਰਨੈਲ ਰੋਤੁ ਛੱਡੀ ਸਨ ਨੇ। ਫੇਰ ਡੀ. ਡੀ. ਟੀ. ਦੇ ਛਿੜਕਾਵਾਂ ਦੀ ਅਖੀਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਵੱਛਣ-ਟੁੱਕਣ-ਲੁਟਣ ਦੇ ਕਿਸੇ ਤੇ ਵੱਚੋ-ਟੁੱਕੇ ਤੇ ਲੁੱਟੇ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਇਕਠੀਆਂ ਈ ਚਲਦੀਆਂ ਸਨ। ਰੋਣ ਕੁਰਲਾਣ ਘੱਟ ਵੱਧ ਸਾਂਝਾ ਈ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਆਹਮਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ। ਉਧਰੋਂ ਆਏ ਸਾਹਮਣੇ ਕਰ ਲੈਂ ਦੇ। ਏਧਰ ਵਾਲੇ ਕਿੰਨੇ ਈ ਲੋਕ ਅੰਦਰ ਖਾਨੇ ਰੋ ਪਿੱਟ ਲੈਂਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿਛੜੇ ਗਵਾਂਫੀਆਂ ਨੂੰ.... ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਪਰ ਟੁੱਟੀ ਭੱਜੀ ਹਯਾਤੀ ਅਪਣਾ ਆਪ ਸੰਭਾਲਦੀ ਮੁਝ ਕੇ ਲੀਹੇ ਚਤੁਨੀ ਝੋਈ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਜਿੱਕਣ ਓਪਰਾ-ਓਪਰਾ ਈ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਅਜੇ, ਜਿਵੇਂ ਇਹਦੇ ਟੋਰੇ ਦਾ ਰੁੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਮੁਹਾੜ ਉੱਕਾ ਈ ਵਰਤੋਂ ਬਾਹਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਸੜਕਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਵਿਰਲੀਆਂ ਟਾਵੀਆਂ ਲਾਰੀਆਂ ਮੁਸਾਫਰ ਵੀ ਢੋਣੇ ਛੋਹ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਪਹੀਆਂ ਥੱਲਿਓਂ ਧੂੜ ਦੀ ਥਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਸੰਘਣੀ ਬੇਵਸਾਹੀ ਦੇ ਬੱਦਲ ਉਠੱਦੇ ਸਨ ਤੇ ਸਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਤੜਫ਼ ਤ੍ਰਿਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਲਾਰੀ ਪਾਂਧੀਆਂ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਪਈ ਸੀ। ਵਗਣ ਸਵਾਹਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਲਕ ਟੁਰਦੀ ਪਲਕ ਖਲੋ ਜਾਂਦੀ। ਸਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਖਿਝ ਸਿੱਧੀ ਆਖਣੋਂ ਆਤੁਰਾ।

"ਕੁਫ਼ਤਿਆਂ ਵੇਲੇ ਈ ਅੱਪਤਾਂਗੇ ਅੱਜ ਤੇ।"

ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਓਂ ਲਾਰੀ ਦੀ ਚੁੰ ਚਰਾਂ ਤੇ ਕਿੜ-ਕਿੜ ਤੁੜ-ਤੁੜ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਭੁਰ ਪੈਂਦਾ।

ਹੁੰਗਾਰਾ ਵੀ ਰਲ ਈ ਪੈਂਦਾ, "ਬਹਿ ਜੂ ਗਏ ਅਂ ਮਾਰੇ ਸ਼ਾਮਤ ਦੇ। ਵੇਖੋ ਕੀ ਭਾ ਪੈਂਦੀ ਏ।

"ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਰਾਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਨਾਲ ਈ ਬਨ੍ਹ ਲਿਆਉਂਦੇ।" ਇਹ ਕੋਈ ਬੀਬੀ ਸੀ ਜਿਹਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਜਾਤਕ ਸਨ।

ਇੱਕ ਜਾਤਕੀ ਭੀਡ 'ਚ ਫਸ ਗਈ ਖਬਰੇ ਉਹਦਾ ਸਾਰ ਘੁੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈ, ਪਿਓ ਉਹਦੇ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ....

"ਹੋਸਲਾ ਰੱਖੋ ਹੋਸਲਾ। ਆਹ ਸਾਰੀ ਭੀਡ ਅਗਲੇ ਸਟਾਪ ਤੀਕਰ ਦੀ ਏ, ਬੁਰਜੀ ਵਾਲੇ ਤੀਕਰ ਦੀ। ਸੀਟਾਂ ਦੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਈ ਰਹਿ ਜਾਣੀਆਂ ਨੈਂ। ਜੇ ਕੋਈ ਬਠਾਈ ਵੀ ਪਈ ਤਾਂ ਤੋੜ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਈ ਬਠਾਵਾਂਗੇ।"

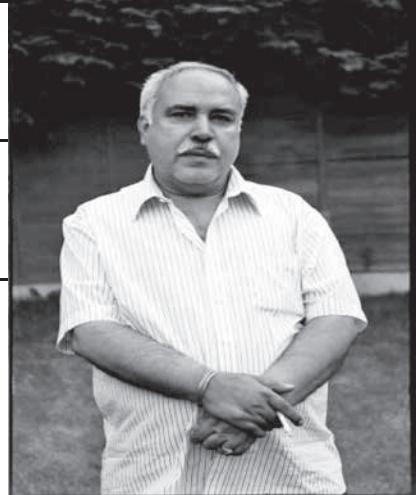
ਬੁਰਜੀ ਵਾਲਾ ਆ ਗਿਆ....

"ਆ ਜਾਓ ਵਈ ਸਾਰੇ ਇਥੇ ਲਹਿਣ ਵਾਲੇ।" ਕਲੀਂਡਰ ਵਾਜ ਦੇ ਕੇ ਬੂਹੇ 'ਚ ਹੋ ਖਲੋਤਾ।

ਡਰਾਈਵਰ ਲਾਰੀ ਖਲੂਅਰੀ ਤਾਂ ਉਹ ਬੂਹਿਓਂ ਥੱਲੇ ਲਹਿ ਗਿਆ....ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਸਵਾਰੀਆਂ ਜਣੀਆਂ ਜਣੇ ਮਾਈਆਂ-ਬਾਬੇ ਤੇ ਕੁਤੀਆਂ ਮੁੰਡੇ ਖਲੇ ਸਨ ਯਾ ਕਿਧਰੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਅੜੇ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਹੇਠਾਂ ਲਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਦੋ ਚਾਰ ਸਵਾਰੀਆਂ ਚਤੁਣਾ ਚਾਹਿਆ ਪਰ ਉਹ ਅਗਲੇ ਪਿਡ ਦੀਆਂ ਸਨ, ਕਲੀਂਡਰ ਨੇ ਨਾ ਚਾੜ੍ਹੀਆਂ। "ਤੋੜ ਲਾਹੌਰ ਜਾਂਦੀ ਪਈ ਏ। ਰਾਹ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ"- ਇਹੋ ਗੱਲ ਉਹਨੇ ਲਾਰੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੁੰਹ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਦੁਹਰਾਈ, "ਰਾਹ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜੀ ਅੰਦਰ ਬੈਠੀ....ਹੈ ਜੇ ਕੋਈ ਤਾਂ ਇਥੇ ਲਹਿ ਜਾਏ, ਅਸਾਂ ਹੁਣ ਲਾਹੌਰ ਈ ਖਲੋਣਾ ਏ।"

ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਾਹ ਦੀ। ਕਲੀਂਡਰ ਨੇ ਲਾਰੀ ਨੂੰ ਧੱਢਾ ਮਾਰਿਆ। ਚੱਲਣ ਲਈ। ਫੇਰ ਧੱਫਿਆਂ 'ਤੇ ਡਹਿ ਪਿਆ- "ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਰੋਕ ਕੇ! ਸਵਾਰੀ ਏ ਜੀ ਲਾਹੌਰ ਦੀ।"

ਲਾਰੀ ਥੱਡੀ ਜਿਹੀ ਹਿੱਲੀ ਤੇ ਫੇਰ ਖਲੋ ਗਈ। ਇੱਕ ਬੰਦਾ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ।

ਲੱਕ ਉਹਦੇ ਚਾਦਰ, ਪੈਰੀ ਗੁਰਗਾਬੀ ਉੱਤੇ ਧੁੱਸਾ ਤੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਮਫਲਰ ਵਲਿਆ ਹੋਇਆ।

ਤ੍ਰਿਖੀਆਂ ਤ੍ਰਿਖੀਆਂ ਮੁੜਾਂ... ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਤੱਕਣੀ ਸ਼ਿਕਰੇ ਵਾਲੀ... ਮੁੜ ਉਤੇ ਬੇਕਿਰਕੀ ਦੀ

ਉੱਲੀ.... ਸੀਟਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਡਰਾਈਵਰ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੇਲ ਇੱਜਨ ਦੇ ਟਾਪੇ ਤੇ ਸੱਦ ਲਿਆ, ਉੱਤੇ ਗੱਦੀ ਧਰਦਿਆਂ, "ਆ ਜਾਓ ਜੀ ਆ ਜਾਓ ਇਥੇ।"

ਉਹ ਛੱਤ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਡੰਡੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾ ਕੇ ਪੂਰੀ ਲਾਰੀ ਲੰਘਦਾ ਡਰਾਈਵਰ ਦੀ ਬਣਾਈ ਸੀਟ ਤੇ ਜਾ ਬੈਠਾ... ਕਲੀਂਡਰ ਨੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਟਿਕਟ ਕੱਟੀ। ਪੈਸੇ ਗੱਲ ਲਮਕਾਏ ਬਸਤੇ ਵਿਚ ਪਾ ਲਏ। ਤੇ ਆਪ ਅਗਲੇ ਗੋਟ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਵਿਚ ਡੰਡੇ ਨਾਲ ਢੋਅ ਲਾ ਕੇ ਖਲੋਅ ਗਿਆ....

ਨਵੀਂ ਸਵਾਰੀ ਨੂੰ ਘੱਟ ਵੱਧ ਸਾਰੀ ਲਾਰੀ ਈ ਪਈ ਵੇਖਦੀ ਸੀ ਚੋਰ ਅੱਖੀਂ। ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਲਾਂਦੀ।

ਉਹਨੇ ਧੁੱਸੇ 'ਚ ਹੱਥ ਮਾਰ ਕੇ ਸਿਗਟਾਂ ਦੀ ਡੱਬੀ ਤੇ ਮਾਚਿਸ ਕੱਢੀ। ਇੱਕ ਈ ਸਾਰੀ ਲਾਰੀ ਵਿਚ ਤਮਾਕੂ ਦੀ ਬੋ ਖਿਲਰ ਗਈ। ਪਰ ਬੋਲਿਆ ਕੁਸਕਿਆ ਕੋਈ ਨਾ। ਹੋਰ ਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਮਾਈ ਬੀਬੀ ਨੇ ਵੀ ਕੁਝ ਨਾ ਆਖਿਆ। ਖਬਰੇ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਜਮਾਨਾ ਆਮ ਹੁੱਕੇ ਤਮਾਕੂ ਦਾ ਤੇ ਸੀ ਈ। ਤਾਂ ਵੀ ਲੋਕ-ਬਾਹਰੇ (ਪਬਲਕ ਪਲੇਸ) ਸਿਗਟ ਤਮਾਕੂ ਧੁਖਾਉਣ ਦੀ ਬਾਣ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਲਾਰੀ ਨੂੰ ਮਫਲਰ ਵਾਲੇ ਦਾ ਇਹ ਨਿਸ਼ਗ ਪੁਣਾ ਖਲਿਆ ਵੀ ਤੇ ਤਮਾਕੂ ਦੀ ਬੋਲ ਅੱਤ ਭੈਡੀ ਵੀ ਲੱਗੀ ਪਰ ਬੋਲਿਆ ਕੋਈ ਨਾ। ਨਾ ਕੋਈ ਮਾਈ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਭਾਈ। ਸਭ ਅੱਖੇ ਤਾਂ ਹੋਏ ਤਮਾਕੂ ਦੀ ਬੋ ਤੋਂ, ਨਾਲ ਉਚੇਚੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੋਈ ਜੋ ਨਿਸ਼ਗ ਸਿਗਟ ਲਾਵਣ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਨਾ ਦੁਖਿਆ ਕਿਸੇ ਨੂੰ... ਹਰ ਕੋਈ

Sleep problem - slides

<http://click.messages.webmd.com/?qs=031998ec>

ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ

ਮਕਸੂਦ ਸਾਕਿਬ

ਕਹਾਣੀ

ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਸੌਖਾ ਵੀ ਹੋਵਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਇਜ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਪੁਰਾਣੀ ਬਾਂਧ ਸੀ ਜਿਹਦੇ ਮੁੱਕਣ ਦਾ ਇੰਜ ਸਿਗਟ ਲਾ ਕੇ ਮਫਲਰ ਵਾਲੇ ਨੇ ਹੋਕਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹਰ ਕੋਈ ਸੁਖਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਬੀਬੀਆਂ ਮਾਈਆਂ ਘੁੱਟ ਕੇ ਨੱਕ ਮੂੰਹ ਬੱਨ੍ਹ ਲਏ। "ਚਲੋ ਇਹ ਕਿਹੜੀ ਅੱਖਿਆਈ ਏ!" ਕਿਸੇ ਮਾਈ ਬੀਬੀ ਦੀ ਵਾਜ ਲਾਰੀ ਵਿਚ ਸਭ ਨੂੰ ਸੁਣੀ ਗਈ। ਸਿਗਟ ਵਾਲਾ ਸਾਰੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਪਿਆ ਸੀ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰ ਕੇ। ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦੀ ਫ੍ਰੈਂਟ ਸੀਟ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਖੀਰ ਤੀਕ...ਪਹਿਲਾਂ ਤਿੰਨ ਸੀਟਾਂ ਵਾਲੀ ਪਾਲ ਵੇਖੀ ਉਸ ਤੇ ਫੇਰ ਦੋ ਸੀਟਾਂ ਵਾਲੀ ਪਾਲ। ਵਾਹਵਾ ਤਾਤੀ ਲਾ ਕੇ ਉਹ ਹਰ ਬੰਦੇ ਜਨਾਨੀ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਨਾਲ ਚੀਜ਼ ਵਿਚ ਫਸਾਏ ਸਿਗਟ ਦਾ ਲੰਮਾ ਸੂਟਾ ਲਾਂਦਾ। ਪਿਛਲੇ ਬੂਹੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਤਿੰਨ ਸਵਾਰੀਆਂ ਵਾਲੀ ਪਿਛਲੀ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਉਹਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਫੇਰ ਧਿਆਨ ਮਾਰਿਆ। ਉਹਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਬੁੰਧੀ ਲੱਗ ਗਈ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸਿਗਟ ਬੁਲਾਂ ਵਲ ਖਤਦਾ ਖਤਦਾ ਅਜਕ ਗਿਆ ਤੇ ਚੰਗੀ ਚੋਖੀ ਨੀਝ ਲਾ ਕੇ ਤਿੰਨ ਵਿਚੋਂ ਬਾਰੀ ਨਾਲ ਬੈਠੀ ਸਵਾਰੀ ਨੂੰ ਵੇਖੀ ਗਿਆ... ਇਹ ਕੋਈ ਪੰਜਤਾਲੀਆਂ ਪੰਜਾਹਵਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਦਾੜ੍ਹੀ ਮੁੱਛ ਤੋਂ ਬਿਨਾ, ਸਿਰ ਤੇ ਸਾਫ਼ਾ ਵਲਿਆ ਹੋਇਆ... ਨੈਣ ਨਕਸ ਤਿਲ-ਮਿਲਾਂਦੇ ਹੋਏ, ਸੋਹਣਾ ਸਾਫ਼ ਰੰਗ, ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਭਲਮਾਣਸੀ.... ਉਹ ਆਪਣੇ ਧਿਆਨ ਬਾਹਰ ਸੀਸੇ ਬਾਣੀਓਂ ਲੰਘਦੀਆਂ ਪੁਲੀਆਂ, ਪੈਲੀਆਂ ਤੇ ਫਸਲਾਂ ਝਾੜੀਆਂ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਖਾ ਝੂਣਾ ਖਾ ਕੇ ਪਿੱਛਾਂਹ ਟੁਰੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਪਿਆ ਵੇਖਦਾ ਸੀ। ਸਿਗਟ ਵਾਲੇ ਦੇ ਤਾਤੀ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਘੱਟ ਵੱਧ ਸਾਰੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਵੀ ਉਸ ਬਾਹਰ ਤੱਕਦੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਉਹਨੂੰ ਖਬਰੇ ਅਚਨਚੇਤ ਸਭ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਪੈਂਦੀ ਰੜਕੀ, ਉਹਨੇ ਬੜੇ ਸਾਊ ਸੁਭਾਅ ਨਾਲ ਸਭ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ... ਹੁਣ ਉਹ ਸਭ ਨਜ਼ਰਾਂ ਸਿਗਟ ਵਾਲੇ ਤੇ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਹਿ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ, ਅਸੀਂ ਤੇ ਇਹਦੀ ਪਾਰੋਂ ਤੈਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਪਏ ਸਾ ਇਹਦਾ ਧਿਆਨ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਗੱਡਿਆ ਚੂ ਪਿਆ ਏ।'

ਉਹ ਬੰਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਘਾਬਰ ਗਿਆ। ਉਹਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਮੁੜ੍ਹਕੇ ਦੇ ਚੋਏ ਤਿਲਕ ਪਏ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਗਰਮ ਵਾਸਕਟ ਦੇ ਬਣਨ ਮੇਲੇ.... ਨੇਤਲੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਵੇਖਿਆ ਉਹਦੇ ਹੱਥ ਪਏ ਕੰਬਦੇ ਸਨ... ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਨਰਸੈਸ ਵਿਚ ਸਹਿਮ ਦੇ ਪਰਛਾਵੈ ਲਹਿ ਆਏ। ਸਿਗਟ ਵਾਲੇ ਨੇ ਡਰਾਈਵਰ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕੀਤੀ... ਡਰਾਈਵਰ ਕਲੀਡਰ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਛਲੇ ਬੂਹੇ ਤੇ ਚਲਾ ਜਾ.... ਕਲੀਡਰ ਓਧਰ ਟੁਰ ਪਿਆ। ਸਿਗਟ ਵਾਲੇ ਨੇ ਸਿਗਟ ਪੈਰ ਬੱਲੇ ਮਿਧਿਆ। ਲਾਰੀ ਨੂੰ ਬਰੇਕਾਂ ਲੱਗੀਆਂ। ਸਾਫ਼ ਵਾਲਾ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਉਠ ਕੇ ਕਲੀਡਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਬੂਹੇ ਤੇ ਅੱਪਤ ਗਿਆ। ਲਾਰੀ ਖਲੋਗ ਗਈ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਬੂਹਾ ਥੋੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਬੰਨੇ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਰਾ ਕੱਲਰ ਈ ਸੀ ਦੂਰ ਢੂਰ ਤੀਕ ਚਿੱਟਮ-ਚਿੱਟ ਵਿਖਾਲੀ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਬੰਦੇ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਸੂਟ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਗਲੇ ਬੂਹੇ ਬਾਣੀਓਂ ਮਫਲਰ ਵਾਲਾ, ਧੂਸਾ ਓਥੇ ਈ ਸੁੱਟ ਕੇ, ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜ ਪਿਆ।

ਨਾਲ ਉਹ ਗਲ੍ਹਾਂ ਵੀ ਪਿਆ ਕੱਢਦਾ ਹੋਵੇ।

ਲਾਰੀ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਬੱਲੇ ਨਾ ਲੱਖਾ। ਬਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਜੀਕਣ ਮਖੇਰ ਲੱਗ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਕਲੀਡਰ ਨੇ ਲਾਰੀ ਦਾ ਪਿਛਲਾ ਅਗਲਾ ਬੂਹਾ ਦੋਵੇਂ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਕੁੰਡੀਆਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਅੱਗੇ ਜਿਵੇਂ ਕੱਲਰ ਚੋਖਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਸਾਊਂਡ ਕੱਕਣੀ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਪੈਰ ਪੁੱਟਣੇ ਅੱਖੇ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਮਫਲਰ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੱਲਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਿਆ ਆਖਦਾ। ਡੇਡੂ ਦੋ ਕਿਲਿਆਂ ਦੀ ਵਿੱਖ ਤੇ ਉਹਨੇ ਅੱਗੇ ਭੱਜਦੇ ਨੂੰ ਬੋਚ ਲਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਸਿਕਾਰੀ ਕੁੱਤਾ ਸਹੱਯਤ (ਸਹੇ) ਨੂੰ ਜਾ ਫੜਦਾ ਏ। ਲਾਰੀ ਦੀਆਂ ਬਾਰੀਆਂ ਝਾਕਦੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹੋਵਣ... ਮਫਲਰ ਵਾਲੇ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਢਾਅ ਲਿਆ ਤੇ ਉਹਦੀ ਹਿੱਕ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਬੈਠਾ।

ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹ ਸੂਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਹੋ ਈ ਆਖਣ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਲਗਦਾ ਏ।

ਹਿੱਕ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਮਫਲਰ ਵਾਲੇ ਨੇ ਡੱਬ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਸੈਅ ਕੱਚੀ ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹਿਆ... ਇਹ ਇੱਕ ਚਾਕੂ ਸੀ ਲੰਮੇ ਫਾਲੇ ਵਾਲਾ ਤੇ ਨਾਲ ਈ ਮਫਲਰ ਵਾਲੇ ਨੇ ਝੱਤ

ਇਹ ਕੋਈ ਪੰਜਤਾਲੀਆਂ ਪੰਜਾਹਵਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਦਾੜ੍ਹੀ ਮੁੱਛ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਿਰ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਵਲਿਆ ਹੋਇਆ.... ਨੈਣ ਨਕਸ ਤਿਲ-ਮਿਲਾਂਦੇ ਹੋਏ ਸੋਹਣਾ ਸਾਫ਼ ਰੰਗ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਭਲਮਾਣਸੀ....

ਲਾਏ ਬਿਨਾ ਢੱਠੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਬੱਕਰੇ ਵਾਕਣ ਕੋਹ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਕੁਝ ਚਿਰ ਲੱਤਾਂ ਬਾਂਹਵਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਫੇਰ ਫੜਕਦੇ ਅੰਗ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਹੈ ਸਨ ਓਥੇ ਓਥੇ ਈ ਈ ਈ ਈ ਠੰਡੇ ਹੋ ਗਏ। ਇਹਨੇ ਲਹੂ ਨਾਲ ਲਿਬਤਿਆ ਚਾਕੂ ਉਹਦੇ ਕੱਪਤਿਆਂ ਨਾਲ ਪੂੰਝ ਕੇ ਮੁੜ ਡੱਬ ਵਿਚ ਰੱਖ ਲਿਆ ਤੇ ਰੱਤ ਵਰਤੇ ਕੱਪਤਿਆਂ ਨਾਲ ਲਾਰੀ ਵੱਲ ਮੁੜ ਆਇਆ। ਹਰ ਕੋਈ ਡਰਦਾ ਮਾਰਾ ਬਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਕੇ ਲਾਰੀ ਵਿਚ ਛੂਰ ਹੋ ਬੈਠਾ... ਕਲੀਡਰ ਨੇ ਇਹਨੂੰ ਕੱਪਤਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਹਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਲਿੱਬਤੇ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਛਿੱਟਾਂ ਭਰੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਪੂੰਝਣ ਲੱਗ ਪਿਆ.....

ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਕੌਣ ਸੀ?... ਲਾਰੀ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਪੁੱਛਣ ਦਾ ਸਿਗਰਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਹਨੇ ਬੋਚੇ ਵਿਚੋਂ ਸਿਗਟ ਕੱਚ ਕੇ ਫੇਰ ਲਾ ਲਿਆ। ਲਾਰੀ ਦਾ ਗੇਅਰ ਵੱਡਾ ਕਰਦਿਆਂ ਡਰਾਈਵਰ ਨੇ ਉੱਚੀ ਸਾਰੀ ਸਭ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ... "ਹਿੰਦੂ ਸੀ।" ਲਾਰੀ ਵਿਚ ਮਖੇਰ ਛਿੜ ਪਈ.... ਕੁਝ ਬੰਦਿਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਧੂਸੇ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮੋਢੇ ਥਾਪਤੇ, ਕੁਝ ਨੇ ਦੂਰੋਂ ਈ ਸ਼ਾਵਾ ਸੇ ਦਿੱਤੀ... ਲਾਰੀ ਆਪਣੀ ਚਾਲੇ ਪੈ ਗਈ ਹੋਈ ਸੀ....

"ਖਬਰੇ ਅਜੇ ਵੀ ਕਿਨੇ ਕੁ ਭੇਸ ਵਟਾਈ ਬੈਠੇ ਨੈਂ..." ਕਿਸੇ ਹਉਕਾ ਭਰ ਕੇ ਦੋਵੈਂ ਹੱਥ ਮੇਲਦਿਆਂ ਉੱਚੀ ਸਾਰੀ ਕਿਹਾ-

{ ਸਾਫ਼ ਰਾਹੀਂ ਮੰਗਾਓ- ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ
ਕਿਤਾਬ ਤੂੰ ਹੁਣ ਘਰ ਚੱਲ 125/-

ਭੈਣ ਦੀ ਮਹਿਕ ਨਵਤੇਜ ਸਿੰਘ

37ਵੀਂ ਬਰਸੀ

ਕਹਾਣੀ

ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਘਰ ਸੀ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲੇ ਚਾਚੀ ਜੀ ਦਾ!

ਜੀਤੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਡਾ!

ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੋਏ, ਜੀਤਾ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡੋਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਗੱਡੀ ਫੱਡ ਫੱਡ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਉਹਦੀ ਬੀਮਾਰ ਮਾਂ ਆਈ ਸੀ, ਬਾਪੂ ਤੇ ਭੈਣ ਸੌਮਾ ਆਏ ਸਨ। ਤੇ ਹੁਣ ਬਾਪੂ ਮਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਸਪਤਾਲ ਲੈ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਮਾਂ ਨੇ ਹਸਪਤਾਲ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆਂ ਜੀਤੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਨਾ ਰੋ ਮੇਰਾ ਬੀਬਾ ਵੀਰ, ਸੌਮਾ ਭੈਣ ਜੂ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਏ। ਤੇਰੇ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲੇ ਚਾਚੇ ਦੀ ਮਦਤ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਸ ਨਾਮੁਰਾਦ ਬੀਮਾਰੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਖਹਿਤਾ ਛੁਡਾਅ ਲਉਂ, ਤੇ ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਨਰੋਇਆ ਹੋ ਜਾਓ। ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਲਾਲ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਚੁੰਮ ਸਾਕਿਆ ਕਰਾਂਗੀ।" ਤੇ ਮਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਤੇ ਨੂੰ ਘੁੱਟਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨੂੰ ਜਾਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਭੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਮਾਂ ਏਸ ਬਿੰਦ ਬਾਹਰਵਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਨੂੰ ਚੁੰਮ ਗਈ ਹੋਵੇ।

ਫੇਰ ਮਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਪੋਟਲੀ ਸੌਮਾਂ ਭੈਣ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, "ਪੁੱਤਰ, ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਦੋ ਰੱਖਤੀਆਂ ਵੀ ਨੇ। ਚੌਬ ਬੁਧ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਨੂੰ ਇਕ ਰੱਖਤੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦਈ ਤੇ ਦੂਜੀ ਆਪਣੇ ਚਾਰੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਭਰਾ ਨੂੰ- ਉਸ ਵਿਚਾਰੇ ਦੀ ਆਪਣੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬੈਣ ਨਹੀਂ। ਤੇ ਸੌਮੀਏਂ, ਮੇਰੇ ਜੀਤੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਖੀ। ਇਥੇ ਨੂੰ ਹੀ ਉਹਦੇ ਲਈ ਮੇਰੀ ਥਾਂ ਏ।" ਜਦੋਂ ਮਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਭੈਣ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਤਾਂ ਜੀਤੇ ਨੂੰ ਜਾਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਾਲਾ ਜਿਹਾ ਬੇਡੱਲ ਪਰਛਾਵਾਂ ਮਾਂ ਵਲ ਵਧ ਕੇ ਆਇਆ ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਦੂਰ ਧਰੂਹੀ ਲਿਜ਼ਾਅ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰਛਾਵਾਂ- ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਢਰੋਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹ.....

ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਵੱਡੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜੀਤੇ ਕੋਲ ਸਿਰਫ਼ ਸੌਮਾਂ ਭੈਣ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ।

ਉੱਜ ਤਾਂ ਏਸ ਘਰ ਦੋ ਕੁੱਤੇ ਸਨ, ਤੇ ਚਾਚੀ ਜੀ ਸਨ, ਤੇ ਚਾਚੀ ਜੀ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਕਾਕਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਤੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਨੌਕਰ ਨੌਕਰਾਣੀਆਂ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਕਾਕਾ ਜੀ ਨੂੰ 'ਫੋਟਾ ਸਾਹਿਬ' ਬੁਲਾਂਦੇ ਸਨ। (ਚਾਚਾ ਜੀ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਇਕ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਮੋਟਰ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਉਤੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ)।

ਜਦੋਂ ਸਵੇਰੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਦੀ ਮੋਟਰ ਬਾਹਰਲੇ ਫਾਟਕ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਬੜੀ ਸੁਹਣੀ ਤਵਿਆਂ ਵਾਲੇ ਵਜੇ ਵਰਗੀ ਵਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਤੇ ਉਦੂੰ ਮਗਰੋਂ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਏਸ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਸੁਹਣੀ ਵਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਿਕਲਦੀ।

ਚਾਚੀ ਜੀ ਤਾਂ ਘਰ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੋਲਦੇ ਸਨ। ਜੇ ਕਦੇ ਬੋਲਦੇ ਵੀ ਤਾਂ:

"ਅੰਦਰ ਪੈਰ ਪੁੰਝ ਕੇ ਆ..."

"ਕਰਸੀ ਉਤੇ ਚੌਕੜੀ ਨਾ ਮਾਰ..."

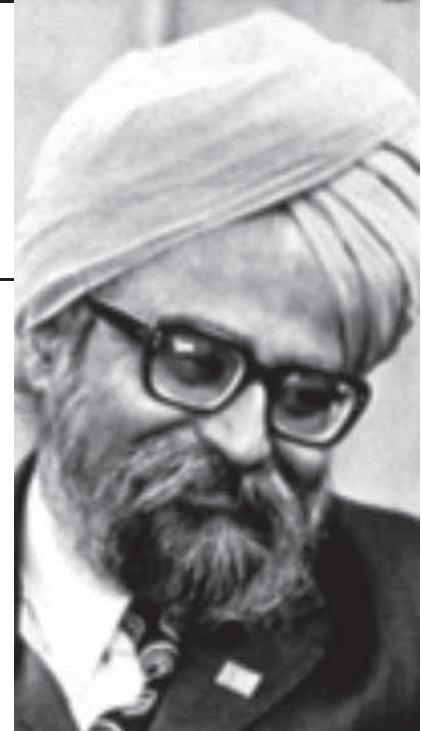
"ਪਾਣੀ ਪੀਦਿਆਂ ਇੱਜ ਗੱਟ ਗੱਟ ਨਾ ਕਰ..."

"ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ ਤੈਨੂੰ, ਅੱਖਾਂ ਨੀ ਕਿ ਟਿੱਚ-ਬਟਨ.."

"ਇਹ ਕੋਈ ਚੁੱਲ੍ਹਾ ਬੋੜਾ ਏ, ਇਹ ਤੇ ਅੰਗੀਠੀ ਏ.."

"ਪੈਂਡੂ ਗਵਾਰ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ..."

ਚਾਚੀ ਨੇ ਬੜੇ ਸੁਹਣੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਡੇ ਹੀ ਕੰਡੇ ਸਨ।

ਤੁਮ ਕੋ ਨਹੀਂ.."

ਹਮ ਨੇ ਕੋਕਾ ਕੋਲਾ ਪੀਆ ਹੈ- ਤੁਮ ਕੋ ਪਾਨੀ ਮਿਲਾ.."

ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਅੰਚੰਭੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ 'ਮਾਮਾ' ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ!

ਫੁੱਲਾਂ ਵਰਗੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੀ ਚਾਚੀ-

ਕੰਡਿਆਂ ਵਰਗੇ ਬੋਲ!

ਪਰੀਆਂ-ਵਸ ਕੀਤੇ ਵਰਗੀਆਂ ਬਾਜੀਆਂ ਵਾਲਾ ਚਾਚੇ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਭਰਾ- ਭੂਤਾਂ ਵਰਗੇ ਬੋਲ!

ਹਾਂ, ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਕਮਰੇ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਚਾਨਚਕੇ ਟਨਟਨ ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਚਾਚੀ ਇਕ ਕਾਲੀ ਨਲਕੀ ਜਿਹੀ ਫੜ ਲੈਂਦੀ। ਏਸ ਨਲਕੀ ਦੇ ਦੁਪਾਸੀ ਕੁੱਪੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਸਨ, ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਚਾਚੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁੱਪੀਆਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਤੇ ਕੰਨ ਲਾਈ ਮਿਠਾ ਬੋਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ।

ਏਸ ਕੁੱਪੀ ਲਿਈ ਮਿਠੇ ਬੋਲ! ਤੇ ਜੀਤੇ ਸੌਮਾਂ ਲਈ ਕੰਡਿਆਂ ਵਰਗੇ ਬੋਲ! ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਘਰ ਸੀ ਦਿੱਲੀ ਵਾਲੇ ਚਾਚੀ ਜੀ ਦਾ।

ਹੁਣੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੌਮਾਂ ਭੈਣ ਨਾਲ ਕੀ ਗੱਲ ਛਿੜ ਪਈ ਤੇ ਚਾਚੀ ਨੇ ਇਕ ਅਜੀਬ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਾਸਾ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ, (ਮਾਂ ਦਾ ਹਾਸਾ ਕਿੰਡਾ ਨਿੰਘ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤੇ ਚਾਚੀ ਦਾ ਇਹ ਹਾਸਾ ਕਿੰਡਾ ਯਖ ਸੀ!) - "ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਤੁਸਾਂ ਦੋਵੇਂ ਕਿਹੜਾ ਇਥੋਂ ਛੇਤੀ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਏ! ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਚਾਚੇ ਦੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਸੀਸਾਂ ਦਿਓ

Music is good for heart! - slides

<http://click.messages.webmd.com/?qs=031998ec>

ਬੈਣ ਦੀ ਮਹਿਕ
ਨਵਤੇਜ ਸਿੰਘ

ਕਹਾਣੀ

ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ

ਦੁਆ ਦਿੱਤਾ ਏ. ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪੈਲੀ ਕੁੱਲਾ ਵੇਚ

ਕੇ ਵੀ ਤੁਹਾਡਾ ਬਾਪੂ ਏਸ ਉਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਾਰ ਸਕਦਾ. ਜੇ ਇਹ ਉਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਠੀਕ ਵੀ ਹੋ ਜਾਏ- ਪਤਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਇਹਦੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਮਰੀਜ਼ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ- ਤਾਂ ਵੀ ਪਿਛੋਂ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਟਿਕਣਾ ਪੈਂਦਾ ਏ." ਤੇ ਗੱਲ ਮੁੱਕਣ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਵਾਹਵਾ ਚਿਰ ਉਹੀ ਯਥ ਹਾਸਾ ਚਾਚੀ ਦੇ ਮੁੰਹ ਉਤੇ ਧੂਤਿਆ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸੌਮਾਂ ਦਾ ਮੁੰਹ ਇਕਦਮ ਪੀਲਾ ਭੂਕ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜੀਤਾ ਸੋਚੀ ਪੈ ਗਿਆ- 'ਪ੍ਰੇਸ਼ਨ'... 'ਪ੍ਰੇਸ਼ਨ' ਜੁਰੂ ਕੋਈ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਸ੍ਰੀ ਰੋਵੇਗੀ, ਜਿਹੜੀ ਚਾਚੇ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਬਾਪੂ ਨੇ ਮਾਂ ਲਈ ਮੁੱਲ ਲੈ ਲਈ ਹੈ, ਤੇ ਇਹ ਚੰਗੀ ਸ੍ਰੀ ਮਾਂ ਦਾ ਮੁੰਹ ਨਰੋਇਆ ਕਰ ਦਏਗੀ, ਤੇ ਫੇਰ ਨਾ ਉਹਦਾ ਮੁੰਹ ਚੁੰਮ ਸਕਿਆ ਕਰੇਗੀ। ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਕਪਤਿਆਂ ਉਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸੁਹਣੇ ਫੁੱਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਤੱਕ ਕੇ ਜਿਹੇ ਚਾਚੀ ਦੇ ਕਪਤਿਆਂ ਤੇ ਸਨ (ਤੇ ਚਾਚੀ ਸਵੇਰੇ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਲੇ ਵੇਸ ਦੋ ਵਾਰ ਵਟਾਅ ਚੁੱਕੀ ਸੀ), ਪਰ ਜੀਤਾ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਬੀਮਾਰ ਮੁੰਹ ਉਤੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵਧ ਸੁਹਣੇ ਫੁੱਲ ਟਹਿਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਤੇ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਮਾਂ ਦਾ ਮੁੰਹ ਨਰੋਇਆ ਹੋ ਜਾਏਗਾ (ਮਾਂ ਦਾ ਮੁੰਹ ਬੀਮਾਰ ਹੋਇਆਂ ਏਣੇ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਜੀਤੇ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਨਰੋਏ ਮੁੰਹ ਦਾ ਚੇਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ ਜਾਪਦਾ!) ਤਾਂ ਕਰੋ ਅਲੋਕਾਰ ਫੁੱਲ ਮਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖਤੇ ਉਤੇ ਖਿਤ

ਪੈਣਗੇ!- ਪਰ ਉਹ 'ਮਰੀਜ਼' ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਜਿਹੜੇ ਚਾਚੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇਂਦੇ ਸੌਮਾਂ ਭੈਣ ਦਾ ਮੁੰਹ ਪੀਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ? ਮਾਂ ਤੋਂ... ਜੀਤੇ ਨੂੰ ਫੇਰ ਉਹੀ ਕਾਲਾ ਜਿਹਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਦਿਸਿਆ, ਪਰਛਾਵਾਂ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਡਰੋਟੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ...

ਉਹਨੇ ਸੌਮਾਂ ਦਾ ਹੱਥ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫਤ ਲਿਆ-ਏਥੇ ਸੌਮਾਂ ਭੈਣ ਹੀ ਤਾਂ ਮਾਂ ਦੇ ਥਾਂ ਸੀ।

ਬਹੁਰੋਂ ਕਿਤੋਂ ਕਾਕਾ ਜੀ ਅੰਦਰ ਆ ਗਿਆ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਉਹਦਾ ਇਕ ਬੇਲੀ ਸੀ। ਚਾਚੀ ਜੀ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਨੂੰ

ਬੜਾ ਲਾਡ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਕਾਕਾ ਜੀ ਤੇ ਉਹਦਾ ਬੇਲੀ ਬਾਹਰ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿਚ ਖੇਡਣ ਚਲੇ ਗਏ। ਕਾਕਾ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਬਾਜ਼ੀਆਂ ਆਪਣੇ ਬੇਲੀ ਸਾਹਮਣੇ ਢੇਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ (ਉਹੀ ਸਭ ਬਾਜ਼ੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੀਤਾ ਹੱਥ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾ ਸਕਿਆ)।

ਜੀਤਾ ਵੀ ਬੁਰਾਂਡੇ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਜੀਤਾ ਕੁਝ ਵਿਥ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਹਾਣ ਦੇ ਦੋਵਾਂ ਮੰਡਿਆਂ ਵਲ ਤਕਦਾ ਰਿਹਾ। ਜੀਤੇ ਦੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਲੁਹਰੀਆਂ ਉਠ ਰਹੀਆਂ ਸਨ- ਕਦੇ ਉਹ ਵੀ ਓਸ ਤਿੰਨਾਂ ਪਹੀਇਆਂ ਵਾਲੇ ਨਿਕੇ ਜਿਹੇ ਆਪਣੇ ਮੇਚ ਦੇ ਸੈਕਲ ਉਤੇ ਬਿੰਦ ਕੁਹੁਟਾ ਲੈ ਸਕੇ! ਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਯਾਰ ਭੱਥੇ ਵਿਚ ਨੀਂਝ ਲਾ ਕੇ ਮੁਰਤਾਂ ਵੇਖਦੇ ਤਾਂ ਜੀਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੰਹਾਂ ਉਤਲੀ ਪਲੋਂ ਪਲ ਵਧਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤਕ ਤਕ ਕੇ ਲਲਚਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਸੋਚ ਅਤਾ ਪਤਾ ਪਈ ਲਭਦੀ ਸੀ: ਏਸ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਕੀ ਸੀ... ਰਾਣੀਆਂ ਸਨ! ਪਈਆਂ ਸਨ! ਸੁਰਗਾਂ ਦੇ ਬਾਗ ਸਨ! ਮਾਂ ਦਾ ਨਰੋਇਆ ਮੁਖਤਾ ਸੀ!

"ਯੋਹ ਲਤਕਾ ਕੌਨ ਹੈ?"

ਕਾਕਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਯਾਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਝਕ ਕੇ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ, "ਯੇ ਹਮਾਰੇ ਚਚਾ ਕਾ... ਨੌਕਰ ਹੈ।"

"ਯੋਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਿਉ ਖੜਾ ਹੈ?"

"ਇਸ ਕੀ ਮਾਂ ਹਸਪਤਾਲ ਮੌਹੂ ਹੈ। ਮਾਮਾ ਬੋਲਤੀ ਥੀ ਵੱਹ ਮਰ ਜਾਏਗੀ।"

ਜੀਤਾ ਇਕਦਮ ਡਿੱਡਿਆ ਪਿਆ।

"ਇਸ ਕੋ ਕਿਆ ਹੂਆ?"

"ਕੁਛ ਪਗਲਾ ਭੀ ਹੈ।"

ਕੁਰਲਾਂਦਾ ਜੀਤਾ ਭੱਜ ਕੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਸੌਮਾਂ ਨਾਲ ਜਾ ਚੰਬਤਿਆ।

ਚਾਚੀ ਫਿਕਰ ਨਾਲ ਦੌੜ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕਾਕਾ ਜੀ ਨੂੰ ਤੱਕਣ ਗਈ। ਓਥੇ ਕਾਕਾ ਜੀ ਤੇ ਉਹਦਾ ਯਾਰ ਬਿੰਦ ਖਿਤ ਹਸ ਰਹੇ ਸਨ।

ਚਾਚੀ ਤਸੱਲੀ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਆਈ, ਪਰ ਬੜੇ ਰੋਹ ਵਿਚ ਜੀਤੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗੀ, " ਗਵਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੁੰ ਤੇ ਮੇਰਾ ਤ੍ਰਾਹ ਹੀ ਕਵ ਦਿਟਾ!

ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿਤੇ ਕਾਕਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋ ਨਾ ਗਿਆ ਹੋਏ।

ਤੇ ਫਿਰ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ, "ਕੀ ਫੱਟ ਪਿਆ ਈ ਕਿ ਇੱਤ ਰੋਈ ਜਾਨਨ ਏ। ਕੁਝ ਮੁੰਹੋ ਬਿਰਕੇਂ ਵੀ!"

ਪਰ ਜੀਤਾ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਚੌਬਤ ਕੇ ਬਸ ਰੋਈ ਗਿਆ, ... ਰੋਣ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਕਤ ਪਾਟ ਪਿਆ ਹੋਵੇ।

ਰਾਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਕਿਤੇ ਜੀਤੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਉਹ

ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸਿਆ ਜੋ ਕਾਕੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਯਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ।

ਭੈਣ ਤੇ ਭਰਾ ਇਕੋ ਮੰਜੀ ਉਤੇ ਲੇਟੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਲਈ ਇਕ ਮੰਜੀ ਚਾਚੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਟੱਬਰ ਦੀਆਂ ਮੰਜੀਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਇੱਥੇ ਘਾ ਉਤੇ ਭੁਗਈ ਸੀ।

ਜੀਤੇ ਨੇ ਜੋ ਦਸਿਆ ਉਹ ਸੂਣ ਕੇ ਸੌਮਾਂ ਕੰਬ ਗਈ। ਸੌਮਾਂ ਦੇ ਹੰਝੁ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਵਿਚ ਡਲ੍ਹੇ ਰਹੇ। ਫੇਰ ਸੌਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਝੰਜੋਤਿਆ- ਮੈਂ ਹੀ ਤਾਂ ਇਹਦੇ ਲਈ ਮਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਹਾਂ।

"ਨਾ ਵੀਰ ਮੇਰੇ, ਉਹ ਸਭ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ ਏ। ਜਿੰਡਾ ਇਹ ਝੂਠ ਏ ਕਿ ਤੂੰ ਉਹਦੇ ਚਾਚੇ ਦਾ ਨੌਕਰ ਏਂ, ਦਿੱਡਾ ਈ ਝੂਠ ਏ ਕਿ ਸਾਡੀ ਮਾਂ..." ਤੇ ਸੌਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਵਿਚ ਘੁੱਟ ਲਿਆ। ਵੀਰ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਦਵੀਆਂ ਸਿਸਕੀਆਂ ਭੈਣ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਸਿਸਕਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ।

ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਅੰਡੇਲ ਹੋ ਕੇ ਸੌਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਕੱਲੁ ਬੁਧਵਾਰ ਏ, ਮੈਂ ਵੀਰ ਤੈਨੂੰ ਕੱਲੁ ਰੱਖਤੀ ਬੰਨ੍ਹੇਗੀ।"

"ਭੈਣ, ਚਾਚੀ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਵੀ ਤੂੰ ਰੱਖਤੀ ਬੰਨ੍ਹੇਗੀ?"

"ਨਹੀਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹੇਗੀ।"

"ਜੇ ਚਾਚੀ ਜ਼ੋਰ ਵੀ ਲਾਏ, ਤਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ?"

"ਨਹੀਂ, ਉਕਾ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਵੀਰ!"

"ਸਹੁੰ ਖਾਹ ਖਾਂ!"

"ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਦੀ ਸਹੁੰ!"

ਤੇ ਹੁਣ ਜੀਤੇ ਨੇ ਪੁਰੇ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਸੌਮਾਂ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਲਿਆ- ਸੌਬਾਜੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹੋਣ ਓਸ

ਕਾਕਾ ਜੀ ਕੋਲ, ਪਰ ਉਹਦੀ ਕੋਈ ਭੈਣ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ!

ਉਹਨੇ ਰੱਖਤੀ ਕੋਣੇ ਬੰਨ੍ਹੇਗਾ?

"ਵੀਰ, ਹੁਣ ਇਕ ਵਾਰੀ ਹਸਦਾ ਮੁਖਤਾ ਵਿਖਾਲ! ਰੋਣੀ ਸੂਰਤ ਨਾਲ ਸੰਵੀਏਂ, ਤਾਂ ਮਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਏ, 'ਗਤ ਰੁੱਸ ਜਾਂਦੀ ਏ'."

ਵੀਰ ਮੁਸਕਰਾ ਪਿਆ।

ਭੈਣ ਮੁਸਕਰਾ ਪਈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਮੰਜੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਮਹਿਕਦੇ ਫੁੱਲ ਸਨ।

ਜੀਤਾ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦੀ ਜੱਫੀ ਵਿਚ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਮਹਿਕ ਤੇ ਭੈਣ ਦੀ ਮਹਿਕ ਵਿਚ ਵੇਰਵਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਪਿਆ।

ਬੈਕ ਰੂਮ

ਸਾਬੀ ਲੁਧਿਆਣਵੀ-ਲੰਡਨ

ਕਹਾਣੀ

ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁੰਡੇ, ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇੱਲੀਗਲ ਇੰਮੀਗਰਾਂਟਸ (ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਆ ਵਸੇ-ਸੰ.), ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਾਰਡਨ ਵਿਚ ਬਣੇ ਪਿਛਲੇ ਰੂਮ ਵਿਚ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਵਜੋਂ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ ਸਨ, ਘਰ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜ਼ਬ ਕਿਸਮ ਦੀ ਚਹਿਲ ਪਹਿਲ ਤੇ ਰੌਣਕ ਲੱਗ ਗਈ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਘਰ ਦੇ ਮੇਨ ਏਰੀਏ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਬੈਕ ਗਾਰਡਨ (ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਘਰ ਦੇ ਬੈਕ ਗਾਰਡਨ ਨੂੰ ਬੈਕ ਯਾਰਡ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਗੇਟ ਤੇ ਵੱਖਰੀ ਐਲੀ (ਲਾਂਘਾ) ਸੀ। ਘਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਅਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਫਿਕਰ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਰੂਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਵਰ ਦੀਆਂ ਸੁਵਿਧਾਵਾਂ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕਦੇ ਕਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਮੇਨ ਘਰ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਉਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸ਼ਾਵਰ ਲੈਣ ਲਈ ਆਉਣ ਜਦੋਂ ਉਹ ਖੁੱਦ ਘਰ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਜਵਾਨ ਬੀਵੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਓਪਰਾ ਬੰਦਾ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰੇ।

ਅਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਉਲਟ ਉਸ ਦੀ ਬੀਵੀ ਪਾਲਾਂ ਬੋਹੁਦ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਸੱਕੀ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪਤੀ ਪਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਸਾਂਭ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਤੀਕ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੰਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ। ਪਾਲਾਂ ਸੋਚਦੀ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਘੱਟ ਓ ਘੱਟ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਉੱਝ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਇਕ ਹਾਲਤ ਏਨੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕੋ ਬੰਦੇ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਤਾਂ ਅਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਓਵਰਟਾਈਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੱਡਦਾ। ਪਰ ਓਵਰਟਾਈਮ ਲਾਉਣ ਦੀ ਵਜਹ ਇਕ ਹੋਰ ਵੀ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ ਪਾਲਾਂ ਅਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੂਜੀ ਬੀਵੀ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਨਾਲੋਂ ਤਲਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸੰਬੰਧ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਵਿਆਹ

'ਚੋਂ ਦੋ ਬੱਚੇ ਵੀ ਸਨ। ਵੀਕ ਦੇ ਪੰਜਾਹ ਪੌਡ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਕੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕੋਰਟ ਦਾ ਆਰਡਰ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਖਰਚਾ ਵੀ ਅਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਹੀ ਦੇਵੇ। ਬੈਰ ਤਲਾਕ ਪਿਛੋਂ ਅਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਇੰਡੀਆ ਗਿਆ ਤੇ ਉਮਰੋਂ ਅੱਧੀ ਤੇ ਪੜ੍ਹੀ ਲਿਖੀ ਪਾਲਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਲਿਆਇਆ। ਦਸ ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਆਈ ਪਾਲਾਂ ਦੇ ਉਪਰੋਖਲੀ ਦੋ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ। ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਤੇ ਇਕ ਕੁਤੀ।

ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਪਰ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਏਸੀਅਨ ਅਤੇ ਈਸਟਰਨ ਮੌਰਪਹੀਅਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਲੋਕੀ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਸਨ, ਲੰਡਨ ਵਿਚ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਮਕਾਨਾਂ ਅਤੇ ਕਮਰਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘੁ ਗਈ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਵਾਧੂ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਕਮਰੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਾਂਦੀ ਬਣਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਲੋਕਲ ਕੌਸਲਾਂ ਦੇ ਪਲੈਨਿੰਗ ਵਿਡਾਗ ਕੋਲ ਧਤਾਧਤ ਘਰਾਂ ਦੀ ਐਂਕਸਟੈਨਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਬਹੁਤੀਆਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਬੈਕ ਗਾਰਡਨ ਵਿਚ ਕਮਰਾ ਬਨਾਉਣ ਦੀਆਂ। ਇਸ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਪਲੇਅ ਰੂਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਪਰ ਇੰਡੀਅਨ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ? ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਫੜੇ ਜਾਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਦੇਖੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਤੇ ਇਹੋ

ਜਿਹੀਆਂ ਐਪਲੀਕੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਗਿਣਤੀ ਇੰਡੀਅਨ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਮੂਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੀ ਸੀ। ਇੱਲੀਗਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਗਿਣਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਸੀ। ਪਿਛਲਿਆਂ ਕਮਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਕੰਈਆਂ ਅਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਇੰਡੀਅਨ ਟੋਇਲਾਟ, ਕਿਚਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਵਰ ਯੂਨਿਟ ਵੀ ਲਗਵਾਅ ਲਏ ਸਨ। ਉਹ ਇਹ ਉਦੋਂ ਲਗਵਾਉਂਦੇ ਜਦੋਂ ਕੌਸਲ ਦੇ ਪਲੈਨਿੰਗ ਅਫਸਰ ਬਿਲਡਿੰਗ ਕੰਪਲੀਸ਼ਨ ਦਾ ਸਰਟਿਫਿਕੇਟ ਦੇ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਲਾਹਾਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਲੋਕ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਇੰਝ ਕਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਧੱਜਿਆਂ ਉਡਾਉਂਦੇ।

ਕਿਉਂਕਿ ਪਾਲਾਂ ਹੁੰਦਾ ਦਾ ਗਾਰਡਨ ਏਨਾ ਚੋਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਇਸ ਬੈਕ ਰੂਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਵਰ ਯੂਨਿਟ ਨਹੀਂ ਸਨ ਫਿੱਟ ਕਰਵਾ ਸਕੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਵਰ ਲੈਣ ਲਈ ਮੇਨ ਘਰ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਅਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਇਕ ਸੌ ਵੀਹ ਪੌਡ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀਕ ਆਉਂਦੇ ਨਿਸ਼ਾ ਚਾੜੀ ਰੱਖਦੇ ਤੇ ਉਹ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਛੱਡਦਾ। ਮਾਇਆ ਦਾ ਜਾਦੂ ਹੀ ਕੁਝ ਐਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਰੂਮ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਨੌਜਵਾਨ ਬੜੀ ਰੰਗੀਨ ਤਥਾਅਤ ਦੇ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰ ਕਰਜ਼ੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਜਾਮੀਨਾਂ ਵੀ ਗਹਿਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਏਥੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ

Fertility problems

<http://click.messages.webmd.com/?qs=0>

ਬੈਕ ਰੂਮ

ਸਾਥੀ ਲੁਧਿਆਣਵੀ-ਲੰਡਨ

ਕਹਾਣੀ

ਨੂੰ ਕਦੇ ਕੰਮ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਤੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਮਸੀਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੱਸਦੇ ਖੇਡਦੇ ਹੀ ਲੱਗਦੇ। ਕੰਮਾਂ ਆ ਕੇ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਮੀਟ ਬਣਾਉਂਦੇ। ਗਾਣੇ ਸੂਣਦੇ ਤੇ ਨਸੇ ਦੀ ਲੋਰ ਵਿਚ ਕਦੇ ਕਦੇ ਗਾਣਿਆਂ ਨਾਲ ਗਾਉਂਦੇ ਵੀ ਤੇ ਭੰਗੜੇ ਵੀ ਪਾਉਂਦੇ। ਵੀਕ ਐਂਡ ਉੱਤੇ ਵਧੀਆ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਸੌਕੀਨ ਬਣ ਫਿਲਮਾਂ ਵੇਖਣ ਜਾਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੱਸਿਆਂ ਖੇਡਦਿਆਂ ਦੇਖ ਪਾਲਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਮਚਲਦਾ ਤੇ ਉਹਦਾ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਾਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਪਰ ਉਹ ਇੱਝ ਨਾ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਕੋਲ ਕਦੇ ਕਦੇ ਸਬਜ਼ੀ ਜਾਂ ਮੀਟ ਦੀਆਂ ਕੌਲੀਆਂ ਭੇਜ ਦਿੰਦੀ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਸਾਗ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸੱਕੀ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਵੀ ਸਪੈਸਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭੇਜਦੀ।

ਪਿੱਛਲੇ ਰੂਮ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸੱਤੀ, ਪਾਲੀ ਅਤੇ ਕੁਮਾਰ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਘਰੋਂ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ। ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਇਕ ਕਾਰ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਹੋਰਨਾਂ ਇੱਲੀਗਲ ਇਮੀਗਰਾਂਟਸ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੋਚਣਾ ਇੰਡੀਆ ਵਿਚ ਇੱਝ ਭਈਏ ਦਿਹਾੜੀ ਲਾਉਣ ਲਈ ਖੜੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੀ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਤਾਂ ਤ੍ਰਾਸਟੀ ਸੀ ਨਾ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ, ਦੋ ਨੂੰ ਜਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੇ ਕੋਈ ਘਰ ਦੇ ਗਾਰਡਨ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ, ਆਦਿ, ਲਈ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਇੰਡੀਅਨ ਬਿਲਡਰ ਆਧਾਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ ਵਰਨਾ ਵਿਹਲੇ ਗਲੀਆਂ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦੇ ਰਹਿੰਦੇ, 'ਵਿੱਡੇ ਸੌਂਪਿੰਗ' (ਬਾਜ਼ਾਰੀ ਸਮਾਨ ਦੇ ਵੇਖ ਵੇਖ ਹੀ ਨਜ਼ਾਰੇ ਲੈਣੇ-ਸੰ.) ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਗੋਰੀਆਂ, ਭੂਰੀਆਂ ਤੇ ਕਾਲੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਘੂਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ 'ਚੋਂ' ਕੋਈ ਅਗਰ ਅਵਾਰਾਗਰਦੀ ਨਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਘਰ ਆ ਕੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸੌਂ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂ ਟੇਪ ਲਗਾ ਕੇ ਗਾਣੇ ਸੂਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਵੈਸੇ ਜਿਸ ਦੇ ਤਕੜੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਅਕਸਰ ਹੀ ਕੰਮੀਂ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਬੇਸ਼ਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਠੁੰਨ ਮਿਨੀਮਾਮ ਵੇਜ (ਘੱਟ ਓ ਘੱਟ ਤਨਖਾਹ-ਸੰ.) ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ- ਕੰਮ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕਹਿੰਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਤਾ ਕੋਈ ਟੈਕਸ ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੱਤੀ ਹੀ ਵੱਖਰਾ ਸੀ। ਕੰਮ ਤੋਂ ਜੇ ਕੋਈ ਬਹੁਤੀ ਕੁਤਾਹੀ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੱਤੀ ਹੀ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਭਾਗ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਤਰਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਲਡਿੰਗ ਵਰਕ (ਉਸਾਰੀ ਦਾ-ਸੰ.) ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਦਾ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਘਰਾਂ 'ਚੋਂ' ਆਏ ਹੁੰਦੇ, ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਕੋਲ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਣ ਲਈ ਵੀ ਕਿਰਾਇਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਲੰਡਨ ਜੋਗ ਕਿੱਥੋਂ ਹੋ ਜਾਵੇ?

ਪਰ ਸੱਤੀ ਤਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਡਾਢਾ ਹੀ ਲਾਡਲਾ ਪੁੱਤ ਜਾਪਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਸ਼ਾਵਰ ਲੈਣ ਆਇਆ ਤਾਂ ਪਾਲਾਂ ਇਕੱਲੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਗੱਲੀ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਦੱਸੇ ਪਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਕੱਲਾ ਕਾਰ ਪੁੱਤ ਸੀ। ਜਸੀਨ ਬਬੇਰੀ ਸੀ। ਆਮਦਨ ਵੀ ਠੀਕ ਠਾਕ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਚੰਦਰੀ ਵਲੈਤ ਦੀ ਚਾਹ-ਰੀਝ ਨੇ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਲੈਣ ਦਿੱਤਾ। ਦੋ ਵਧੀਆ ਖੇਤ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖ ਮਾਸਕੋ ਤੇ ਫਿਰ ਯੂਰਪ ਦੇ ਹੋਰ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਕਤੀ ਖੱਜਲ ਖੁਆਰੀ ਪਿੱਛੋਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਪੁੱਜਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸ ਮੱਬੇ ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਅਂਟੀ ਜੀ, ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਖੇਲੁ ਦੇਖ ਲਓ। ਉਧਰ ਬਿਹਾਰੀ ਭਈਏ ਰੱਖੇ ਨੌ ਤੇ ਇਧਰ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਭੋਈਆਂ ਵਾਲੀ ਜੁਨ ਭੋਗ ਰਹੇ ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਕਦੇ, ਅਂਟੀ ਜੀ, ਪਾਣੀ ਵੀ ਆਪ ਗਲਾਸ ਭਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੀਤਾ। ਚੰਹੁ ਭੈਣਾਂ ਦਾ 'ਕੱਲਾ ਭਰਾ ਸਾਂ- ਬਹੁਤ ਲੱਕ ਆਫ਼ਟਰ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਮਾਂ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਜੁ ਸੀ। ਭਾਪਾ ਜੀ ਵੀ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ਤੰਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੱਖਦੇ ਹੁੰਦੇ। ਪਰ ਗਿਲਾ ਮੈਨੂੰ ਭਾਪਾ ਜੀ 'ਤੇ ਵੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਮੈਨੂੰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਟਰੈਵਲ ਏਜੰਟਾਂ ਦੀ ਚੁੰਗਲ 'ਚ ਫਸਣੋਂ ਨਾ ਰੋਕਿਆ? ਹੁਣ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਵਾਧੂ ਦਾ ਲਾਡ ਕੰਮਚੌਰ ਤੇ ਨੱਖੋਟੂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵਗਾੜਦਾ ਹੈ; ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਲੈਂਦੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ- ਉਥੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਕਾਰੇ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ। ਪਰ ਭਾਪਾ ਜੀ ਵੀ ਕੀ ਕਰਦੇ? ਲਾਡਲਾ ਜੁ ਸਾਂ। ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੇ ਭੂਤ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਬੇਰੇ ਜੁਗਾੜ ਕੀਤੇ। ਇਹ ਵੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੁਤੀ ਹੀ ਮਿਲ

ਇਸ ਚੰਦਰੀ ਵਲੈਤ ਦੀ ਚਾਹ-ਰੀਝ ਨੇ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਲੈਣ ਦਿੱਤਾ। ਦੋ ਵਧੀਆ ਖੇਤ ਗਿਰਵੀ ਰੱਖ ਮਾਸਕੋ ਤੇ ਫਿਰ ਯੂਰਪ ਦੇ ਹੋਰ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਕਤੀ ਖੱਜਲ ਖੁਆਰੀ ਪਿੱਛੋਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਪੁੱਜਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸ ਮੱਬੇ ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਅਂਟੀ ਜੀ, ਕਿਸਮਤ ਦੇ ਖੇਲੁ ਦੇਖ ਲਓ। ਉਧਰ ਬਿਹਾਰੀ ਭਈਏ ਰੱਖੇ ਨੌ ਤੇ ਇਧਰ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਭੋਈਆਂ ਵਾਲੀ ਜੁਨ ਭੋਗ ਰਹੇ ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਤਾਂ ਕਦੇ, ਅਂਟੀ ਜੀ, ਪਾਣੀ ਵੀ ਆਪ ਗਲਾਸ ਭਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੀਤਾ।

ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਜੁ ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ ਹੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਤੇ -ਸੈਂ ਉਥੇ ਧੱਕਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਪਰ ਅਂਟੀ ਜੀ ਉਥੇ ਤਾਂ ਅੱਜਕਲ ਵੱਟੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਹੁੰਦੇ ਨੋ!"

ਪਾਲਾਂ ਨੂੰ ਉਹਦੀ ਭੋਈਆਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਤੇ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਤਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਹੀ ਨਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ 'ਅਂਟੀ ਜੀ' ਕਹਿ ਕੇ ਮੁਖਾਤਬ ਹੋਣਾ ਹੀ ਮਾਰ ਕਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਪੱਕੀ ਧਾਰ ਲਈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੇ ਨੈਕਸਟ ਟਾਈਮ ਉਸ ਨੂੰ ਅਂਟੀ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਠੋਕਵਾਂ ਜਵਾਬ ਦੇਵੇਗੀ ਕਿ ਮਰ ਜਾਣਿਆਂ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਅਂਟੀ ਵਰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਆਂ? ਆਟੀ ਤਾਂ ਢਲਦੀ ਉਮਰ ਦੀ ਜਾਂ ਬੁੱਢੀ ਤੀਵੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਜਵਾਨ ਮੁੰਡੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਾਂ ਹੀ ਲਗਭਗ ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਹੀ। ਪਰ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਨਾ ਸਕੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਫੇਰ ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸੱਤੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਅਂਟੀ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਦਿਲ ਅੱਕ ਗਿਆ। ਜੀਅ ਕਰਦੇ ਵਾਪਸ ਚਲਿਆ

ਬੈਕ ਰੂਮ

ਸਾਬਿ ਲੁਧਿਆਣਵੀ-ਲੰਡਨ

ਕਹਾਣੀ

ਜਾਵਾਂ। ਪੂਰੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ਘਰ ਛੱਡਿਆਂ। ਪਰ ਜਾਈਏ ਕਿੰਦਾਂ? ਪੇਪਰ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਏਜੰਟਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਉਤੇ ਹੀ ਪਾਤ ਛੱਡੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਅਂਟੀ ਜੀ ਪੁਲੀਸ ਤੋਂ ਵੀ ਬੜਾ ਡਰ ਲਗਦਾ। ਸੁਣਿਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇੰਡੀਅਨ ਐਬੈਸੀ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਲਿਐ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਡੀਪੋਰਟ (ਮੁਲਕੋਂ ਕੱਢਣਾ-ਸੰ.) ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸਪੋਰਟ ਐਬੈਸੀ ਵਾਲੇ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਦੇ ਦਿਆ ਕਰਨ। ਅਂਟੀ ਬੱਚੇ ਮੁੰਡੇ ਡੀਪੋਰਟ ਕੀਤੇ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ। ਅਂਟੀ ਜੀ, ਉਤੇ ਮੁਸੀਬਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪੁਲਸੀਏ ਵੀ ਵਾਪਸ ਆਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਫੈਂਟਾ ਚਾਡ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਪਲੀਜ਼ ਅਂਟੀ, ਕੋਈ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਕੁਝੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕੰਮ ਛਿੱਟ ਕਰਵਾਅ ਦਿਓ। ਪੱਕੇ ਹੋ ਜਾਈਏ। ਪਾਣੀ ਭਰੂ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਰੀ ਉਮਰ।"

ਨੈਕਸਟ ਟਾਈਮ ਜਦੋਂ ਪਾਲਾਂ ਘਰ ਦਾ ਪਿਛਲਾ ਪੈਟੀਓ ਵਾਲਾ ਹਿੱਸਾ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਗਈ ਤਾਂ ਸੱਤੀ ਘਰ ਹੀ ਸੀ। ਸਾ ਸਰੀ 'ਕਾਲ, ਸਾ ਸਰੀ 'ਕਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਪਾਲਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅੱਜ ਕੰਮ ਉੱਤੇ ਕਿਓਂ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸੱਤੀ ਨੇ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ, "ਅਂਟੀ ਜੀ, ਅੱਜ ਧਰਮ ਨਾਲ ਵੱਡਿਆਂ ਰੂਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਕੰਮ 'ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਕ ਦੇਸੀ ਠੇਕੇਦਾਰ ਤਾਂ ਮਿਨਤਾਂ ਤੇ ਉੱਤਰ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਨਾਲੇ..।"

"ਨਾ ਗੱਲ ਸੁਣ ਵੇ ਸੱਤੀ," ਪਾਲਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜੇ ਬਹੁਮ (ਆਡੁ-ਸੰ.) ਨੂੰ ਪਰ੍ਹਾਂ ਵਗਾਉਇਆਂ ਖਿੜ ਕੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਟੋਕਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, "ਅਪਣੀ ਹਾਂਦੀ ਨੂੰ ਅਂਟੀ ਕਹਿਦਿਆਂ ਤੈਨੂੰ ਸਰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ?"

ਸੱਤੀ ਦਾ ਜੁਆਬ ਉਡੀਕੇ ਬਿਨਾ ਹੀ ਪਾਲਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਗਾਰਡਨ ਵੱਲ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਗਈ।

ਉਸ ਰਾਤ ਸੱਤੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਹੀ ਸੌਂ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਆਨੀਂ ਬਹਾਨੀਂ ਉਹ ਬੈਕ ਰੂਮ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਪਾਲਾਂ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਬੈਂਡਰੂਮ ਘਰ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਸੀ ਤੇ ਬੈਕ ਰੂਮ 'ਚੋ

ਸਾਫ਼ ਦਿਸਦਾ ਸੀ।

ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਉਨੀਂਦਰਾ ਰਹਿਣ ਦੇ ਬਾਬਜੂਦ ਸੱਤੀ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਚੁੱਪ ਕਰ ਕੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਪਾਲਾਂ ਨੂੰ ਫੇਸ (ਸਾਹਮੇਣੇ ਹੋਣਾ-ਸੰ.) ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਸ਼ਨਿਚਰਵਾਰ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੇਨ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਵਰ ਲੈਣ ਲਈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪਾਲਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਸੌਰੀ ਉੱਦਣ ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ।"

"ਚੱਲ ਸੱਤੀ, ਤੂੰ ਵੀ ਕੀ ਯਾਦ ਕਰੋਗਾ। ਤੇਰੀ ਸੌਰੀ ਕਬੂਲ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮੇਣੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਅਂਟੀ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਰੀਂ। ਸੱਕੀ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਹੈ ਬੰਦਾ ਮੇਰਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਅਂਟੀ ਸ਼ਬਦ ਸਹਾਰ ਲਿਆ ਕਰੂੰ ਤੇਰਾ ਪਰ 'ਕੱਲੀ ਹੋਵਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਗੁਨਾਹ ਨਾ ਕਰੀਂ।"

ਸੋਮਵਾਰ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸੱਤੀ ਸਿਰ ਦੁਖਣ ਦਾ ਬਹਾਨਾ ਮਾਰ ਕੰਮ ਉੱਤੇ ਨਾ ਗਿਆ। ਵੀਕਾਂਡ ਦੌਰਾਨ ਅੱਖਾਂ ਹੀ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਪਾਲਾਂ ਤੇ ਸੱਤੀ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਸੱਤੀ ਦੇ ਸਾਬਿ ਕੰਮ ਉੱਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਪਾਲਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲੇ ਛੱਡ ਆਈ ਸੀ। ਅਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਕੰਮ 'ਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਪਾਲਾਂ ਨੇ ਹੌਲੀ ਦੇਣੀ ਬੈਕ ਰੂਮ ਵੱਲ ਦਾ ਮੇਨ ਘਰ ਦਾ ਪਿਛਲਾ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਸੱਤੀ ਨੇ ਦੇਖ ਲਿਆ ਅੰਲ ਕਲੀਅਰ ਦਾ ਸਿਗਨਲ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ- ਅਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੰਮੋਂ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਪਰਤਣਾ ਸੀ।

ਸੱਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਪਾਲਾਂ ਨੇ ਬੋਚੂਨ ਜਿਹਾ ਸਰਮਾਉਇਆਂ ਤੇ ਹੱਸਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, "ਅੱਜ ਕੰਮ 'ਤੇ ਕਿਓਂ ਨਹੀਂ ਗਿਆ?"

ਕਿੰਨਾ ਛਜੂਲ ਸਵਾਲ ਸੀ। ਉਸ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਹਾ।

"ਤੈਨੂੰ ਜੁ ਮਿਲਣਾ ਸੀ।" ਸੱਤੀ ਨੇ ਪਾਲਾਂ ਦਾ ਹੱਥ ਫੜਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

"ਕਿਓਂ ਅੱਜ ਕੋਈ ਖਾਸ ਗੱਲ ਆ?"

"ਅੱਜ ਬੇਚੈਨੀ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਨੀਂਦਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਈ। ਉੱਸਲਵੱਟੇ ਲੈ ਲੈ ਲੰਘੀ ਹੈ ਸਾਰੀ

Surprising tea coffee benefits

<http://click.messages.webmd.com/?qs=27ff8c4-78983ad1639360bbdfbf0e47b1dd3efa7ee3c796-5628a08e4a3d251bf38ceec2ec9d34ee2bffe08ffce-84f89ab28a2c120dd7e76f1a1d5f2571083>

ਰਾਤ।" ਸੱਤੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਡੋਰੇ ਲਾਲ ਹੋਏ ਪਏ ਸਨ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪਾਲਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਨਾਪ ਤੋਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

"ਹੁਣ ਸੋਣ ਲਈ ਆਇਆਂ?" ਪਾਲਾਂ ਨੇ ਇਕ ਗੈਰਜਰੂਰੀ ਸਵਾਲ ਕੱਢ ਮਾਰਿਆ।

"ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਵੀ ਬੇਚੈਨ ਹੋਣ ਲਈ ਆਇਆਂ।" ਸੱਤੀ ਨੇ ਸ਼ਾਇਰਾਨਾ ਅੰਦਰਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਿਹਾ।

ਪਾਲਾਂ ਨੇ ਉਸਦਾ ਉਸੇ ਹੀ ਉਤਾਰਲ ਨਾਲ ਹੱਥ ਢੜੀ ਰੱਖਿਆ।

..ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਤੋਂ ਸ਼ਾਇਦ ਹੋਰ ਸਬਰ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ ਤੇ ਸੱਤੀ ਨੂੰ ਹਲਕੇ ਜਿਹੇ ਹੁਝਕੇ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੈਂਡਰੂਮ ਵੱਲ ਲੈ ਤੁਰੀ।

ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂਬਾਅਦ ਪਾਲਾਂ ਘਰ ਦੀ ਮਾਲਕਨ ਨਾ ਰਹੀ ਤੇ ਸੱਤੀ ਕੇਵਲ ਬੈਕ ਰੂਮ ਦਾ ਟੇਨੈਟ ਨਾ ਰਿਹਾ।

ਇੱਝ ਹੀ ਤਕਰੀਬਨ ਰੋਜ਼ ਉਦੋਂ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਜਦੋਂ ਅਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਕੰਮ 'ਤੇ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ, ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਗਏ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਸੱਤੀ ਦੇ ਸਾਬਿ ਕੰਮ, ਆਦਿ, ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ ਹੁੰਦੇ। ਦਰਸਾਲ ਸੱਤੀ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਾਬਿਆਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਸੱਤੀ ਇਸ ਹਾਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁਫ਼ਾਦ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਵਰਤੇਗਾ ਤੇ ਕੋਅਰਫੁੱਲ (ਖਬਰਦਾਰ-ਸੰ.) ਵੀ ਰਹੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਆਖਰ ਤਾਂ ਇਹ ਡੋਂਜ਼ਰਸ (ਖਤਰਨਾਕ-ਸੰ.) ਗੱਲ ਸੀ। ਉਹ ਈਰਖਾਲੂ ਨਹੀਂ ਸਨ। "ਇਹਦੀ ਕਿਸਮਤ ਵਿਚ ਜੇ ਮੌਜ਼ਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਗੁੱਡ ਲੱਕ, ਬਈ!" - ਉਹ ਸੋਚ ਛੱਡਦੇ।

ਇਕ ਦਿਨ ਬੈਂਡਰੂਮ 'ਚ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਪਾਲਾਂ ਨੇ ਸੱਤੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੌ ਪੈਂਡ ਬਸਾਅ ਦਿੱਤੇ।

"ਇਹ ਕਾਹਦੇ ਲਈ, ਪਾਲਾਂ?" ਸੱਤੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਖਰਚੇ ਨਹੀਂ ਤੇਰੇ ਆਪਣੇ? ਕੰਮ 'ਤੇ ਤਾਂ ਲੰਗੇ ਡੰਗ ਜਾਨੈ। ਲੈ ਲੈ ਚੁੱਪ ਕਰ ਕੇ।"

ਇੱਝ ਸੱਤੀ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਉਤਾਰਲੀ ਤੇ ਸੈੱਕਸੀ ਤੀਵੀਂ ਦਾ ਸਾਥ ਵੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। "ਵਾਹ

ਬੈਕ ਰੂਮ

ਸਾਬਿ ਲੁਧਿਆਣਵੀ-ਲੰਡਨ

କହାଣୀ

ਵਾਹ ਉੱਤੇ ਵਾਲਿਆ, ਕਿਆ ਰੰਗ ਹਨ ਤੇਰੇ।
ਮਾਲਕਾ, ਤੂੰ ਹੀ ਦੱਸ ਮੇਰਾ ਬਲਿਹਰੇ ਜਾਣ
ਨੂੰ ਦਿਲ ਕਿਓ ਨਾ ਕਰ ਤੇਰੇ 'ਤੇ?" ਸੱਤੀ
ਅਕਸਰ ਹੀ ਇਹ ਸਤਰਾਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ
ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ।

....ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਲੋਹਾ ਗਰਮ
ਹੋਵੇ, ਸੱਟ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕ ਮਹਿਸੂਸ
ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਪਾਲਾਂ
ਦਾ ਡਾਢਾ ਹੀ ਰੋਮਾਣਿਕ ਮੂਡ ਵੇਖ ਸੱਤੀ
ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਹੀ ਦਿੱਤੀ,
"ਪਾਲਾਂ, ਤਲਾਕ ਲੈ ਲੈ ਆਪਣੇ ਬੰਦੇ ਕੋਲੋਂ!
ਇਥੇ ਤਾਂ ਡਾਈਵੋਰਸ ਲੈਣਾ ਮਮੂਲੀ ਜਿਹੀ
ਗੱਲ ਹੀ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਆ। ਮੈਂ ਵਿਆਹ
ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਨਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ। ਵੀ ਆਰ ਏ
ਗੁੱਡ ਟੀਮ, ਯਾਰ!"

ਇਹਦੀ ਬਜਾਏ ਕਿ ਪਾਲਾਂ ਇੱਕ ਦਮ
ਭਤਕ ਉੱਠਦੀ, ਉਸ ਸਿਰਫ ਏਨਾ ਕਿਹਾ,
"ਹੋਸ਼ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ ਮਰ ਜਾਣਿਆਂ। ਤੁਢਾਨ
ਖੜਾ ਹੋ ਜਾਣਾ! ਮੇਰਾ ਬੰਦਾ ਬਹੁਤ ਡਾਢਾ ਹੈ।
ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਵੱਡੀ ਹੀ ਦੇਣਾ! ਤੇਰੇ ਵੀ
ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਡੱਬਕਰੇ ਕਰਾ!"

ਸੱਤੀ ਨੇ ਪੂਰੇ ਅਤੇ ਪੱਕੇ ਇਰਦੇ ਨਾਲ
ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ, "ਪਾਲਾਂ ਕਰੋ, ਇੱਕ ਗੱਲ ਸੁਣ
ਲੈ ਧਿਆਨ ਨਾਲ! ਆਹ ਤੇਰਾ ਯਾਰ ਐਵੇਂ
ਹੀ ਨੀ! ਆਪਣੀ ਚੀਜ਼ ਖਾਤਰ ਤੇਰੇ ਬੰਦੇ ਦੇ
ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਡੱਕਰੇ ਕਰ੍ਹਾਂ। ਆਹ ਡੌਲੇ ਐਵੇਂ ਹੀ
ਨਹੀਂ ਪਾਲੇ ਹੋਏ। ਬੁਰੀਆਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਚੁਪਿਆ
ਹੋਇਆ ਯਾਰਾਂ ਨੇ! ਦੁੱਧ ਮੱਖਣਾਂ ਨਾਲ
ਪਾਲਿਆ ਹੋਇਆ ਘਰ ਦਿਆਂ ਨੇ.."

"ਨਾ ਰਹਿਣ ਦੇਹ! ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਇਹ
ਟਰੱਬਲ (ਮੁਸੀਬਤ-ਸੰ.) ਚਾਹੀਦੀ।" ਪਾਲਾਂ
ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਘਬਰਾਹਟ ਵਿਚ ਕਿਹਾ। ਉਹ
ਸੱਤੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸੰਜੀਦਗੀ ਦੇਖ
ਸ਼ਕਦੀ ਸੀ।

"ਫੇਰ ਤੇਰਾ ਇਹ ਪਤੰਦਰ ਪੱਕਾ ਕਿੱਦਾਂ
ਹੋਓ?"

ਪਾਲਾਂ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, "ਸੋ ਤੂੰ
ਪੱਕਾ ਹੋਣ ਲਈ ਹੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਫੇਰੇ ਲੈਣੇ
ਆਂ? ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ?"

"ਆਪਣੇ ਮਨ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਪਾਲਾ ਪਈ

ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ ਕਿ ਬੱਸ
ਆਪਣੀ ਬੋਰੀਅਤ ਤੇ ਸੈਕਮਲੈਂਸ ਲਾਈਫ਼ ਤੋਂ
ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਹੀ ਇਰਦਾ ਸੀ?"

ਉਸ ਦਾ ਜੁਆਬ ਉਡੀਕੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ
ਸੱਤੀ ਬੈਕ ਰੂਮ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ
ਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਸੀ।

ਪਾਲਾਂ ਸੁੰਨ ਹੋਈ ਖੜੀ ਰਹੀ। ਇਸ
ਦਾ ਮਤਲਬ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ
ਬੰਦਾ ਸਿਰਫ ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਪੁੱਟਣ ਤੀਕ ਤੇ
ਆਪਣਾ ਘਰ ਵਸਾਉਣ ਤੀਕ ਹੀ ਦਿਲਚਸਪੀ
ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ
ਡਾਇਵੋਰਸ ਕਰ ਕੇ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਕੋਈ ਹੋਰ
ਲੈ ਆਉ— ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਹਾਣ ਦੀ ਤੇ ਕੰਜ
ਕੁਆਰੀ। ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਨਿਆਣੇ ਰੁਲ ਗਏ ਨਾ?
ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਘਰ ਟੁੱਟ ਜਾਓ ਨਾ? ਭੁਦਗਰਜ਼
ਬਾਸਟਰਡ (ਹਰਾਮੀ—ਸੰ.)।"

ਉਸ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਪਾਲਾਂ ਬਹੁਤ ਬੇਚੈਨ
ਰਹੀ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਅਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਕੰਮ 'ਤੇ
ਨਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੁਖਾਰ
ਚਤੁਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਹਫ਼ਤਾ ਭਰ ਐਂਟੀ
ਬਾਇਓਟਿਕ 'ਤੇ ਰਿਹਾ। ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਪਾਲਾਂ
ਰੋਬੋਟ (ਮਸ਼ੀਨੀ ਇਨਸਾਨ-ਸੀ.) ਵਾਂਗ ਪਰ
ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਬੋਲੀ ਬਿਲਕੁਲ
ਕਢ ਵੀ ਨਾ।

ਅਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਖਿੜ ਗਿਆ। "ਤੇਰ੍ਹੁੰ
ਕੀ ਸੱਪ ਸੁੰਘ ਗਿਆ? ਹਫਤਾ ਹੋ ਗਿਆ ਛੁੱਨ
ਬੱਟਾ ਬਣੀ ਹੋਈ ਨੂੰ! ਨਾ ਬੋਲਦੀ ਆ ਨਾ ਨੇਤੇ
ਆਉਣ ਦਿੰਦੀ ਆ।"

"ਭਲਾ ਮੇਰੀ ਤਬੀਅਤ ਨਹੀਂ ਕਦੇ
ਖਰਾਬ ਹੋ ਸਕਦੀ?" ਪਾਲਾਂ ਟਰਕਾਅ ਗਈ।

ਸੱਤੀ ਉਸ ਹਫ਼ਤੇ ਦੋ ਕੁ ਦਿਨ ਹੀ
 ਕੰਮ 'ਤੇ ਗਿਆ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਦਿਨ ਬੈਕ ਰੂਮ
 'ਚ ਹੀ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਉਦਾਸ ਕਿਸਮ ਦੇ
 ਗੀਤ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਸੂਹ
 ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਬਿਤਕਾਂ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ
 ਅਖਿਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਰਹੇ ਹੈ ਜਾਂ ਕੰਮ 'ਤੇ
 ਗਿਆ ਹੋਇਆ?

ਅਗਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਜਦੋਂ ਅਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ
ਕੰਮ 'ਤੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸੱਤੀ ਭੁਖੇ ਸ਼ੇਰ ਵਾਂਗ

ਇਹਦੀ ਬਜਾਏ ਕਿ
ਪਾਲਾਂ ਇੱਕ ਦਮ ਭੜਕ
ਉੱਠਦੀ, ਉਸ ਸਿਰਫ਼ ਏਨਾ
ਕਿਹਾ, "ਹੋਸ਼ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ
ਮਰ ਜਾਣਿਆਂ। ਤੁੜਾਨ ਖੜ੍ਹਾ
ਹੋ ਜਾਣ! ਮੇਰਾ ਬੰਦਾ ਬਹੁਤ
ਡਾਢਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸ ਨੌਜਵਾਨ
ਵੱਛ ਹੀ ਦੇਣਾ! ਤੇਰੇ ਵੀ ਛੋਟੇ
ਛੋਟੇ ਡਕਰੇ ਕਰੁ।"

ਅੰਦਰ ਆ ਘੁਸਿਆ ਤੇ ਪਾਲਾਂ ਨੂੰ ਜੱਫੀ
 'ਚ ਲੈ ਉਸ ਦੀਆਂ ਢੁਮੀਆਂ ਲੈਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।
 ਪਰ ਪਾਲਾਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ
 ਪਰ੍ਹਾਂ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ।

"ਖਪਰਦਾਰ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਇਆ
ਤਾਂ! ਆਈ ਐਮ ਨੈਟ ਇੱਟਰੈਂਸਟਡ ਇਨ ਯੂ
ਅੱਰ ਯੁਅਰ ਸੈਕਸ਼ਨਾਲ ਐਕਟ ਐਨੀ ਮੋਰ।
ਬੈਂਕ ਯਾ!"

ਮਗਰਲੇ ਲਫਜ਼ ਉਸ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ
ਕਹੋ। ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ
ਕਹਿਣੀਆਂ ਸੌਖੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

"ਕੀ ਨੌਜਵਾਨ ਬਕਣ ਡਹੀ ਹੋਈ ਆਂ,
ਪਾਲਾਂ?"

ਸੱਤੀ ਪਾਲਾਂ ਦੇ ਠੰਡੇ ਵਤੀਰੇ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ
ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ
ਬੋਲਿਆ, "ਆਈ ਲਵ ਯੂ, ਯਾਰ!"

"ਸਭ ਝੂਠਾ। ਸਭ ਬਕਵਾਸਾ। ਸਿਵਾ
ਇੱਥੇ ਪੱਕਾ ਹੋਣ ਦੇ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਇੰਟਰੈਂਸਟ
(ਦਿਲਚਸਪੀ-ਸੰ.) ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾ।"

"ਬੁਰਾ ਮਨਾਇਆ ਪਈ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਹਿ
ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ
ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਅ ਲੈ?"

"ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇਹ ਕਿ ਪੱਕਾ ਹੋਣ
ਲਈ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣਾ ਤੇ ਫੇਰ ਠੁੱਠ ਦਿਖਾਅ
ਦੇਣਾ! ਤੇਰਾ ਸਾਰਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬੱਸ ਇਥੇ ਇਸ
ਦੇਸ ਵਿਚ ਟਿਕਣਾ ਹੀ ਹੈ।" ਪਾਲਾਂ ਦੇ ਮੂਡ
ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ।

ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਧੂੜ

ਬਾਜਵਾ ਸੁਖਵਿੰਦਰ

ਅਹਿਸਾਸ

ਪੰਜ ਆਬਾ, ਪੰਜ ਤੱਤ, ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ, ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ, ਪੰਜ ਨਮਾਜ਼ਾਂ। ਪੰਜ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਮਹਾਨ ਹੈ। ਸੰਨ ਸੰਤਾਲੀ 'ਚ ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਤੇ ਪੰਜ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਵਿਸਰ ਗਏ। ਪੰਜ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਨੂੰ ਭੁਲ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖ, ਹਿੜ੍ਹ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਪੰਜ ਉਂਗਲਾਂ ਬੰਦ ਮੁੱਠ ਚਾ ਰੂਪ ਨਾ ਧਾਰ ਸਕੀਆਂ ਤੇ ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਵੀ।

ਹੱਦਾਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਦੇ ਝਗੜੇ ਤੇ ਹੱਦਾਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ 'ਚ ਵਿਚਰਦਾ ਇਨਸਾਨ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਮਿੱਟੀ ਸਭ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਸਾਂਝੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਧਰਤ, ਇਹ ਮਿੱਟੀ ਇੱਕੋ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਸ਼ਿੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਨਹੀਂ। ਸਭ ਨੇ ਹੱਦਾਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਸਿਰਜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ। ਪਾਣੀ ਵੀ ਸਾਂਝੇ ਨਹੀਂ, ਪਾਣੀਆਂ 'ਚ ਵੀ ਸਰਹੱਦਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਉੱਸਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਅਕਾਸ਼ ਵੀ ਸਾਡੇ ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਨੇ।

'ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਤੀਜਾ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁਧ ਕਿਵੇਂ ਲੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚੌਥੇ ਵਿਚ ਉਹ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਇਸਤਮਾਲ ਕਰਨਗੇ - ਪੱਥਰਾਂ ਦਾ।' (ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਰੋਕਾਰ' - ਰਾਜਪਾਲ ਸਿੰਘ) ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਦਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਫੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਸਾਂਝਾ ਕੀ ਹੈ ?

ਹਵਾ, ਚੰਨ, ਤਾਰੇ ਕੀ ਇਹ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਨਹੀਂ !

-ਵਾਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਚੰਨ ਕਿਨਾ ਸੋਹਣਾ !
-ਵਾਹ ਹਿੰਦੇਸਤਾਨ ਦਾ ਚੰਨ ਕਿਨਾ ਸੋਹਣਾ !!

ਇੱਝ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਨਾ ਆਖਦੇ ਅਸੀਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ। ਅਜੇ ਤੱਕ ਤਾਂ ਵੰਡੀਆਂ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਚੇ ਹੋਏ ਨੇ। ਹਾਂ ਸੱਚ, ਸੂਰਜ ਵੀ ਤਾਂ ਸਾਂਝਾ ਹੀ ਹੈ ਆਪਣਾ। ਮੈਨੂੰ ਸੂਰਜ 'ਤੇ ਮਾਣ ਏ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਜ ਇਹਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ। ਸੂਰਜ ਪੂਰੀ ਧਰਤ ਨੂੰ ਕਲਵੇ ਭਰ ਚਾਨ੍ਹ ਤੇ ਨਿੱਧ ਵੰਡਦਾ। ਕੋਈ ਤੇਰ-ਮੇਰ ਨਹੀਂ।

How George Harrison was introduced to Ravi Shankar <https://scroll.us7.list-manage.com>

ਇੱਟਰਨੈੱਟ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲੈ ਆਇਆ ਹੈ। ਸੂਝ ਬੂਝ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਆਖਦੇ ਨੇ ਕਿ ਵਿਸ਼ਵ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਪਿੰਡ ਦਾ ਰੂਪ ਲੈ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ ਵੱਸਦੇ ਲੋਕ ਤਾਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਨੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੀਆਂ ਰੌਣਕਾਂ ਨਹੀਂ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ, ਸੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਰੌਣਕਾਂ 'ਤੇ ਖੁਲ੍ਹਦਿਲੀ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੀ ਨਹੀਂ। ਬਸ ਰਸਮੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲਬਾਤ, ਰਸਮੀ ਜਿਹੀ ਲਿਹਾਜਦਾਰੀ, ਪੰਜਾਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਜਿਹੀ ਦਰਿਆ-ਦਿਲੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਹੁਣ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ। ਪੰਜ ਆਬਾ ਪੰਜ ਦਰਿਆ ਇੱਕ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਖੋਰੇ ਤਾਂ ਵੀ।

ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਲਹਿੰਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਸੇ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਕਰਦੇ ਰਹ੍ਵਾਂਗੇ, ਪਰ ਸੰਨ ਸੰਤਾਲੀ ਵੀ। ਸੰਨ ਸੰਤਾਲੀ 'ਚ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀਆ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਰੱਜ ਕੇ ਲੁਟਿਆ, ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜ ਪਾਣੀ ਸਾਡੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਜਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਜਿਹਨਾਂ ਪਾਣੀਆਂ 'ਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਜਵਾਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਪੱਕੇ ਅਨਾਜ 'ਚ ਪੰਜ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਇੱਕ ਤੱਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਾ ਸਕਿਆ। ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀਆ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਪੰਜ ਵੰਡ ਲਏ, ਦੋ ਦੇਸ਼ ਬਣ ਗਏ, ਹਿੰਦੇਸਤਾਨ ;

ਪਾਕਿਸਤਾਨ। ਪੰਜਾਬ ਤਾਂ ਹੁਣ ਵੀ ਵੱਸਦਾ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੀਂ ਤੇ ਪਾਣੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਦਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਬਦਲੀ। ਬਸ ਅਸੀਂ ਪੰਜ ਆਬਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਂਝਾ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਗਏ ਸੰਨ ਸੰਤਾਲੀ 'ਚ ਵੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਜਾਦੀਆਂ ਹੱਥੋਂ ਬਰਬਾਦ ਹੋਣਾ, ਹੋਏ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਹੋ, ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਵੀ ਹਾਂ। ਲਾਲੀ ਅੱਖੀਆਂ ਦੀ ਪਈ ਦੱਸਦੀ ਏ, ਰੋਏ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਹੋ, ਰੋਏ ਅਸੀਂ ਵੀ ਹਾਂ। (ਉਸਤਾਦ ਦਾਮਨ)

ਵੰਡ ਪੰਜ-ਆਬਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਪੀਤ ਹੈ, ਚੀਸ ਹੈ। ਜੋ ਪੰਜਾਬੀਆ ਨੇ ਸਾਡੇ ਵੰਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਿਆਂ ਤੇ ਰੂਹਾਂ 'ਤੇ ਹੰਚਾਈ। ਸਾਡੇ ਬਜੁਰਗ ਆਪਣੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਚੂਹਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਛੱਡ ਆਏ ਸੀ। ਜਿਸ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਉਹ ਜੰਮੇ ਪਲੇ, ਜਿਸ ਮਿੱਟੀ 'ਚ ਉਹਨਾਂ ਪਹਿਲਾ ਆਸਣ ਲਾਇਆ। ਕਿਨਾ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਬਣਾਏ ਤੇ ਭਰੇ ਭਰਾਏ ਘਰ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਆਖਣਾ। ਸਾਡੇ ਵੰਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੀ ਚੀਸ, ਉਹ ਪੀਤ, ਹੀ ਸਾਡੇ ਲਹੂ 'ਚ ਅਜੇ ਵੀ ਹਰਕਤ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਮਿੱਟੀ ਲਈ ਤੜਫੜ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਮਿੱਟੀ 'ਚ ਸਾਡੇ ਬਜੁਰਗਾ ਦਾ ਮੁੜ੍ਹਕਾ ਛੁਲਿਆ ਹੈ। ਵਿੱਛੜੀ ਮਿੱਟੀ ਮੇਰੇ ਸੀਨੇ ਖਿੱਚ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂਘ ਇਹ ਖਿੱਚ ਮੈਨੂੰ

ਵੇਖੋ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
See what happens to your body at night
<http://click.messages.webmd.com/?qs=fb277ee>

ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਧੂੜ

ਬਾਜਵਾ ਸੁਖਵਿੰਦਰ

ਅਹਿਸਾਸ

ਬੇਚੈਨ ਕਰਦੀ ਏ ਪਰ ਕਿਉ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਜੰਮਿਆ, ਚੜ੍ਹਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮਿੱਟੀ 'ਚ ਖੇਡਿਆ ਤੇ ਇਹੀ ਮਿੱਟੀ ਖਾਧੀ ਵੀ। ਫਿਰ ਇਹ ਤੜਫ ਕਿਉ। ਕੀ ਇਹ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਧੂੜ ਦਾ ਅਸਰ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰੇ ਆਪਣੇ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਹੀ ਕੰਡਿਆਲੀ ਤਾਰ ਦੇ ਉਰਲੇ ਪਰਲੇ ਬੰਨਿਊਂਦਿ ਇੱਕ ਸਫਰ ਪੂਰਾ ਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲਹਿੰਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਸੇ ਆਣ ਵੱਸੇ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਵੱਡਿਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਬਾਬਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਅਲਵਿਦਾ ਨਾ ਆਖਿਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਚਿੱਤ ਚੇਤਿਆਂ 'ਚ ਨਿਮਖ ਵੀ ਵਿਸਾਰਿਆ; ਜਿਦਗੀ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਆਖਣ ਤੱਕ। ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਧੂੜ ਵੀ। ਧੂੜ ਵੀ, ਮਿੱਟੀ-ਘੱਟਾ ਵੀ—ਹੈਰਾਨ ਨਾ ਹੋਵੋ! ਇਹ ਉਹ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਧੂੜ ਏ ਜੋ ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿੱਡਿਆਂ 'ਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਰੂਹਾਂ 'ਤੇ ਮਲ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲਹਿੰਦੇ ਪਾਸਿਉਂ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਸੇ ਆ ਵੱਸੇ। ਮਿੱਟੀ 'ਚ ਮਿੱਟੀ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਮੋਹ ਕਿਵੇਂ ਵਿਸਾਰਦੇ ਬਈ।

ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਧੂੜ ਜੋ ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰੇ ਕੰਡਿਆਲੀ ਤਾਰ ਦੇ ਪਰਲੇ ਪਾਸੋਂ ਆਪਣੇ ਪਿੱਡਿਆਂ 'ਤੇ ਮਲ ਕੇ ਲਿਆਏ ਤੇ ਕੰਡਿਆਲੀ ਤਾਰ ਦੇ ਉਰਲੇ ਬੰਨੇ ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਨੇ ਰਿਜਕ ਲਈ ਜਿੱਬੇ ਜਿੱਬੇ ਆਪਣਾ ਮੁੜ੍ਹਕਾ ਡੇਲਿਆ— ਉਥੇ ਉਥੇ ਹੀ ਪਿੱਡਿਆਂ 'ਚ ਸਮਾਈ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਧੂੜ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁੜ੍ਹਕੇ 'ਚ ਰਲ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮਿੱਟੀ 'ਚ ਬੁਲ ਗਈ। ਇਹ ਤਾਂਘ, ਇਹ ਖਿੱਚ, ਇਹ ਤੜਫ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਧੂੜ ਦਾ ਹੀ ਅਸਰ ਹੈ।

ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸਫਰ ਤੇ ਹੁੰਦਾਂ ਤਾਂ ਬੜਾ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ, ਆਪਣਾ ਪਿੱਡ ਤੇ ਪਿੱਡ 'ਚ ਵੱਸਦੇ ਰੁੱਖ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਂ 'ਚ ਸੁਪਨਿਆਂ 'ਚ ਹਰਦਮ ਆਪਣੇ ਸੰਗ ਰੱਖਦਾ। ਮੇਰਾ ਘਰ ਸਾਂਭੀ ਬੈਠਾ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ੍ਰੂ ਯਾਦਾ, ਖੁਸ਼ੀ-ਗਮੀ ਮੇਰੇ ਸੰਗ ਮਨਾਉਂਦਾ। ਕਿੰਨਾ ਕੁਝ ਸਮਾਈ ਬੈਠਾ ਆਪਣੇ ਦਿਲ 'ਚ, ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ੍ਰੂ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਮੇਰਾ ਘਰ। ਮੇਰਾ ਪਿੱਡ ਜਦੋਂ ਅਸਮਾਨੀ ਚਮਕਦੇ ਤਾਰਿਆਂ ਸੰਗ ਰੌਸ਼ਨਾਅ ਉਠਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ

ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਹਿਬੂਬਾ ਤੋਂ ਵੀ ਪਿਆਰਾ ਜਾਪਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਾਦਰ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਪਿਆਰ ਹੋਵੇ ਮੇਰੇ ਪਿੱਡ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਪਿੱਡ 'ਚ ਵੱਸਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਸੰਗ ਇੱਝ ਲੱਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੀ ਜਨਮਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਹੋਵੇ, ਮੇਰੇ ਹਮਰਾਜ਼ ਨੇ ਰੁੱਖਾਂ ਰੁੱਖਾਂ ਸੰਗ ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਦੀ ਸਾਂਝ। ਇਹੀ ਰੂਹ ਦੀ ਸਾਂਝ ਸੀ ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੇ ਓਸ ਘਰ ਨਾਲ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਸੰਨ ਸੰਤਾਲੀ 'ਚ। ਇਹ ਰੂਹ ਦੀ ਸਾਂਝ ਸੀ ਪਿੱਡ ਪੰਜਾਸੀ ਚੱਕ (ਸਰਗੋਧਾ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਨਾਲ। ਉਹ ਇਹ ਸਾਂਝ ਆਖਰੀ ਦਮ ਤੱਕ ਨਾਂਹ ਤੋੜ ਸਕਾ। ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਅਕਸਰ ਹੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ, ਬੱਸ ਆਹ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਹੁੰਦਾ, ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛਲੇ ਪਿੱਡ ਦੀ ਹੀ ਪਰਕਰਮਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਖਾਬਾਂ ਦੇ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ, ਜਿੱਬੇ ਜੰਮੇ ਪਲੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਮਿੱਟੀ 'ਚ ਪਹਿਲਾ ਆਸਣ ਲਾਇਆ। ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਉਂਦਾ, ਮੈਂ ਖਾਬਾਂ ਦੇ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਅੱਡੀ ਲਾਉਂਦਾ ਕਿ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਜਾ ਮਿਲਾ ਉਹਨਾਂ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਜਿਹੇ ਹਮਸਾਇਆਂ ਨੂੰ ਤੇ ਨਿੱਘੀ ਜਿਹੀ ਗਲਵੱਕਤੀ ਪਾਵਾਂ ਤੇ ਆਖਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਦਾਸ ਹਾਂ।

ਰੂਹ ਨਿਮਾਣੀ ਚਰਖਾ ਕੱਤੇ
ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬਰੂਹਾਂ ਤੱਕੇ
ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਆ ਜਾਵੇ
ਮੇਰੇ ਗਰਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਮੇਰਾ ਹਮਸਾਇਆ

ਉਹ ਇਹੀ ਆਸ ਮਨ 'ਚ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਫਾਨੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਗਏ। ਕਿੰਨਾ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਦੁੱਖਦਾਈ ਸੀ, ਸੰਗੀਆਂ-ਸਾਥੀਆਂ ਹਮਸਾਇਆਂ ਸੰਗ ਤੋੜ ਵਿਛੋੜਾ। ਕਿੰਨਾ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਦੁੱਖਦਾਈ ਸੀ, ਕਿੰਨਾ ਅੱਖਾਂ ਸੀ ਆਪਣੇ ਮਹਿਬੂਬ ਜਿਹੇ ਪਿਆਰੇ ਪਿੱਡ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿਣਾ।

ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਦਿਨ ਤਾਪ ਚਤੁਰੀਆ ਰਿਹਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤੁਰ ਜਾਣ ਦਾ ਦੁੱਖ ਸੀ, ਜਾ ਦੁੱਖ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਯੱਥ ਹੋਈਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਵਿੱਚ ਤਰਦੇ ਕੁਝ ਖਾਬਾਂ ਦਾ ਜੋ ਉਸ ਦਿਨ

**ਰੂਹ ਨਿਮਾਣੀ ਚਰਖਾ ਕੱਤੇ
ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬਰੂਹਾਂ ਤੱਕੇ
ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਆ ਜਾਵੇ
ਮੇਰੇ ਗਰਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ
ਮੇਰਾ ਹਮਸਾਇਆ**

ਕੰਡਿਆਲੀ ਤਾਰ ਦੇ ਖੁਸ਼ਕ ਸਾਗਰ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਸਨ।

ਕੁਝ ਸਵਾਲ ਨੇ ਜੋ ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਬੇਚੈਨ ਕਰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਤੜਫ ਉੱਠਦੀ ਏ ਮੇਰੀ ਰੂਹ।

ਕੰਡਿਆਲੀ ਤਾਰ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਹੋਵ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਕਿਉ ਪਾਣੀਆਂ ਆਪਣੀ ਦਿਸਾ ਨਹੀਂ ਬਦਲੀ ?

ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਕੰਡਿਆਲੀ ਤਾਰ ਦਾ ਚਿਤ-ਚੇ

ਤਾ ਜਾ ਭੈਅ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ?

ਮੈਂ ਵੀ ਇੱਕ ਨਿਡਰ ਪੰਛੀ ਬਣਨਾ ਲੋਚਦਾਂ, ਤੇ ਹੱਦਾਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਪਿੱਡ ਨੂੰ, ਪਿੱਡ 'ਚ ਵੱਸਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਮਾਖਿਓ ਮਿੱਠੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ 'ਪੰਜਾਬੀ' ਬੋਲਦੇ ਹਮਸਾਇਆਂ ਨੂੰ ਜਾਹ ਦੱਸਾਂ, ਕਿ ਉਹ (ਬਾਪੂ ਜੀ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਖਰੀ ਸਾਹ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲੇ। ਅੰਬਰੀ ਉੱਡਦੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਤੱਕਦਾਂ ਤਾਂ ਰੂਹ ਨਾਸ਼ਾਅ ਉੱਠਦੀ ਏ ਤੇ ਜੁਬਾਨ 'ਤੇ ਇਹੀ ਲਫ਼ਜ਼ ਨੱਚ ਉੱਠਦੇ ਨੇ,

ਧੰਨ ਹੋ ਤੁਸੀਂ ਪੰਛੀਓ
ਧੰਨ ਹੋ ਤੁਸੀਂ ਬਈ।

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛਲੇ ਪਿੱਡ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਜੋ ਹੈ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵੱਖਰਾ ਮੁਲਕ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣ ਦੁੱਕਾ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਬਾਪੂ ਜੀ ਖਿਲ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਆਖਦੇ, 'ਜੰਮਣ ਭੌਂਏ ਵੱਖਰਾ ਮੁਲਕ ਤੇ ਜਦੋਂ ਮਰੇ ਵੀ ਆਂ ਮਰਨ ਭੌਂਏ ਵੱਖਰਾ ਮੁਲਕ ਬਈ। ਬੀਤੇ ਨੂੰ ਮੌਜ਼ਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ

ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਧੂੜ

ਬਾਜਵਾ ਸੁਖਵਿੰਦਰ

ਅਹਿਸਾਸ

Medicines can create mental confusion
<http://click.messages.webmd.com/>

ਬਈ! ਉਹ ਬੋਲਦੇ ਬੋਲਦੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਸਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਬਾਪੂ ਜੀ ਦੇ ਚਿੱਤ ਚੇਤਿਆਂ ਦੋਂ ਪਿੰਡ ਚੱਕ ਪੰਜਾਬੀ (ਸਰਗੋਧਾ) ਨਿਮਖ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਿਸ਼ੇਵਾ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਆਖ ਜਾਣ 'ਤੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਰੋਇਆ। ਬੀਤੇ ਨੂੰ ਫੜ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲਣਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਔਖਾ।

'ਅੱਜ ਵੀ ਲੌਹ ਦੀਆਂ ਮਸੀਤਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਕਬੂਤਰ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਰਿਕਰਮਾ ਕਰਨ ਆਉਂਦੇ ਨੋ।' - ਹਰਮਨ

ਇਹ ਸਬਦ ਪੜ੍ਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਆਪਾ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪੰਛੀ ਹੁੰਦੇ। ਸਾਂਝੀ ਧਰਤੀ, ਸਾਂਝਾ ਅੰਬਰ, ਸਾਂਝੇ ਚੰਨ-ਤਾਰੇ।

'ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਤਾਂ ਪਤਾਲੀਂ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਸਾਂਝੀ ਧਰਤ ਮਾਂ, ਸਾਂਝੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ, ਸਾਂਝੀਆਂ ਅਣਖਾਂ, ਸਾਂਝੀਆਂ ਛਿਜਾਂ, ਸਾਂਝੇ ਅਖਤੇ, ਸਾਂਝੇ ਦੁੱਖ ਸੁੱਖਾ ਅਜਾਦੀ ਦੇ ਘਣ ਨੇ ਸਭ ਸਾਂਝਾ ਚਕਨਾ ਚੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਿਆਂ।'

'ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਰਫ਼ਿਉਜ਼ੀ' ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਖੀ ਇਹ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੇ ਨੇਤੇ ਹੈ।

'ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਅਜਾਦੀ ਦਾ ਅਰਥ ਕੀ ਭਲਾ? ਅਜਾਦੀ ਬਈ ਅਜਾਦੀ ਇਕ ਮੁੱਠੀ ਰੇਤ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬੰਦ ਮੁੱਠੀਆਂ 'ਚ ਨਿਮਖ ਵੀ ਨਾ ਟਿਕ ਸਕੀ। ਅਜਾਦੀ ਤਬਹੀ ਬਣ ਝੁੱਲੀ ਪੰਜਾਬ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ 'ਤੇ ਵੀ। ਧਰਮੀ ਲੋਕ ਧਰਮ ਕਮਾਅ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ 'ਚ ਮਹਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਸਭ ਜਾਇਜ਼ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕੁਝ ਨੂੰ। ਕਿਨੀਆਂ ਪੀਡੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਸਨ ਸਾਂਝਾਂ ਦੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹਿਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖੁੱਲ੍ਹਦੀਆਂ। ਅਜਾਦੀ ਦੇ ਵਾਵਰੋਲੇ 'ਚ ਸਭ ਉਲੜ ਕੇ ਰਹਿ ਗਏ- ਅਨੁੰ ਹੋ ਗਏ ਅਨੁੰ। ਕਿਨਾਂ ਰੋਈ ਸੀ ਅੰਮੀ (ਦਿਲਾਵਰ ਦੀ ਮਾ) ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ, ਮੇਰੇ ਗਲ ਲੱਗ।

ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਕੀ ਵੰਡਿਆ? ਧਰਤ ਮਾਂ ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ! ਅਸੀਂ ਅਣਖ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਉਂ ਨਾਹ ਧਰਤ ਮਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖ ਸਕੇ? ਅਸੀਂ ਉਦੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਥੇ ਸਾਂ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਨਕਾਬ ਲਾ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੀ ਭੁਲ ਗਏ।

(ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਸੰਤਾਲੀ ਦੂਣੀ ਚੁਰਾਸੀ' ਵਿੱਚੋਂ)

ਤੱਤੀਆਂ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਪੰਜਾਂ ਪਾਣੀਆਂ ਦੇ ਜਾਏ ਪੰਜ-ਆਬੀਆਂ ਦੇ ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਦਿਲ ਖੁਸ਼ਕ ਬਰਫ ਵਾਂਗ ਜੰਮ ਗਏ, ਕਤਲੋ-ਗਾਰਤ 'ਤੇ ਉੱਤਰ ਆਇਆਂ ਨੂੰ ਸਭ ਸਾਂਝਾਂ ਵਿਸਰ ਗਈਆਂ; ਨਹੁਆਂ ਤੋਂ ਮਾਸ ਵੱਖ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਬੇਫਿਕਰੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ, ਰੁੱਤਾਂ ਤੇ ਬੱਦਲਾਂ ਜਿਹੇ ਹੋ ਜਾਈਏ!! ਬੇਫਿਕਰੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ, ਰੁੱਤਾਂ ਅਤੇ ਤੇਰ-ਮੇਰ ਕਰੇ ਬਿਨਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਨੀਵੀਆਂ ਬਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵਰੁਦੇ ਬੱਦਲ ! ਇਹ ਉਸ ਕਾਦਰ ਦੀਆਂ ਬਖਿਸ਼ਿਆਂ ਹਨ। ਸਾਗਰ ਜਿਹਾ ਦਿਲ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸੀਨੇ ਧੜਕਦਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਮੁੱਹਬਤ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਛੱਲਾਂ ਇਸ ਸਾਗਰ ਜਿਹੇ ਗਹਿਰੇ ਦਿਲ 'ਤੇ ਕਦੇ ਨਾ ਕਦੇ ਜ਼ਰੂਰ ਨੱਚੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ; ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਿੱਚ ਦੇ ਅਧੀਨ।

ਪੱਥਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਬੁੜੁਕ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੱਥੇ ਨਹੀਂ ਵੱਦਦਾ। ਬੰਦਿਆਂ ਕੋਲ ਸੂਝ ਬੂਝ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਦਿਲ ਜਾ ਪੱਥਰ ਦਾ ਬੰਦਾ ਕਹਿਣਾ ਪੱਥਰਾਂ ਦੀ ਤੌਰੀਨ ਹੈ। ਕੁਝ ਪੱਥਰ ਵੀ ਤਾਂ ਬੜੇ ਸੋਹੜੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਅੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਰੱਜਦੀਆਂ। ਕਿਸੇ ਕੋਮਲ ਚਿੱਤ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਕਿ ਇਹ ਪੱਥਰ ਹੁਣ ਬੋਲੇ ਕਿ ਹੁਣ ਬੋਲੇ ਬਈ। ਸੰਨ ਸੰਤਾਲੀ ਵੇਲੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸੂਝ ਬੂਝ ਸੌਂ ਕਿਉਂ ਗਈ?

ਬੰਦਾ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਵੱਸਦੇ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਕਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਬਈ? ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਣ-ਸੁਖਾਵੇਂ ਹਾਲਾਤ ਚ' ਘਰਿਆ ਵੇਖਦਾ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਫਰ ਮੁਕਾਅ ਪੂਰਾ ਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਸਦਾ ਲਈ ਅਲਵਿਦਾ ਆਖ ਤੁਰ ਜਾਂਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਪਲਾਂ 'ਚ,

'ਅੱਜ ਵੀ ਲੌਹ ਦੀਆਂ ਮਸੀਤਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਕਬੂਤਰ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਰਿਕਰਮਾ ਕਰਨ ਆਉਂਦੇ ਨੋ।' - ਹਰਮਨ

ਇਹ ਸਬਦ ਪੜ੍ਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਆਪਾ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪੰਛੀ ਹੁੰਦੇ। ਸਾਂਝੀ ਧਰਤੀ, ਸਾਂਝਾ ਅੰਬਰ, ਸਾਂਝੇ ਚੰਨ-ਤਾਰੇ।

ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ 'ਚ, ਉਹਨਾਂ ਚੁੱਪ-ਚੁਪੀਤੀਆਂ ਜਾਤਾਂ 'ਚ ਸਿਰਫ ਤੇ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ

ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ। ਇਹੀ ਪਲ, ਇਹੀ ਦਿਨ, ਇਹੀ ਚੁੱਪ-ਚੁਪੀਤੀਆਂ ਰਾਤਾਂ 'ਚ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਨਾਲ ਰੱਜ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਅਨ੍ਹੇ, ਉਹਦੀਆਂ ਸੁਣਦੇ ਅਨ੍ਹੇ, ਜਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਅਨ੍ਹੇ, ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਅਨ੍ਹੇ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਫੇਰ ਸੁਖਾਵੇਂ ਪਲਾਂ 'ਚ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੇ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਜਾਨੇ ਆ। ਮੈਂ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾਂ ਕਿ ਵਰਤਮਾਨ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰਦਿਆਂ ਤੁਰਦਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਭੁਤਕਾਲ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਧੂੜ ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ 'ਚੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਇੱਧਰਲੀ ਧਰਤ ਦੇ ਕੋਨੇ ਕੋਨੇ 'ਚ ਵਿਛ ਗਈ। ਉਹਨਾਂ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਘਾਲਣਾ ਸਕਦੇ ਤੇ ਉਸ ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਉੱਡੀ ਇਹ ਧੂੜ ਪੱਛਮੀ ਪੌਣ ਨਾਲ ਰਲ ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਗਾ ਰਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾਂ ਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾਂ ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ 'ਚ ਰਚੀ ਮਿਚੀ ਇਹ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਧੂੜ ਆਪਣੇ ਤਨ 'ਤੇ ਮਨ 'ਚ। ਪਰ ਸੰਤਾਲੀ ਦੀ ਪਾਈ ਵੰਡ ਨਾਲ ਪੰਜ ਆਬ ਬੇਥਾਵੇਂ ਹੋ ਗਏ ਲੱਗਦੇ ਨੇ।

ਤੂੰ ਘਰ ਚਲ ਜਾ (ਕਹਾਣੀਆਂ)

ਮਕਸੂਦ ਸਾਕਿਬ

ਨਵੀਂ ਕਿਤਾਬ

ਮਕਸੂਦ ਸਾਕਿਬ ਇੱਕ ਜਾਣੇ ਪਛਾਣੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਨਾਂ ਹਨ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਣ ਵੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ। ਕਈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ, ਉਲਥਾਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਲਿਖਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਰਸਾਲਾ "ਪੰਚਮ" ਵੀ ਚਿਰੋਕਣਾ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਵਿਚ। (ਸੁਚੇਤ ਕਿਤਾਬ ਘਰ, ਚੌਕ ਗੰਗਾ ਰਾਮ, ਬੁਕ ਸਟ੍ਰੀਟ, -1,

ਲਾਹੌਰ 9242 36308265; suchet2001@yahoo.com; www.puncham.com)

ਹਥਲੀ ਕਿਤਾਬ "ਤੂੰ ਘਰ ਚਲ ਜਾ" ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ "ਸੰਗਮ ਪਬਲਿਕੇਸ਼ਨਜ਼, ਸਮਾਨਾ (ਪਟਿਆਲਾ, 01764501934; 99151 03490) ਵੱਲੋਂ ਛਾਪੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੁੱਲ 125/- ਰੁਪਏ)

ਸਾਕਿਬ ਜੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਹਾਣੀ ਕਹਿਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਚਾਅ ਹੈ, ਬਾਰੇ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਜਿਵੇਂ ਅਣਮੁੱਕ ਭੰਡਾਰ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਲੇਖਕ ਖੁਦ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਹੀ ਹੈ—ਤੇ ਕਿਤਿਹਿੰਦਿਆਂ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਰਿਹਿਉਜ਼ੀ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਢੱਕੀ ਫਿਰਦਿਆਂ—ਬੱਸ ਏਸੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਉੱਗਿਆ, ਪਲਮਿਆ ਤੇ ਪਰਵਾਨ ਚਿੜਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ "ਜੰਸ" ਰਿਹਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦਿਆਂ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਵਾਪਰੇ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ।

ਸਰਹਦ ਦੇ ਇਸ ਪਾਰ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਏਧਰ "ਬੂਹਾ ਲੋਧਾ ਸੀ" ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਬੂਹੇ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹੋਣ ਨੂੰ, ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਖਦਾ ਹੈ— ਇੱਕ ਲੇਖਕ ਵਜੋਂ, ਕਿਸੇ ਆਪਣੇ ਪਾਤਰ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਨਹੀਂ।

ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਦਿਲਚਸਪ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਹ ਠੇਠ ਹੈ, ਤਜਰਬਾ ਵੀ ਤੇ ਬੋਲੀ ਵੀ, ਤੇ ਅਸੀਂ ਵਿਲਾਇਤੀ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਇਸਦਾ ਅੱਜ ਨਹੀਂ 'ਪੜ੍ਹੇ' ਰਹੇ।

ਉਸਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਗੁੜੁੰ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਸਾਡਗੀ ਦੇ ਵਿਚ। ਉਸ ਨੂੰ ਏਧਰ ਵਾਂਗ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਅਸਰ ਬੱਲੇ 'ਸੰਕੇਤਾਤਮਕ', 'ਦਰੰਦਾਤਮਕ', 'ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ', 'ਯਥਾਰਯਕ' ਜਿਹੇ 'ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਫਾਰਸੀ ਮੂਲ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਰਾਹਤ ਦੇਂਦਾ ਸਹਿਜ ਹੈ।

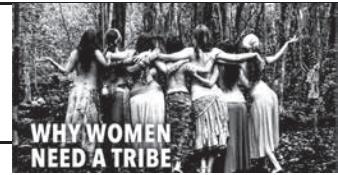
(ਵਿਲਾਇਤੀ, ਆਦਿ, ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਆਏ ਫਲਸਫੇ ਅਤੇ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਵੀ, ਦੇਸੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਸਮਝਣ-ਮਾਨਣ ਅਤੇ ਸਹੀ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਅਪਨਾਉਣ ਦਾ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਤਜਰਬਾ ਵੀ ਸਾਂਝਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।)

ਵੰਡ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਅੱਜ ਵੀ ਇਉਂ ਫਰੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਅਜੇ ਵੀ ਉਹ ਇੱਕ ਸੱਜਦਾ ਜਖਮ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਇਨਸਾਨ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਫੱਟ ਲੱਗਾ ਕਿਵੇਂ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਹਨ ਜਖਮ ਤੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਹਨ! ਇਹ ਪੜ੍ਹੇ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਰੋਣਾ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਹਿੰਦੂ' ਮਨੌਤਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਉਸਦੇ ਠੇਠ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ...।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਦੀ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਅਜੋਕੇ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਤੇ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਅੱਜ ਦੀ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੀ (ਤੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਤੋਂ ਖੋਲ ਲਈ ਗਈ) ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਵਸਦੀ ਤੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਅਸਰ ਪਾ ਰਹੀ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਇਸਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਫਰੋਲਣ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਮਯਾਬ ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ।

ਉਹ ਅੱਜ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਬਾਲ-ਦਿਲ, ਜੋ ਸਭ ਸ਼ਰੀਰੇ ਜਿਹੀਆਂ ਵੰਡਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਾਂਝਾਂ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਾਕਿਬ ਮਕਸੂਦ ਬਾਰੇ ਦੁਜੀ ਗੱਲ ਹੈ ਉਸਦਾ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਲਾਉਣਾ— ਇੱਕ ਪਾਤਰ ਹੀ ਬਣਾ ਲੈਣਾ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ ਵੀ! ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਗਰਮੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਦਫ਼ਤਰ ਦਾ ਮਾਹੌਲ

Why women need a tribe - Uplift films
A Harvard study has shown that women who have close female friendships are staying healthier and happier as they age.

ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਰਹਿਣ-ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਤੁਰਨ ਫਿਰਨ ਜੋਗੀ 'ਐਲ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਥਾਂ' ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਬੂਹੇ 'ਤੇ ਲੱਗ ਬੁਝੇ ਜਿਹੇ ਸੋਨੇ ਰੰਗੀ ਭਾਗ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦਾ ਖਲੇਰਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਟੁਣਕਵੀਂ ਜਾਂ ਪਲੋਸਵੀਂ ਆਵਾਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਪਾਤਰ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ... ਇਹ ਸਭ ਇਉਂ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਲੇਖਕ ਦੀ ਹੀ ਜੀਭ ਹੋਣ....

ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ ਤੀਜੀ ਗੱਲ ਜਾਪੀ ਹੈ ਉਸਦੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਮੌਜੂਦਾ। ਕੋਈ ਬਲਦ ਹ ਸ਼ਹਿਰੀ ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਹੋਇਆ, ਕੋਈ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿਆ ਤੇ ਲੁਕ ਕੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ 'ਹਿੰਦੂ' ਹੈ ਬਸ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਜੋ ਆਪਣੇ ਵੱਖਰੇ ਜਿਹੇ ਬੀਬੇ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਤਾਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਤਦੀ ਅੱਖ ਵੱਲੋਂ, ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਕਿਸੇ ਅਣਦਿਸਦੇ ਜਿਹੇ ਗੁਨਾਹ ਅਹਿਸਾਸ ਬਾਰੇ ਹੈ ਜੋ ਦਿਲ ਵਿਚ ਲੁਕਿਆ ਹੈ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿਖਾਅ ਵਿਖਾਅ ਜਾਂਦਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਲੋਕਾਈ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ-ਗਮੀ ਦੇ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਹੁੱਲਾਸ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੀ ਮੱਧ ਵਰਗੀ ਜਿਉਣ ਸੈਲੀ ਦਾ ਅਛੋਪਲਾ ਵਿਯੋਗ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਗਰੀਬ ਹੋਈ ਰਿਹਿਉਜਨ ਬੁੱਢੀ ਧੋਬਣ ਕੋਲੇ ਜਿਹੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਪੁੱਛ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ 'ਉਸਨੂੰ ਬਾਹੋਂ ਕਥਾਂ ਕਰਕੇ ਆਖਿਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀ ਸੌਰਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਤੇ ਦੋ ਬਚਪਨ ਦੇ ਆਡੀ ਰੇਲਵੇ ਵਰਕਰ ਪਲ ਭਰ ਲਈ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਜੱਟਵਾਦ-ਜਾਤਧਾਰੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਮਾਣ ਨੂੰ ਲਾਹ ਕੇ 'ਆਮ ਇਨਸਾਨ (ਮਜ਼ਦੂਰ) ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਆਜਾਦੀ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਨ; ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਬੁੱਢੇ, ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਹੁਣ ਵਾਲੇ, ਨਾਲ ਠੇਕ ਨਵਿਆਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਰੱਜੇ ਪੁੱਜੇ ਜੱਟ ਵੱਲੋਂ ਤੇ ਉਹ ਗੁੱਸਾ ਕੀ ਦਿਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, 'ਡਾਢੇ' ਅੱਗੇ, ਕਿ ਗਜਰੇਲੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰੋਸੇ ਗਏ ਨੂੰ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸਦਾ ਪੇਤਾ; ਕਿਤੇ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਚੰਗਾ ਬੂਬਾ ਭੰਨੀਦੀ ਹੈ ਮਿਹਨਤੀਆਂ ਦੀ ਮਾਂ; ਕਿਤੇ ਵੰਡ ਵੇਲੇ ਦੇ

ਤੁੰ ਘਰ ਚਲਾ ਜਾ (ਕਹਾਣੀਆਂ)

ਮਕਸੂਦ ਸਾਹਿਬ

ਨਵੀਂ ਕਿਤਾਬ

ਦੰਗਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਬਾਬੇ ਫ਼ਰੀਦ ਵਾਲੇ "ਅੰਗ" ਹੱਕ ਨਾਲ ਮੰਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਾੜ੍ਹ ਜੋ ਸਿੱਖ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਹਿੰਦੂ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਸੀ ਪਰ ਸਾਥੀ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਹੈ, ਤੁੰ ਸਾਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੋ ਜਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ!! ਉਹ ਅੱਗੋਂ ਰੋਕ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਫ਼ਰੀਦ ਵਾਲੇ ਪੰਨੇ ਦੇ ਦਿਓ, ਤੇ ਸਭ ਰੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਨੇ! ਕਿਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਲਈ ਵੱਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਆਪਣੀ ਹੀ ਕੰਮਵਾਲੀ ਲਈ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਪਿਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਖੁਦ ਦੇ ਐਂਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਲੈਣ ਜੋਗਾ ਹੈ; ਕਿਤੇ ਪਤਨੀ ਦਾ ਤਕਤਾ ਠੁਮਣਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਗਰੀਬ ਮੁਲਾਜਮ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਵੰਡੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਕਾਮੇਰੇਡ ਸਾਥੀ ਚੇਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿਸੇ ਗਰਮ ਦੁਪਹਿਰੀਂ; ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਗਰੀਬ ਪਿਓ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਠਾਣੇਂ ਕੁੱਟ ਪੈਣ ਲੱਗੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਨਿਕੇ ਜਿਹੇ ਆਪਣੇ ਮਗਰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਬਾਲ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ: ਤੁੰ ਘਰ ਚੱਲ!

ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਉਸਦਾ ਮਹੌਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਗੀਤ ਵਾਂਗ, ਇੱਕ ਤਸਵੀਰ ਬੰਨ੍ਹਣ-ਬਨਾਉਣ ਵਾਂਗ ਇਓਂ ਵਰਤਣਾ ਕਿ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਰਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਭੁੱਖ ਲਹਿੰਦੀ ਹੈ ਉਸਦੀ ਦਿੱਤੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਖਿੜਕੀ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਅਜੋਕੀ-ਪਿਛਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇਓਂ ਵੇਖਣ ਦੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਸਿਰਫ਼ ਲੋੜੀਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਨੂੰ ਪਾਠਕ ਵੇਖ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੋਏ, ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ, ਖੁਦ ਆਪਣੀ ਜਿਗਿਆਸਾ ਲਈ (ਸਾਂਝਾਂ ਪਛਾਣਨ ਦੀ!) ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ, ਇਹ ਦੋ ਪੰਜਾਬਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਦੀ ਤਾਣੀ ਨੂੰ ਫਤਦੀ ਹੈ ਕਿਤਾਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਬੋਲੀਓਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵੀ ਤਾਂ- ਕਿਤੇ ਬਹੁਤੀਆਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹੀ ਨਾ ਹੋਸੀ ਜਾਵਣ!

- ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ

(ਬੈਕ ਰੂਮ) ਸਫ਼ਾ 19 ਤੋਂ

"ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰ ਪਰ ਕਰਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ," ਸੱਤੀ ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਉਤੇ ਉਤਰ ਆਇਆ ਸੀ, "ਘਰ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਗਹਿਣੇ ਧਰੀ ਹੋਈ ਆਕਰਸ਼ ਉਤੇ ਵਿਆਜ ਪੈ ਰਿਹਾ। ਭੈਣਾਂ ਵਿਹਾਉਣ ਵਾਲੀਆ ਨੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵਿਕਰਾਲ ਬਣਕੇ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ। ਵਾਪਸ ਪਰਤਣ ਜੋਗ ਮੈਂ ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੀ ਏਨੀ ਵੀ ਹੈਲਪ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਯਾਰ? ਆਡਟਰ ਔਲ ਵੀ ਹੈਡ ਏਂਗੁੱਡ ਟਾਈਮ!" ਸੱਤੀ ਨੇ ਨਕਲੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਲਾਡ ਦਿਖਾਉਣਾ ਕਿਹਾ।

"ਵੱਟ ਅਬਾਊਟ ਮੀ? ਵੱਟ ਅਬਾਊਟ ਮਾਈ ਚਿਲਡਰਨ? ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣਗੇ?" "ਪਾਲਾਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਪੱਕਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

"ਤੇ ਰੇਗੀ ਲੁੱਕ ਆਫ਼ਟਰ ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ੍ਹੀ ਡਾਰਲਿੰਗ।"

"ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਿਆਣੇ?"

"ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਕੁੱਗਾ ਹੀ ਪਰ ਤੁੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਸਟੋਡੀ ਅਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੇ ਦਈ ਨਾਮਾਂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਵਿਜ਼ਿਟਿੰਗ ਰਾਈਟ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲ ਹੀ ਜਾਣੇ ਨੇ। ਆਪਾਂ ਆਪਣੇ ਪੈਦਾ ਕਰਾਂਗੇ।" "ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੱਤੀ ਨੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਵਰਕ ਆਉਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

"ਦਫ਼ਾ ਹੋ ਜਾਹ ਇੰਥੋਂ, "ਪਾਲਾਂ ਤਿਲਮਿਲਾਅ ਗਈ, "ਇਸ ਘਰ 'ਚ ਮੁੜ ਕੇ ਪੈਰ ਨਾ ਪਾਈ ਬੇਸ਼ਰਮਾਂ।"

"ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਸੈਂ।" ਸੱਤੀ ਨੇ ਚੈਲਿੰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਅੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਕਿਹਾ।

"ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਹੀ ਜਾਵੇਂਗਾ ਤੁੰ।" ਪਾਲਾਂ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਸੀ।

ਅਚਾਨਕ ਇਕ ਦਿਨ ਦੋ ਪ੍ਰਾਤਿਸ਼ਤਮਿਕ ਮੈਨ ਅਤੇ ਕੌਸਲ ਦੇ ਦੋ ਅਫਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੂਝੇ ਅੱਗੇ ਆ ਧਮਕੇ। ਆਪਣਾ ਆਈ ਢੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ

ਅਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਅੱਗੇ ਕਰਦਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੋਇਕ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਹੀਅਰ ਇਜ਼ ਅਵਰ ਸਰਚ ਵਾਰੰਟ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡਾ ਪਿੱਛਲਾ ਰੂਮ ਚੈਕ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਕ ਅਨੋਨੀਮਸ ਫੋਨ ਕਾਲ ਆਈ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਬੈਕ ਰੂਮ ਵਿਚ ਕੁਝ ਇੱਲੀਗਲ ਬੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।" ਅਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਹ ਚਾਰੇ ਜਾਣੇ ਪਿੱਛਲੇ ਰੂਮ ਅੱਗੇ ਜਾ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ। ਅੰਦਰ ਤਿਨੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮੂੰਡੇ ਫਰੇ ਹੋਏ ਤੇ ਸਹਿਮੇ ਹੋਏ ਬੈਠੇ ਸਨ।

ਇਕ ਪ੍ਰਲੀਸ ਅਫਸਰ ਨੇ ਮੋਬਾਇਲ ਫੋਨ ਵਰਤ ਕੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਲੀਸ ਅਫਸਰ ਬੁਲਾ ਲਏ। ਤੇ ਫਿਰ ਅਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਵ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, "ਹਾਓ ਮੈਨੀ ਮੇਰ ਪੀਪਲ ਲਿਵ ਹੀਅਰ?"

"ਨੋ ਮੋਰ ਸਰਾਦੇਅ ਆਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੈਲੇਟਿਵਜ਼ਾ।" ਅਫਸਰ ਨੇ ਝੱਗੇ ਨੋਟ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਅਖਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਇੱਲੀਗਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਚਲਾਣ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਤੇ ਫਿਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਕੋਰਟ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਆਵੇਗਾ। ਲਾਅ ਵਿਲ ਟੇਕ ਇਟਸ ਕੋਰਸ।"

ਫਿਰ ਕੌਸਲ ਦੇ ਅਫਸਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਕਮਰਾ ਢਾਹੁਣ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਆਵੇਗਾ। ਕੈਸਲ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਨੂੰ ਤੈਤੜਨ ਵਾਰੇ ਵੀ ਲੀਗਲ ਐਕਸ਼ਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੇ ਹਰਜਾਨਾ ਵੀ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ।"

ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਲੀਸ ਦੀ ਵੈਨ ਆ ਗਈ। ਸੱਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਕੜੀਆਂ ਲਗ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਲੀਸ ਵੈਨ ਵਿਚ ਬਿਠ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਸੱਤੀ ਨੇ ਪ੍ਰਲੀਸ ਦੀ ਬੈਨ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਘਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਬੂਝੇ ਵਿਚ ਖੜੋਤੀ ਪਾਲਾਂ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ।

ਪਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਖੱਚਰਾ ਹਾਸਾ ਸੀ।

ਬਾਕੀ ਸਫ਼ਾ 35 ਗੁਆਚੀਆਂ ਗੱਲਾਂ

"ਇਨਸਾ ਅੱਲ੍ਹਾ। ਇਨਸਾ ਅੱਲ੍ਹਾ।"

"ਬੜੀ ਇਨਸਾ ਅੱਲ੍ਹਾ ਹੋ ਗਈ ਬੱਟ ਸਾਹਬ, ਹੁਣ ਤੇ ਹੱਜ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਬੰਦਾ ਭੇਜਾਂਗਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕੰਮ ਕਰ ਦੇਣਾ।"

"ਇਨਸਾ ਅੱਲ੍ਹਾ ਇਨਸਾ ਅੱਲ੍ਹਾ, ਮੰਦਾ ਈ ਬੜਾ ਏ ਸੇਖ ਜੀ।"

ਬੱਟ ਸਾਹਿਬ ਲੰਘ ਗਿਆ ਪਰ ਸੇਖ ਜੀ ਬੋਲਦਾ ਗਿਆ:

"ਦਸ ਬਾਰ ਬੰਦਾ ਘੱਲੋ, ਆਪ ਜਾਓ, ਓਹੀ ਇਕੋ

ਇਨਸਾ ਅੱਲ੍ਹਾ, ਇਨਸਾ ਅੱਲ੍ਹਾ। ਕਸਮ ਏ ਜੇ ਸਵੇਰ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਗੱਲਾ ਵੇਖ ਲਵੋ। ਖਾਲੀ ਏ, ਇਨਸਾ ਅੱਲ੍ਹਾ ਇਨਸਾ ਅੱਲ੍ਹਾ। ਇਨਸਾ ਅੱਲ੍ਹਾ ਹੱਜ ਵੀ ਕਰ ਆਏ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਪੈਸਿਆਂ ਤੇ। ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਭੇਜ ਕੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਾ ਮਾਲ ਹੋਰ ਮੰਗ ਲਿਆ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ? ਓਹ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦੇ ਦੁਪਹਿਰੀਂ ਰਕਮ ਫੜਾ ਜਾਂਦੇ, ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ। ਜਾਂਦਿਆਂ ਵਿਹਾਰ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ। ਹੱਟੀਆਂ ਛੱਡ ਗਏ ਚੋਰਾਂ ਲਈ।"

ਬਾਲ ਸੁਨੇਹੜੇ

ਕਵਿਤਾ

ਚਿੜੀਆਂ ਮੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ

ਬੂਟਾ ਗੁਲਾਮੀ ਵਾਲਾ

ਨੀ ਚਿੜੀਓ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਘਰ ਵਿੱਚ,
ਕਿੰਨੀ ਰੋਣਕ ਲਾਉਂਦੀਆਂ ਸੀ

ਕੱਚੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਛੁੱਤਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ,
ਜਦੋਂ ਆਲੂਣੇ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਸੀ

ਤੀਲਾ ਤੀਲਾ ਕਰ ਕੇ ਕੱਠਾ,
ਆਪਣਾ ਘਰ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਸੀ

ਅਪਣਾ ਘਰ ਬਣਾਅ ਕੇ ਤੇ ਤੁਸੀਂ,
ਸਾਡਾ ਘਰ ਰੁਸ਼ਨਾਉਂਦੀਆਂ ਸੀ

ਅਂਡੇ ਦੇ ਕੇ ਵਿੱਚ ਆਲੂਣੇ,
ਰਖੀ ਸੀ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ

ਉੱਝ ਵੀ ਸੀ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ,
ਸਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਹ ਭਰਦੇ

ਅਂਡਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬੱਚੇ ਨਿਕਲੇ,
ਲਾਲੀ ਚਿਹਰੇ ਉਤੇ

ਪੂਰੀ ਸੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਦੇ
ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਨਾ ਉੱਕੇ

ਚੰਝਾਂ ਭਰ ਭਰ ਲਿਆ ਕੇ ਚੋਗਾ,
ਬੱਚਿਆਂ ਤਾਈਂ ਖਵਾਉਂਦੇ

ਅਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ,
ਸੀ ਮਤਲਬ ਸਮਝਾਉਂਦੇ

ਕਈ ਵਾਰ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਬੱਚਾ
ਤੁਸਾਂ ਚੁੱਕ ਆਲੂਣੇ ਪਾਇਆ

ਡਿੱਗ ਕੇ ਜਿੰਦਗੀ ਬਣਦੀ,
ਅਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ

ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਨ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ,
ਖਾਣੀ ਨਹੀਂ ਕਮਾਈ

ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਰੀਤ ਨਿਭਾਉਂਦੇ,
ਕੁਦਰਤ ਜੋ ਬਣਾਈ

ਜਦ ਕਦੇ ਸੀ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਦਾ,
ਮੈਂ ਉੱਠਦਾ ਤੇ ਬਹਿੰਦਾ

ਸੱਚ ਪੁੱਛੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਕੇ,
ਜੀ ਸੀ ਲੱਗ ਰਹਿੰਦਾ

ਜਦ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਚਿੜੀਓ,
ਨਵੀਂ ਉਡਾਰੀ ਭਰਦੇ

ਦੋਵੇਂ ਜਣੇ ਤੁਸੀਂ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ
ਸੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਦੇ

ਮਾਫ਼ ਕਰੋ ਨੀ ਚਿੜੀਓ ਸਾਡੀ,
ਮੱਤ ਗਈ ਏ ਮਾਰੀ

ਕੋਠੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਰੁੱਖਾਂ ਤਾਈਂ,
ਫੇਰ ਬੈਠੇ ਆਂ ਆਰੀ

ਤੁਹਾਡੀ ਉਹ ਚੱਚੋਲੜ ਚਿੜੀਓ,
ਕਨਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦੀ

ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਛੁੱਤ ਕੋਠੇ ਦੀ,
ਅੱਜ ਵੀ ਦਿਸਦੀ ਰਹਿੰਦੀ

ਚਿੜੀਓ ਨੀ ਤੁਸੀਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ,
ਜਾਂਦੀਆਂ ਮਾਰ ਉਡਾਰੀ

ਜਾ ਉਸੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਵਸਦੀਆਂ,
ਜਿਥੇ ਚੋਗ ਖਲਾਰੀ

ਕਿਥੋਂ ਲੱਭ ਲਿਆਵਾਂ ਹੁਣ ਸੈਂ,
ਤੁਹਾਡੀ ਮਿੱਠੀ ਬੋਲੀ

ਨਾ ਕੋਈ ਤੁਹਾਡੀ ਡਾਰ ਹੈ ਦਿਸਦੀ,
ਨਾ ਕੋਈ ਦਿਸਦੀ ਟੋਲੀ

ਮਤਲਬਖੋਰ ਮਨੁੱਖ ਹੋ ਗਿਆ
ਬੀਜ ਰਿਹਾ ਏ ਜ਼ਹਿਰਾਂ

ਗੰਦਲੇ ਵਾਤਾਵਰਣ 'ਚੋਂ ਪੰਛੀ,
ਕਦੋਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਠਹਿਰਾਂ

ਨਕਲੀ ਜਿਹੇ ਬਣਾਅ ਕੇ ਆਲੂਣੇ,
ਕੰਧਾਂ ਉੱਤੇ ਟੰਗੇ,

ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹਾਂ ਖੇਡਾਂ ਕਰਦੇ
ਕੀ ਤੁਸਾਂ ਨਕਲੀ ਮੰਗੇ?

ਗੁਲਾਮੀ ਵਾਲਾ ਬੂਟਾ ਆਖੇ,
ਪੰਛੀ, ਰੁੱਖ ਬਚਾਓ

ਚਿੜੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਮੇਰੇ ਦੀਆਂ,
ਅੱਜ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਫੇਰ ਮੋੜ ਲਿਆਓ।

{ਕੋਟ ਈਸੇ ਖਾ ਮੋਗਾ

ਮਾਰੰਗ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਰਕਸ਼ਾਪ

ਡਾ. ਰਮਾ ਰਤਨ, ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਸਾਰੰਗ ਲੋਕ

ਸਾਰੰਗ ਲੋਕ, ਮੋਹਾਲੀ, ਗਰਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਛੁਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਲਾਨਾ ਵੀਹ ਰੋਜ਼ਾ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 1 ਜੂਨ 2018 ਨੂੰ ਸੁਰੂ ਹੋਈ ਵਰਕਸ਼ਾਪ 19 ਜੂਨ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਸਮਾਂ ਨਾਲ ਮੁੰਕੀ ਅਤੇ 20 ਜੂਨ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਫੁੱਲੀ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟਾਂ ਨਾਲ ਵਿਦਾਇਗੀ ਪਰਟੀ ਸੀ।

"ਸਾਰੰਗ" ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਨਾ ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਖਾਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਜਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੀ ਬਸਾਏ, ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਇਕਸੂਰਤ ਨੂੰ ਜਾਣ, ਪਛਾਣ ਤੇ ਮਾਨਣ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚੀਆ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ 20 ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਲਾ - ਚਿੰਤਰਕਲਾ, ਸੰਗੀਤ, ਨਿਤ, ਨਾਟਕ, ਸਾਹਿਤ-ਸਿਰਜਣਾ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਨਾਲ ਸੁਤ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਦੌਰਾਨ ਹਰ ਬੱਚੇ ਦੀ ਹਰ ਕਲਾ ਨਾਲ ਦੇਸਤੀ ਪਾਉਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ।

ਇਸ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿੰਨ ਗਰੁੱਪ ਬਣਾਏ ਗਏ - 6 ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਦਾ ਨਾਮ 'ਰਾਗ ਬਿਲਾਵਲ', 7 ਤੋਂ 10 ਸਾਲ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਗਰੁੱਪ, 'ਰਾਗ ਸਾਰੰਗ' ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਦਾ ਨਾਮ 'ਰਾਗ ਬਸੰਤ' ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਸੰਗੀਤ ਸਹਿਯੋਗੀ ਪ੍ਰਿੰਟਰਾਂ 'ਮਾਸੀ' ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ, ਹਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਗ ਦੇ ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਵੀ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸੇ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਗੀਤ ਗੁਣਘਣਾਉਣਾ ਵੀ ਆਇਆ। ਰਾਗ ਬਿਲਾਵਲ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਪੇੜ ਉਗਾਓ, ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਨਾਨੀ ਤੇਰੀ ਸੋਰਨੀ ਗੀਤ, ਪੱਛਮੀ ਨਿਤ ਅਤੇ ਭੰਗੜੇ ਦੀਆਂ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਦਿਖਾਇਆ ਕੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਜਿੱਤਿਆ।

ਅਤਿਥਿ 'ਮਾਸੀ' ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੱਥਕ ਨਿਤ ਨਾਲ ਜੋਤਿਆ। ਇਸ ਨਾਲ ਲੜਕਿਆਂ ਅੰਦਰੋਂ ਇਸ ਤਿੰਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਸੀ ਕਿ ਕੱਥਕ ਕੇਵਲ ਲੜਕੀਆਂ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੰਗੜਾ ਲੜਕੀਆਂ ਲਈ ਤੇ ਗਿੱਧਾ ਲੜਕਿਆਂ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਨਾ ਹੋ ਕੇ, ਸਭ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਘਬੀਰ 'ਮਾਸੀ ਜੀ' ਅਤੇ ਹਰਪ੍ਰੀਤ 'ਮਾਸੀ' ਨੇ ਬੜੇ ਹੀ ਸਹਿਜ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋਤਿਆ। ਅਖੀਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਸੁਰੂਆਤ ਵੀ ਸਮੂਹ ਬੱਚਿਆਂ ਵਲੋਂ ਰਾਜਸਥਾਨੀ 'ਧੂਮਰ' ਭਾਂਸ ਰਾਹੀਂ ਕਰ ਕੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਝੂੰਮਣ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਅਲਕਾ 'ਮਾਸੀ' ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ 20 ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੰਗੀਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ-

ਜਿੰਤਰਕਲਾ ਵਿੱਚ ਪੋਟਿੰਗ, ਕਰਾਫਟ, ਵਾਧੂ ਬੇਕਾਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸੁਯੋਗ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਕੇ ਕਲਾਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ, ਸੁੰਦਰ ਲਿਖਈ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤਕਨੀਕ ਸਿੱਖਿਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰਨ ਦਾ ਬੁੱਲਾ ਸਮਾਂ ਅਲਕਾ 'ਮਾਸੀ' ਨੇ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰੰਗ ਦੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਡਾ. ਅਕਸਿਪਟਿਕਾ ਰਤਨ 'ਦੀਦੀ' ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਅਤੇ ਅਲਕਾ 'ਮਾਸੀ' ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਕਲਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਲਈ ਪਰਿਆਵਰਨ-ਅਲੋਦੁਆਲੇ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਆਪਣੀ ਛਾਪ ਛੱਡਣ ਦਾ ਨਿਰਣ-ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ, ਜਿਸਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ "ਸਾਰੰਗ ਲੋਕ" ਦੇ ਅੰਬਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਕੰਪਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚਿੰਤਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੇ ਰੰਗ ਬਖੇਰੇ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਦਿਨ 'ਤੇ ਬੂਟਾ ਵੀ ਲਗਾਇਆ।

ਅਮਰਜਿੰਤ 'ਮਾਸੀ' ਅਤੇ ਰਘਬੀਰ 'ਮਾਮਾ ਜੀ' ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕ-ਖੇਡਾਂ- ਕੱਬਡੀ, ਸਟਾਪੂ, ਕੋਟਲਾ ਛੁਪਾਕਿ, ਹਰਾ ਸਮੁੰਦਰ, ਪਿੱਠੁ ਗਰਮ, ਪੀਸੇ ਬਕਰੀ, ਨਵੀ ਕਿਨਾਰਾ, ਛੂਹਣ ਛਾਪਈ, ਰੁਮਾਲ ਚੁੱਕਣਾ, ਆਦਿ, ਨਾਲ ਜੋੜ, ਪੰਜਾਬੀ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਖੂਸ਼ਬੋਵੇ ਵੰਡੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਨਾਚ ਕਰਵਾਏ। ਰਾਜ 'ਵੀਰੇ' ਨਾਲ ਤਾਂ ਨਿੱਕੇ ਵੱਡੇ ਐਸੀ ਮਸਤੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਬੋਲੀਵੱਡ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ਹੋਣਾ। ਵੰਨ ਸੁਵੰਦੇ ਫਿਲਮੀ ਗੀਤਾਂ ਨਾਲ ਨੱਚ ਬਾਵਲੇ ਹੋਏ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਮੰਚ ਉਤੇ ਕੇਵਲ ਸੰਗੀਤ ਦੀਆਂ ਧੂਨਾਂ ਉਤੇ ਪੱਛਮੀ ਨਾਚ ਕਰ ਕੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਸਿੱਤਾ। ਇਸ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਾਚਾਂ ਦੀ ਇਹ ਖਾਸੀਅਤ ਰਹੀ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਕੇਵਲ ਤੇ ਕੇਵਲ ਸੰਗੀਤਕ ਸਾਜ਼ਾਂ ਉਤੇ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਦਿਖਾਈ। ਧ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਆਖਰੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਚਾਰ ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਬੂਣੇ ਨਿਤ- ਕੱਥਕ, ਪੱਛਮੀ, ਗਿੱਧਾ ਅਤੇ ਭੰਗੜੇ ਰਾਹੀਂ ਜੋ ਗੁਲਦਸਤਾ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਭੇਟ ਹੋਇਆ, ਉਸਦੀ ਖੂਸ਼ਬੋਵਾ ਸਾਰੰਗ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਰਾਗ ਬਿਲਾਵਲ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖੇਡੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਕੁਝ ਖੇਡਾਂ- ਕੱਬਡੀ, ਸਟਾਪੂ ਅਤੇ ਕੋਟਲਾ ਛੁਪਾਕਿ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰ ਕੇ ਰਾਮ 'ਭੂਆ ਜੀ' ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਇਰ ਬਲਬੀਰ ਸੂਫੀ ਦੇ ਦੋ ਗੀਤਾਂ ਉਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਕਾਵਿ-ਨਾਟਕ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਬਲਬੀਰ ਸੂਫੀ ਦੇ ਗੀਤ, 'ਪਾਉਣ ਦਿਓ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਲਾ ਪਾਉਣ ਦਿਓ ਅਤੇ ਮੈਂ ਖੇਡਣ ਚੱਲੀ ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ 'ਰਾਗ ਸਾਰੰਗ' ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਦੇਸਿਆ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਹੱਸਣ-ਖੇਡਣ, ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਦੀਆਂ ਬਾਵਾਂ ਵੀ ਕਿਨੀਆਂ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਹਿਜ

ਤੇ ਤੁਰ ਵਿੱਚ ਪਲ ਰਹੇ ਹਨ ਬੱਚੇ; ਧਰਮ ਦੇ ਮੁਖੋਟਿਆਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਹੱਥੋਂ ਬਾਲ ਸੋਸ਼ਣ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ - ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ "ਬਾਲ-ਸੈਨਾ" ਬਣਾਅ ਕੇ ਹਿੰਮਤ ਬੰਨ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਵਿ ਨਾਟਕ ਰਾਹੀਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਗਲੀ ਭੁੱਖੇ ਭੇਡੀਏ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਰਹਿਣ ਯੋਗ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਛੋਡਿਆ ਅਤੇ "ਬਾਲ-ਸੈਨਾ ਬਣਾਵਾਂਗੇ, ਜਾਂਗਲੀ ਭਜਾਵਾਂਗੇ" ਦੀ ਲਹਿਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੋਚ ਉਡਾਗੀ। ਨਾਟਕ ਦੀ ਇਸ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਅੱਖ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਨਮ ਨਾ ਹੋਈ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਵਾਰ ਦੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ, ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕਿਹੜੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜਾਂ ਤਰੀਕੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਚ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਬਾਰੇ ਰਮਾ 'ਭੂਆ ਜੀ' ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਬੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋਈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੰਵਾਦ ਨੂੰ ਨੁਕਤੇ ਉਤੇ ਹੋ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ। ਇਸੇ ਸੰਵਾਦ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੋਰ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋਈ ਕਿ :

'ਸਕੂਲ, ਖੇਡਾਂ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ- ਬਾਲਾਂ ਦਾ ਹੈ ਸਭਿਆਚਾਰ'

ਬਾਲਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਤਿੰਨੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਸ ਵਾਰ ਕੇਵਲ ਪਰਿਵਾਰ-ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਆਧਾਰ ਬਣਾਅ ਕੇ ਇਕ ਨਾਟਕ, "ਨਵੀਂ ਸੋਚ" ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। "ਸਾਰੰਗ" ਟੀ.ਵੀ ਬਾਲ-ਚੈਨਲ ਦੇ ਸੈਟ ਉਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਲਾਇਵ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਲੜਾਈ, ਹਰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਭਾਵੀ ਵੰਡ, ਆਦਿ, ਨੂੰ ਮਾਪਿਆਂ/ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਤੱਕ ਬੜੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਉਡਾਗਿਆ। 'ਨਵੀਂ ਸੋਚ' ਨਾਮ ਰੇਠ ਇਸ ਨਾਟਕ ਨੂੰ 'ਰਾਗ ਬਸੰਤ' ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਮੰਚਿਤ ਕਰ ਕੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚ ਬਦਲਣ ਲਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਿੱਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਟਕਾਂ ਨੂੰ ਕਲਮਬੰਧ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਰਮਾ 'ਭੂਆ ਜੀ' ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਬਕੀ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ।

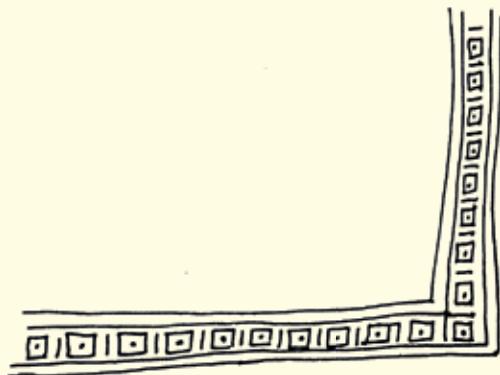
"ਸਾਰੰਗ ਲੋਕ" ਵਿੱਚ ਲੱਗਦੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਦਾ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਹੈ - ਹਰ ਐਤਵਾਰ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ। ਇਹ ਦਿਨ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਉਲਟ-ਭੂਮਿਕਾ ਦਾ ਹੋ ਨਿਭਦਤਾ ਹੈ! ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਿਨ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ "ਸਾਰੰਗ ਲੋਕ" ਵਿੱਖੇ ਆਪਣੀ ਕਲਾਸ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਭੇਜਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਾਪਸੀ ਉਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਾਂਗੁ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੀਣ ਲਈ ਠੰਡਾ ਪਾਣੀ ਜਾਂ ਸੁਰਬਤ, ਆਦਿ, ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਜਿਥੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤੱਸਲੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਉਥੇ ਮਾਪੇ ਵੀ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਰਲਕੇ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਉਤੇ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਵੇ-ਮੁਲਕਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਾਪੇ, ਕਈ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਸੁਤ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਹਾਣੀ ਬਣਨ ਲਈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਰੰਗ ਲੋਕ ਦੀ ਇਹ ਸਾਲਾਨਾ ਵੀਹ ਰੋਜ਼ਾ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿੱਚ ਹਰ ਵਾਰ ਵੱਡੇ ਛੋਟਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਅਤੇ ਛੋਟਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ।

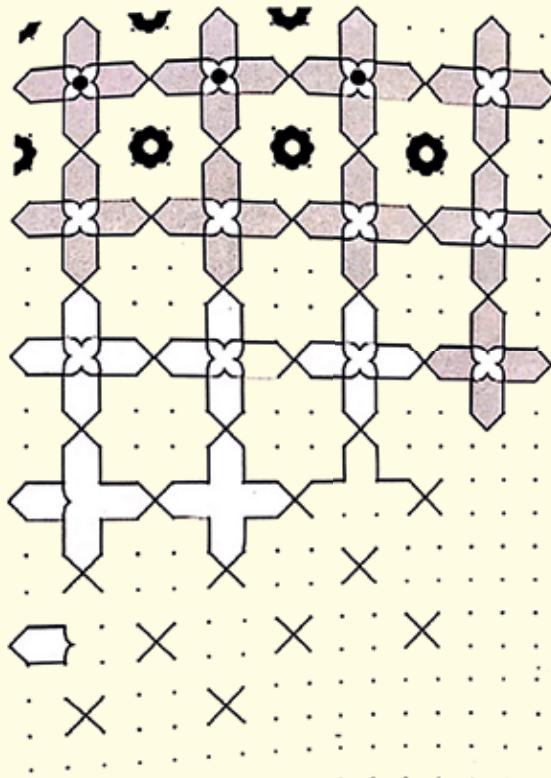

ਬਾਕੀ ਦਾ ਇਨਸਾਨ
ਬਣਾਓ!

ਇਹ ਨਮੂਨਾ ਪੂਰਾ ਕਰੋ!

ਸਾਡੀਆਂ ਰੱਖੋ!

ਤਸਵੀਰਾਂ
ਵੱਡੀਆਂ
ਕਰ ਕੇ
ਪਿੰਟ ਕੱਢੋ

ਆਓ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਬਾਰੇ ਜਾਣੀਏ

ਸਰੀਰ/ਕਾਇਆ/ਜਿਸਮ/ਬਦਨ-3
Body {Truncus}

ਪ੍ਰੇਮ ਅਵਤਾਰ ਰੈਣਾ

ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਆਖਰੀ ਸੁਆਲ ਦਾ ਜੁਆਬ ਪੁਛਣੈ। ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤੈ ਕਿ ਆਰਾਮ (ਰੈਸਟ) ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦੈ?

ਇਸ ਗੱਲੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਰਾਮ ਦੇ ਸਾਡੇ ਸਹਾਈ ਹੋਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਜਾਨਣ-ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਆਰਾਮ (ਰੈਸਟ) ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦੈ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਆਓ ਆਪਾਂ ਕੁਝ ਜਤਨ ਕਰੀਏ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਦੋ ਦੋਸਤ ਐਤਵਾਰ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਵਿਹਲੇ ਸਵਾਦ ਮਾਣ ਰਹੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਜਣਾ ਤਾਂ ਬਿਸਤਰੇ 'ਤੇ ਲੇਟਿਆ ਇੱਕ ਰਸਾਲੇ ਵਿਚਲੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਖਾਣਾ ਖਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਟੈਲੀਵਿਜਨ 'ਤੇ ਕਾਰਟੂਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਮੈਚ ਵਗੈਰਾ ਦੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸਦਾ ਮਿੱਤਰ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਖਾਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਖੇਡਦਾ-ਮੱਲਦਾ ਰਿਹਾ, ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਸਨੇ ਬਾਲਣ ਲਈ ਲੱਕੜਾਂ ਪਾੜੀਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਖੇਡਣ ਤੁਰ ਗਿਆ।

ਹੱਡਾ, ਹੁਣ ਜ਼ਰਾ ਸੋਚੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭਲਾ ਕਿਸ ਨੇ ਉਹ ਦਿਨ ਵਾਹਵਾ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਬਿਤਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ?

ਬਈ ਦੂਜੇ ਨੇ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਗੱਲ ਅਨੋਖੀ ਤੇ ਅਜੀਬ ਜਾਪਦੀ ਏ। ਸਾਡਾ ਸਰੀਰ ਏਨਾ ਅਦਭੁਤ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਨਾਂਹ ਕਰੀਏ, ਉਦੋਂ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਭਾਵ, ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਹੁੰਦੇ, ਸਗੋਂ, ਉਦੋਂ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਆਰਾਮ ਕਰਦੇ

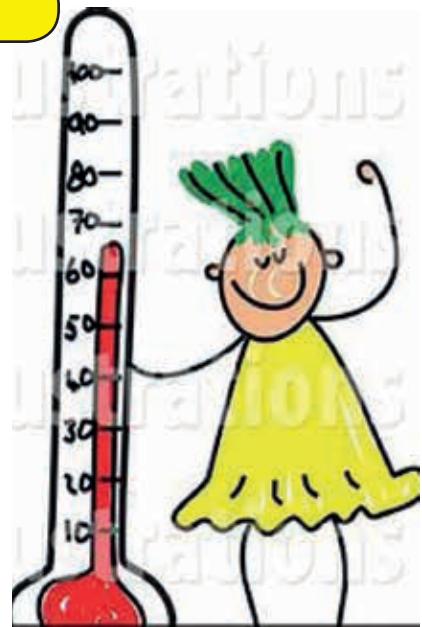
ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਦੀ ਥਾਂ ਦੂਜਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇੱਕੋ ਅੱਖੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ/ਲੱਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਤਦ ਅਸੀਂ ਰੁਕ ਕੇ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਅਕੜਾਅ ਕੇ (ਆਕੜ ਭੰਨ ਕੇ ਆਰਾਮ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਉਦੋਂ ਸਾਡਾ ਸਰੀਰ ਸਾਨੂੰ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਣਿਆਂ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦੈ, ਉਹ ਕਦੀ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਛੱਡ ਕੇ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰੂਸ ਦੇ ਸੰਸਾਰ-ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੀਡਰ, ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਲੈਨਿਨ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਾਰਸ਼ਾਹੀ- ਰੂਸ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਜਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ- ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ) ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਧਿਅਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿਣ ਪਿੱਛੋਂ, ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਝੀਲ (ਲੇਕ) ਵਿਚ ਤੈਰਨ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਸਾਈਕਲ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਬਾਹਰ ਘੁੰਮਣ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਖਰੀ ਵਰਿੜੀਆਂ ਵਿਚ ਉਹ ਬਾਗ ਵਿਚ ਬਰਫ ਨੂੰ ਪੁੱਟ ਕੇ ਥਾਂ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਕੇ ਆਰਾਮ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਏਦਾਂ ਹੀ ਮਹਾਨ ਰੂਸੀ ਸਾਈਸਟਾਨ ਇਵਾਨ ਪਾਵਲੋਵ ਲਿਬਾਰਰੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਅਨ ਦੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਗਰਮੀਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ "ਸਕਿੱਟਲਜ਼" ਖੇਡਦੇ (ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਲਾ ਕੇ ਖੇਡਣ ਵਾਲੀ ਖੇਡ ਜੋ ਅੰਦਰ ਹੀ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) ਅਤੇ ਸਿਆਲ ਰੁੱਤੇ ਸਕੇਟਿੰਗ

(ਬਰਫ ਉਤੇ) ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਕਿ ਭਲਾ ਉਹ ਏਦਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਸਨ? ਕਿਉਂਕਿ, ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਜਣਾ ਪੜ੍ਹਦਾ ਜਾਂ ਲਿਖਦੈ, ਤਾਂ ਦਿਮਾਗਾ ਦੇ ਕੁਝ ਸੈਲ (ਜੀਵ-ਖੋਲੀਆਂ) ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਕੇਟਿੰਗ, ਆਦਿ, ਕਰ ਰਿਹੈ ਹੁੰਦੇ, ਦੂਜੇ ਸੈਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ/ ਥਾਂ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕਲਮ (ਪੈਨ) ਤੋਂ ਸਕੋਟਸ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵ-ਖੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਜੋ ਕਿ ਸਕੇਟਿੰਗ-ਰਿੰਕ (ਸਕੇਟਿੰਗ-ਮੈਦਾਨ) 'ਤੇ ਵਰਜਸ਼ (ਕਸਰਤ) ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਸਿਹਤਮੰਦ ਸਰੀਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਨਿਚੱਲਾ ਬੈਠਾ ਰਹੇ, ਤਦ ਉਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਸਿਹਤਮੰਦ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪਾਈ ਰੱਖੋ, ਤਦ ਦੋ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਏਨਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਚੱਕਰ ਲਾਉਣ ਜੋਗ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ।

ਇਨਸਾਨਵਾਦੀ ਅਭਿਆਸ

ਮੈਂਜੁਦਾ ਛਿਣ ਵਿਚ ਟਿਕਣ ਦੇ ਤਜਰਬੇ
ਦੁਚਿੱਤੀ ਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਰਾਹ-ਦਿਸੇਰਾਈ
ਆਪਾ-ਸੁਧਾਰ

("Humanist Movement" was started in Latin America by the late "Silo".)

ਰਲ ਬੈਠ ਪੜ੍ਹਨ-ਮਾਨਣ ਤੇ ਮਨਨ ਕਰਨ ਲਈ। ਇੱਕ ਜਣੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਵੇ। ਅੱਖਾਂ ਬੰਬ ਕਰ ਸੁਣਿਆ ਜਾਵੇ। ਜਿਥੇ || ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਆਵੇ ਓਥੇ ਕੁਝ ਪਲ ਰੁਕ ਕੇ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਇੱਕ ਇਮਾਰਤ-ਬਿਲਡਿੰਗ ਵਿਚ ਵੜ ਰਿਹਾਂ ਹਾਂ, ਉਸ ਤਕਲੀਫ਼ ਭਰੀ ਹਾਲਤ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦੇ ਹੋਏ ਜਿਸ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਇੱਥੇ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਟੇਗਾ। (||)

ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦੈ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਪੁੱਠਾ ਪੈ ਜਾਏਗਾ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਹੀ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾਂ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਸੁਰੂ ਹੀ ਇਸ ਨਾਕਾਮਯਾਬੀ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਨਾਲ ਕੀਤਾ, ਮੈਂ ਬਿੜਕ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਤਾਕਤ ਘਟ ਜਾਣੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਸਚਮੁਚ ਹੀ ਨਾਕਾਮਯਾਬ/ਫੇਲ੍ਹੁ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਆ ਜਾਣ ਕਰਕੇ, ਮੈਂ ਰੁਕਦਾਂ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੀ ਨਾ

ਕਰਾਂ। ਇੱਥੋਂ ਭੱਜ ਲਵਾਂ, ਜਿੱਧਰੋਂ ਆਇਆਂ ਹਾਂ ਉਧਰੋਂ ਹੀ ਨਿਕਲ ਜਾਵਾਂ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਉਲਟੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੰਡਿਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾਂ ਹਾਂ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਨਹੀਂ ਹੋ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਤੋਂ। (||)

ਮੈਂ ਇੱਕ ਪਲ ਸੋਚਿਆ ਹੈ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੈ, "ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਹ-ਦਿਸੇਰੇ/ਗਾਈਡ ਤੋਂ ਤਾਕਤ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ!"

ਉਸੇ ਪਲ ਹੀ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਰਿਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਾਹ ਹੋਰ ਢੂੰਘਾ ਭਰਿਆ ਆ ਰਿਹਾ

ਹੈ, ਤੇ ਮੇਰਾ ਲੱਕ ਸਿੱਧਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਫੇਰ ਅਗਾਂਹ ਕਦਮ ਪੁੱਟਣੇ ਸੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਤੇ ਮੇਰੇ ਕਦਮ ਲੰਮੇਰੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਤਕੜੇ। ਮੇਰਾ ਸਵੈ-ਭਰੋਸਾ ਮੁੜ ਆਇਆ ਹੈ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਠਾਕ ਚੱਲੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਖੀਰੀ ਨਤੀਜਾ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸਭ ਕੁਝ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਾਂਗਾਂਹੀ, ਤੇ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਵਾਹਲਾ ਹੀ ਦੇਣੀ ਹੈ (ਪੂਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ। (||)

ਅਨੁ: ਪੂਨਮ

ਮਹਿੰਗੇ ਵਿਆਹ ਕਿਉਂ ਮਾੜੇ

Chelsea Ritschel

ਖੋਜ

ਵਿਆਹ ਇਸੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਫੇਡੀ ਕਈ ਲੋਕ ਕਿ ਕਮਾਲ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸਮਾਗਮ ਕਰਨਾ ਹੈ! ਚੰਗੀ ਖੁਬ਼ਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹੇ ਘੱਟ ਮਹਿੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਵਿਆਹ, ਉਨ੍ਹੇ ਹੀ ਲੰਮਾ ਚਿਰ ਚੱਲਦੇ ਦਿਸੇ ਹਨ ਇਹ!

ਉਧਰ ਰਸਾਲੇ-ਆਦਿ, ਅਤੇ ਹੀਰੇ-ਸੋਨਾ ਵੇਚਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪਰੀ ਦੇਸ ਵਰਗੇ ਵਿਆਹ ਕਰੋ, ਪਰ ਸੱਚਾਈ ਲੱਭੀ ਹੈ ਉਲਟ!

ਅਰਬਚਾਰੇ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ (Andrew Francis-tan , Hugo M Mialon) ਨੇ 3000 ਵਿਆਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਵਾਚਿਆ ਹੈ, ਤੇ ਲੱਭਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਖਾਸੀਆਤਾਂ ਕਰਕੇ ਤਲਾਕਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਕਿ, ਜਿਨਾ ਵੱਧ ਪੈਸਾ ਕੋਈ ਜੋਤਾ ਆਪਣੀ ਕੁਤੜਮਾਈ ਦੀ ਮੁੰਦਰੀ ਅਤੇ ਰਸਮ 'ਤੇ ਖਰਚਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹੀ ਹੀ ਘੱਟ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਲੰਮਾ ਚਿਰ ਚੱਲਣ ਦੀ। ਜੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਮੁੰਦਰੀ ਦੀ ਕੀਮਤ 2000 ਡਾਲਰ (1.25 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਉੱਤੇ) ਨੂੰ ਟੱਪਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹੀ ਹੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਲਾਕ ਦੇ ਹੋਣ ਦੀ!

"ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਜੋ ਮਰਦ ਵਾਚੇ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ, ਜੇ ਕੁਤੜਮਾਈ ਦੀ ਮੁੰਦਰੀ 2000-4000 ਡਾਲਰ ਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੇ 1-3 ਗੁਣਾ ਖਤਰਾ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਲਾਕਾਂ ਦਾ!

ਇਹੋ ਗੱਲ ਰਸਮਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੇ ਮਹਿੰਗੇਪੁਣੇ ਉਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ!

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਆਹਾਂ ਦੇ ਉਤੇ 1000 ਡਾਲਰ (70000 ਰੁ) ਤੋਂ ਵੱਧ ਖਰਚ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ,

ਕਾਫ਼ੀ ਟਿਕਵੇਂ ਰਹੇ ਦਿਸੇ। ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਆਹਾਂ ਵਿਚ ਖਰਚ 20000 ਡਾਲਰ (1400000 ਰੁ) ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ 1.6 ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਰਹੇ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਜ਼ਾ ਵੀ ਦਿਸੀ ਵਿਆਹਾਂ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਦੇ ਖਤਰੇ ਦੀ। ਉਹ ਸੀ ਸੁਹੱਧਾਂ। ਜਿਹੜੇ ਇਹ ਮੰਨ ਕੇ ਤੁਰੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਸਾਥੀ ਦਾ ਸੁਹੱਧਣ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੁਰਤ ਹੈ ਤਾਂ- ਉਹ ਵਿਆਹ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਘੱਟ ਚੱਲੇ।

ਪਰ, ਖੋਜਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਲੱਭਾ ਕਿ ਵਿਆਹਾਂ ਬਾਰੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਖਰਚਾ ਹੀ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਨੀਮੂਨ ਲਈ ਕਿਤੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਜੋਤਿਆਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਵਧੇਰੇ ਚੱਲਦਾ ਦਿਸਿਆ ਹੈ। (ਇੰਡੀਪੈਂਡੈਂਟ)

ਯਾਨੀ, ਵਿਆਹੇ ਉਤੇ ਪੈਸਾ ਰੋਤ੍ਤੁਣ ਦੀ ਥਾਂ ਕੁਝ ਪੈਸਾ ਬਚਾਅ ਕੇ ਕਿਤੇ ਸੁਖਾਵੇਂ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਟੀਓਇਆਈ

ਗਵਾਚੀਆਂ ਗੱਲਾਂ

ਅਨਵਰ ਅਲੀ, ਕਾਰਟੂਨਿਸਟ

ਨਵੀਂ ਕਿਤਾਬ- ਲੜੀਵਾਰ

-27-

ਡਾਕਖਾਨੇ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਏਹ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਜਿਨਾ ਆਪ ਬਾਰੀਕ ਸੀ ਉਨੀਂ ਬਾਰੀਕ ਓਹਦੀ ਆਵਾਜ਼। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਜ਼ਮਾਂ ਪੜ੍ਹਾਂਦਾ ਸੀ ਏਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਈ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਣ, ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੀ ਮਹਿਬੂਬਾ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪਾਂਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਵਾਜ਼ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਾ ਕਰਦਾ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕੀਤੀ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੁਟ ਘਸ਼ਤਿਆ ਓਹਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤਾਬ ਕੱਢੇ ਮਾਰਨੀ ਤੇ ਕਮਰਿਓਂ ਨਿਕਲ ਜਾਣਾ, ਇਕ ਲੜ੍ਹਜ਼ ਕਹਿਆਂ ਬਿਨਾਂ। ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਕਲਾਸ ਦੇ ਮੋਅਤਬਰ ਮੁੰਡਿਆਂ ਸਟਾਫ਼ ਰੂਮ ਜਾ ਕੇ ਮੁਆਫ਼ੀਆਂ ਮੰਗਣੀਆਂ ਤੇ ਕਲਾਸ ਵਿੱਚ ਲਿਆਣਾ ਕਿਹੜੀ ਨਜ਼ਮ ਸੀ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ। ਓਹਦੇ ਵਿੱਚ ਰਾਫੀਲ (Rezeal) ਤੇ ਮੈਡੇਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਹੱਥ ਕਰ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ:

"ਗੁਮਨਾਮ ਏਹ ਸਭ ਜਾਣਦਾ ਏ।"

ਮੁੰਡੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਕਲਾਸ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਹੋਰ ਜੁੜ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈਆਂ ਤੇ ਗੁਮਨਾਮ ਦੇ ਕੰਨ ਲਾਲ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਾਂ ਸ਼ਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਪਤਾ ਰਾਫੀਲ ਕਿਸ ਜਾਨਵਰ ਦਾ ਨਾਂ ਤੇ ਮੈਡੇਨਾ ਖਾਣ ਦੀ ਸ੍ਰੀਅ ਯਾ ਪੀਣ ਦੀ। ਕਲਾਸ ਮਹਰੋਂ ਮੈਂ ਸਿੱਧਾ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਜਾ ਕੇ ਆਰਟ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਫਰੋਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਫੇਰ ਘਰ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਤੇ ਅੰਬਾ ਮੇਰਾ ਕਹਿੰਦਾ:

"ਏਨੀ ਦੇਰ ਨਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰ ਨਜ਼ਰ ਕਮਜ਼ੜ ਹੋ ਜਾਂਦੀ।"

ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਗਾਰਾਂ ਖੂਹਾਂ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀਆਂ, ਸ਼ਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਣਾਂਦੇ ਸਨ। ਦੇਵੀਆਂ, ਦੇਵਤਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁਜਸ਼ਮੇ, ਤਸਵੀਰਾਂ। ਰਾਫੀਲ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਇਰ ਕਿਉਂ ਤਾਰੀਝਾਂ ਕਰਦੇ ਤੇ ਪਿਕਾਸੇ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਕਿਉਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਂਦੀਆਂ। ਓਸ ਬਾਰੀਕ ਜੇਹੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਜੀਹਦਾ ਨਾਂ ਅਗ੍ਰਸੈਨ ਸੀ ਇਕ ਚਿੱਟਾ ਝੂਠ ਮਾਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਰਾਹਿਓਂ ਰਾਹੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ।

ਓਦੂੰ ਪਹਿਲੋਂ ਮੈਂ ਛਿਲਮੀ ਐਕਟਰਾਂ ਐਕਟ੍ਰੋਸਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ, ਹੁਣ ਜੀਉਂਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ, ਦਰਖਤਾਂ, ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਨਾਣੇ

ਲਿਖੀ ਬਦਲੀ:
ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮੀਸਾ (ਡਾ.)

ਪ੍ਰਕਾ: ਸੱਚਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ,
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (175 ਰੁ)
9501944119; 9988453725

ਲੱਗਾ। ਕਾਲਜ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਤੋਂ ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਕਾਰਟੂਨ ਬਨਾਣ ਦੀ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਲੱਗੀ ਤੇ ਮੈਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਤੇ ਹੱਥ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਏਹ ਕਾਰਟੂਨ ਏਨੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋਏ ਕਿ ਹਰ ਨਵੇਂ ਕਾਰਟੂਨ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਬੋਰਡ ਤੇ ਭੀਤ ਕਰ ਦੇਂਦੇ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਵੀ ਲੰਘਦਿਆਂ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਾ ਹੋਂਦਾ ਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਆ ਕੇ ਕਾਰਟੂਨ ਦੇਖਣਾ ਤੇ ਮਿਨ ਮਿਨ ਕਰਦੀਆਂ ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਕਾਮ ਰੇ ਜਾ ਵਡਨਾ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਪਰ ਮੁੰਡੇ ਕਹਿੰਦੇ:

"ਗੁਮਨਾਮ ਕੁੜੀਆਂ ਲਈ ਕਾਰਟੂਨ ਬਣਾਂਦਾ।"

ਏਸ ਚੰਗੀ ਮਾੜੀ ਸੂਹਰਤ ਮੇਰਾ ਦਿਆ ਕੁਝ ਏਦਾਂ ਦਾ ਖੁਗਾਬ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਦ ਕੱਲਿਆਂ ਬੈਠਾ ਕੁਝ ਹੋਰ ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਂਦਾ ਤੇ ਸੋਚ ਦੇ ਘੋੜੇ ਤੇ ਚਤੁੰਆ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਿਦੋਸ਼ਤਾਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਟੂਨਿਸਟ ਬਣਿਆ ਦੇਖਦਾ। ਸਿਰਫ਼ ਸੰਕਰ ਤੋਂ ਇਕ ਪੌੜੀ ਹੇਠ।

-28-

ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ ਖਿਆਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਖਬਾਰ ਏਨਾ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਿਨਾ ਦਿੱਲੀ ਦੇ "ਡਾਨ" ਦਾ ਓਹ ਪਰਚਾ ਜਿਦੇ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਕਾਰਟੂਨ ਛਪਿਆ। ਸੰਨ 1945 ਸੀ ਤੇ ਸੂਨ ਦਾ ਮਹੀਨਾ, ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਐਮ ਏ ਜੀ Military Accountant General ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਜਾਣ ਲਈ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਤੇ ਏਹ ਪਰਚਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੋਂਦਾ ਕੱਢੇ ਮਾਰਿਆ। ਸ਼ਾਮੀ ਮੁੜਦਿਆਂ ਤੀਕਰ ਸਿਮਲੇ ਦਾ ਕੋਈ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਵਾਲਾ ਏਸ ਕਾਰਟੂਨ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਨਾ ਜਾਂਦਾ। ਕਟੀਆਂ ਤੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਵੀ ਵੇਖਿਆ, ਰੋਲ ਪਾਂਦੇ ਈ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਕੁਝਨਾ ਦੇ ਘਰੀਂ ਜਾ ਕੇ ਦਿਖਾਅ ਆਇਆ। ਅਖਬਾਰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕੱਢੇ

ਮਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਬੜਾ ਔਖਾ ਕੰਮ ਏ ਇਕ ਵਰਕਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਔਖਾ। ਹੁਣ ਵੀ ਕਦੀ ਕਦੀ ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਦਾ ਏ: "ਅਨਵਰ, ਤੇਰਾ ਇਕ ਮੋਹਾ ਨੀਵਾਂ ਤੇ ਇਕ ਉੱਚਾ ਕਿਉਂ ਏ?" ਓਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੀਂ ਫੋਟੋ ਕਾਪੀ ਦੀਆਂ ਮਸੀਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਆਈਆਂ। ਸ਼ਾਇਦ ਹਾਲ ਏਜਾਦ ਈ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਜਦ ਮੇਰਾ ਏਹ ਕਾਰਟੂਨ ਵਾਲਾ ਵਰਕਾ ਈ ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਰੀ ਕੱਢੋਂ ਖਿਸਕ ਗਿਆ ਤੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਏਹਦੀ ਯਾਦ ਈ ਰਹਿ ਗਈ ਤੇ ਕਾਰਟੂਨ ਦੀ ਯਾਦ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਖਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਜ਼ਬਾਨੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਸਮਝਣ ਲਈ ਜੋ ਅਕਲ ਤੇ ਸਮਝ ਚਾਹੀਦੀ ਓਹ ਰੱਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਹੁਤ ਈ ਘੱਟ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀ ਏ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕੀ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਟੋਕ ਕੇ ਹੋਰ ਤੁਰ੍ਹਾ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ।

ਜਿਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਮੇਰਾ ਕਾਰਟੂਨ ਹਾਲੇ ਗਵਾਚਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਸਿਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਸਿਆਸੀ ਮੇਲਾ ਲਾਇਆ, ਜਿਹਨੂੰ ਅੱਜ ਦੇ ਤਾਰੀਖਦਾਨ ਪਹਿਲੀ ਸਿਮਲਾ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਏਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਲਈ ਬੁਲਾਏ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਸਹਿਨ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਓਹਨਾਂ ਸੀਸਲ (Cecil) ਹੋਟਲ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਏਸ ਖਾਲਿਸ ਗੇਰਾ ਹੋਟਲ ਦੇ ਕਾਲੇ ਬੈਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਲੇ ਲੀਡਰਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗਰਡਰ ਲੈਣੇ ਪਏ ਤੇ ਓਹ ਮੂੰਹ ਸੁਜਾਈ ਫਿਰਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਏਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਕਾਰਟੂਨ ਲੈ ਕੇ ਹੋਟਲ ਦੇ ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਅੱਪਤਿਆਂ ਤੇ ਬੂਹਾ-ਬੈਅਰੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੂੰਹ ਦੂਜੇ ਪਸੇ ਫੇਰ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਅੰਦਰੋਂ 'ਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ। ਬੂਹੇ ਦੇ ਕੱਦ ਏ ਆਦਮ ਸੀਸ਼ੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਿਛੇ ਦਾ ਅਕਸ ਕਿਸੇ ਉਸਤਾਦ ਮੁੱਖਵਰ ਦੀ ਬਣਾਈ ਤਸਵੀਰ ਲੱਗਦਾ। ਚੀਲ ਦੇ ਦਰਖਤਾਂ

ਗਵਾਚੀਆਂ ਗੱਲਾਂ

ਅਨਵਰ ਅਲੀ, ਕਾਰਟੂਨਿਸਟ

ਨਵੀਂ ਕਿਤਾਬ- ਲੜੀਵਾਰ

WHY DO WE REALLY PRACTICE YOGA?

Yoga- why we really practice it
<https://uplift.tv/2018/really-practice-yoga/>

ਦੇ ਪੰਜ ਤਣੇ, ਪਿੱਛੇ ਸਾਦੀ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਉੱਚੀ ਨੀਵਾਂ ਕੰਧ, ਪਿੱਛੇ ਹੋਰ ਕੰਧਾਂ ਹੋਰ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀਆਂ, ਫੇਰ ਧੁੰਦਲੀਆਂ ਧੂੰਏ ਰੰਗੀਆਂ। ਸਭ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਨੀਲਾ ਪੜਦਾ ਆਸਮਾਨ ਦਾ, ਜਿਹਦੇ ਉਤੇ ਦੋ ਚਿਟੇ ਬੱਦਲ ਲੁਕੇ ਕਬੂਤਰਾਂ ਵਰਗੇ। ਬੰਦਾ ਏਸ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਦੇਖੀ ਜਾਵੇ ਥੱਕੇ ਨਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਜੋਸ਼ ਜੀ ਨਾਲ ਅਧੇ ਧੰਟੇ ਦਾ ਝੂਠ ਮਾਰ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਵਿਆਹ ਵਾਲੀ ਮੁੰਦਰੀ ਨਾਲ ਬੁਹੇ ਦੇ ਸੀਜ਼ੇ ਨੂੰ ਚਾਰ ਪੰਜ ਵਾਰੀ ਟਕੋਰਿਆ ਤੇ ਬੂਹਾ-ਬੈਅਰੇ ਦੇ ਉਤੋਂ ਦੀ ਇਕ ਲਹਿਰ ਜੇਹੀ ਲੰਘ ਗਈ। ਓਹਨੇ ਮੂੰਹ ਮੌਤਿਆਂ ਬਿਨਾਂ ਈ ਥੱਥੇ ਆਨੇ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ,

ਮੇਰੀਆਂ ਚੱਪਲਾਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰੂ ਕਰਦਿਆਂ। ਏਹ ਬਗਾਊਂ ਪਸੋਂ ਰੀ ਚੱਪਲਾਂ ਮੈਂ ਐਤਵਾਰ ਦੇ ਐਤਵਾਰ ਪਾਲਸ਼ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਪਾਲਸ਼ਾਂ ਅੱਜ ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਚੱਥਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਚੱਪਲਾਂ ਤੋਂ ਚੱਲਦਿਆਂ ਓਹਦੇ ਆਨੇ ਮੇਰੇ ਕੱਛੇ ਮਾਰੀ ਅਖਬਾਰ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਰੁਕ ਗਏ। ਫੇਰ ਕੁਝ ਚਿਰ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਲਾਣ ਮਗਰੋਂ ਓਹਨੇ ਅੱਧਾ ਕੁ ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹਿ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਮੈਂ ਆੜਾ ਹੋ ਕੇ ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਗਿਆ।

ਅੰਦਰ ਲਾਬੀ ਧੂੰਏ ਤੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪੰਜ ਪੰਜ ਦੱਸ ਦੱਸ ਬੰਦੇ ਇਕ ਮੇਜ਼ ਦੁਆਲੇ ਬੈਠੇ। ਕੁਝਨਾ (ਕਈਆਂ) ਦੋ ਮੇਜ਼ਾਂ ਜੋੜੀਆਂ। ਏਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਰਿਪੋਰਟਰ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰਨਾ ਬਚਾ ਔਖਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਏਹਨਾਂ ਟੁਕੜੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦਾ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਜਾਣੂ ਨੂੰ ਢੂੰਡਦਾ ਹੋਵਾ, ਜੇਹੜਾ ਮੈਂ ਤੇ ਬੈਅਰੇ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਝੂਠ ਸੀ। ਇਕ ਤਿੰਨ ਨੁੱਕਰੀ ਮੇਜ਼ ਦੇ ਕੋਲ ਦੀ ਲੰਘ ਰਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ:

"ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਏਹ ਅੱਜ ਦਾ ਡਾਨ ਏ?" ਸਿਮਲੇ ਅਖਬਾਰ ਸੜਕ ਰਾਹੀਂ ਅਦੇ ਤੇ ਰੇਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਈ ਅੱਪਤ ਜਾਂਦੇ, ਇਕ ਦੋ ਵਜੇ। ਹਾਲੇ ਤੇ ਸਾਢੇ ਗਿਆਰਾਂ ਕੁ ਦਾ ਅਮਲ ਸੀ ਪਰ ਏਨੇ ਪੁਰਾਣੇ ਅਖਬਾਰ ਨੂੰ ਪਛਾਣਾ ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਣੇ ਅਖਬਾਰ ਨਵੀਸ ਦਾ ਈ ਕੰਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਕਿਹਾ:

"ਨਹੀਂ ਅਖਬਾਰ ਤੇ ਪੁਰਾਣਾ ਏ ਪਰ ਕਾਰਟੂਨ ਮੇਰਾ ਏ।" ਓਹ ਮੇਰਾ ਕਾਰਟੂਨ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਏ ਤੇ ਇਕ ਨੇ ਬੈਅਰੇ ਨੂੰ ਵਾਜ ਦੇ ਕੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੁਰਸੀ ਲਿਆਣ ਦਾ ਕਹਿਆ। ਤੇ ਬੈਅਰਾ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਹਿਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਕੁਰਸੀ ਲੈ ਕੇ ਮੁੜਿਆ ਤੇ ਓਹਨੂੰ

ਐਸ ਟ੍ਰੇ ਸਾਫ਼ ਕਰਣ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਐਸ ਟ੍ਰੇ ਚੰਗੀ ਭਲੀ ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਤੇ ਓਹਦੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਬਲੀ ਹੋਈ ਤੀਲੀ ਵੀ ਨਾ। ਇਕ ਨੇ ਕਹਿਆ: "ਏਹ ਕਾਲੇ ਬੈਅਰੇ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਰੁੱਸੇ ਹੋਏ ਨੇ, ਅਨਵਰ। ਨਾਲੇ ਏਸ ਗੱਲੋਂ ਡਰੇ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾ ਚਲਾ ਜਾਵੇ। ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਓਹਨੇ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਲਾਇਆ ਸੀ ਤੇਰੇ ਲਈ ਬੂਹਾ ਖੇਲ੍ਹਣ ਨੂੰ।"

ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਫੈਜ਼ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ: "ਫੈਜ਼ ਸਾਹਬ, ਅੰਗਰੇਜ਼ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਏਹਨਾਂ ਰੀਬ ਕਾਲੇ ਬੈਅਰਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ?"

ਓਦੋਂ "ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਟਾਇਮਜ਼" ਦਾ ਦਫ਼ਤਰ ਹਾਲੇ ਸਿਵਲ ਮਿਲਟਰੀ ਗਜ਼ਟ ਦੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਮੈਂ ਫੈਜ਼ ਬਾ ਤੋਂ ਚੱਲਿਆ, ਮੈਕਲੋਡ ਰੋਡ, ਮਿਟਗੁੰਮਰੀ ਰੋਡ ਰਾਹੀਂ ਪੈਡਲ ਮਾਰਦਾ ਜਦ ਅਸੈਂਬਲੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਕੋਲ ਅੱਪਤਦਾ ਤੇ ਮੇਰਾ ਫੈਜ਼ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਹੋਂਦਾ। ਤਕਰੀਬਨ ਰੋਜ਼ ਈ, ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ। ਓਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਐਤਵਾਰ ਦੇ ਦਿਨ ਬੰਦ ਹੋਂਦੇ ਤੇ ਪੀਰ ਨੂੰ ਅਖਬਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਨਿਕਲਦੇ। ਫੈਜ਼ ਆਪਣੀ ਘੰਟੀ ਵਾਲੀ ਸਾਈਕਲ ਤੇ ਆਰਜੀ ਜਹਿਆ ਬੈਠਾ..... ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਲੱਗਦਾ ਐਲਿਸ ਓਹਨੂੰ ਸਾਇਕਲ ਤੇ ਬਠਾ ਕੇ ਰੇਤੂ ਦੇਂਦੀ ਤੇ "ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਟਾਇਮਜ਼" ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਬਰਕਤ ਚਪਤਾਸੀ ਖੜਾ ਹੋਂਦਾ, ਓਹਨੂੰ ਸਾਇਕਲ ਤੋਂ ਲਾਹਣ ਲਈ..... ਫਲੈਟੀ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਵੱਲੋਂ ਫੈਜ਼ ਅਂਦਰ। ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਕੋਲ ਆ ਮਿਲਦਾ ਯਾ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਸਾਇਕਲ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਕੇ ਓਹਦੇ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲਦਾ। ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮਲਕਾ ਦੇ ਬੁੱਤ ਦੀਆਂ ਪੋਤੀਆਂ ਤੇ ਬੈਅਰੇ ਖਾਨਸਾਮੇਂ ਬੈਠੇ ਹੋਏ। ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਦੇ ਬੈਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਰੈਲਾਂ, ਕਰਨੈਲਾਂ, ਸਾਹਬ ਬਹਾਦਰਾਂ ਦੇ ਸਰਟੀਫੀਕੇਟਾਂ ਆਪਣੇ ਫਟੇ.... ਹੋਏ।

ਮੈਂ ਫੈਜ਼ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਫੈਜ਼ ਸਾਹਬ, ਜਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਏਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ?"

ਫੈਜ਼ ਨੇ ਕਹਿਆ, "ਬਨਣਾ ਬਣਣਾ ਕੀ, ਏਹ ਸਾਮਰਾਜੀ ਨਜ਼ਾਮ ਦੇ ਮਸ਼ਖ ਕੀਤੇ ਲੋਕ। ਜਦ ਇਨਕਲਾਬ ਆਵੇਗਾ ਤੇ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਅਨਾ, ਖੁਦਦਾਰੀ ਆਪ ਲੌਟ ਆਵੇਗੀ। ਏਹ ਵੀ ਸਿਰ ਚੱਕ ਕੇ ਚੱਲਣਗੇ।"

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਬਣਿਆ ਪੰਦਰਾਂ ਵੀਹ ਵਰ੍ਹੇ ਤੇ ਹੋ ਈ ਗਏ ਹੋਣੇ ਜਦ ਇਕ ਦਿਨ ਹਮੀਦ ਸੇਖ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਆ:

"ਅੰਕਲ, ਕੱਲੁ ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਮਾਲ ਦੀ ਹੋਈ।"

ਮੈਂ ਤੇ ਹਮੀਦ ਸੇਖ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਅੰਕਲ ਕਹਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਹਮੀਦ ਸੇਖ ਨੇ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਕਰਣੀ ਹੋਂਦੀ, ਕੋਈ ਲਤੀਫ਼ਾ ਸੁਨਾਣਾ ਹੋਂਦਾ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ ਮਜ਼ਮਾ ਲਾ ਕੇ ਸੁਣਾਂਦਾ। ਓਸ ਵੇਲੇ ਓਹਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਛੇ ਬੰਦੇ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸਤਵਾਂ ਮੈਂ ਲੰਘਿਆ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲਈ। ਹਮੀਦ ਸੇਖ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਆਇਆ (ਨੌਕਰਣੀ) ਲਈ ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ ਇਸਤਿਹਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਇਕ ਆਇਆ ਓਹਦੇ ਘਰ ਅੱਪਤ ਗਈ। ਹਮੀਦ ਸੇਖ ਸੇਵ ਕਰਦਾ ਪਿਆ ਸੀ ਓਸ ਵੇਲੇ। ਗੁਸਲਖਾਨਿਓਂ ਈ 'ਵਾਜ ਦੇ ਕੇ ਕਹਿਆ:

"ਪੱਧ ਦੇਖੀਂ ਤੇ ਏਨੇ ਫਜ਼ਰੇ ਕੌਣ ਆਇਆ?"

ਪੱਧ, ਹਮੀਦ ਸੇਖ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਬੀਵੀ ਦਾ ਨਾਂ ਏ। ਹਮੀਦ ਸੇਖ ਸੇਵ ਕਰ, ਨਹਾ ਧੋ ਆਫ਼ਟਰ ਸੇਵ ਲੋਸ਼ਨ ਦੀ ਅਧੀ ਕੁ ਸੀਸੀ ਮੂੰਹ ਤੇ ਛਿਤਰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ।

"ਤੇ ਮੈਂ ਕੀ ਦੇਖਦਾਂ ਅੰਕਲ? ਇਕ ਕਾਲੀ ਧੂੰ ਤੀਵੀ ਨੀਲੇ ਗੋਲੇ ਵਾਲੀ ਚਿਟੀ ਸਾਡੀ ਪਾਈ ਪੱਧ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੀ ਏ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਗੱਲੀ ਲੱਗੀਆਂ, ਪੱਧ ਆਪਣੀ ਟੁੱਟੀ ਉਰਦੂ ਵਿੱਚ ਤੇ ਓਹ ਕਾਲੀ ਧੂੰ ਮਾਈ ਆਪਣੀ ਲੱਗੜੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ। ਅੰਕਲ, ਮੈਂ ਆਇਆ ਦੇ ਇਸਤਿਹਾਰ ਦਾ ਉੱਕਾ ਈ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਕੋਈ ਮਾਈ ਧੋਬੀ ਏ, ਜਿਹਦੇ ਨਾਲ

ਗਵਾਚੀਆਂ ਗੱਲਾਂ

ਅਨਵਰ ਅਲੀ, ਕਾਰਟੂਨਿਸਟ

ਨਵੀਂ ਕਿਤਾਬ- ਲੜੀਵਾਰ

ਪੱਪ ਗੱਲਾਂ ਲੱਗੀ ਏ। ਤੇ ਮੈਂ ਸੌਖਾ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਮੇਕਅੱਪ ਕਰਦਾ ਰਹਿਆ। ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਤੇ ਪੱਪ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਉਸ ਕਾਲੀ ਧੂੰ ਮਾਈ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਲੱਗਿਆ ਦੇਖ ਕੇ 'ਵਾਜ਼ ਦਿੱਤਿ:

"ਪੱਪ ਕੀ ਗੱਲ ਏ?" ਤੇ ਓਹ ਕਾਲੀ ਧੂੰ ਮਾਈ ਪੱਪ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਾਵਾ ਆਕੜੀ ਸਾਡੀ ਕਤਕਤਾਂਦੀ ਸਾਡੇ ਬੂਝਹਿਓ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਪੱਪ ਮੈਨੂੰ ਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ: "ਓਹ ਕਹਿੰਦੀ ਏ, ਹਮ ਕਾਲੇ ਲੋਗ ਕੇ ਘਰ ਕਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰਤਾ।"

ਸੀਸਲ ਹੋਟਲ ਦੀ ਲਾਬੀ ਵਿੱਚ ਓਸ ਤਿੰਨ ਨੁੱਕਰੀ ਮੇਜ਼ ਤੇ ਇਕ ਕੁਰਸੀ ਹੋਰ ਲੱਗ ਗਈ ਤੇ ਸਾਡੀ ਮੇਜ਼ ਮੁਅਤਥਰ ਜਿਹੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਤਿੰਨਾਂ ਤੋਂ ਚਾਰ ਭਲੇ। ਇਕ ਡਾਨ ਦਾ ਰਿਪੋਰਟਰ, ਇਕ ਏਜੰਸੀ ਦਾ ਨੁਮਾਇਦਾ, ਇਕ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅੜਬਾਰ ਦਾ ਤੇ ਇਕ ਮੈਂ ਉਮੀਦਵਾਰ ਕਾਰਟੂਨਿਸਟ।

ਕਾਇਦੇ ਆਜ਼ਮ, ਨਵਾਬਜ਼ਾਦਾ ਲਿਆਕਤ ਅਲੀ, ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ, ਅਚਾਰੀਆ ਕਿਰਪਲਾਨੀ, ਡਾਕਟਰ ਖਾਂ ਸਾਹਿਬ, ਅਬਦਲ ਗੁਫਾਰ ਖਾਂ, ਹੋਰ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਕਿਸਮ ਦੇ ਉਚੇ ਲੀਡਰ ਜਿਹੜੇ ਹੁਣ ਅੱਲੂ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਨੇ ਤੇ ਕਈ ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਵੀ ਮੈਂ ਹੁਣ ਭੁਲਦਾਂ, ਸੀਸਲ ਹੋਟਲ ਦੀ ਲਾਬੀ ਵਿੱਚ ਏਸ ਬੇਤਕੱਲਫੀ ਨਾਲ ਬੈਠਦੇ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਕਾਲਜ ਦੀ ਟੱਕ ਸ਼ਾਪ ਵਿੱਚ ਗੱਪਾਂ ਮਾਰਦੇ ਸੀ। ਜੇ ਅੱਲੂ ਤਬਾਰਕ ਤਾਲਾ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਪਲ ਭਰ ਵੀ ਅਫਸਾਨਾ ਨਿਗਾਰੀ ਦਾ ਕਮਾਲ ਅਤਾ ਫਰਮਾਇਆ ਹੋਂਦਾ ਤੇ ਮੈਂ ਆਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਲਈ ਕਈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖ ਛੱਡੀਆਂ ਹੋਂਦੀਆਂ। ਓਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਜੇਹੜੀਆਂ ਮੇਰੇ ਤੇ ਕਾਇਦੇ ਆਜ਼ਮ ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ, ਜੋ ਲਿਆਕਤ ਅਲੀ ਖਾਂ ਨੇ ਮੈਥੋਂ ਧੂੰਛੀਆਂ ਤੇ ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਨਹਿਰੂ ਨਾ ਦੇ ਸਕਿਆ ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ ਏਨਾ ਕੁ ਯਾਦ ਏ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਡਾਨ ਦੇ ਰਿਪੋਰਟਰ ਮੈਨੂੰ ਨਵਾਬਜ਼ਾਦਾ ਲਿਆਕਤ ਅਲੀ ਖਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕਰਦਿਆਂ ਕਹਿਆ:

"ਨਵਾਬ ਸਾਹਬ ਏਹ ਇਕ ਉੱਭਰਦਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਾਰਟੂਨਿਸਟ ਏ।" ਤੇ ਨਵਾਬ ਸਾਹਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਰਦਨ ਵਿੱਗੀ ਕਰਦਿਆਂ ਇਕ ਅੱਖ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਕਾਰਟੂਨ ਵੇਖਿਆ। ਯਾ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਅੱਖ ਕਮਜ਼ੂਰ ਸੀ ਯਾ ਐਨਕ ਕੱਢਣ ਦੀ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਪਰ ਏਹ ਸੀਸਲ ਹੋਟਲ ਦੀ

ਲਾਬੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਪੈਂਦਾ ਨਵਾਬ ਸਾਹਬ ਦਾ ਰਿਕਸ਼ਾ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਤੇ ਨਵਾਬ ਸਾਹਿਬ ਨੇ: "ਮੈਂ ਡਾਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗਾ।" ਯਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਏਦਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਜਦ ਮੈਂ ਐਮ ਏ ਜੀ ਦੀ ਕਲਰਕੀ ਛੱਡ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਗਿਆ ਤੇ ਲੱਗਦਾ ਨਵਾਬ ਸਾਹਬ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਡਾਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਕਾਰਟੂਨ ਯਾਦ ਸੀ ਤੇ ਓਹ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ, ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਪਤਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਨਾਲੇ ਏਹ ਗੁਮਨਾਮ ਵੀ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਮੁੜ ਅਨਵਰ ਕਰ ਲਿਆ ਪਰ ਏਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸੀ, ਕਲਰਕ ਕਾਇਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਡਰਦਾ। ਡਾਨ ਵਾਲੇ ਚੌਬੇ ਪੰਜਵੇਂ ਮੇਰਾ ਕਾਰਟੂਨ ਛੱਪ ਦੇਂਦੇ ਪੰਦਰਾ ਰੁਪਏ ਕਾਰਟੂਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ। ਜਦ ਅਲਤਾਫ ਹੁਸੈਨ ਡਾਨ ਦਾ ਨਵਾਂ ਐਡੀਟਰ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਓਹਨੇ ਏਹ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਛੁੱਟੀ ਕਰਾਅ ਦਿੱਤੀ। ਅਲਤਾਫ ਹੁਸੈਨ ਨੇ ਕਹਿਆ:

"ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੇਸਤਾਨ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਕਾਰਟੂਨਿਸਟ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਰਹੇ ਅਣਾਂ।"

ਓਹਨਾਂ ਦਿਨੀਂ ਹਿੰਦੇਸਤਾਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਟੂਨਿਸਟ ਸੰਕਰ ਸੀ। ਓਹਦੇ ਕਾਰਟੂਨ ਦੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਈ ਤੇ ਮੈਂ ਕਾਰਟੂਨਿਸਟ ਬਣਨ ਤੁਰਿਆ ਸੀ, ਓਹਦਾ ਮੇਰਾ ਕੀ ਮੁਕਾਬਲਾ। ਪਰ ਜਦ ਡਾਨ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮਦ ਦੇ ਕਾਰਟੂਨ ਛੱਪਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਲਤਾਫ ਹੁਸੈਨ ਦੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸੋਚ 'ਤੇ ਸੱਕ ਜਿਹਾ ਪੈਣ ਲੱਗ। ਅਹਿਮਦ ਲਖਨਊ ਦੇ "ਪਾਇਨੋਅਰ" ਦਾ ਕਾਰਟੂਨਿਸਟ ਸੀ। ਉਥੇ ਓਹਨੂੰ ਚਾਰ ਸੌ ਮਿਲਦੇ ਸਨ, ਏਹਨਾਂ ਅੱਠ ਸੌ ਦੇ ਕੇ ਤੋੜ ਲਿਆਂਦਾ।

ਹੁਣ ਸੋਚਦਾਂ ਚੰਗਾ ਈ ਹੋਇਆ ਅਲਤਾਫ ਹੁਸੈਨ ਮੈਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਐਡੀਟਰ ਮੇਰੇ ਖਾਤੇ ਪੈ ਗਿਆ ਹੋਂਦਾ। ਦੋ ਕੂੰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਟਾਇਮਜ਼ ਦੇ ਬਾਕੀ ਕਿਸੇ ਐਡੀਟਰ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਿਆ ਪਰ ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਇੱਜਤ ਕਰਨਾ, ਏਸ ਗੱਲਾਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੱਢਿਆ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਵਾਰ ਇਕ ਸਰਕਾਰੀ ਐਡੀਟਰ ਨੇ ਲਿਖ ਕੇ ਘੱਲਿਆ:

"ਨੰਨਾਂ ਅੱਛਾ ਹੋਂਦਾ ਪਰ ਹੈ ਬੜਾ ਨਿੱਕਾ

Humans are ending life on earth <https://www.facebook.com/ScienceNaturePage/videos/1>

ਜੇਹਾ। ਅਨਵਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਪੰਜ ਛੇ ਵੱਡੇ ਕਾਰਟੂਨ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਕਰੇ।" ਮੈਂ ਓਸ ਨੋਟ ਦਾ ਜਵਾਬ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਓਹਨੇ ਓਹਦੇ ਉੱਤੇ "ਸੀਨ, ਬੈਂਕਸ" ਲਿਖ ਕੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਖਵਾਜਾ ਆਸਫ਼ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਆ, ਏਹ ਨੋਟ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖ ਲੈ। ਮੈਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਮਹੀਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੀ ਛਾਂਟੀ ਖੂਦ ਕਰਨਾਂ। ਕਈ ਕਦੀ ਮੇਰੀ ਬੀਵੀ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਝਗੜਦੀ ਏ। "ਏਸ ਕੂੰਡੇ ਦਾ ਕੁਝ ਕਰ ਲੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਰੱਦੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਚੁਕਾਅ ਦੇਵਾਂਗੀ।" ਤੇ ਮੈਂ ਏਸ ਡਰ ਤੋਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਜੁਹੂਰੀ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵੀ ਲਫ਼ਾਫ਼ੇ ਨਾ ਬਣ ਜਾਣ ਯਾ ਪੁਰਾਣਿਓਂ ਨਵੇਂ ਕਾਗਜ਼, ਮੈਂ ਏਦੂੰ ਪਹਿਲੋਂ ਈ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਛਾਂਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਨ। ਏਸ ਤੁਰਾ ਦੀ ਇਕ ਛਾਂਟੀ ਵਿੱਚ ਏਹ "ਸੀਨ, ਬੈਂਕਸ" ਵਾਲਾ ਲਤੀਫ਼ਾ ਵੀ ਫਾਤ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਝੱਲੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪੱਲੇ ਬੰਨੀ ਰੱਖਣਾ ਕਿੱਥੇ ਦੀ ਅਕਲਮੰਦੀ ਏ। ਨਾਲੇ ਮੈਂ ਆਪ ਘੱਟ ਬੇਵਕੂਫ਼ੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ!

-29-

ਮੈਂ ਪੰਜ ਛੇ ਵੱਡੇ ਕਾਰਟੂਨ ਵੀ ਬਣਾਇ ਇਕ ਬੇਵਕੂਫ਼ੀ ਮੈਂ ਏਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾ ਕਾਰਟੂਨ ਛੱਪਣ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਕਲਰਕੀ ਛੱਡ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਆ ਗਿਆ। ਮੌਲਾਨਾ ਚਿਰਾ ਹਸਨ ਹਸਰਤ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਸਭ ਏਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਕਿ ਹਸਰਤ ਨਾਲ ਬਹਿਸ ਕਰਨਾ ਪਾਗਲਪਣ ਦੀ ਪੱਕੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਏ। ਹਸਰਤ ਅੱਗੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰ ਦਿਓ ਹਸਰਤ ਉਹਦੀਆਂ ਬੋਟੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਇੱਲਾਂ ਨੂੰ ਪੁਆਏਗਾ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਫ਼ਿਲਾਫ਼ ਗੱਲ ਕਰ ਦਿਓ ਓਹਨੂੰ ਚੱਕ ਕੇ ਆਸਮਾਨ ਤੇ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਇਕ ਦਿਨ ਮੌਲਾਨਾ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਤਿਆ ਤੇ ਇਕ ਬੇਵਕੂਫ਼ ਬੈਠਾ ਹਸਰਤ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹਿਆ ਸੀ:

"ਅੱਛਾ ਮੌਲਾਨਾ ਤੇ ਏਸ ਸ਼ੇਅਰ ਬਾਰੇ ਕੀ ਖਿਆਲ ਏ?"

ਸ਼ੇਅਰ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੌਲਾਨਾ ਆਪਣੀ ਬੱਬੀ ਮੁੱਠੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਗਰਟ ਦਾ ਇਕ ਲੰਮਾ ਘੁੱਟ ਲਾ ਕੇ ਕਹਿਆ:

"ਮੌਲਾਨਾ ਇਕ ਅੱਧਾ ਅੱਛਾ ਸ਼ੇਅਰ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਕੋਈ ਕਹੀ ਲੈਂਦਾ ਏ।"

"ਫੇਰ ਮੌਲਾਨਾ, ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹੁ ਕਿਹੜਾ ਅੱਛਾ ਸ਼ਾਇਰ ਏ।"

ਮੌਲਾਨਾ ਹਸਰਤ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਹਰਫ਼ ਵ

ਬਾਰਤ ਵਿਚ ਭੁੱਖ ਏਨੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ 119 ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ 100 ਵੇਂ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਨਾਲੋਂ ਨਿਘਾਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਭੁੱਖੇ ਲੋਕ ਸਿਰਫ਼ 19 ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੀ ਹੈ।

ਹਕਾਇਤ ਤੋਂ ਕਲਮ ਚੱਕਿਆਂ ਬੈਰ, ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਯੁਣੇਂ ਨਾਲ ਕਹਿਆ:

"ਮੌਲਾਨਾ, ਫੈਜ਼ ਅੱਡੇ ਸੇਅਰ ਕਹਿ ਲੈਂਦਾ, ਏਸ ਲਈ ਕਿ ਓਹਨੇ ਅਰਬੀ ਪੜ੍ਹੀ ਏ।"

ਮੈਂ ਕੋਈ ਆਰਟ ਕੋਰਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਕਾਰਟੂਨ ਛਪਣ ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਦਿੱਲੀ ਆ ਗਿਆ। ਅਲਤਾਫ ਹੁਸੈਨ ਨੇ ਡੱਨ ਦੀ ਐਡੀਟਰੀ ਸਾਂਭਦਿਆਂ ਈ ਮੇਰੀ ਛੁੱਟੀ ਕਰਾਅ ਦਿੱਤੀ। ਓਹਦੀ ਐਡੀਟਰੀ ਤੋਂ ਪਿਹਲੇ ਦੇ ਡੱਨ ਦੇ ਪੈਸੇ ਮੁੱਕ ਗਏ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਪਣੀ ਵਿਆਹ ਵਾਲੀ ਮੁੰਦਰੀ ਯਾਦ ਆਈ, ਜੇਹੜੀ ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰ ਸ਼ਿਮਲੇ ਸੀਸਲ ਹੋਟਲ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੁਲਾਣ ਲਈ ਵਰਤੀ ਸੀ।

ਰੀਬਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਪੀਣ ਵਾਲੇ, ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਤੇ ਹੱਟੀਆਂ ਚਲਾਣ ਵਾਲੇ, ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ, ਉਮੀਦਾਂ, ਸੱਧਰਾਂ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਸਿੱਧਣ ਵਾਲੇ ਜਾਲਮ ਸਰਮਾਏਦਾਰ, ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਕ ਦੇ ਸੁਨਿਆਰੇ!

ਏਹ ਮੁੰਦਰੀ ਮੈਨੂੰ ਐਨੀ ਤੰਗ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਓਸ ਸੁਨਿਆਰੇ ਨੇ ਇਕ ਕਤੀਰੇ ਨਾਲ ਵੱਡ ਕੇ ਈ ਮੇਰੀ ਉੰਗਲੇਂ ਲਾਹੀ। ਫੇਰ ਓਸੇ ਕਤੀਰੇ ਦੀ ਹੱਥੀ ਨਾਲ ਓਹਦੇ ਨਗ ਝਾੜ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾਲ ਇਕ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਹੂੰਝ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਏਸ ਬਚੀ ਖੁੜੀ ਕੁੜਾ ਜਿਹੀ ਸ੍ਰੀ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਧਰਮ ਕਾਟੇ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਉੰਗਲਾਂ ਤੇ ਕੁਝ ਬੁੜ ਬੁੜ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕੱਤੀ ਰੁਪਏ ਫੜਾਅ ਦਿੱਤੇ।

ਇਕੱਤੀਆਂ ਕਿਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਚੱਲਣਾ ਸੀ। ਓਹ ਵੀ ਮੁੱਕ ਗਏ ਤੇ ਇਕ ਉਰਦੂ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਗਿਆ ਐਡੀਟਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਡਾਨ ਵਾਲੇ ਕਾਰਟੂਨ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਚਾਏ ਪਲਾਈ ਤੇ ਦੋ ਬਿਸਕੂਟ ਵੀ ਬਦੇ ਬਦੀ ਖਵਾਏ। ਮੈਂ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਪੁੱਛਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ:

"ਕੇਹੜੇ ਪੈਸੇ? ਆਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕਾਰਟੂਨ ਛਾਪਾਂਗੇ, ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਂ ਛਾਪੇਗਾ। ਹੋਰ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ?"

ਓਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਕਾਰਟੂਨਾਂ ਦਾ ਇਤਨਾ ਰਿਵਾਜ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਦੋ ਚਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ। ਉਰਦੂ ਅਖਬਾਰ ਰੋਜ਼ ਮਜ਼ਾਹੀਆ ਕਾਲਮ ਛਾਪਦੇ। ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤੇ ਏਹ ਮਜ਼ਾਹੀਆ ਹੋਂਦੇ ਪਰ ਹੋਂਦੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ, ਨੰਗੀਆਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਜ਼ਾਹੀਆ ਕਾਲਮ ਇਕ ਦਿਨ ਖੁੰਝ ਗਿਆ ਤੇ ਦੂਜੇ ਨੇ ਤਾਉਣੀ ਲਾ ਦੇਣੀ:

"ਨੱਠ ਗਿਆ ਓਏ।"

ਜੇ ਏਨੇ ਮਨਾ ਮੁੱਹੀਂ ਮਜ਼ਾਹੀਆ ਕਾਲਮ ਨਾ ਛਾਪਦੇ ਤੇ ਸ਼ਾਇਦ 47 ਵਿਚ ਏਨਾ ਖੂਨ ਖ਼ਰਾਬਾ ਨਾ ਹੋਂਦਾ। ਕਾਰਟੂਨ ਲਈ ਏਹਨਾਂ ਕੋਲ ਥਾਂ ਨਾ ਹੋਂਦੀ। ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਉਰਦੂ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਛੱਪ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਓਹਦੇ ਉਪਰ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਖਿਆ ਹੋਂਦਾ "ਕਾਰਟੂਨ।" ਕਿਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਨਾ ਸਮਝ ਲੈਣ। ਏਹ ਕਾਰਟੂਨ ਵੀ ਕਿਸੇ ਸੋਹਣੀ ਮਹੀਨਾਲ ਯਾ ਪੂਰਨ ਭਗਤ ਦੇ ਬਾਤਸਵੀਰ ਕਿਸੇ ਵਿਚੋਂ ਪਾਤੀ ਤਸਵੀਰ ਲੱਗਦਾ ਤੇ ਏਹਦੇ ਵਿਚੋਂ ਏਹ ਬੁੱਛਣਾ ਕਿ ਕੇਹੜਾ ਸੋਹਣੀ ਏ ਯਾ ਕੇਹੜੀ ਪੂਰਨ, ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਈ ਕੰਮ ਹੋਂਦਾ। ਐਡੀਟਰ ਦਾ ਯਾ ਕਾਤਬ ਦਾ। ਐਡੀਟਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਂਦਾ ਕਾਰਟੂਨ ਕੀ ਹੋਂਦਾ ਤੇ ਕਾਤਬ ਨੇ ਕਦੀ ਤਸਵੀਰ ਨਾ ਬਣਾਈ ਹੋਂਦੀ ਤੇ ਏਹਨਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਮਸ਼ਤਰਕੀ ਮੇਹਨਤ ਤੋਂ ਜੋ ਸ੍ਰੀਅ ਪੈਦਾ ਹੋਂਦੀ, ਓਹਨੂੰ ਸਮਝਣਾ, ਪਤੁਣ, ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋਂਦਾ। ਅਖਬਾਰ ਤੇ ਹਰ ਸ੍ਰੀਅ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਦਾਰੀ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦਾ।

ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਓਸ ਉਰਦੂ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਐਡੀਟਰ ਨਾਲ ਦੋ ਰੁਪਏ ਤੇ ਗੱਲ ਮੁੱਕੀ ਤੇ ਮੈਂ ਘਰ ਮੁੜਦਿਆਂ ਕਿਤਾਬਤ ਦੀ ਸਿਆਹੀ ਤੇ ਪਹਿਲੀ

ਓਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਕਾਰਟੂਨਾਂ ਦਾ ਇਤਨਾ ਰਿਵਾਜ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਦੋ ਚਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ। ਉਰਦੂ ਅਖਬਾਰ ਰੋਜ਼ ਮਜ਼ਾਹੀਆ ਕਾਲਮ ਛਾਪਦੇ। ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤੇ ਏਹ ਮਜ਼ਾਹੀਆ ਹੋਂਦੇ ਪਰ ਹੋਂਦੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ, ਨੰਗੀਆਂ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਜ਼ਾਹੀਆ ਕਾਲਮ ਇਕ ਦਿਨ ਖੁੰਝ ਗਿਆ ਤੇ ਦੂਜੇ ਨੇ ਤਾਉਣੀ ਲਾ ਦੇਣੀ:

"ਨੱਠ ਗਿਆ ਓਏ।"

ਜੇ ਏਨੇ ਮਨਾ ਮੁੱਹੀਂ ਮਜ਼ਾਹੀਆ ਕਾਲਮ ਨਾ ਛਾਪਦੇ ਤੇ ਸ਼ਾਇਦ 47 ਵਿਚ ਏਨਾ ਖੂਨ ਖ਼ਰਾਬਾ ਨਾ ਹੋਂਦਾ। ਕਾਰਟੂਨ ਲਈ ਏਹਨਾਂ ਕੋਲ ਥਾਂ ਨਾ ਹੋਂਦੀ।

ਕਾਗਜ਼ ਲੈਂਦਾ ਆਇਆ। ਸ਼ੁਫੀਹ ਆਈ ਸੀ ਐਸ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਆਇਆ ਤੇ ਓਹਨੇ ਰੱਦਤ ਪਾਲਿਆ। ਓਹ ਹਾਲੇ ਵੀ ਆਈ ਸੀ ਐਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਿਆ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਕਲਰਕੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਓਹਨੇ ਤੇ ਸ਼ੁਰੀੜ ਜਮਾਲਪੁਰੀਏ ਨੇ ਇਕ ਮਕਾਨ ਕਿਰਾਏ ਲਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਮਹਿਮਾਨ ਸੀ। ਏਸ ਲਈ ਸ਼ੁਫੀਹ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਬਹਿਸਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸ਼ੁਫੀਹ

ਗਵਾਚੀਆਂ ਗੱਲਾਂ

ਅਨਵਰ ਅਲੀ, ਕਾਰਟੂਨਿਸਟ

ਨਵੀਂ ਕਿਤਾਬ- ਲੜੀਵਾਰ

ਕਹਿਆ:

"ਅਨਵਰ, ਏਹ ਤੇਰਾ ਟਰਾਂਜੀਸ਼ਨ ਦਾ ਪੀਰੀਅਡ ਏ, ਲੰਘ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ ਦੋ ਰੁਪਏ ਤੇ ਕਾਰਟੂਨ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ। ਏਹ ਤੇਰਾ ਟਰਾਂਜੀਸ਼ਨ ਦਾ ਪੀਰੀਅਡ ਏ।"

"ਹਰ ਨਵੇਂ ਲਫ਼ਜ਼ ਨੂੰ ਦਿਨ ਵਿਚ ਸੌ ਵਾਰ ਲਿਖੋ ਤੇ ਬੋਲੋ, ਸੌ ਦਿਨ - ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਈਸਰ ਦਾਸ ਪੁਰਾ।"

-ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ ਪੈਸੇ ਕਿਤਾਬਤ ਦੀ ਸਿਆਹੀ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਤੇ ਰੋਤ੍ਤੁ ਆਇਆ ਸੀ। ਸ਼ੁਫੀਹ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੈਂਟੀਨ ਤੇ ਮੇਰੀ ਰੋਟੀ ਲਵਾ ਦਿੱਤੀ, ਜੇਹੜੀ ਦੋ ਦਿਨ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਾ ਚੱਲੀ। ਕੈਂਟੀਨ ਘਰ ਤੋਂ ਮੀਲ ਸਵਾ ਮੀਲ ਦੂਰ ਸੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਾਇਕਲ ਨਾ। ਪੈਦਲ ਕੈਂਟੀਨ ਤੇ ਅੱਪਤਦਾ ਤੇ ਭੁੱਖ ਦੂਟੀ ਹੋਈ ਹੋਂਦੀ। ਰੋਟੀ ਹੱਥ ਖਿਚ ਕੇ ਖਾਂਦਾ, ਸ਼ੁਫੀਹ ਕੀ ਕਹੇਗਾ।

ਘਰ ਮੁੜਦਿਆਂ ਤੀਕਰ ਓਹ ਹਾਲ ਹੋਇਆ ਹੋਂਦਾ ਕਿ ਮੰਜ਼ੀ ਤੇ ਪੈ ਕੇ ਅਗਲੇ ਵੇਲੇ ਦੀ ਰੋਟੀ ਦਾ ਸੌਚਦਾ ਰਹੀਦਾ। ਕਾਰਟੂਨ ਭੁੱਲ ਕੇ ਸਕਦਾ। ਰੋਟੀ ਹੱਥ ਖਿਚ ਕੇ ਖਾਂਦਾ, ਸ਼ੁਫੀਹ ਨੂੰ ਕਹਿਆ:

"ਆਈ ਸੀ ਐਸ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਲਿਖ, ਮੈਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਈ ਨੌਕਰੀ ਦਵਾ ਦੇਵੇ।"

-30-

ਲਾਹੌਰ ਰਾਸ਼ਨਿੰਗ ਕੰਟਰੋਲਰ ਦੇ ਸੁਪਰਿਨਟੈਂਡੇਂਟ - ਸੇਖ ਮੁਹੰਮਦ ਸਰੀਫ਼ ਨੇ ਕਹਿਆ:

"ਹਾਲੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ, ਅੱਲਾ ਚਾਹੇ ਛੇਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਪਰ ਦੇਖਿੰਦੀ ਅਨਵਰ ਲਾਹੌਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣਾ।"

ਸ਼ੁਫੀਹ ਆਈ ਸੀ ਐਸ ਦੇ ਭਰਾ ਸੇਖ ਸਰੀਫ਼ ਨੂੰ ਏਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਕਿ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਮੇਰੇ ਕੰਨ ਪੱਕ ਗਏ ਸਨ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਆਇਆ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ:

"ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਆਇਆ।"

ਦੂਜੀ ਵਾਰ:

"ਫੇਰ ਛੱਡ ਆਇਆ, ਕੀ ਕਰੀਏ ਆਸੀਂ ਮੁੰਡੇ ਦਾ?"

"ਦੱਸੋ ਜੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਲੱਭੀ ਏ? ਕਾਰਟੂਨਾਂ ਪਿੱਛੇ ਪਿਆ ਏ।"

ਮੈਂ ਨਿਕੇ ਹੋਂਦਿਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਣਾਂਦਾ ਸੀ, ਸਭ ਨਿਆਣੇ ਬਣਾਂਦੇ ਨੇ। ਆਮ ਅਕਲ ਵਾਲੇ, ਜਹੀਨ

ਗਵਾਚੀਆਂ ਗੱਲਾਂ

ਅਨਵਰ ਅਲੀ, ਕਾਰਟੂਨਿਸਟ

ਨਵੀਂ ਕਿਤਾਬ- ਲੜੀਵਾਰ

*OSHO: 'The spokesperson of life'

Abridged from: *“Going All The Way”_A Darshan Diary_(Chapter # 17) Everyone is unique. God never duplicates, he never makes two people alike; he respects the individual. He is not like an assembly line is the factory of a car manufacturer; he never repeats. There has never been a person like you, there isn't now and there never will be again. This is god's way of paying respect to the individual. But our society does not give any respect to the individual; it teaches you not to be yourself but somebody else. It teaches you to be

ਨਿਆਣੇ ਸਭ। ਬਚੇ ਹੋ ਕੇ ਸਿਆਣੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖ ਕੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਡਾਕਟਰ, ਇੰਜੀਨੀਅਰ, ਅਫਸਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਕੋਈ ਹੱਥ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿੱਖ ਕੇ ਲੁਹਾਗਾ, ਤਰਖਾਣਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਨੇ ਪਰ ਮੇਰੀ ਸੂਈ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਿੱਚ ਈ ਫਸੀ ਰਹਿ ਗਈ।

ਮੈਂ ਐਕਟਰਾਂ, ਐਕਟਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਣਾਅ ਕੇ ਆਪਣੀ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਲਾ ਦੇਂਦਾ ਤੇ ਲੰਘਦੇ ਨਿਆਣੇ ਸਿਆਣੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾਰੀਝਾਂ ਕਰਦੇ ਤੇ ਅੱਥਾ ਮੇਰਾ ਅੱਥਾ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਹੁੱਕਾ ਪੀਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਸੁਣਦਾ ਈ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਹੁਣ ਓਹੀ ਅੱਥਾ ਮੇਰਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਫਿਰਦਾ: "ਏਸ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਕੀ ਕਰਿੰਦੇ, ਕਾਰਟੂਨਾਂ ਪਿੱਛੇ ਪਿਆ ਏ।" "ਨਾ ਜੀ ਮੈਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜਾ ਕੇ ਪੱਤ ਲੁਹਾਣੀ ਸੀ?"

ਪਰ ਸੋਖ ਸੁਰੀਫ਼ ਸਾਹਬ ਦੀ ਛੋਤੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਨਾ ਚਿਰ ਲਾਂਦੀ। ਪਹਿਲੇ ਦੇਵੀ ਦਾਸ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਓਹਿਦੇ ਮਗਰੋਂ ਦਾਲ ਰੋਟੀ ਜਿੰਨਾ ਕੂੰ ਚਿਰ ਵੀ ਚੱਲਦੀ, ਪਰ ਸਿਗਰਟ ਨਾ ਨਿਕਲਦੇ, ਉੱਕੇ ਈ ਨਾ। ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਸਿਗਰਟਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਮੈਂ ਤੇ ਮਜ਼ੀਦ ਜਮਾਲਪੁਰੀਏ, ਸੁਰੀਫ਼ ਜਮਾਲਪੁਰੀਏ ਦਾ ਪਿੱਡ ਭਰਾ, ਅਸੀਂ ਇਕ ਖੋਪੇ ਦਾ ਹੁੱਕਾ ਲੈ ਅੰਦਾ ਸੀ, ਜੇਹੜਾ ਹਿੰਦੂ ਪੂਰਬੀਏ ਪੀਂਦੇ। ਤਮਾਖੂ ਅੱਧੋ ਅੱਧ ਕਰ ਕੇ ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਚੋਖ ਸਸਤਾ ਰਿਤੁਦਾ ਰਹਿਆ ਪਰ ਲਾਹੌਰ ਏਹ ਹੁੱਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਦਾ ਤੇ ਤਮਾਖੂ ਦੀ ਆਦਤ ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭੈਤੀ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਸਿਗਰਟ ਛੱਡਿਆਂ ਅੱਠ ਦੱਸ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਨੇ ਪਰ ਓਦੋਂ ਮੈਂ ਤੇਈ ਵਰਿਊਆ ਦਾ ਸੀ ਤੇ ਐਨਾ ਜੀ-ਦਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸੋਚਿਆ ਜੇ ਇਕ ਹੋਟਲ ਫਤ ਲਵਾਂ ਤੇ ਖਾਣੇ ਦਾ ਟਾਇਮ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਛਿੰਟ ਕਰ ਲਵਾਂ ਤੇ ਹੁੱਕਾ ਮੁਫ਼ਤ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ। ਲਾਹੌਰ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੋਟਲ ਬੇਵਰਕੇ ਗਾਹਕਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਕਦਰ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਖਾਲੀ ਹੱਟੀ ਵਿੱਚ ਇਕ ਗਾਹਕ ਵੀ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਬਰਕਤ ਹੋਂਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਹੁੱਕਾ ਈ ਪੀਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਫਜ਼ਲ ਹੋਟਲ ਵਤਿਆ ਦੁਪਹਿਰ ਮਗਰੋਂ ਤੇ ਦੋ ਗਾਹਕ ਆਖਰੀ ਬੁਰਕੀਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਪਲੇਟਾਂ ਮਾਂਸ ਰਹੇ ਸਨ। ਦੋਵਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸੁਲਹ ਮਾਰੀ ਤੇ ਮੈਂ ਬਿਸਮਿਲਾਹ ਬਿਸਮਿਲਾਹ ਕਰਦਾ ਫਜ਼ਲ ਦੇ ਕੋਲ ਦੀ ਲੋਹੇ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਸਿੱਧੀ ਕਰ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਵੇਹਲੇ ਹੋਂਦਿਆਂ ਤੀਕਰ

ਦੋਵੇਂ ਗਾਹਕ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਫਜ਼ਲ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪੈਸੇ ਗੱਲੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਹੁੱਕੇ ਦੀ ਨੜੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ:

"ਅਪਣੇ ਪਿੱਡ ਦਾ ਤਮਾਖੂ ਏ, ਬਾਬੂ ਜੀ, ਕੋਈ ਗਾਹਕ ਆਏ ਤੇ ਬੈਠਾਅ ਲੈਣਾ। ਮੈਂ ਦੋ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਆਇਆ।"

ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਗੱਦੀਓਂ ਉੱਤਰਿਆ ਤੇ ਆਪਣਾ ਤਹਿਮਦ ਮੁੜ ਕੱਸ ਕੇ ਬਾਹਰ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਗਿਆ। ਓਹਦੇ ਮਗਰੋਂ ਦੋ ਗਾਹਕ ਇਕ ਦੂਜੇ ਮਗਰੋਂ ਆਏ ਤੇ ਮੈਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਹੁੱਕੇ ਦੀ ਨੜੀ ਨਾਲ ਬੈਠਾਅ ਲਿਆ:

"ਦੋ ਮਿੰਟ ਦਾ ਕਹਿ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੱਸ ਆਇਆ ਕੇ ਆਇਆ। ਤਮਾਖੂ ਚੰਗਾ ਪਿੱਡ ਦਾ ਏ।"

ਪੰਦਰਾਂ ਕੁ ਮਿੰਟਾਂ ਮਗਰੋਂ ਮੁਡਿਆ ਤੇ ਨਹਾਅ ਯੋ ਕੇ ਆਇਆ ਲੱਗਦਾ। ਕੰਘੀ ਪੱਟੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਦੋ ਗਾਹਕ ਵੇਖ ਕੇ ਓਹਦੇ ਪੀਲੇ ਚੌਡੇ ਦੰਦ ਹੋਰ ਵੀ ਚੌਡੇ ਹੋ ਗਏ। ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਹੋਰ ਬੈਠਨ ਲਈ ਅੜੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਤੇ ਮੈਂ ਕਹਿਆ:

"ਨਹੀਂ ਫਜ਼ਲ, ਰਾਸ਼ਨਿੰਗ ਕੰਟਰੋਲਰ ਦਾ ਦਫ਼ਤਰ ਛੋਤੀ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਪੁੱਛਣ ਜਾਣਾ।"

ਮੈਨੂੰ ਏਸ ਗੱਲ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਤਿੰਨ ਅਨੇ ਦਾਲ ਰੋਟੀ ਦੇ ਹੋਟਲਾਂ ਦੇ ਵੀ ਆਏ, ਚੀਨੀ ਦੇ ਕਾਰਡ ਬਣੇ ਹੋਏ ਨੇ ਤੇ ਏਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਹੋਟਲਾਂ, ਫੈਜ਼ਲ ਹੋਟਲ ਸਣੇ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਰਾਸਣ ਲਈ ਦਰਖਵਾਸਤਾਂ ਪਾਈਆਂ ਹੋਂਦੀਆਂ। ਰਾਸ਼ਨਿੰਗ ਕੰਟਰੋਲਰ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦਾ ਨਾਂ ਸੂਣ ਕੇ ਤੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤਾ ਈ "ਬਾਬੂ ਜੀ, ਬਾਬੂ ਜੀ" ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਫਜ਼ਲ ਮੈਨੂੰ ਦਾਲ ਵੀ ਚਮਚਾ ਕੁੰਘਾ ਮਾਰ ਕੇ ਦੇਂਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਗਈ ਤੇ ਮੇਰੀ ਕੁਰਸੀ ਨੂੰ ਪਰਨਾ ਵੀ ਮਾਰ ਦੇਂਦਾ। ਆਖਰੀ ਚੌਂਹਾ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਤੇ ਅਗਲੇ ਪੂਰੇ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਉਧਾਰ ਵੀ ਕਰ ਲਿਆ। ਤਨਖਵਾਹ ਤੇ ਮਹੀਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਈ ਮਿਲਦੀ ਸੀ।

-31-

ਰਾਸ਼ਨਿੰਗ ਕੰਟਰੋਲਰ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਚਪਤਸ਼ੀ ਨੇ ਆ ਕੇ ਕਲਰਕ ਨੂੰ ਕਹਿਆ "ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਚੌਲ ਕਲਰਕ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਏ।"

ਤੇ ਲਾਲਾ ਸੀਤਾ ਰਾਮ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਆ:

"ਅਨਵਰ, ਤੈਨੂੰ ਰਾਏ ਸਾਹਬ ਬੁਲਾਂਦੇ।" ਲਾਲਾ ਸੀਤਾ ਰਾਮ ਮੇਰਾ ਹੈਡ ਕਲਰਕ ਸੀ। ਰਾਏ ਸਾਹਬ ਜਿਹਦਾ ਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਕੰਟਰੋਲਰ ਸੀ ਤੇ ਰਾਸ਼ਨਿੰਗ ਕੰਟਰੋਲਰ ਹਾਫ਼ਜ਼ ਮਜ਼ੀਦ (ਐਚ ਏ ਮਜ਼ੀਦ)।

ਹਾਫ਼ਜ਼ ਮਜ਼ੀਦ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦਾ ਡੀ ਸੀ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਤੇ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਕ ਵਫ਼ਦ ਬਣਾਅ ਕੇ ਓਹਦੇ ਕੋਲ ਗਏ ਕਿ:

"ਹਜ਼ੂਰ, ਏਸ ਰਮਜ਼ਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ੁਹਿਰ ਦੀ ਕਿਸੀ ਮਸੀਤ ਵਿੱਚ ਤਰਾਵੀਹੀਆਂ ਪੜ੍ਹਾਣੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਇਕ ਰਤ ਲਈ। ਸਡੇ ਲਈ ਬੜੀ ਇੱਜਤ ਹੋਏਗੀ।"

ਹਾਫ਼ਜ਼ ਮਜ਼ੀਦ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ:

"ਮੇਰੇ ਲਈ ਏਹ ਬੜੀ ਸਾਹਾਦਤ ਦੀ ਗੱਲ ਦੇ ਕਿ ਐਨੇ ਆਲਮ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਏ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣ ਤੇ ਬੜਾ ਫਖਰ ਏ ਜਿਵੇਂ (ਆਪਣੇ ਸੁਪਰਿਨਾਈਡੇਂਡਨਟ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਿਆਂ) ਸਾਡੇ ਪੰਡਤ ਦੇਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਦੂ ਹੋਣ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਜ਼ਹਬ ਤੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਪਰ ਤਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਏ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਈ ਕੁਝ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਮੁਆਜ਼ਰਤ ਕਬੂਲ ਕਰੋਗੇ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਬੜਾ ਮਸ਼ਕੂਰ ਆਂ।" ਏਹ ਸਾਰਾ ਡਾਇਲਾਗ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਪਾਇਆ ਏ। ਆਈ ਸੀ ਐਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਜੋ ਕੁਝ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਉਹਦਾ ਮਤਲਬ ਕਬੂਲ ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਈ ਬਣਦਾ ਸੀ।

ਆਈ ਸੀ ਐਸ ਦਾ ਭਾਈ ਸੋਖ ਮੁਹੰਮਦ ਸੁਰੀਫ਼ ਉਦੋਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਡੀ.ਸੀ ਦੇ ਆਫਸ ਵਿੱਚ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਹਾਫ਼ਜ਼ ਮਜ਼ੀਦ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਰਾਸ਼ਨਗ ਕੰਟਰੋਲਰ ਸੀ ਤੇ ਸੋਖ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਉਹਦਾ ਸੁਪਰਿਨਾਈਡੇਂਡਟ, ਲਾਲਾ ਸੀਤਾ ਰਾਮ ਹੈਡ ਕਲਰਕ ਤੇ ਮੈਂ ਚੌਲ ਕਲਰਕ। ਰਾਏ ਸਾਹਬ ਦਾ ਚਪਤਸ਼ੀ (ਨਾਂ ਯਾਦ ਨਹੀਂ) ਹੋਣਾ ਤੇ ਮੈਥਿਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਪਰ ਮੈਂ ਓਹਨੂੰ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿਆ ਸਵਾਏ ਏਦਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪੁੱਛਣ ਦੇ:

"ਰਾਏ ਸਾਹਬ ਆ ਗਏ ਨੇ?"

"ਰਾਏ ਸਾਹਬ ਦੀ ਕਿੰਨੇ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਏ?"

ਪਰ ਮੇਰੀ ਫਾਇਲ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਅਹੁਦਾ ਨਿਰਾ ਕਲਰਕ ਸੀ, ਚੌਲ ਕਲਰਕ ਨਹੀਂ।

a Jesus or a Buddha or a Krishna. That's why Christianity, Hinduism, Mohammedanism, exist. Society teaches you to be imitators, and when people become imitators they become ugly, pseudo, phony. Then they have a double personality: on the surface one thing, in the depth something else, just the opposite of it. My sannyasins have to be simply one. You are not to be an imitation of anybody, you just have to be yourself. To accept oneself as one is the first step in growing, in becoming adult. To love oneself is the first step in loving god -- because this is the way he has made you -- To love his creation is to love the creator -- and we are his creation. It is against god to be somebody else. Just be yourself. Love and respect yourself and never compromise for anything. And then you will be surprised how much growth starts happening of its own accord... as if rocks have been removed and the river has started flowing.

ਮੈਥੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਹਿਲੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਚੌਲਾਂ ਦੀ ਖੁਰੀਦ ਫਰੋਖ਼ਤ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਕੇ ਬਿਉਪਾਰੀਆਂ ਦੇ ਚੌਲਾਂ ਦੇ ਗੋਦਾਮ ਮੋਹਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਬਿਉਪਾਰੀ ਰਾਸ਼ਨਿਗ ਕੰਟਰੋਲਰ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਪਾਏ ਕਿ ਹਜ਼ੁਰ ਸਾਡੇ ਚੌਲ ਆਟਾ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ, ਸਾਨੂੰ ਛੇਤੀ ਦਸਿਆ ਜਾਵੇ, ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਕਰੀਏ। ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਪੰਜਾਬ ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੂੰ "ਬਰਾਏ ਹੁਕਮ" ਭੇਜ ਦੇਂਦੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਚਿੱਠੀ ਦੀ ਨਕਲ ਬਿਉਪਾਰੀਆਂ ਨੂੰ। ਪੰਜਾਬ ਗੋਰਮਿੰਟ ਸਾਡੀ "ਬਰਾਏ ਹੁਕਮ" ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਕਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬਿਉਪਾਰੀ ਰਾਸ਼ਨਿਗ ਕੰਟਰੋਲਰ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਆਪਣੇ ਚੌਲਾਂ ਦਾ ਪੁੱਛਦੇ ਪੁੱਛਦੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਅੱਪਤ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਮੈਂ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਚੌਲ ਕਲਰਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਕੋਈ ਦਫ਼ਤਰ ਆਇਆ ਬੰਦਾ ਬਿਹਾਰੀ ਲਾਲ ਚਾਵਲਾ ਦਾ ਵੀ ਪੁੱਛਦਾ ਤੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਾਲੇ ਓਹਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਭੇਜ ਦੇਂਦੇ। ਕਈ ਕੋਈ ਬਿਉਪਾਰੀ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਈ ਔਖੀ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਦੇਂਦਾ ਤੇ ਨਕਲ ਪੰਜਾਬ ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੂੰ। ਏਹਦੇ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਦਫ਼ਤਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਗੋਰਮਿੰਟ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਖੁਰਾਕ ਵਿੱਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਨੋਟਿੰਗ ਡਰਾਫ਼ਟਿੰਗ ਬੜੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਕਰਦਾਂ, ਜਿਹੜੀ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਇੱਜਤ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਂਦੀ ਏ ਪਰ ਏਹ ਇੱਜਤ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕਦੀ ਓਹਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਫਾਟਕ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਇਕ ਵਾਰ ਇਕ ਫੂਡ ਇੰਸਪੈਕਟਰੀ ਦੀ ਅਸਾਮੀ ਖਾਲੀ ਹੋਈ, ਜਿਹਦੇ ਉਤੇ ਤਾਲੀਮੀ ਮਿਆਰ ਮੁਤਾਬਕ ਮੇਰਾ ਹੱਕ ਬਣਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉੱਤੋਂ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਲਾਲਾ ਸੀਤਾ ਰਾਮ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕਹਿਆ:

"ਪਰ ਅਨਵਰ, ਸਾਨੂੰ ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਨੋਟਿੰਗ ਡਰਾਫ਼ਟਿੰਗ ਵਾਲਾ ਕਿੱਥੇ ਮਿਲਣਾ ਸੀ।"

ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਾਰਟੂਨੀ ਕਰਦਿਆਂ ਜਦ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਮਾਲੀ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਕੋਈ ਔਖਾ ਜਿਹਾ ਸਵਾਲ ਪਿਆ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਫੂਡ ਇੰਸਪੈਕਟਰੀ, ਜਿਹੂੰ ਕੋਈ ਉਤੋਂ ਦੀ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ, ਬੜੀ ਯਾਦ ਆਈ। ਘੱਟ ਈ ਕੋਈ ਦਿਨ ਲੰਘਦਾ ਜਦ ਮੈਨੂੰ ਏਹ ਯਾਦ ਨਾ ਆਂਦੀ ਤੇ ਮੈਂ ਓਹ ਬਲੇ ਸਤੇ ਕਾਰਟੂਨ ਬਣਾਂਦਾ ਕਿ ਲੋਕੀ ਮੇਰੇ ਕਾਰਟੂਨ ਦੀਆਂ ਤਾਅਰੀਫ਼ਾਂ ਕਰਦੇ ਨਾ ਬੱਕਦੇ। ਕੋਈ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦੀ ਦੇਣ ਦੱਸਦਾ, ਕੋਈ ਜਮਾਂਦਰੂ ਫਨਕਾਰ ਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਏਦਾਂ ਦੀ

ਗੱਲ ਕਰਦਾ।

ਇਕ ਰਾਤ ਮੈਂ ਏਨਾ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਮੈਨੂੰ ਚੱਕ ਕੇ ਹਸਪਤਾਲ ਲੈ ਗਏ। ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਦਿਨ ਮਹਾਰੋਂ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਬਿੱਲ ਦਾ ਪੁੱਛਣ ਗਿਆ ਤੇ ਓਹ ਪੁੱਛਦੇ:

"ਮਰੀਜ਼ ਦੀ ਤਨਖ਼ਾਵਾਹ ਕਿੰਨੀ?"

"ਪੈਨਸ਼ਨਰ ਏ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼ ਦਾ।"

"ਕਿੰਨੀ ਪੈਨਸ਼ਨ?"

"ਬਰਾਂ ਸੋ ਬਹੁਤਰ ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ।"

"ਤੁਸੀਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰੋਂ ਪੁੱਛ ਲਓ।"

ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਫਾਰਮ ਵਿੱਚ ਆਮਦਨੀ ਬਾਰੇ ਤਿੰਨ ਖਾਨੇ ਸਨ। "ਹੱਕਦਾਰ", "ਧੰਦਾ", "ਰੀਬ।"

ਓਹਨਾਂ, ਰੀਬ ਦੇ ਖਾਨੇ ਨੂੰ ਟਿੱਕ ਮਾਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਜਦ ਮੀਆਂ ਮਕਸੂਦ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਟਾਈਮਜ਼ ਦਾ ਜਨਰਲ ਮੈਨੇਜਰ ਸੀ, ਓਹ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਆ ਕੇ ਆਪਣਾ ਦੁਪਹਿਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਖਾਂਦਾ, ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਤੇ ਟੈਲੀਫੋਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਤੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ, ਮੈਂ ਓਸ ਸੁਰੀਫ਼ ਆਦਮੀ ਤੋਂ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਂਦਾ ਪਰ ਮੀਆਂ ਮਕਸੂਦ ਬੜਾ ਕਾਬਲ ਮੈਨੇਜਰ ਸੀ। ਮੈਂ ਓਹਨੂੰ ਚਾਰ ਸੌ ਐਡਵਾਂਸ ਦੀ ਅਰਜੀ ਦਿੱਤੀ, ਓਹਨੇ ਬਾਰਾਂ ਸੌ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ਅੱਠ ਸੌ ਕੱਟ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਚਾਰ ਸੌ ਫਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਮੇਰੇ ਤੇ ਬਾਰਾਂ ਸੌ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਓਹਨੇ ਸੋਲਾਂ ਸੌ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਪਰ ਮੈਂ ਓਹਨੂੰ ਆਪਣੀ ਫੂਡ ਇੰਸਪੈਕਟਰੀ ਦਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ।

ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇਕ ਬੜਾ ਮਸਕੀਨ ਜੇਹਾ ਬੰਦਾ ਆਇਆ। ਪਹਿਲਾ ਬੰਦਾ ਜਿਹਨੇ ਮੇਰੇ ਚੌਲਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਕੋਈ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰੀ ਜਾਵੇ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਾ ਆਵੇ। ਲਾਲਾ ਸੀਤਾ ਰਾਮ ਨੇ ਮੇਰੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਵੇਖਦਿਆਂ ਓਸ ਮਸਕੀਨ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਬੁਲਾਅ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬਿਠਾਅ ਲਿਆ ਤੇ ਕਹਿਆ:

"ਰਾਏ ਸਾਹਬ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਚਿੱਠੀ ਗੋਰਮਿੰਟ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਏ। ਜਵਾਬ ਆਂਦਿਆਂ ਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਤਲਾਹ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗੇ।" ਮੈਥੋਂ ਸਾਲ ਕੂ ਪਹਿਲੋਂ ਏਸ ਰਾਏ ਸਾਹਬ ਨੇ ਰਾਸ਼ਨਿਗ ਕੰਟਰੋਲਰ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਫਿਦਾਵੀ ਨੂੰ ਸੱਤ ਸੇਰ ਕਣਕ

ਗਵਾਚੀਆਂ ਗੱਲਾਂ

ਅਨਵਰ ਅਲੀ, ਕਾਰਟੂਨਿਸਟ

ਨਵੀਂ ਕਿਤਾਬ- ਲੜੀਵਾਰ

ਸੋਫੀ ਦੀ ਦੁਨੀਆ

ਯੋਸਤੇਨ ਗੌਰਦਰ

ਬੈਸਟਸੈਲਰ (ਦਾਰਮਨਿਕ ਨਾਵਲ) - ਲੜੀਵਾਰ

ਕੁਦਰਤੀ ਫਲਸਫ਼ੇਈ

ਸੁੰਝ (ਸਿਹਰ) ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਸੁੰਝ ਹੀ ਨਿਕਲ ਕੇ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ...

ਜਦ ਦੁਪਹਿਰੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਂ ਘਰ ਪਰਤੀ ਤਾਂ ਸੋਫੀ ਗਲਈਡਰ 'ਚ ਬੈਠੀ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਫਲਸਫੇ ਦੇ ਕੋਰਸ ਤੇ ਹਿਲਡੇ ਮੋਲਰ ਨੈਂਗ, ਜਿਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਨਮਿਦਿਨ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਵੱਲੋਂ ਉਹ ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲੇਗਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਭਲਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਕੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੋ ਸਕਦੈ।

ਮਾਂ ਨੇ ਬਾਗ ਦੇ ਦੂਜੇ ਬੰਨਿਓ 'ਵਾਜ ਮਾਰੀ, "ਸੋਫੀ! ਤੇਰੇ ਲਈ ਇਕ ਖਤ ਹੈ।"

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸਦਾ ਸਾਹ ਐਸਾ ਰੁਕਿਆ ਕਿ ਰੁਕਿਆ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਉਹ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੇਲ-ਬੱਕਸ਼ ਖਾਲੀ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਖਤ ਫਲਸਫ਼ੇਈ ਦਾ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਾਥਿ, ਹੁਣ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਦੱਸੇਗੀ?

'ਏਸ 'ਤੇ ਕੋਈ ਮੁਹਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ। ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਮ-ਪੱਤਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।'

ਸੋਫੀ ਨੇ ਖਤ ਲੈ ਲਿਆ।

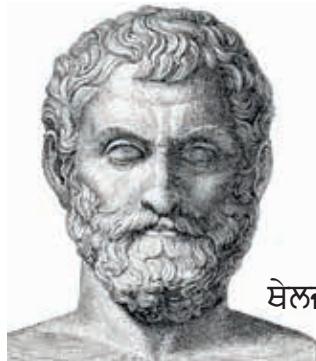
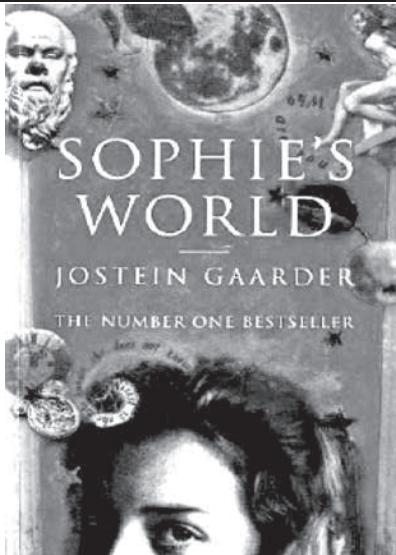
'ਤੂੰ ਇਸਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਰਹੀ?' ਉਹਨੇ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਮਾਰਨਾ ਸੀ।

'ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਕੁਤੀ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਐ ਜੋ ਓਦੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਪੱਤਰ ਖੋਲ੍ਹ ਰਹੀ ਹੋਏ ਜਦੋਂ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਕਣਖੀਂ ਉਸਨੂੰ ਤੱਕ ਰਹੀ ਹੋਵੇ?' ਚਲੋ, ਮਾਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਸੋਚ ਲੈਣ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਪੱਤ੍ਰ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅੱਖੀ ਗੱਲ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਮਾਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਬਿਲਕੁਲ ਅਣਪਛਾਤੇ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਖਤ-ਪੱਤਰੀ ਕੋਰਸ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਫਲਸਫੇਈ ਨਾਲ ਜੋ ਉਸ ਨਾਲ ਲੁਕਣ ਮੀਟੀ ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਇਹ ਨਿੱਕਾ ਚਿੱਟਾ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ ਸੀ। ਜਦ ਸੋਫੀ ਉਪਰ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਤਿੰਨ ਨਵੇਂ ਸੁਆਲ ਸਨ:

ਕੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ (ਬੁਨਿਆਦੀ, ਸਭ ਕੁਝ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ-ਸੰ.) ਸਾਰ-ਤੱਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੱਭੇ ਕੁਝ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ?

{ਇਹ ਪੱਛਮੀ ਜਗਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਕਥਾ ਹੈ : ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਲੇਖਕ ਨੇ 19 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਬਣਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਬਾਲਾਂ ਲਈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖੀਆਂ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਕਮਾਲ ਦੀ ਸਫ਼ਲਤਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਰਾ ਵੇਲਾ ਲੇਖਕ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਇਨਾਮ ਮਿਲੇ ਹਨ। 13 ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਬਾਲ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।}

ਬੇਲਜ਼

ਖੀਰਾ ਖੀਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ।

ਤੇ ਫੇਰ ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਡੱਡੂ ਵਾਲਾ ਸੁਆਲ ਵੀ ਤਾਂ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਫਲਸਫੇ ਦੇ ਉਸਤਾਦ ਨੇ ਡੱਡੂਆਂ ਬਾਰੇ ਸਚਮੁਚ ਇਹ ਅਨੋਖਾ ਸੁਆਲ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਸੋਫੀ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਤਾਂ ਮੰਨ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕਿ ਡੱਡੂ ਵਿਚ ਮਿੱਟੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ (ਸਾਰ) ਤੱਤ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਵੱਖੋਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਤੱਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਸੰਭਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਿੱਟੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਰਲ ਕੇ ਡੱਡੂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਯਾਨੀ ਕਿ ਮਿੱਟੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਡੱਡੂ ਦੇ ਅੰਡੇ ਤੇ ਟੈਡਪੋਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੰਘਦੇ ਹਨ (ਡੱਡੂਆਂ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਬਾਲ- ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰੂ ਸੁਰੂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ- ਸੰ.)। ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਡੱਡੂ ਪੱਤਾਗੋਬੀ ਦੀ ਕਿਆਰੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਜੰਮ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਪਾਣੀ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਪਾਓ।

ਓਸ ਦਿਨ ਸੋਫੀ ਜਦੋਂ ਸਕੂਲੋਂ ਪਰਤੀ ਤਾਂ ਮੇਲ-ਬੱਕਸ਼ ਵਿਚ ਇੱਕ ਭਾਰਾ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ ਉਸ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੋਫੀ ਉਸਨੂੰ ਲੈ ਆਪਣੀ ਗੁਫ਼ਾ ਵਿਚ ਜਾ ਲੁਕੀ, ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ।

ਫਲਸਫੇਈਆਂ ਦੀ ਜਿਗਿਆਸਾ (ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ)

ਆਪਾਂ ਫੇਰ ਉਥੇ ਹੀ ਆ ਗਏ। ਅਸੀਂ ਸਿੱਟੇ ਖਰਗੋਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਨਾ ਪੈਂਦੇ ਹੋਏ ਸਿੱਧਾ ਆਪਣੇ ਪਾਠ 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਬੋਚੇ ਵਿਚ ਪੁਰਾਤਨ ਯੂਨਾਨੀਆਂ ਦੇ

"Cuba's rapidly expanding ice-cream market offers a window into the growing divide between poor and rich Cubans. While bland scoops of the state-made fare remain the only option for most, there's a growing array of choices for those who can afford more, from cafeteria-bought pints to fancy gelati."

-Feinberg and Padrón Cueto

ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਲੋਕਾਂ ਫਲਸਫੇ ਬਾਰੇ ਜੋ ਵੀ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ਉਸਦੀ ਇੱਕ ਮੌਟੀ ਮੌਟੀ ਲਕੀਰੀ ਸ਼ਕਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਪਰ ਆਪਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇਬੱਧ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਨਾਲ ਲਵਾਂਗੇ।

ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਫਲਸਫ਼ੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਵੱਖਰੇ ਜੁਗ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ- ਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਰਹਿਣ ਸਹਿਨ ਵੀ ਸਾਡੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਰਹਿਣ ਸਹਿਨ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖਰਾ ਸੀ- ਚੰਗਾ ਇਹੋ ਹੋਏਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਫਲਸਫ਼ੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੰਕਟ ਦੇਖੀਏ ਯਾਨੀ ਉਸਦੀ ਜਿਗਿਆਸਾ (ਜਾਣਣ ਦੀ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ-ਸੰ.) ਨੂੰ ਜਾਣਣ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੀਏ। ਇਸਤੋਂ ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਖਾਸ ਫਲਸਫ਼ੀ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੀ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਸਦੀ ਖਾਸ ਜਿਗਿਆਸਾ ਕੀ ਸੀ? ਕੋਈ ਇੱਕ ਫਲਸਫ਼ੀ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੂਟੇ ਤੇ ਜਨੌਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਏ। ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੇ ਕਿ ਰੱਬ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਇਹ ਕਿ ਕੀ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅ-ਮਰ ਆਤਮਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?

ਇੱਕ ਵਾਰ ਇਹ ਪੱਕਾ ਪਤਾ ਲਾ ਕੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਫਲਸਫ਼ੀ ਦੀ ਜਿਗਿਆਸਾ ਕੀ ਹੈ, ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ-ਧਾਰਾ (ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਲਤੀ-ਸੰ.) ਦੀ ਪੈਤ ਨੱਪਣੀ ਸੌਖੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੋਈ ਇੱਕੋ ਫਲਸਫ਼ੀ ਫਲਸਫੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸੂਰੇ ਫੈਲਾਅ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੋਤੇ।

ਫਲਸਫ਼ੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਂਦੇ ਵੇਲੇ, ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਹੈ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਹੈ। ਬੀਤੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ, ਮਰਦ ਨੇ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਦੋਨਾਂ ਹੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ (ਵੱਸ ਵਿਚ) ਰੱਖਿਆ ਸੀ/ਹੈ- ਇੱਕ ਤੀਵੀਂ ਵਜੋਂ ਵੀ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੋਚਵਾਨ ਜੀਅ ਵਜੋਂ ਵੀ- ਜੇ ਇੱਕ ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨੀ ਸਭਿਆਤਾ ਦੇ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਤਜਰਬੇ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਗੁਆਚ ਗਿਆ ਜਾਂ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਿਆ। ਏਸ ਆਪਣੀ ਸਦੀ (ਵੀਹਵੀਂ) ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੀਵੀਆਂ

ਨੂੰ ਫਲਸਫੇ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਲਈ ਥਾਂ ਬਨਾਉਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਮੇਰਾ ਇਗਦਾ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਮ-ਵਰਕ ਦੇਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ- ਨਾ ਤਾਂ ਗਣਿਤ-ਹਿਸਾਬ ਦੇ ਅੱਖੇ ਸੁਆਲ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼! ਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ (ਵਰਬਜ਼) ਦੇ ਮੇਲ ਬਿਠਾਉਣ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫੇਰ ਵੀ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਵੇਲੇ ਵੇਲੇ, ਤੇਰੇ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਬੋਜੂ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਦੇਂਦਾ ਰਹਾਂਗਾ। ਜੇ ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰੋਂ, ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਸੂਰੂ ਕਰਾਂਗੇ।

ਕੁਦਰਤੀ ਫਲਸਫ਼ੀ

ਮੁੱਢ-ਕਦੀਮੀ ਫਲਸਫ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਾਰ ਕੁਦਰਤੀ ਫਲਸਫ਼ੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤਾ ਕਰੇ ਕੁਦਰਤੀ ਦੁਨੀਆ ਅਤੇ ਇਸਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ-ਸਿਲਸਿਲਿਆਂ ਨਾਲ ਵਾਹ ਰੱਖਦੇ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹ ਪੁੱਛ ਹੋਏ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਆਈ ਕਿਥੋਂ। ਅੱਜ ਕੁਲ੍ਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਸੰਭਾਵ (ਸਿਫਰ) 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ

ਨਿੱਕਲੀ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਪਰ ਯੂਨਾਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਏਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੱਲਦਾ। ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਮੰਨ ਕੇ ਤੁਰਦੇ ਸੀ ਕਿ 'ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਹੈ' ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੋਂ ਮੌਜੂਦ (ਹੋਂਦ ਵਿਚ) ਹੈ।

ਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਸਿਫਰ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਕਿਵੇਂ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਣੇ ਕੋਈ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਸੁਆਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਉਲਟ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਉਹ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਸਨ ਕਿ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਜਿਊਂਦੀ ਮੱਛੀ ਕਿਵੇਂ ਜੰਮ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਮਰੀ ਹੋਈ (ਅਣਜਿਊਂਦੀ-ਸੰ.) ਜਮੀਨ ਵਿਚੋਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਦੁਖਤ ਅਤੇ ਚਮਕੀਲੇ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਕਿਵੇਂ ਜੰਮ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਤੇ ਇਹ ਤਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਅਚੰਭਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਬਾਲ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਫਲਸਫ਼ੀਆਂ ਨੇ ਆਪ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਇੱਕ ਕਾਇਆਕਲਪ ਦੀ ਰੌਂਅ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ

Jostine Gaarder
ਜਨਮ: 8 ਅਗਸਤ 1952

ਇਹ ਕਾਇਆਕਲਪ ਹੁੰਦਾ ਕਿਵੇਂ ਹੈ?

ਯਾਨੀ, ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਕਿਵੇਂ (ਬੁਨਿਆਦੀ) ਸਾਰ-ਤੱਤ ਤੋਂ ਕੋਈ ਜਾਨਦਾਰ ਜੀਵ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ?

ਸਾਰੇ ਮੁੱਢਲੇ ਫਲਸਫ਼ੀਆਂ ਦਾ ਤਕਰੀਬਨ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੀ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇੱਕੋ ਖਾਸ ਤੇ ਆਪਣੀ ਹੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸਾਰ-ਤੱਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਅੱਖਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਸੋਚ-ਧਾਰਨਾ ਤੱਕ ਕਿਵੇਂ ਪੁੱਚੇ? ਸਾਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਏਨਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੋਚ ਦਾ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਾਰ-ਤੱਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੁਕਵੇਂ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਵਜੂਦ ਵਾਂਗ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ 'ਕੋਈ ਚੀਜ਼' ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੈਆਂ ਨਿੱਕਲਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸੇ ਵਿਚ ਵਾਪਿਸ ਪਰਤ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਾਡੇ ਲਈ ਰੌਂਕ ਵਿਸ਼ਾ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੁੱਢਲੇ ਫਲਸਫ਼ੀ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਜੁਆਬਾਂ ਤੀਕ ਪੁੱਜੇ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹੜੇ ਸੁਆਲ ਕੀਤੇ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੁਆਬ ਭਾਲ ਰਹੇ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਦੰਗ ਨਾਲ ਸੋਚਦੇ ਸੀ ਬਜਾਏ ਇਸਦੇ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਸੋਚਦੇ ਸੀ।

ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੋਤਿਕ-ਫਿਜੀਕਲ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੂੰ ਵਾਪਰਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੁਤੇ ਹੀ ਸੁਆਲ ਕੀਤੇ। ਉਹ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਨੇਮਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਬਿਨਾ ਪੌਗਾਣਿਕ ਕਬਾਵਾਂ-ਮਿੱਬਾਂ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕੀਤੇ ਉਹ ਸਭ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ, ਉਹ ਆਪ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਇਸਦੇ ਅਸਲੀ ਕੰਮਕਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਇਹ ਟੀਚਾ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣ-ਸੁਣਾਅ ਕੇ, ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਗੱਜਣ, ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਚਮਕਣ,

ਸੋਫੀ ਦੀ ਦੁਨੀਆ
ਯੋਸਤੇਨ ਗੌਰਦਰ

ਬੈਂਸਟੈਲਰ (ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਨਾਵਲ) - ਲੜੀਵਾਰ

China Is Losing the Trade War With Trump

It's like a drinking contest: You harm yourself and hope your opponent isn't able to withstand as much.....

The Wall Street Journal 31/07/2018

ਸਰਦੀ ਅਤੇ ਵਸੰਤ ਦੀ ਰੁੱਤ ਨੂੰ ਮਿੱਥਕੀ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ-ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਣ ਜਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਅੱਡ ਸੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਲੀ ਹੋਲੀ ਫਲਸਫੇ-ਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧਰਮ-ਮਜ਼ਹਬ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮਿੱਥਕੀ ਖਿਆਲ-ਉਡਾਰੀ ਵਰਗੇ ਬਿੱਬਾਂ-ਅਕਸਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰ ਲਿਆ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਦਰਤੀ-ਫਲਸਫ਼ੀਆਂ ਨੇ ਵਿਗਿਆਨਕ-ਸ਼ਾਇਸ਼ੀ ਦਲੀਲ-ਤਰਕ ਵੱਲ ਜਾਣ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਉਸ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦੂਤ-ਸਫੀਰ ਬਣ ਗਏ ਜਿਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਵਿਗਿਆਨ ਬਣ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਕੁਦਰਤੀ ਫਲਸਫ਼ੀਆਂ ਨੇ ਕੀ ਸੋਚਿਆ ਤੇ ਕੀ ਲਿਖਿਆ, ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਇਸਦੇ ਕੁਝ ਟੁਕੜੇ ਹੀ ਬਚੇ ਹਨ। ਜੋ ਵੀ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤਾ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਅਰੱਸਤੂ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲੱਭਦਾ ਹੈ; ਅਰੱਸਤੂ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਸਮਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਲਸਫ਼ੀਆਂ-ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਾਂ ਤੋਂ ਦੋ ਸਦੀਆਂ ਬਾਅਦ ਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਚੋਤ੍ਰਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੱਕ ਇਹ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ। ਪਰ ਜੋ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਯੂਨਾਨੀ ਫਲਸਫ਼ੀਆਂ ਦੀ ਜਿਗਿਆਸਾ (ਪ੍ਰਯੋਕਟ) ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਾਰ-ਤੱਤ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਬਾਰੇ ਸੁਆਲਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਮਿਲੋਟਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਫਲਸਫ਼ੀ

ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲੇ ਫਲਸਫ਼ੀ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੱਭਦੀ ਹੈ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਬੇਲਸ ਹੈ, ਇਹ ਏਸੀਆ ਮਾਈਨਰ (ਅਜੇਕੇ ਤੁਰਕੀ ਦੇਸ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਹਿੱਸਾ-ਸੰ.) ਦੀ ਇੱਕ ਯੂਨਾਨੀ ਬਸਤੀ, ਮਿਲੋਟਸ, ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਮਿਸਰ ਸਮੇਤ ਕਈ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ; ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਿਸਰ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਪਿਰਾਮਿਡ ਦੀ ਉਚਿਆਈ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਗਾਇਆ। ਇਹਦੇ ਲਈ ਉਸਨੇ ਪਿਰਾਮਿਡ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ (ਪਲ) ਮਾਪਿਆ ਜਦੋਂ ਉਸਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਪਿਰਾਮਿਡ

ਦੀ ਆਪਣੀ ਉਚਿਆਈ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸੀ। ਉਸਨੇ 585 ਸਾਲ ਈਸਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਿਣ ਦੀ, ਸਹੀ ਹਿਸਾਬ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਨੀਂਹ ਉਤੇ, ਸੱਚੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਬੇਲਸ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਸੋਮਾ ਪਾਣੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਇਹ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਉਸਦਾ ਮਤਲਬ ਕੀ ਸੀ; ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋਵੇ ਕਿ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਜੀਵਨ ਜਲ ਵਿਚੋਂ ਜੰਮਿਆ ਹੈ- ਤੇ ਇਹ ਕਿ ਖਤਮ ਹੋਣ 'ਤੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਹੋਂਦ ਪਾਣੀ ਵੱਲ ਪਰਤ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

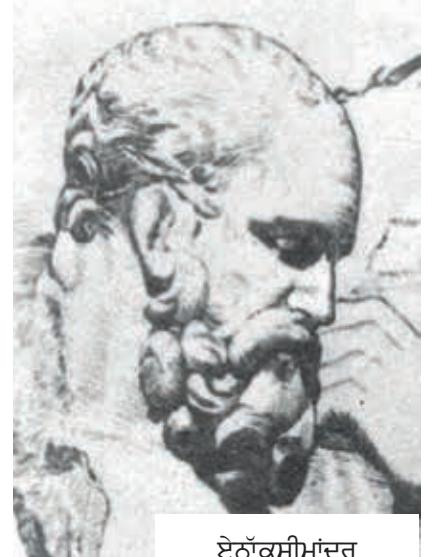
ਮਿਸਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸਨੇ ਜੂਰੂਰ ਹੀ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਨੀਲ ਨਦੀ ਦੇ ਡੇਲਟਾ ਵਿਚ, ਹੜ੍ਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਲੱਥਦਿਆਂ ਹੀ ਫਸਲਾਂ ਉੱਗਣੀਆਂ ਸੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਮੀਂਹ ਪੈਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਓਥੇ ਡੱਡੂ ਅਤੇ ਕੀਤੇ ਮਕੌਤੇ ਨਿੱਕਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਬੇਲਸ ਨੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਪਾਣੀ ਕਿਵੇਂ ਬਰਫ ਜਾਂ ਭਾਫ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਪਾਣੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਬੇਲਸ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ- 'ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਦੇਵਤਾ ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਹਨ।' ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਐਂਦ੍ਰਾਜ਼ੀ ਹੀ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਉਸਦਾ ਮਤਲਬ ਕੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ, ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਹੁੱਲਾਂ, ਫਸਲਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕੀਤਿਆਂ ਤੇ ਕਾਕਰੋਚਾਂ ਤੱਕ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਸੋਮਾ ਕਾਲੀ ਮਿੱਟੀ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸਾਰੀ ਮਿੱਟੀ (ਧਰਤੀ) ਬੇਹੁਦ ਸੂਖਮ, ਅਣਿਦਿਸਦੇ "ਜੈਵ-ਕਿਟਾਣੂਆਂ" ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਏਨਾ ਪੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਧਾਰਨਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਬੇਲਸ, ਹੋਮਰ ਦੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਰਿਹਾ, ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਅਗਲਾ ਫਲਸਫ਼ੀ ਜਿਸਦੇ ਬਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਭਦਾ ਹੈ, ਏਨੋਕਸੀਮਾਂਦਰ ਸੀ-

ਮਿਲੋਟਸ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਉਸਦਾ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵੀ ਤਕਰੀਬਨ ਬੇਲਸ ਵਾਲਾ ਹੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਦੁਨੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇ-ਹੱਦ ਦੁਨੀਆਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਜੋ ਬਣਦੀਆਂ

ਏਨੋਕਸੀਮਾਂਦਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਜੋ ਕਿਸੇ ਹੱਦੋਂ-ਵਿਹੁੰਦੇ ਅਖਾਊਂਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਰਲ-ਖਪ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਮਝ ਸਕਣਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦਾ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਕੀ ਮਤਲਬ ਸੀ, ਪਰ ਏਨਾ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਜਾਣੇ ਹੋਏ ਸਾਰ-ਤੱਤ ਦੀ ਗੱਲ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਜਿਵੇਂ ਬੇਲਸ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸੋਮਾ ਬਣਨਵਾਲਾ ਸਾਰ-ਤੱਤ ਹੈ ਉਹ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਕਿ ਖੁਦ ਉਸ ਤੋਂ ਬਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਤੇ ਬੇ-ਹੱਦ ਹੈ। ਕਿਵਿਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਹੱਦ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ 'ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ' ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਲਈ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਮਗਰੀ (ਸਾਰ-ਤੱਤ) ਪਾਣੀ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਆਮ ਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਕਦੀ।

ਮਿਲੋਟਸ ਦਾ ਤੀਜਾ ਫਲਸਫ਼ੀ

ਐਨੋਕਸੀਮੇਨੀਜ਼ (570-526 ਈਸਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ) ਸੀ। ਉਸਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸੋਮਾ 'ਹਵਾ' ਜਾਂ 'ਭਾਫ' ਹੋਣਗੇ। ਐਨੋਕਸੀਮੇਨੀਜ਼ ਬੇਲਜ਼ ਦੇ

(ਦੇਖੋ ਸਫ਼ਾ 41)

ਅੱਠ ਮਾਰਚ ਤੋਂ ਅੱਠ ਮਾਰਚ

ਕਾਨਾ ਸਿੰਘ

ਲੜੀਵਾਰ ਕਿਤਾਬ

ਅਠਾਈ ਜੁਲਾਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੌਂ ਛਿਆਸੀ ਦੀ
ਦੁਪਹਿਰ।

ਅੰਕਵਾਦ ਦੇ ਸਾਥੇ ਹੇਠ ਧਤਕਦੇ-ਸਹਿਮਦੇ
ਪਿੰਡ ਜੇਹੇ ਮੁਹਾਲੀਟਹਿਰ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਤਿੰਨ
ਮਹੀਨੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਕਰਫੂੰਝਾਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸਾਥੇ
ਹੇਠ ਤਿੰਨ ਵਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਲੰਮੇਰੇ, ਤਿੰਨ ਜੁਗਾਂ ਜੇਹੇ
ਹੀ ਲਗਦੇ ਸਨ ਇਹ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ। ਦੀਪੀ ਬੇਟੇ ਨੇ
ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਇਕ ਹੋਟਲ ਵਿਚ ਰਿਸੈਪਸ਼ਨਿਸਟ ਦੀ
ਨੌਕਰੀ ਫੜ ਲਈ ਸੀ।

ਅਨ੍ਹਾਂ ਵਰਿਆਂ ਦਾ ਕਿਸੋਰ ਬਾਲਕ, ਕੇਵਲ
ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਪਾਸ।

ਕਲਮੁਕੱਲੀ ਘਰ ਵਿਚ ਬੈਠੀ, ਮੁੰਬਈ ਦੀਆਂ
ਯਾਦਾਂ ਵਿਚ ਹਉਂਕੇ ਭਰਦੀ, ਵੰਡੇ ਗਏ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ
ਮੈਨੂੰ ਫੁਰਦੀ, ਬਿਟ ਬਿਟ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ।

ਨਾ ਕੋਈ ਸਿੰਡਰ, ਨਾ ਜਾਣੂੰ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਸਾਕ
ਸੰਬੰਧੀ। ਆਪਣਾ ਪੰਜਾਬ, ਪੰਜਾਬ ਪਰਦੇਸਾ।

ਸਿੱਖਰ ਦੁਪਹਿਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਬੱਦਲ ਛਾ ਗਏ ਤੇ
ਫੇਰ ਕਿਣਮਿਣ ਵੀ।

ਬਰਸਤ ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਦੀ ਜਾਨ ਹੈ। ਮੁੰਬਈ ਦੇ
ਚੌਮਾਸੇ ਦੀ ਮੁਸਲਿਮਾਰ ਬਾਰਿਸ਼ ਵਿਚ ਭਿਜਦੀ ਨੂੰ
ਰੱਜ ਨਾ ਆਉਂਦਾ। ਇਸ ਬੁੰਦਾਬਾਂਦੀ ਨੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ
ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਬੇਕਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ
ਬੱਸ ਪਕੜੀ ਤੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ।

'ਰੋਜ਼ ਗਾਰਡਨ' ਦਾ ਨਾਂ ਸੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।
ਸੋਚਿਆ ਵੇਖ ਹੀ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਚੱਕਰ ਕੱਟ ਕੇ
ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ ਤਾਂ ਬੋਰਡ ਪਤਿੰਝਾ 'ਪੰਜਾਬ ਕਲਾ
ਭਵਨ' ਦਾ। ਇਹ ਕੋਈ ਕਲਾ ਕਿਰਤਾਂ ਦਾ ਘਰ
ਹੋਣਾ ਹੈ, ਕਿਆਫ਼ਾ ਲਾਇਆ ਤੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਵੜੀ।
ਮੁੰਹਰਲੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਰਿਹਰਸਲ ਦਾ ਇਕੱਠੇ ਸੀ।
ਮੈਨੂੰ ਅਜਨਬੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਉਹ ਠੰਡਰ ਗਏ। 'ਉਠੀਂ
ਵੇ ਮਿਰਿਜ਼ਾ ਸੁਤਿਆ, ਨਾਟਕ ਦੀ ਉਹ ਰਿਹਰਸਲ
ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।'

-ਕੀ ਮੈਂ ਵੇਖ ਸਕਦੀ ਹਾਂ?

-ਹਾਂ, ਜੰਮ ਜੰਮ ਵੇਖੋ।

ਇਹ ਸਨ ਮਿੰਨੀ, ਬਾਲਾ, ਬਲਜੀਤ ਜਖਾਮੀ
ਨਾਟਕ ਦੇ ਤਿੰਨ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਤੇ ਲੇਖਕਾ, ਰਮਾ
ਰਤਨ।

ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਮੁੰਬਈ
ਦੇ ਪ੍ਰਿਵੈਟੀ ਬੀਏਟਰ ਦੀ ਪੱਕੀ ਦਰਸ਼ਕ ਸਾ। ਉਹਨਾਂ
ਨੇ ਪੰਜ ਦਿਨਾਂ ਮਾਗਰੋਂ ਟੈਂਗੇਰ ਬੀਏਟਰ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ
ਨਾਟਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਉਤੇ ਆਉਣ ਦਾ ਮੈਨੂੰ
ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਿੱਘੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ
ਘੁਟਣ ਤੋਂ ਕੁਝ ਰਾਹਤ ਮਿਲੀ। ਝਟਪਟ ਮਗਰੋਂ

ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵਿਦਿਆ ਲੈ ਕੇ ਮੈਂ ਮੁੜਨ ਦੀ ਕੀਤੀ।

ਬੱਸ ਸਟੈਂਡ ਉਤੇ ਪੁੱਜੀ ਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਯਾਦ
ਆਇਆ ਕਿ ਛਤਰੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਲਾ ਭਵਨ ਵਿਚ ਹੀ
ਭੁਲ ਆਈ ਸਾਂ।

ਵਾਪਸ ਪਰਤੀ। ਗਲ ਵਿਚ ਵੜੀ ਹੀ ਸਾਂ ਕਿ
ਉਹ ਸਾਰੇ ਸਿਵੇਂ ਪਿੰਡ ਜੇਹੇ ਗਏ।

- ਕੁਝ ਭੁਲ ਗਏ ਹੋ ਕੀ? ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ
ਹੀ ਸੋਚ ਰਹੇ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਪਤਾ ਤਾਂ ਪੁੱਛਿਆ ਹੀ
ਨਹੀਂ, ਰਮਾ ਰਤਨ ਨੇ ਕਿਹਾ।

-ਹਾਂ ਛਤਰੀ!

ਤੇ ਮੈਂ ਝਬਦੇ ਹੀ ਸੋਢੇ ਦੀ ਚੋਅ ਨਾਲ ਉਝ ਦੀ
ਉਝ ਲੱਗੀ ਛਤਰੀ ਚੁੱਕ ਲਈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਤਕਦੀ ਧੁੱਪ ਦੇ ਬਚਣ ਦਾ
ਇਕਮਾਤਰ ਸਹਾਰਾ ਸੀ ਇਹ ਮੇਰੀ ਫੋਲਡਿੰਗ
ਛਤਰੀ।

-ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਮਾਂ
ਦਾ ਰੋਲ ਕਰੋ ਤਾਂ?

ਕੇਵਲ ਪੰਜ ਦਿਨ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ ਖੇਡਣ
ਵਿਚ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ
ਦਿੱਤਾ।

-ਮੇਰਾ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ।
ਨਾਟਕ ਵੇਖਣ ਦੀ ਸੌਕੀਨ ਜ਼ਰੂਰ ਹਾਂ ਪਰ ਖੇਡਿਆ
ਕਦੇ ਨਹੀਂ। ਨਾਲੇ ਰਿਹਰਸਲਾਂ ਲਈ ਰੋਜ਼ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ
ਆਉਣਾ... ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗੀ-' ਮੇਰਾ
ਉੱਤਰ ਸੀ।

-ਕਰ ਸਕੋਗੇ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ 'ਤੇ
ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਬੱਸ ਹਾਂ ਕਰੋ। ਰਿਹਰਸਲਾਂ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ
ਘਰੋਂ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਸੁੰਮੇਵਾਰੀ ਸਾਡੀ।

ਮੈਂ ਨਿਰੁੱਤਰ ਸਾਂ।

ਆਉਂਦੇ ਦੋ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰਾ ਪਾਰਟ ਦੱਸਿਆ ਤੇ

ਬਰਸਾਤ ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਦੀ ਜਾਨ ਹੈ।
ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਚੌਮਾਸੇ ਦੀ ਮੁਸਲਿਮਾਰ
ਬਾਰਿਸ਼ ਵਿਚ ਭਿਜਦੀ ਨੂੰ ਰੱਜ ਨਾ
ਆਉਂਦਾ। ਇਸ ਬੁੰਦਾਬਾਂਦੀ ਨੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ
ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਬੇਕਾਬੂ
ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਬੱਸ ਪਕੜੀ ਤੇ ਜਾ
ਪੁੰਜੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ। 'ਰੋਜ਼ ਗਾਰਡਨ' ਦਾ
ਨਾਂ ਸੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੋਚਿਆ
ਵੇਖ ਹੀ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਚੱਕਰ ਕੱਟ ਕੇ
ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ ਤਾਂ ਬੋਰਡ ਪਤਿੰਝਾ
'ਪੰਜਾਬ ਕਲਾ ਭਵਨ' ਦਾ।

ਪਕਵਾਇਆ ਗਿਆ।

ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਤਿੰਨ ਤੇ ਸਿਖਾਂਦਰੂ ਅਦਾਕਾਰ
ਮੈਂ, ਇਕੋ ਇਕ, ਡਰੀ ਡਰੀ, ਅਹਿਸਾਸ-ਕਮਤਰੀ
ਦਾ ਸਿਕਾਰ।

ਤੀਜਾ ਦਿਨ ਵੀ ਲੰਘ ਗਿਆ ਤੇ ਗੱਲ ਬਣਦੀ
ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਵੇ। ਮਿਨੀ ਇਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ
ਡਾਇਲਾਗ ਬੋਲਣ ਲਈ ਆਖੇ ਤੇ ਜਖਮੀ ਦੂਜੇ ਨਾਲ।
ਓਧ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਪਿਛ ਲੰਮ-ਸੰਲੰਮਾ ਸਵਰਾਜ
ਸੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਛਟਾਂਕੀ ਜਿਹੀ ਮੈਂ।

ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਹੋਵੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹੀਂ ਭੀਚੇ ਜੇਹੀ।
ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਨਫਰਤ ਹੋਵੇ। ਆਖਿਰ ਸੈ
ਸਾਫ਼ ਸਾਫ਼ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ :

ਕੇਵਲ ਦੋ ਦਿਨ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਮੈਂ ਕੁਝ
ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾ ਰਹੀ। ਮੇਰੇ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਟਕ
ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਲੀਜ਼ ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰੋ।'

ਅੱਠ ਮਾਰਚ ਤੋਂ ਅੱਠ ਮਾਰਚ
ਕਾਨਾ ਸਿੰਘ

ਲੜੀਵਾਰ ਕਿਤਾਬ

ਪਹਿਲੀ ਰੋਟੀ

ਜਗ ਨੂੰ ਪਾਲਣ ਵਾਲੇ
ਵਿਸਨੂੰ ਨੂੰ ਜਦ
ਭੁਖ ਲਗਦੀ ਹੈ
ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ
ਮੂਹਰੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਸਾਹ ਲੈ ਵੱਡਿਆ,
ਮਾਂ ਕਹਿਦੀ ਹੈ
ਪਹਿਲੀ ਰੋਟੀ ਮੇਰੇ
ਛੋਟੇ ਪੁਤ ਦੀ

-ਹੱਡਾ, ਸਿਰਫ ਕੱਲ੍ਹ ਦਾ ਦਿਨ ਹੋਰ ਵੇਖ ਲੈਂਦੇ
ਹਾਂ'

ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੁਆਬ ਸੀ। ਘਰ ਆਈ ਤੇ ਡਾਫ਼ੀ
ਝੁੜਲਾਈ ਹੋਈ।

ਜਿੰਦਗੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਚੁਣੌਤੀ ਰਹੀ ਹੈ ਮੇਰੇ ਲਈ।
ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਵੈ-ਵਿਸਵਾਸ ਦੀ ਘਾਟ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ
ਜੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਆਣ ਬਣੇ ਤਾਂ ਜੁੜਣ ਦੀ ਅਮੋਤ ਜਿੰਦ
ਵੀ।

ਸ੍ਰੀਸ਼ਾ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਅੱਖ ਨਾ
ਮਿਲਾ ਸਕਾ। ਕੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤੋੜ ਸੁੱਟਾਂ ਸ੍ਰੀਸ਼ਾ।

ਦੂਰ ਪਿੜ੍ਹੇ ਲੈ ਗਈ ਚੇਤੇ ਨੂੰ। ਉਮਰ ਦੇ ਚੌਧੇਵੇਂ
ਸਾਲ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਮੱਥੇ ਤੇ ਜੁਲੜ ਸੁੱਟਦੀ, ਕੱਜਲ
ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਨੈਣ ਮਟਕਾਉਂਦੀ, ਮੁਸ-ਮੁਸ
ਸੀਸੇ ਵਿਚਲੇ ਅਪਣੇ ਅਕਸ ਉਤੇ ਮੰਤਰ ਮੁਗਧ
ਇਕਟਕ ਬੇਖਬਰ ਹੋਈ ਉਤੇ ਮਾਂ ਨੇ ਭਬਕ ਮਾਰੀ
ਸੀ :

-ਸਮਿਜ ਕੇ ਰਹਿ! ਬਹੁੰ ਗੁਮਾਨ ਨਾ ਕਰ ਇਸ
ਰੂਪ ਨਾ'

ਅੱਲੜ੍ਹ ਉਮਰ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਇਸਕ ਦਾ ਭੂਤ
ਸ਼ਾਇਦ ਮਾਂ ਤੋਂ ਗੁੱਝਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀਸ਼ਾ ਸਾਹਵੇਂ ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ ਮਾਂ ਵਾਂਗ ਬਿਛਰ
ਕੇ ਡਾਇਲਾਗ ਬੋਲਣ ਲੱਗੀ। ਆਪਣੀ ਹੀ ਧੁਨ
ਵਿਚ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਾਂ ਵਿਚ।

ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ। ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਗੱਲ ਬਣਦੀ
ਨਜ਼ਰ ਆਈ।

ਅੱਜ ਮੇਰੀ ਅਦਾਕਾਰੀ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਖੁਸ਼ ਸਨ,
ਗਦਗਦ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਟੈਂਗੇ ਬੀਏਟਰ ਵਿਚ ਨਾਟਕ
ਖੇਡਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਵਾਹ ਵਾਹ!

ਰਮਾ ਰਤਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੀਂ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ
ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਾ ਮਾਹਿਰ ਸੀ। ਸਿੱਖਿਆ
ਬੋਰਡ, ਮੁਹਾਲੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਫੇਜ਼ ਵਿਚ ਸਥਿਤ
ਸੀ, ਮੇਰੇ ਘਰ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਬੱਸ ਸਟੇਪ ਦੀ
ਵਿਥ 'ਤੇ। ਰਮਾ ਨਾਲ ਮੇਰੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਆਮ ਹੋਣ
ਲੱਗੀਆਂ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਸੁਨਉਣ
ਲੱਗੀ। ਰਮਾ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਅਸਚਰਜ ਸੀ।
ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਬੋਰਡ ਦੇ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰੀ
ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ, ਜਨਕ ਰਾਜ ਤੇ ਸਰਬਜ਼ੀਤ ਬੇਦੀ,
ਆਦਿ, ਨਾਲ ਕਰਾਈ।

'ਵਿਗਿਆਪਨ', 'ਬਣ ਜਾ ਗੁਆਂਢੀ', 'ਰੱਖ
ਛੱਡੀ', ਆਦਿ, ਜੋ ਨਜ਼ਮਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬਸ ਐਵੇਂ ਜਿਹੀਆਂ
ਹੀ ਲਗਦੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਵੇਕਲੀਆਂ
ਲੱਗੀਆਂ। ਉਹ ਮੇਰੀ ਵਿਅੰਗ-ਵਿਧਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ
ਸਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹੀ ਛਾਪਵਾਉਣ

ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

ਏਧਰ ਰੋਜ਼ੀ ਰੋਟੀ ਦਾ ਮਸਲਾ ਵੀ ਸੀ। ਮੁੰਬਈ
ਵਾਲੇ ਫਲੈਟ ਨੂੰ ਵੇਚ ਕੇ ਇਸ ਮਕਾਨ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ
ਮਗਰੋਂ ਮੇਰੇ ਕੇਲ ਕੇਵਲ ਸੱਤਰ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਹੀ
ਬਚੇ ਸਨ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਆਜ ਨਾਲ ਘਰ ਚੱਲਣਾ ਸੀ।
ਦੀਪੀ ਨੂੰ ਮੁਹਾਲੀ ਵਿਚ ਟਿਕਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਬੀਕਲ
ਲੈ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਰੋਜ਼ ਦੂਰ, ਸੁਖਨਾ ਲੇਕ ਤੱਕ
ਰੋਸਿੰਗ ਕਰਦਾ ਤੇ ਲੱਈਅਰ ਵੈਲੀ ਵਿਚ ਕੁੰਗਡੂ,
ਕਰਾਏ ਦੀ ਪੈਕਟਿਸ ਵੀ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸੌਂਕ ਉਹ
ਮੁੰਬਈਓਂ ਨਾਲ ਲਿਆਇਆ ਸੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੀਂ ਹੀ ਅਖੜਾਰ ਵਿਚੋਂ
ਰਿਸੈਂਪਸ਼ਨਿਸਟ ਦੀ ਐਡ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦੀਪੀ 'ਪੰਕਜ
ਹੋਟਲ' ਵਿਚ ਵੀ ਜਾ ਵਚਿਆ ਤੇ ਸੱਤ ਸੌ ਮਾਹਵਾਰੀ
ਤਨਖਾਹ 'ਤੇ ਉਸ ਨੌਕਰੀ ਫੜ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਚਾਣੱਚਕ
ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

-ਬਾਚੁੰਦੀਂ ਪਾਸ, ਅਨੁਹਾਂ ਸਾਲ ਦਾ ਬਾਲਕ
ਆਪਣਾ ਖਰਚ ਕੱਢਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਮੁੰਬਈ ਦਾ ਬਿਊਟੀ ਪਾਰਲਰ
ਚਲਾਣ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਸੀ। ਘਰ ਵਿਚ ਇਕ ਕਮਰੇ
ਵਿਚ ਸੀਸੇ ਫਿੱਟ ਕਰਾਅ ਕੇ ਕੰਮ ਸੁਰੂ ਕਰਨ
ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਹੀ ਰਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਬਿਊਟੀ ਪਾਰਲਰਾਂ ਨੂੰ
ਆਤੰਕਵਾਦੀਆਂ ਵਲੋਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ
ਮਿਲਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਮੇਰਾ ਤਜਰਬਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਕੇ
ਹੋਅਰ ਕਟਿੰਗ ਦਾ ਸੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਹਦੀ
ਗਹਕੀ ਦੀ ਵੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਾ ਜਾਪੀ। ਸੋ ਮੈਂ ਇਹ
ਇਗਾਦਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ
ਹੈਲਬ ਕਲੱਬ ਤੇ ਯੋਗ ਸੈਂਟਰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਮਨ
ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਮੁੰਬਈ ਤੋਂ ਕੁਚ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ
ਫਿਲਮ ਐਕਟਰ ਦਿਲੀਪ ਤਾਹਿਲ ਦੇ ਪਿਤਾ

ਜੀ.ਐਸ. ਤਾਹਿਲਰਮਾਨੀ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਬਜ਼ੁਰਗ
ਮਿੱਤਰ, ਗੁਰੂ ਤੇ ਗਾਈਡ ਵੀ ਸਨ ਅਤੇ ਮੇਰੀ
'ਖੁਸ਼ਬੂ' ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਵੀ ਹਨ, ਨਾਲ
ਮੁੰਬਈ ਦੇ ਸੀ.ਸੀ.ਅਈ. ਕਲੱਬ ਦੇ ਹੈਲਬ ਸੈਂਟਰ
ਨੂੰ ਵੇਖ ਚੁੱਕੀ ਸਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ
ਪੰਜਾਬ ਆ ਕੇ ਇਹ ਕੰਮ ਸੁਰੂ ਕਰਾਂ। ਇਹ ਕੰਮ
ਮੇਰੇ ਯੋਗ-ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਬਿਊਟੀ ਪਾਰਲਰ ਦੇ
ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਵੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ
ਹੈਲਬ ਕਲੱਬਾਂ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ। ਜੋਗਰ,

ਟਾਇਸਟਰ, ਵਾਇਬਰੇਟਰੀ ਬੈਲਟ ਤੇ ਸਟੀਮ
ਬਾਬਾ, ਆਦਿ, ਦੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਤੇ
'ਗਰੋ ਯੰਗ ਹੈਲਬ ਕਲੱਬ' ਦਾ ਬੋਰਡ ਲਗਾਅ ਕੇ,
ਪੈਂਫਲੈਟ ਵੰਡ ਕੇ, ਦੁਸਹਿਰੇ ਦੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਕੰਮ ਦੀ

ਸੁਰੂਆਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਗਹਕ ਆਣੇ ਸੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਤੀਵੀਆਂ ਵੀ
ਤੇ ਮਰਦ ਵੀ। ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸਵੇਰ ਦਾ ਤੇ
ਜਨਨੀਆਂ ਲਈ ਗਿਆਰਾਂ ਵਜੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਾ।
ਦੋ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਏਨੇ ਗਹਕ ਬਣ ਗਏ
ਕਿ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਗਰੁੱਪਾਂ ਨੂੰ ਸਿਫਟਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਣਾ ਪੈ
ਗਿਆ। ਹੈਲਬ ਕਲੱਬ ਨਾਲ ਯੋਗਾਸਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ
ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ।

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਆਮਦਨ ਵਧਣ ਲੱਗੇ,
ਘਰ ਦਾ ਸਮਾਨ ਬਣਨ ਲੱਗਾ। ਬੇਟਾ ਆਪਣੀ
ਅਗਲੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਖਰਚ ਆਪੇ ਕੱਢਣ ਲੱਗਾ।
ਚੰਦ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਡੀਕਲ
ਰਿਪਰਸੈਟੇਟਿਵ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਗਈ ਤੇ ਉਸ
ਮੋਪੇਡ ਵੀ ਖਰੀਦ ਲਈ ਅਰ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾਈ
ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਸਾਹਿਤਕ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿਚ
ਛੱਡਣ-ਲੈਣ ਲੱਗਾ।

ਅੱਠ ਮਾਰਚ 1987 ਨੂੰ ਟੈਂਗੇ ਬੀਏਟਰ
ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਇਸਤਰੀ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ
ਸਮਾਲ ਹੋਣ ਲਈ ਰਮਾ ਰਤਨ ਨੇ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਵੀ
ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਮਨਜ਼ੀਤ ਟਿਵਾਣਾ, ਮਨਜ਼ੀਤ ਇੰਦਿਆ
ਤੇ ਹੋਰ ਕਵਿਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸਟੇਜ ਉਤੇ ਹੀ ਮੇਰਾ
ਮੇਲ ਹੋਇਆ। 'ਵਿਗਿਆਪਨ', ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ
ਸਮਾਗਮ ਮਹਾਰੋਂ ਸਟੇਜੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਚੰਪਲ ਪਾ ਹੀ
ਰਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਇਕ ਭੱਦਰ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਕੇ
'ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ' ਬੁਲਾਇਆ ਆਖਿਆ :

'ਬੀਬੀ ਜੀ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਕਿਤਾਬ
ਛਾਪਣੀ ਚਾਹਵਾਂਗੇ। ਇਹ ਲਵੋ ਸਾਡਾ ਪਤਾ। ਛੇਤੀ
ਮਿਲੋ।'

ਵਿਸ਼ਟਿੰਗ ਕਾਰਡ ਫਲਾਣ ਵਾਲੇ ਇਹ ਸਨ
'ਰਘਬੀਰ ਰਚਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ' ਦੇ ਮਾਲਕ ਸ.
ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ। ਪਹਿਲੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ 'ਤੇ ਹੀ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਮੈਂ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ
ਲੱਗੀ।

ਮਈ ਚੁਨ, 1987 ਦੀ ਇਕ ਦੁਪਹਿਰ।

ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੈਲਬ ਕਲੱਬ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ
ਉਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਵਰਜਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀਆਂ
ਸਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਡਾਇਨਿੰਗ ਟੇਬਲ ਉਤੇ
ਫਾਈਲਾਂ ਵਿਛਾਅ ਕੇ ਮੈਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਵੇਖਣ,
ਪਰਖਣ, ਛਾਂਟਣ ਵਿਚ ਮਸ਼ਗੂਲ। ਫਾਸਟ
ਮਿਊਜਿਕ ਦੀ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਕੈਸੇਟ
ਦੇ ਨਾਲ ਵਾਇਬਰੇਟਰੀ ਬੈਲਟ ਤੇ ਜੋਗਰ
ਉਤੇ

These Everyday Habits Can Wreck Your Joints

From wearing the wrong shoes to texting too much, things you do every day may be preventing your joints from working their best. (View Slideshow) <https://www.webmd.com/arthritis/ss/slideshow-arthritis->

ਅੱਠ ਮਾਰਚ ਤੋਂ ਅੱਠ ਮਾਰਚ
ਕਾਨਾ ਸਿੰਘ

ਲੜੀਵਾਰ ਕਿਤਾਬ

ਖਤੋਤੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਇਕ ਦੂਜੀ ਨੂੰ ਪਛਾੜ ਦੇਣ ਦੀ ਧੁੰਨ ਵਿਚ ਸਨ ਜਦੋਂ ਨਾਟਕਕਾਰ ਆਤਮਜੀਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਹਾਇਕ ਬੀ.ਪੀ.ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ।

'ਉਠੀਂ ਵੇਂ ਮਿਰਜ਼ਿਆ ਸੁਤਿਆ' ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਮਗਰੋਂ ਆਤਮਜੀਤ ਸਰਸਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਛੇਡੀ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਖੇਡੇ ਗਏ ਨਾਟਕ 'ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਰਖੀਏ ਨ' ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਮੈਂ ਟੈਂਗੇਰ ਬੀਏਟਰ ਵਿਚ ਵੇਖ ਚੁੱਕੀ ਸਾਂ।

ਆਤਮਜੀਤ ਦਾ ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਣਚੱਕ ਆਉਣਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਬੜੇ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ, ਧੰਨਭਾਗ ਵਰਗੀ।

ਮੈਂ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਚਾਹ ਬਨਾਉਣ ਗਈ ਤੇ ਉਹ ਮੇਜ਼ ਉਤੇ ਵਿਛੀਆਂ ਮੇਰੀਆਂ ਫਾਈਲਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਵੇਖਣ ਲੱਗੇ। ਚਾਹ ਦੀ ਟਰੇਅ ਲੈ ਕੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਈ ਤਾਂ ਆਤਮਜੀਤ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਚੁੱਧਿਆਅ ਹੀ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰੇ ਸਾਦ-ਮੁਰਾਦੇ ਗੀਤ ਤੇ ਨਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਉਹ ਵਾਹ ਵਾਹ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਮੈਂ ਪਾਣੀਓਂ-ਪਾਣੀ, ਸੁਰਮਦੀ।

'ਕਾਨਾ ਜੀ, ਇਕ ਸੁਆਲ ਪਾਣ ਆਏ ਹਾਂ ਤੇ ਨਾਂਹ ਨਹੀਂ ਸੁਣਨੀ'

'ਦੱਸੋ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਰ ਸੁਆਲ ਮੇਰੇ ਵਿਤ ਮੁਤਾਬਕ ਹੋਵੇ ਸਹੀ'

'ਹੈ, ਬਿਲਕੁਲ ਹੈ'

ਤੇ ਆਤਮਜੀਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਿਆਰ ਰਹੇ ਬਾਲ ਨਾਟਕ, 'ਗੁਬਾਰੇ' ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਦਾਦੀ ਦਾ ਰੋਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਆਲ ਪਾਇਆ।

'ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰਾ ਬਿਜ਼ਨਸ... ਕੰਮ... ਰਿਹਰਸਲਾਂ ਕਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ...'

ਮੈਂ ਬਥਲਾਣ ਲੱਗੀ।

'ਆਹ ਹੈ ਤੁਹਾਡਾ ਪਾਰਟ' - ਉਹਨਾਂ ਕੈਸੇਟ ਮੇਰੇ ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡਰ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਚਲਾਅ ਦਿੱਤੀ। ਕੈਸੇਟ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਧਾਰਾ-ਸੀ।

ਬਸ ਸੁਣਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਸਾਮੀਂ ਰਿਹਰਸਲਾਂ ਤੇ ਲਿਆਣਾ-ਲਿਜਾਣਾ ਸਾਡਾ ਜੰਮਾ।

ਹੱਕੀ ਬੱਕੀ ਰਹਿ ਗਈ ਮੈਂ।

ਨਾਟਕ ਖੇਡਿਆ ਗਿਆ 'ਗੁਬਾਰੇ'

ਟੈਂਗੇਰ ਬੀਏਟਰ ਵਿਚ। ਵੀਹ ਬਾਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਦਕਿਆਨੂੰ ਸੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦਾਦੀ ਨਾਲ ਝੜਪਾ

ਕਾਵਿ-ਨਾਟ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡ ਵਿਚ।

ਬਾਲ ਨਾਟਕ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਕਈ ਦੇਖੇ ਹਨ ਪਰ 'ਗੁਬਾਰੇ' ਦੀ ਛਾਪ ਅਮਿਟ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਹੁਣ ਵੀ ਉੱਝ ਦਾ ਉੱਝ ਹੀ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਗੁੰਜ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਟੈਂਗੇਰ ਬੀਏਟਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੁਧਿਆਣੇ, ਬਿੰਡੀ, ਬਰਨਾਲੇ ਤੇ ਫਿਰ ਬਟਾਲੇ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਖੇਡਣ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਆਤਮਜੀਤ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਫਰ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੀ ਫਾਈਲ ਨਾਲ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ। ਬੱਸ ਵਿਚ ਨਾਟਕ ਦੀ ਟੀਮ ਅਤੇ ਬਾਲ ਨਾਟਕਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉੱਝ ਮੇਰੀਆਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਸੁਣਾਂਦੇ ਜਾਣ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਤੇ ਬਾਲਕਾਂ ਦੀ ਵਾਹ ਵਾਹ ਸਭ ਕੁਝ ਏਨਾ ਆਪ ਮੁਹਾਰਾ ਤੇ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਅ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਓਦੋਂ ਹੀ ਦੋ-ਟੁੱਕ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ, 'ਲੋਹਿਓਂ ਪਾਰਸ' ਦਾ ਮੁਖ ਬੰਦ ਆਤਮਜੀਤ ਹੀ ਲਿਖੇਗਾ।

ਆਤਮਜੀਤ ਨੇ ਬਹੁਤ ਨਾਂਹ ਨੁੱਕਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਮੁੱਖਬੰਦ ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਲਿਖਵਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਵੀ ਪਰ ਮੈਂ ਟੱਸ ਤੋਂ ਮੱਸ ਨਾ ਹੋਈ। ਉਸ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਏਨਾ ਨਿਰਉਚੇਚ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਸਾਦਗੀ ਦੇ ਮੇਚ ਦਾ ਆਤਮਜੀਤ ਹੀ ਲੱਗਿਆ।

ਆਉਂਦੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵੀ ਸੁਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ 'ਗੁਬਾਰੇ' ਦੀਆਂ ਥਾਂ ਥਾਂ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸੱਚੇਤੇ ਤੇ ਚਰਸ਼ਕ ਵੀ ਮਿਲਦੇ-ਜੁਡੇ ਗਏ।

ਸੰਨ ਸਤਾਸੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਖਰਤਾ 'ਰਘਬੀਰ ਰਚਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ' ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਕ ਅੱਠ ਮਾਰਚ (ਕੇਂਮਾਂਤਰੀ ਇਸਤਰੀ ਦਿਹਾੜਾ-ਸੰ.) 'ਤੇ ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਖਰਤਾ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਅਗਲੀ ਅੱਠ ਮਾਰਚ (1988) ਨੂੰ 'ਲੋਹਿਓਂ ਪਾਰਸ' ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੀ।

ਇਹ ਸੀ ਮੇਰਾ ਸਾਹਿਤਕ ਪ੍ਰਵੇਸ਼।

{ਮੋਹਾਲੀ 0172- 2228275

ਸਫ਼ਾ 38 ਤੋਂ

ਐਨਾਕਸੀਮੇਨੀਜ਼

ਪਾਣੀ ਵਾਲੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਚੰਗੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਪਾਣੀ ਕਿੱਥੋਂ ਆਉਂਦਾ ਸੀ?

ਐਨਾਕਸੀਮੇਨੀਜ਼ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਪਾਣੀ ਜੋ ਹੈ ਇਹ ਗਾੜੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੋਵਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਮੀਂਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਹੋਵਾ ਦੇ ਦਬਾਅ ਨਾਲ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਮੁਤਾਬਕ ਜਦ ਹੋਵਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਦਬਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਜਾਂ ਮਿੱਟੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਘਲਦੀ ਹੋਈ ਬਰਫ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿੱਟੀ ਤੇ ਰੇਤ ਦਬ ਕੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਉਸਦਾ ਇਹ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਅੱਗ ਬਹੁਤ ਸਾਫ਼ ਹੋਵਾ ਹੈ। ਐਨਾਕਸੀਮੇਨੀਜ਼ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਮੁਤਾਬਕ, ਇਸ ਲਈ, ਧਰਤੀ, ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਅੱਗ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੋਵਾ ਸੀ।

ਪਾਣੀ ਤੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਫਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚਲੀ ਦੂਰੀ ਸ਼ਾਇਦ ਬਹੁਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਐਨਾਕਸੀਮੇਨੀਜ਼ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਧਰਤੀ, ਹੋਰ ਤੇ ਅੱਗ, ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ, ਪਰ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੋਵਾ ਯਾਨੀ ਬਾਫ਼ ਹੀ ਸੀ। ਸੋ ਬੇਲਜ਼ ਦੇ ਵਾਂਗ ਹੀ, ਇਹ ਵੀ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਕਬਦਦੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ, ਸੋਮੇ ਵਾਂਗ, ਇੱਕ ਉਹ ਸਾਰ-ਤੱਤ ਸੀ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਸੀ। ..... (ਚੱਲਦਾ)

ਓਸ ਦੀਆਂ ਬੁੰਦਾਂ

ਮੀਣਾ ਓਸ

ਅਗਸਤ ਲਈ ਤਾਰੀਖਵਾਰ
ਨਿਜੀ ਅਗਵਾਈ

1- ਅਗਸਤ- ਕੁਝ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਜਾਂ ਕਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ। ਆਪਣੇ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਵਧ ਜਾਓ। 2- ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਸੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਰਹੋ ਇਸ ਇਨਸਾਨੀ ਜਨਮ ਦੇ ਵਾਸਤੇ। 3- ਸਰਵਉੱਚ ਬੁੱਧੀਮਾਨਤਾ, ਜੋ ਕਿ ਸਰਵਉੱਚ ਸੁਚੇਤੀ ਦੀ ਵਜਾ ਹੈ, ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਖੇਡ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਚੱਲਦੀ ਤਾਕਤ ਹੈ, ਇਹ ਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਂਦੀ ਹੈ ਨਾ ਵਾਪਿਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 4- ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇੱਕ ਚਿਣਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਦੈਵੀ-ਇਲਾਹੀਪੁਣੇ ਦੀ; ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਵਿਗਾਸ ਦੀ ਰਹਿੰਦ ਖੂੰਹਦ ਦੇ ਥੱਲੇ ਦਬੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਦੈਵੀ-ਇਲਾਹੀ ਮਿਹਰ-ਫੱਬਤ ਵਾਲੀ ਛੋਹ ਇਸਨੂੰ ਬਾਲੇ ਤਾਂ ਰੋਸ਼ਨੀ, ਸੱਚ ਅਤੇ ਸੁਹੱਪਣ ਉੱਤੇ ਉੱਭਰ ਆਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। 5- ਮਿਹਰ-ਫੱਬਤ ਸਰਬਵਿਆਪੀ ਹੈ। ਇਨਸਾਨ ਸੱਚਾ ਹੋਵੇ ਮਿਹਰ-ਫੱਬਤ ਨੂੰ ਗੁਹਿਣ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਂ ਜੋ ਵਿਗਾਸ ਦੀ ਤੱਤੀ ਜ਼ਰੂਰ ਬਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਵੇ। 6- ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਪਟਲ (ਤਹਿ) ਉੱਤੇ ਵਾਪਰਦੀ ਹਰੇਕ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਲਹਿਰੀਆਂ ਧੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਸਰਬਵਿਆਪੀ ਸੁਚੇਤੀ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚ। ਪਛਤਾਵਾ ਕਰੋ ਸੱਚ, ਸੁਹੱਪਣ ਅਤੇ ਦਿਆਲੂਪੁਣੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਭੇਜ ਕੋ। 7- ਕਾਰਜ ਭਾਵੇਂ ਤੁਹਾਡਾ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜੋ ਭਾਵਨਾ-ਜਜਬਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਇਸਦਾ ਇੱਕ ਜਲਾਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਅਤੇ ਸੱਚੀਆਂ ਰੀਝਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਕਾਰਜ ਮਹਾਨ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। 8- ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹੋਵੋ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਸਲੇਟ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਓ; ਸਭ ਪੁਰਾਣੇ ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਅਤੇ ਰੇਡੀਓ-ਵਰਗੀਆਂ ਟਿਊਨਿੰਗਾਂ ਤੋਂ, ਤਾਂ ਕਿ "ਸੁਚੇਤੀ" ਕੋਈ ਨਵੇਂ ਸੁਨੇਹੇ ਝਰੀਟ ਸਕੇ ਜਿਹੜੇ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਦਮ ਦੇਣ ਇਨਸਾਨੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਪੂਰਨ ਖੇੜੇ ਦੇ ਲਈ। 9- ਨਿਮਰਤਾ ਉਹ

ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਾਡੇ ਲਈ ਜਾਨਣ ਅਤੇ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੰਦਾ ਕੀ ਹੈ ਬੱਸ ਇੱਕ ਨਿੱਕਾ ਜੱਗਾ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ ਇਸ ਕਮਾਲ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਡੀ ਬੁਹਿਮੰਡੀ ਖੇਡ ਦਾ। 10- ਆਤਮਕ-ਰੂਹਾਨੀ ਆਪਮੁਹਾਰੇਪਣ, ਤਤਪਰਤਾ, ਅਤੇ ਭਰੋਸੇ ਦੇ ਲਈ ਸੱਚੇ ਬਣੋ। ਨਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ (ਪਰਤਾਂ ਲਾਹੁਣ) ਵਿਚ ਦਮਖਮ ਜਾਇਆ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੁਕਾਉਣ ਦੀ ਬਾਂ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਬਣਾਓ। ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ ਕਿ ਸੱਚ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣਾ ਪਰਚਾਰ-ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 11- ਹਰ ਸੈਅ ਸਰਵਉੱਚ ਲੋਅ ਅਤੇ ਹੁੱਲਾਸ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ— ਨਾਂਹ ਦੇ ਦਿਓ ਸਾਰੇ ਚੂਨ, ਪਖੰਡ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨ ਨੂੰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੱਚੇ ਦਿਲ ਦੇ ਹੁੱਲਾਸ ਵਿਚ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖੋ। 12- ਦੈਵੀ-ਇਲਾਹੀ ਤਾਕਤ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਦਸਤਕ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰੋ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਮੋਅ ਲਵੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਖਾਲਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ— ਜੋ ਹੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਅਸਲੀਅਤ ਹੈ। 13- ਸੱਚੀ ਦੁਆ-ਪਾਰਬਨਾ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਦੀ ਛੁੰਘਿਆਈ ਵਿਚੋਂ ਉੱਠਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਹੋਵੇ ਸਰਵਉੱਚ ਨਾਲ ਇੱਕ ਹੋਣ ਲਈ ਅਤੇ ਸਰਵਉੱਚ ਸੁਚੇਤੀ ਦੇ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵੱਡ ਸਕਣ ਲਈ, ਜਿਸ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਸੁੱਖਾਂ/ਸੌਖਾਂ ਨਾਲ ਤਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 14- ਰੂਹਾਨੀ-ਆਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਧਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰਲ ਹੋਵੇ— ਬਿਨਾ ਬੁੱਡੀਆਂ ਵਾਲੇ, ਸਹਿਜ- ਆਪਮੁਹਾਰੇ, ਬਿਨਾ ਬੇਲੋਤੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਜਾਪਦੇ, ਆਮ ਜਿਹੇ— ਸਧਾਰਨ- ਸਾਦੇ, ਸੁਭਾਵਕ, ਕੁਦਰਤੀ। 15- ਤੁਹਾਡਾ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਵਧਣ-ਵਿਗਸਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਕੰਮ-ਮਿਹਨਤ ਕਰਨਾ। 16- ਮੁਕੰਮਲ ਸਹੀ ਹੋਣਾ ਕੋਈ ਖਲੋਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸਗੋਂ ਨਾ-ਮੁਕੰਮਲਤਾ (ਉਣੈਪਣ) ਦੀ ਕਿਸੇ

ਅਗਲੀ ਟੀਸੀ-ਚੋਟੀ ਨੂੰ ਸਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਪੈਰ-ਧਰਾਵਾ (ਫੌੜੀ ਦਾ ਡੰਡਾ) ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 17- ਸਾਰੀ ਬਦਸ਼ੂਰਤੀ ਵਿਚਾਰਾ, ਲਫਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਜਾਗ ਕੇ ਠੱਲ੍ਹਣੀ ਪਏਗੀ ਇੱਕ ਲਗਾਤਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਅਤੇ ਪਛਤਾਵੇ ਦੇ ਨਾਲਾ। 18- ਕੁਦਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਹਰ ਬਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਸਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਹਰੇਕ ਜੱਗੇ ਵਿਚੋਂ ਹੋਂਦ ਦੇ ਐਨ ਸਹੀ ਸਰੂਪ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਨਮੂਨੇ-ਪੈਂਟਰਨ ਨੂੰ ਚਲਾਂਦਾ। ਦੈਵੀ-ਇਲਾਹੀ ਵਿਚਿੰਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇ। 19- ਸੱਚ ਦੀ ਤਾਕਤ ਸਿਰਜੇ ਅਗਿਆਨ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ। ਰੀਝੋ ਸੱਚਿਸਟਤਾ, ਸੱਚਮਤਾਈ, ਸੱਚ ਦੇ ਜੋਗਵਰ ਹੋਣ ਲਈ ਅਤੇ ਜਿੰਬੇ ਵੀ ਅਸੰਪੂਰਣਤਾਈ ਹਾਵੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਓਥੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਕਾਰਾ ਕਰ ਦੇਣ ਦੇ ਲਈ। 20- ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਬੋਛਾਂ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਜਾਓਤਾਂ ਜੋ ਸੱਚ, ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਚਾਣਨ ਦਾ ਪਸਾਰ ਕਰ ਸਕੋ। ਹਰੇਕ ਅਹਿਸਾਸ ਨੂੰ ਦੈਵੀ-ਇਲਾਹੀ ਬਣਾਅ ਲਓ। ਹਰੇਕ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਬੁਹਿਮੰਡੀ ਬਣਾਅ ਲਓ। ਹਰੇਕ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਪੂਜਾ-ਇਬਾਦਤ ਬਣਾਅ ਲਓ। 21- ਸੱਚ ਦੀ ਤਾਕਤ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿੰਨੇ ਤਲਾਂ 'ਤੇ ਸੱਚੇ ਹੋਵੋ— ਮਨ, ਬੋਲਬਾਣੀ ਅਤੇ ਮਨ ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਉਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਓ ਉੱਕਾ। 22- ਓਹੀ ਤਾਕਤ ਜੇਤੂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਸਿਰਫ ਜੋ ਚੂਠ ਤੋਂ ਤਕਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। 23- ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਤੋਂ ਸੁੱਚਮਤਾਈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਨਕਾਰੂ ਪੁਣੇ ਅਤੇ ਚੂਠਾਂ ਤੋਂ ਸੁੱਚੇ ਕਰ ਲੈਣਾ ਹੀ ਹੈ ਉਹ ਕੁਦਰਤੀ ਤਰੀਕਾ-ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜਣੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 24- ਸਾਰੀਆਂ ਕਲਾਵਾਂ ਮਾਧਿਅਮ-ਰਾਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀਅਤ ਨੂੰ ਪਰਗਟਾਉਣ ਦੇ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਮਾਣ ਰਹੇ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ 'ਤੇ ਹੈ

Chinese students increasingly return home after studying abroad. In 2017, eight in 10 of those who went abroad for college returned home after graduation. -NEWS

ਲਫ਼ਜ਼ ਕਿੱਥੋਂ ਸਿੱਖੇ ਇਹ... ? ਗੁਲਸ਼ਨ ਦਿਆਲ

ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀ ਕੀ ਅਰਥ ਕੱਢਦੇ ਹਨ। 25- ਇਹ ਜਣਦੇ ਹੋਣਾ ਕਿ ਸਹੀ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਕੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣਾ ਹੈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਸਿਆਣਪਾ ਮੁਸੀਬਤ ਦੇ ਆਉਣ 'ਤੇ ਢਿੱਲੇ ਪੈ ਜਾਣਾ, ਦਿਸ਼ਾਹੀਣ ਹੋ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਹੱਥ ਧਰ ਕੇ ਬੈਠਣਾ ਇਨਸਾਨੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਹੈ। 26- ਸੱਚ ਹੀ ਉਹ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਤਾਕਤ ਹੈ ਜੋ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਪਰਦਾ ਲਾਹ ਕੇ ਦਿਖਾਅ ਸਕਦੀ ਹੈ। 27- ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਸੱਚ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਲੈਸ ਹੋ ਇੱਕ ਅਮਨਮਈ, ਰਲਮਿਲਰਹਿਣੀ ਅਤੇ ਸਾਫ਼ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣਾ। 28- ਸਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਮਕਸਦ ਹੈ ਇਓਂ ਵਧਣਾ-ਵਿਗਸਣਾ ਅਤੇ ਕਾਇਆਕਲਪ ਹੋਣਾ। ਮਨ ਅਤੇ ਤਨ ਦਾ ਕਿ ਇਹ ਬ੍ਰਹਮਿੰਡੀ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਬਣ ਜਾਏ ਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਮੂੰਹ ਵਿਖੇ ਉਸ ਫੱਬਤ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲੇ ਸੰਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮਿੰਡੀ ਚਾਲਦਾਲ ਦੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਦਾ। 29- ਇੱਕ ਸੱਚੇ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸਹੀਪੁਣਾ ਇਸ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਣ-ਪੂਰਣਤਾ ਅਤੇ ਪਖੰਡ ਨੂੰ ਨਕਾਰਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਦਾ ਹੋਵੇ। ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਇਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਰਵਉਚ ਖੁਦ ਉਸਦਾ ਰਥਵਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 30- ਜੋ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਸੁਹਾਵਨਾ, ਸਹੂਲਤੀ ਅਤੇ ਆਰਾਮਦੇਹ ਬਣਾਓ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਰਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਇਓਂ ਚੱਲੇ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਜਸ਼ਨ ਮਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਏ। ਹਰ ਪਲ ਦਾ ਸੁਆਦ ਮਾਣੋ, ਦੈਵੀ-ਇਲਾਹੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਪਲ ਨੂੰ। 31- ਸਾਰੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਉਹ ਪਛਤਾਵਾ ਹਨ ਸਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ ਗਿਆ ਉਸ ਸਰਵਉਚ ਵੱਲੋਂ ਸਾਡੇ ਪਖੰਡਾਂ ਅਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਕਮੀਆਂ ਦੇ ਲਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਸਾਨੂੰ ਸੱਚੇ ਜੋਧਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

{ ਅਨੁ: ਪੂਰਨ

ਉਹ ਸੌਚਦਾ ਰਿਹਾ

ਨਰਕ ਬਾਰੇ

ਪਾਪ ਬਾਰੇ

ਹਨੇਰੇ ਬਾਰੇ

ਔਰਤ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ

ਜੁੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹਾਂ ਬਾਰੇ

ਜੋ ਪਾਪ ਵੱਲ ਜਾਂਦੇ

ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ

ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ

ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਨਰਕ ਮਿਲਿਆ

ਨਾ ਪਾਪ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹਨੇਰਾ

ਨਾ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਸਤਿਆਂ ਨੂੰ

ਔਰਤ ਵੱਲ ਜਾਂਦਿਆਂ

ਜਾਂ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਆਉਂਦਿਆਂ

ਦੇਖਿਆ।

ਮੈਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਦੇਖ

ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਕਿ

ਉਸ ਨੇ ਇਨੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲਹਿਜ਼

ਕਿਥੋਂ ਸਿੱਖ ਲਏ ਸਨ ?

{ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ

ਹਵਾ ਜੋ.... ਰਮਨ

ਰਮਨ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪਰ ਬੇਹਤਰੀਨ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਾਇਰ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਵੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਚੱਲੀ ਕਾਲੀ-ਬੋਲੀ ਹਨੇਰੀ 'ਤੇ ਇੱਕੋ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਅਤੇ ਕਾਵਿਮਈ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਜਿੰਨੀ ਰਮਨ, ਇਸ ਕਵਿਤਾ 'ਚ ਕੀਤੀ ਹੈ:

ਸਭਾਸ਼ ਪਰਿਹਾਰ, ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ

ਹਵਾ ਜੋ ਖਰੂਦ ਪਾਉਂਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ
ਦੁਰ ਦੁਰਾਡੇ, ਅਣਗਾਹੇ, ਅਣਚਾਹੇ ਦੇਸਾਂ 'ਚੋਂ

ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ

ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਫਸਲਾਂ, ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ

ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਰੀਝਾਂ ਤੇ ਆਸਾਂ ਦੇ ਜਗਦੇ ਚਰਾਗਾ

ਤੁਹਾਡੀ ਹਾਤੀ ਸਾਉਣੀ ਦੇ ਮਨਸੂਬੇ

ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਦੇ

ਉਸਲਵੱਟੇ ਲੈਂਦੇ ਜਜਬੇ

ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਸਿਰ

ਘੱਟੇ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ

ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਫ਼ ਸਾਦੇ ਵਿਹਤਿਆਂ ਨੂੰ

ਭਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕੁਝੇ ਕਰਕਟ ਨਾਲ

ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੇਵਲ ਮਨ ਹੀ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ

ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਬੜਾ ਕੁਝ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ

ਜਿਸ ਦੀ ਲੱਜਿਆ (ਸੰਗ) ਸੁੱਤੇ ਅਤੇ ਜਾਗਦੇ

ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋ

ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਬੜਾ ਚਿਰ ਰੱਹਿੰਦੀ ਹੈ

ਰੇਤ ਦੀ ਰੜਕ ਜਿਹੀ

ਤੁਹਾਡੇ ਮਨਾਂ ਤੋਂ ਬੜਾ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦਾ

ਮੌਤ ਦਾ ਸਹਿਮ

ਸਹਿਮ ਦਾ ਚੰਦਰਾ ਸਾਇਆ

ਬੜਾ ਚਿਰ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਬੁੱਕਲਾਂ 'ਚ ਨਿੱਘ ਨਹੀਂ ਜਾਗਦਾ

ਹਵਾ ਜੋ ਬਾਂਝ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਖਰੂਦ ਪਾਉਂਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ

ਹਵਾ ਜੋ ਕੁਰਖਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਖਰੂਦ ਪਾਉਂਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ

ਹਵਾ ਜੋ ਬੇਮਤਲਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਖਰੂਦ ਪਾਉਂਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ

ਹਵਾ ਜੋ ਖਰੂਦ ਪਾਉਂਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ

ਬਾਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਰਖਦੀ ਹੈ ਕੁਝ ਲਿਹਾਜ਼ ਜਿਹਾ

ਚਿੜੀਆਂ 'ਤੇ ਤਾਂ ਬੇਰਹਿਮ

ਕੰਹਰ ਵਰਤਾਊਂਦੀ ਹੈ...

ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵ ਮਨੋਰਥ

.....ਪਿਛਲੇ ਅੰਕ ਤੋਂ ਜਾਰੀ

ਕਾਫੀ ਸੋਚ, ਵਿਚਾਰ, ਤਜਰਬੇ ਤੇ ਖੋਜ ਬਾਬਦ ਮੈਂ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਤਸੱਲੀ ਨਾਲੋਂ ਉਚੇਰਾ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਮਨੋਰਥ ਨਹੀਂ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਸਾਫ਼-ਬਿਆਨੀ ਦੇ ਅਰਥ ਨਾਸਤਕਤਾ ਤੇ ਮਾਦਾ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਨਿਕਲਣ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਵਾਇ ਜੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮੈਂ ਆਖਾਂ ਉਹ ਸੱਚਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

ਮਨੋਰਥ ਦੇ ਠੀਕ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਦਾ ਸਿਨ੍ਹ ਤਸੱਲੀ ਹੈ। ਤਸੱਲੀ ਦੀ ਕਸ਼ਟੀ ਉਤੇ ਹੀ ਝੁਠੇ ਮਨੋਰਥ ਪਰਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਤਸੱਲੀ ਚੰਗੀ ਸਿਹਤ, ਬੁਦ਼-ਮੁਖਤਾਰੀ, ਨਿਡਰਤਾ, ਬੇ-ਮੁਖਾਜੀ, ਉਸਾਰੂ ਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਕੰਮ, ਚੰਗੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਜੇ ਬਹੁਤ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ, ਸੋਹਣਾ ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀਆਂ ਬੁਬਸੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਤੇ ਬੁੱਧੀ।”

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਮਨੋਰਥ ਈਸ਼ਵਰ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਉਦੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਅਮਲੀ ਅਰਥ ਇਹੋ ਹੀ ਕੱਢਦਾ ਸਾਂ; ਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਜਾਤੀ ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਸਾਂ, ਉਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਇਹੋ ਕੁੱਝ ਮੰਗਦਾ ਸਾਂ। ਤੇ ਜੇ ਸਾਰੇ ਜਾਚਕ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਬੇ-ਲਾਗ ਖੋਜ ਕਰਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਵੀ ਉਪਰ ਕਥਨ ਕੀਤੀਆਂ ਇਛਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਹਰੇਕ ਤਪਸਿਆ, ਭਜਨ, ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਖਾਹਿਸ਼, ਵਲਵਲੇ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਇੱਕ-ਸੁਰਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਅਮਲੀ ਸ਼ਕਲ ਮੈਂ ਦੇਬਾਰਾ

ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਰਹੱਸ ਦੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ

ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ

ਦਾਰ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ

41 ਵੀਂ ਬਰਸੀ 'ਤੇ

ਕਥਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ-

”ਚੰਗੀ ਸਿਹਤ, ਬੁਦ਼-ਮੁਖਤਾਰੀ, ਨਿਡਰਤਾ, ਬੇ-ਮੁਖਾਜੀ, ਉਸਾਰੂ ਤੇ ਦਿਲਚਸਪ ਕੰਮ, ਚੰਗੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਜੇ ਬਹੁਤ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ, ਸੋਹਣਾ ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀਆਂ ਬੁਬਸੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਤੇ ਬੁੱਧੀ।”

ਇਹ ਅੱਖਰ ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ-ਮਨੋਰਥ ਹੈ। ਇਸ ਮਨੋਰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਦਿਆਨਤਦਾਰ ਜਤਨ ਕੀਤਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਜੀਵਨ ਤੇ ਆਚਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ੂਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਰੱਬੀ ਅਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਉਤੇ ਕਾਬੂ ਹਾਸਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬੋਲ ਮਿਠਾ, ਅਕਲ ਤਿੱਖੀ, ਜਜਬੇ ਕੋਮਲ, ਵਿਹਾਰ ਸੱਚਾ, ਅਦਾਅ ਸੁਖਾਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਓਤ ਸਾਰਾ ਜਗ ਮਿਠਾ ਤੇ ਆਪਣਾ ਭਾਸਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਭੁਲਖਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦਾਂ ਜਾਂ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੀ ਮੂਲ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਟਪਲਾ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੂਲ ਸ਼ਕਤੀ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਭਜਨ ਦੀ ਮੁਖਾਜ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਰੂਬੱਧ ਪੇਸ਼ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸਦਾ ਉਸ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਬੁਸ਼ ਹਾਂ ਕਿ ’ਉਹ’ ਹੈ; ਮੈਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹਦੇ ਨਜ਼ਾਮ ਵਿੱਚ ਤਰੱਤੀਬ ਹੈ; ਮੈਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਹਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਸਫੈ-ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦਾ ਅਵਸਰ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਏਡਾ ਉੱਚਾ ਤੇ ਬੇ-ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਚਿਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ : 2 ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਸੰਬੰਧੀ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਖਿਆਲ ਹੈ ?

ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿੱਚ ਸਰਬ ਸਮਰੱਬ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਯਕੀਨੀ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਕਦਮ ਕਦਮ ਉਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪਰਮਾਣ ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ।

ਪਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਸਿ੍ਹਟੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਇਸ

ਲਈ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੇ ਹਰ ਕਿਣਕੇ, ਪੱਤੇ ਤੇ ਜੀਵ ਵਿੱਚ ਇਹ ਰਚੀ ਹੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ, ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚ, ਸਾਰੀ ਸਿ੍ਹਟੀ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਓਤ ਏਸੇ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਪੁੰਜਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀ ਉਹੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਮਾਦੇ ਦੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਘੂਲੀ ਮਿਲੀ ਹਸਤੀ ਹੈ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਸਾਡਾ ਸਰੀਰ ਤੇ ਰੂਹ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਬਿਨਾਂ ਰੂਹ ਦਾ ਕੋਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਅਖਵਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਹੱਡ, ਮਾਸ, ਰੋਮ ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਭਾਗ ਹਨ। ਬੋਤੇ ਜਿਨ੍ਹੇ ਮਾਦੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਹ, ਮੇਰੇ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਨੂੰ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ। ਬੇਅੰਤ ਮਾਦੇ ਵਿੱਚ ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼, ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਅਖਵਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਮੈਂ ਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਇਸ ਸਰਬ-ਸਮਰੱਬ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਭਾਗ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਦਿਲ, ਦਿਮਾਗ, ਸਿਰ, ਪੈਰ, ਨਹੁਆਂ, ਰੋਮਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਸਾਡੀ ਸੀਮਤ ਰੂਹ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਨਹੀਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਤਾਂ ਬੜਾ ਝੂੰਘਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਏਡਾ ਜਾਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਨੁਕਸ ਜਾਂ ਬਿਮਾਰੀ ਨੂੰ ਫੌਰਨ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਹਟਾ ਸਕੀਏ, ਅਸੀਂ ਦਵਾਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਤਨ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਰੋਗੀ ਅੰਗ ਵਿੱਚ ਅਰੋਗਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਜਗਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਇਹੀ ਸੰਬੰਧ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦਾ ਆਪਣੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਅਰਥਾਤ ਸਰਬ-ਸਮਰੱਬ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਹੈ। ਕੀ ਹੋਂਖ, ਕੀ ਧੋਰ, ਕੀ ਨੰਹੁੰ, ਕੀ ਰੋਮ, ਕੀ ਕੰਨ, ਕੀ ਅੱਖਾਂ, ਸਭ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਮੁੱਚੀ ਸੁਖਸੀਅਤ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਖਾਰਸੁ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਝੱਟ ਉੰਗਲ ਉਥੇ ਪੁੰਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਖਤਰਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਝੱਟ ਲੱਤਾਂ ਦੌੜ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੇ ਭਾਗ ਅੰਦਰਲੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਇੱਕ ਏਕਤਾ ਹੈ, ਇੱਕੋ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਮਾਦੇ ਦਾ ਇਹ ਅਪੂਰਵ ਪਸਾਰਾ ਹੈ।

...ਅਗਲੇ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਸਹਿਯੋਗ: ਸੁਖਪਾਲ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਲ ਮੋ: 98145-28282

ਸਾਡਾ ਸਮਾਂ 'ਅੰਧ ਕੂਪ ਬਿਕਰਾਲ' ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਰੱਲ ਆ?

ਮਨਭਾਵਨ ਕਾਹਲੋਂ

ਮੈਡੀਲੀ ਨੌਜਵਾਨ ਆਵਾਜ਼

ਉਝ ਤੇ ਹਰ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਨਵੀਓ ਨਵੀ ਉਧੜ ਯੁਮੀ ਪਈ ਈ ਰਈਦੀ ਆ, ਕਦੀ ਧਰਮਿਕ ਬਣਦੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਵੰਡੀਆਂ, ਕਦੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਬਣਦੀਆਂ ਧਰਮਿਕ ਬੇਵੁਕ੍ਫ਼ੀਆਂ, ਕਦੀ ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਆਤਰ ਲੋਕਾਈ ਦੀਆਂ ਮੁਹਿਮਾਂ, ਗੱਲ ਕੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਕਾਲ 'ਚ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਮੁੱਠ ਭੇੜਾਂ ਛਿੜੀਆਂ ਰਈਦੀਆਂ ਆਂ ਸਾਡਾ ਸਮਾਂ ਏਦਾਂ ਦੇ ਮਹਾਂ ਯੱਥ ਦਾ ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਬਣਿਆ ਪਿਆ ਆ ਏਸ ਵੇਲੇ ਪਈ ਦਿਸ਼ਾ ਈ ਨਈਂ ਛਿਆ ਪੀ ਕਿਹੜੀ ਘੜੀ ਕੋਣ ਕਿਹੜੀ ਸਮਗਰੀ ਸੁੱਟ ਗਿਆ, ਕਦੋਂ ਸ਼ਾਮਿਅਨਾ ਸਾਤ ਘੱਡਿਆ ਤੇ ਕਦੋਂ ਮਹਿਕਾਂ ਖਿਲ ਰਈਦੀਆਂ ਏਥੇ ਤੇ ਅਹੂਤੀਆਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਰਿਸ਼ੀ ਵੀ ਸੜ ਬਲ ਗਏ ਨੋਂ ਤੇ 'ਸਵਾਹਾ' ਹੁਣ ਭੁਤਨੇ ਕਰਨ ਫਟੇ ਨੋਂ। ਬਾਬੇ ਵੇਦ ਵਿਆਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋ ਤੁਰਿਆ ਪੰਜਾਬ, ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਪੈਤ ਮੱਲਦਾ, ਬੰਦੇ ਵੈਰਾਗੀ ਦੇ ਪਿਛੇ ਤੁਰਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਫਾਰੇ ਲੱਗਣ, ਛਵੀਆਂ ਦੀ ਰੁੱਤ ਚੋਂ ਲੰਘਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਸ਼ੁਲਟਾਂ ਦੇ ਆਸਤਿਕ ਨਾਸਤਿਕ ਬਰਸਟਾਂ ਬਾਣੀਂ ਲੰਘਦਾ ਪੰਜਾਬ, ਅਤਿ ਦੀ ਜੁਰੀਲੀ ਵਾਹੀ ਉਤੇ ਕੁੱਬਾ ਹੋਇਆ ਖਲੋਤਾ ਹੁਣ ਟੀਕਿਆ ਵਿਚਦੀ ਲੰਘਣ ਛੁਕਿਆ ਆ ਜਵਾਨੀ ਸਭ 'ਤੇ ਆਉਂਦੀ ਆ, ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਭਟਕਦੀ ਵੀ ਆਈ ਆ ਕਦੀ 'ਭਟਕੇ' ਤੇ ਫਿਰ 'ਸੁਧਰੇ' ਮੰਡੇ ਸੱਤ ਪੱਤਣਾਂ ਦੇ ਤਾਰੂ ਕਹਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਨੋਂ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਭਟਕ ਕੇ, ਭਟਕਾਅ ਦੇ ਹੀਜ ਪਿਆਜ ਚੱਖ ਕੇ ਫਿਰ ਰਾਹੇ ਪੈਣ ਵਾਲੀ ਜਵਾਨੀ ਵਧੀਆ ਸਮਾਜ ਸਿਰਜਦੀ ਰਹੀ ਆ, ਨਵੀਂ ਪਨੀਰੀ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਕੰਨ ਜੋ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਮਿੰਨ੍ਹੁੰ ਪੱਕਾ ਆ ਪਈ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਨਈਂ ਆ ਭਟਕੇ ਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਪਰ ਸਰਫ਼ੇ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੇ ਨਸੇ ਦੇ ਸੁਦਾਗਰਾਂ ਦੇ ਫੰਗ ਬਹੁਤੇ ਤੇਜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਕਤ ਬਹੁਤਾ ਡਰਾਉਣ ਹੋ ਗਿਆ ਆ। ਆਪਾਂ ਇਹਨੂੰ ਨਵੀਂ ਸਮਾਜਕ ਗਿਰਾਵਟ ਨਈਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ, ਇਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਤੇ ਛੁੱਧੀਆਂ ਗਿਰਾਵਟਾਂ ਤੱਲ ਚੁੱਕੇ ਆਂ ਆਪਾਂ ਇਹ ਮੰਤਲੀ ਦੀ ਵੱਡ - ਟੁੱਕ ਤੇ ਹਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ ਟੁੱਕ-ਵੱਡ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਘੁਰਾ ਆ ਓਸ ਸੰਗਲੀ ਦਾ। ਸਾਮਰਾਜੀ ਬਜ਼ਾਰਮੁਖੀ ਅਖੋਤੀ ਹਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਉਤੇ ਉੱਗਿਆ ਇਹ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਅਤੇਰਾ ਬੂਟਾ ਛੁੱਧੀਆਂ ਜਤ੍ਤਾਂ ਕਰ ਗਿਆ ਆ ਤੇ ਆਪਾਂ ਇਹਦੀ ਛਾਂਗਾ ਛੰਗਾਈ ਕਰੀ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਅਂ, ਜਤ੍ਤੇਂ ਇਹ ਪੁਟੀਆਂ ਹੋਨੀ। ਨਸੇ ਦੇ ਆਦੀ ਬਣੇ ਪਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਮਨ ਸਥਿਤੀ ਸਮਝਣ ਦਾ ਚਾਰਾ ਕਰਿਆਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਪਈ ਇਹਨਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੋਂ ਜੀਵਨ 'ਚ ਬਹੁਤੇ ਕੰਮ ਆਮ ਪਨੀਰੀ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲਏ ਹੁੰਦੇ ਨੋਂ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਅੱਤ ਦੇ ਉਤਸਾਹੀ ਤੇ ਪਰਯੋਗਵਾਦੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਲੀਹੋਂ ਲੱਖੇ ਰਹਿਣ 'ਚ ਸਥਾਪਤੀ ਦਾ ਬੜਾ ਫੈਦਾ ਆ, ਕਿਉਂਕਿ

ਏਨ੍ਹਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਹੀ ਤੇ ਵੱਡੇ ਸਮਾਜੀ ਬਦਲਾਅ ਲਿਆਉਣੇ ਹੁੰਦੇ ਆ ਜੇ ਲੀਹੇ ਚਤੇ ਰਹਿਣ। ਕੋਈ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਅਪਣੀ ਚਾਲ 'ਚ ਪਿਆ ਵਿਧਨ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਈਂ ਕਰਦੀ, ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅੰਜੋਕੀਆਂ ਜੁਰੀਲੀ ਵਾਹੀ ਤੇ ਪਨੀਰੀ ਦੇ ਨਸੇ ਦੇ ਆਦੀ ਹੋ ਜਾਣ ਵਰਗੀਆਂ ਮੁਸਕਲਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ 'ਚ ਕਾਹਲੀਆਂ ਨਈ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਸਾਡੀ ਪੇਂਡੂ ਰਹਿਤ ਅਪਣੇ 'ਤੇ ਆਈ ਹਰ ਮੁਸਕਲ ਦਾ ਹੱਲ ਲੱਭਦੀ ਆਈ ਆ ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਬਜ਼ੁਰਗੀਅਤ ਕੋਲ ਵਕਤ ਤੇ ਵੱਕਤ ਹੋਵਾ। ਹੁਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਭ ਮੁਸਕਲਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਵੀ ਲੋਕਾਈ ਨੋਂ ਆਪ ਈ ਲੱਭਣਾਂ ਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੁੱਖ ਭੋਗ ਰਏ ਲੋਕ ਅਪਣੇ ਅੰਦਰ ਅੁੱਤੁ ਪਰ ਅਣਵਰਤੀ ਤਕਤ ਲੁਕਾਈ ਬਈਠੇ ਹੁੰਦੇ ਨੋਂ। ਏਸੇ ਲੋਕਾਈ ਦੀ ਤਕਤ ਅੱਗੋਂ ਸਮਾਜਕ ਮਾਨਸਿਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਗੱਡੇ ਟੇਕਦੀਆਂ ਆਈਆਂ ਨੋਂ। ਏਸੇ ਲਈ ਵੇਲਾ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਣ ਜਾਂ ਹਾਏ ਰੱਬਾ ਹਾਏ ਰੱਬਾ ਕਰਨੇ' ਦਾ ਨਈਂ ਆ ਸਗੋਂ ਵੇਲਾ ਆਪਣੀਆਂ ਜਤ੍ਤਾਂ ਦੇ ਮੁੜਾਂ ਲਾਗੇ ਹੋਏ ਨਵੇਂ ਛਟਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਚੱਜ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਆ। ਨਵੇਂ ਟੁੱਟੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਤ 'ਚੋਂ ਉੱਗੇ ਹੋਣ ਦਾ ਚੇਤਾ। ਕਰਾਉਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਈ ਜੁਰੀਦੀ ਆ ਮੁੱਢ ਨੂੰ ਏਹ ਚੇਤਾ ਕਰਾਉਣ ਪੀ ਤੂੰ ਉਮਰ ਵਿਹਨ ਚੁੱਕਾ ਅਂ ਹੁਣ ਨਵਾਂ ਮੁੱਢ ਬੱਣ ਦੇ। ਕਾਹਲੀ, ਫੁਕਰਪੁਣਾ ਤੇ ਰੰਘੜਿਊਪੁਣੇ ਵਾਂਗ ਈ ਜਵਾਨ ਉਸਰ ਦੀਆਂ ਸੱਚਾਈਆਂ, ਸੁੱਚਦਾ, ਆਦਰਸ਼ਵਾਦਤਾ ਵਰਗੀਆਂ ਉਚਾਈਆਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸਵਾਹੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਉਭਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਆ।

ਇਕੋ ਦਮ ਇਨਕਲਾਬ ਨਈਂ ਆਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ, ਲੰਮੇ ਘੋਲਾਂ ਦੀ ਲੋਤ ਹੁੰਦੀ ਆ। ਘੁਲ ਘੁਲ ਕੇ ਢੱਠੇ ਤੇ ਢੱਠ ਢੱਠ ਕੇ ਫਿਰ 'ਖਾਚੇ' ਚ ਆਣ ਢੱਠੇ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋਤ ਆ ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਨੂੰ। ਨੀਸਿਆਂ ਤੇ ਜੁਰੀਲੀ ਖੇਤੀ ਦੀ ਗਿਫ਼ਤ ਦੋਨੋਂ ਨਿਕਲ ਚੁੱਕੇ

ਅਣਖੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਾਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ। ਪੰਜਾਬ ਮਰਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਮਾਜਿਕ ਮਰਿਆਨੀਆਂ ਸਮਝਣ ਦਾ ਚਾਰਾ ਕਰਿਆਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਪਈ ਇਹਨਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੋਂ ਜੀਵਨ 'ਚ ਬਹੁਤੇ ਕੰਮ ਆਮ ਪਨੀਰੀ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲਏ ਹੁੰਦੇ ਨੋਂ। ਏਨ੍ਹਾਂ ਅੱਤ ਦੇ ਉਤਸਾਹੀ ਤੇ ਪਰਯੋਗਵਾਦੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਲੀਹੋਂ ਲੱਖੇ ਰਹਿਣ 'ਚ ਸਥਾਪਤੀ ਦਾ ਬੜਾ ਫੈਦਾ ਆ, ਕਿਉਂਕਿ

ਟੁੱਕੜੇ ਦਾ ਨਾਂ ਨਈਂ ਅਸੀਂ ਆਪ ਈ ਪੰਜਾਬ ਅਂ ਤਾਹੀਂ ਸਾਨੂੰ ਦੁੱਖ ਆਉਦਾ ਆ ਨਾ ਇਹਦਾ, ਤੇ ਚੰਗੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਜਤ੍ਤਾਂ 'ਚ ਗਲਣਾ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਪੈਣਾ ਆ ਜੇ ਇਹ ਘੋਖਣ ਲੱਗਾਂਗੇ ਪੀ ਅੱਜ ਵਰਗੇ ਸਾਡੇ ਹਾਲਤ ਹੋਏ ਕਿਉਂ ਨੋਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸੀਸੇ 'ਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਈ ਵੇਖਾਂਗੇ। ਜਦੋਂ ਆਪਾਂ ਹਾਲੀਮੀ ਦਾ ਲੜ ਈ ਫੱਡਤਾ ਫਿਰ ਹਾਲੀਮੀ ਰਜ ਕਿਥੋਂ ਆਉਣਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਲਾਲਚਾਂ ਤੇ ਟਿਕੇ ਰਜ ਸਾਨੂੰ ਈ ਖਾਗੋਂ। ਆਪਾਂ ਜੇ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਨਾਂ ਵਰਤੇ ਤਾਂ ਚਿੱਕੜ 'ਚ ਛੁੱਲ੍ਹੇ ਬੇਰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਈਂ ਆਉਣੇ, ਸਿਰ ਸਿਰਫ਼ ਕਟਾਉਣ ਲਈ ਨਈਂ ਹੁੰਦੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਹਿਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਈ, ਹਵਾ, ਸਿੰਟੀ 'ਤੇ ਢਾਹਿਆ ਆ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਭੁਗਤਣਾ ਈ ਪੈਣਾ ਆ। ਮੌਡਵੀਂ ਭਾਜੀ 'ਚ ਕੁਦਰਤ ਨੋਂ ਸਾਡਾ ਸਾਰਾ ਕਾਰੋ ਵਿਹਾਰ ਈ ਜੁਰੀਲਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਆ। ਕਿਸੇ ਬਾਹਰਲੀ ਅਦਿਸ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਸਮਝਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਮੂਰਖਤਾ ਆ ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਅਨਿਖਤਵਾਂ ਅੰਗ ਹੋਣ ਨਾਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪ ਵੀ ਕੁਦਰਤ ਆ। ਸਾਡੇ ਕੀਤੇ ਪੁੱਨਰੋਪੇ ਪੈਣੇ ਆ ਨਵੀਆਂ ਉਸਾਰੂ ਪਲਾਂਘਾਂ ਲਈ ਨਵੇਂ ਮੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਰਿਹੀ ਹੋਣਾਂ ਪੁਲਿਆ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਜਾ ਕੇ ਨਵੇਂ ਪੈਰਾਡਾਈਮ (ਐਨ ਨਵੇਂ ਰਹ) ਵੱਲ ਕਦਮ ਪੁੱਲਿਆ ਜਾਉ। ਪੁਰਾਣੇ ਨੂੰ ਖਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਵੇਂ 'ਚ ਵਹਾਏ ਬਿਨਾ ਕੁਝ ਨਈਂ ਹੋਣਾ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੋਲੋਂ ਸਿੱਖੀਏ ਕੁਝ ਆਪਾਂ

ਆਖਰ ਕਦੋਂ ਤੱਕ 'ਸੱਚ ਉਚੇ ਸਭ ਕੋ, ਉਪਰ ਸੱਚ ਆਚਾਰ' ਤੋਂ ਭੱਜਦੇ ਰਹਿਣ ਆਪਾਂ। ਆਉ ਛੁੱਧੀਆਂ, ਅਸ਼ੁਲਟਾਂ, ਜ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਪਰੋਆਂ ਤੇ ਟੀਕਿਆਂ ਤੋਂ ਅਗਾਜ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ। ਆਉ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨੇਤੇ ਹੋ ਕੇ ਕੋਈ ਰਾਹ ਪੁੱਛੀਏ। ਆਉ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵੱਲ ਮੁੜੀਏ। ਆਉ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਮਾਂ ਤੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਿੰਦ ਕਰ ਕੇ ਜਾਣੀਏ, ਆਪਣੇ ਹੋਣ ਦਾ ਮੰਤਰ ਪਛਾਣੀਏ।

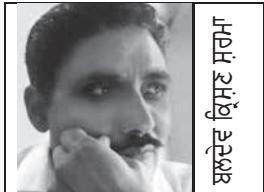
ਕੋਈ ਵੀ ਮੰਡੀਖੋਰਾ ਸਮਾਜ ਜੀਹਦੀ ਰਾਗ ਰਾਗ ਚ 'ਮੰਡੀ' ਵਾਡ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ 'ਤੇਰਾਂ - ਤੇਰਾਂ' ਤੇਲਣ ਵੱਲ ਤੇ ਪਰਤਣ ਨਈਂ ਪਰ ਏਸੇ 'ਮੰਡੀ' 'ਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਏਹੋ ਜਦੇ ਤੱਤ ਲੱਭ ਸਕਦੇ ਨੋਂ ਜਿਹੜੇ 'ਮੰਡੀ' ਦੇ ਅੰਗ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ 'ਮੰਡੀ' ਵਰਗੇ ਨਾ ਹੋਣ। ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਘੁਣਤਰਾਂ ਕੱਢੇ ਬਿਨਾਂ ਸਹੀ ਰਹੇ ਪਉਣ ਦਾ।

ਮੇਰਾ ਸਫ਼ਾ

ਐਸ ਬਲਵੰਤ

ਕਵਿਤਾ

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ
ਬੁਲਵੰਤ
ਬੈਂਸ

1- ਨਾ ਸਾਡੀ ਜੰਗ ਆਖਰੀ ਏ, ਨਾ ਸਾਡੀ ਮੰਗ ਆਖਰੀ ਏ,
ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਜੂਲਮ ਤੇਰੇ ਦਾ,
ਨਾ ਇਹ ਢੰਗ ਆਖਰੀ ਏ।
ਤਾਨਾਸਾਹੀ, ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ; ਜਿੰਨੀ
ਮਰਜ਼ੀ, ਤੂੰ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲਵੀ,
ਜੂੰਨੀ ਸੈਲਾਬ ਦੀ;
ਨਾ ਇਹ ਤੰਰਗ ਆਖਰੀ ਏ।
ਵਾਅਦਾ ਖਿਲਾਫੀ, ਹੈਂਕੱਤਬਾਜੀ;
ਸਭ ਪੈਂਤੜੇ ਨੇ ਤੇਰੇ,
ਬੁੱਕ ਕੇ ਚੱਟਣ ਦਾ ਤੇਰਾ,
ਨਾ ਇਹ ਰੰਗ ਆਖਰੀ ਏ।
ਵੰਨ ਸੁਵੰਨੀਆਂ ਵੰਨਗੀਆਂ ਨੂੰ, ਤੂੰ
ਵੰਡਦਾ ਹੈ ਲੌਲੀਪੈਪ,
ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਸੱਥਾ, ਤੇਰਾ;
ਨਾ ਇਹ ਡੰਗ ਆਖਰੀ ਏ।
ਮੀਰ ਮੰਨੂੰ ਵੀ ਹਾਰਿਆ ਸੀ, ਪਿਠ
ਤੇਰੀ ਵੀ ਲੱਗਣੀ ਏ,
ਸਿਰ ਧਰ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਅਸਾਡਾ
ਨਾ ਇਹ ਸੰਗ ਆਖਰੀ ਏ।
ਕੀ ਕੱਟਣੇ ਡੋਰ; ਇਹ ਟੁੱਕੜਬੋਚ
ਤੇਰੇ, ਯਾਦ ਰੱਖੀ ਟਿੱਕੇ ਲੱਗੀ,
ਨਾ ਸਾਡੀ ਇਹ ਪਤੰਗ ਆਖਰੀ ਏ।
ਨਾ ਸਾਡੀ ਜੰਗ ਆਖਰੀ ਏ,
ਨਾ ਸਾਡੀ ਮੰਗ ਆਖਰੀ ਏ,
ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਜੂਲਮ ਤੇਰੇ ਦਾ,
ਨਾ ਇਹ ਢੰਗ ਆਖਰੀ ਏ।
-2- ਅੱਜਕਲ ਕੁੱਤੇ,
ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਨਾ ਭੌਂਕਦੇ ਨੇ,
ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗੁੱਗਉਂਦੇ ਨੇ,
ਬਿਲਕੁਲ ਖਾਮੋਸ਼ ਰਹਿ,

ਸਮੇਂ ਦੀ ਤਾਕ 'ਚ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ।
ਲਾਲਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ, ਕੋਈ ਬੁਰੀ
ਬਲਾਅ-ਸੈਂਸ ਨਹੀਂ;
ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਵੇਖ,
ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੋਟੀ ਲਈ,
ਹੁਣ ਬਉਂ-ਬਉਂ ਕਰ ਕੇ ਝੂਰਦੇ ਨਹੀਂ।
ਉਹ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਸੋਚਦੇ ਨੇ,
ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਸ਼ ਆਇਆ ਸਿਕਾਰ, ਵੰਡ
ਕੇ ਨੋਚਦੇ ਨੇ,
ਫਿਰ ਬੜੇ ਹੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ,
ਅਗਲੇਰਾ ਪੱਥਰ ਬੋਚਦੇ ਨੇ।
ਉਹ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਤਿਰ ਨੇ,
ਹਾਸੀਏ 'ਤੇ ਰੱਖੀਆਂ,
ਵੱਖਵੱਖ ਧਾਰਮਕ ਪੀਪਣੀਆਂ,
ਵਜਾ ਲੈਂਦੇ ਨੇ ਰਗਾਂ ਫੁਲਾ ਫੁਲਾ
ਮਾਸੂਮਤਾ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਚ ਕੱਪੜਾ ਤੁੰਨ੍ਹਣ
ਲਈ।
ਉਹ ਖੀਰ ਵੀ ਖਾਂਦੇ ਨੇ,
ਲੰਗਰ ਵੀ ਛਕਦੇ ਨੇ,
ਉਹ ਮੰਦਰੀਂ, ਮਸੀਤੀਂ,
ਹਰ ਥਾਂ ਬੁਰਕ ਮਾਰਦੇ ਨੇ,
ਨਾਲੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਦਾ ਕਿਹੜਾ ਕੋਈ ਧਰਮ
ਹੁੰਦੇ?
ਵੈਸੇ ਉਹ ਤਾਂ ਅੱਜਕਲ,
ਬਹੁਤ ਖਾਮੋਸ਼ ਨੇ,
ਪਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ;
ਬਹੁਤ ਸਰਗਰਮ ਵੀ ਨੇ,
ਹਰ ਪਲ ਸਰਗਰਮ ਨੇ।
-3- ਬੇਸ਼ਕ ਲੋਕ ਫਤਵੇ ਨੂੰ,
ਆਪਣੀ ਜਿੱਤ ਦਾ ਅਧਾਰ ਮੰਨ,
ਤੂੰ ਸਦਾ ਈਂ;
ਜਿੱਤ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਏ ਨੇ,
ਪਰ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵੱਸ;
ਤਸੀਕ ਹੋਏ ਬਦਲ,
ਕਦੇ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।
ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਮੈਰਾਬਨ* 'ਚ,
*ਲੰਮੀ ਦੌੜ

ਸਿਰਫ਼ ਮਸ਼ਾਲ ਦਾ ਹਸਤਾਂਤਰਣ* ਹੀ
ਹੋ ਸਕਦੈ,

**ਹੋਸ਼ ਵਟਾਈ

ਦੌੜਕਾਂ ਦੀ ਮੂਲ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ***,
ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੀ।

*** ਸੁਭਾਅ-ਬਿਰਤੀ

ਨਾਲੇ ਖੂਨੀ ਅਮਰਵੇਲਾਂ
ਬਸੰਤ ਜਾਂ ਔੜ ਨਾਲ,
ਕਦੇ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ।
ਉਹ ਸਦਾ ਖੂਨ 'ਤੇ ਹੀ ਪਲਦੀਆਂ ਨੇ,
ਚੂਸਣਾ ਜਾਂ ਸੂਟਣਾ,
ਮੱਕੇ ਦੀ ਤਾਕ ਦਾ,
ਮਾਪਦੰਡ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ।

ਤੇਰੀ ਵੀ ਨੀਤ ਤੇ ਨੀਤੀ 'ਚ,
ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਫਰਕ ਨਹੀਂ,
ਵੱਡਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਛੋਟਾ,
ਤੂੰ ਫੁਲੀਆਂ ਸਾਵੀਆਂ ਹੀ ਵੰਡੀਆਂ ਨੇ।
ਤੇਰਾ ਏ.ਸੀ. ਕਮਰੇ 'ਚ ਬੈਠ,
ਤਮਾਸਾਈ ਬਣਨਾ,
ਬਿਲਕੁਲ ਸੁਭਾਵਕ ਹੈ,
ਅਜੇ ਪ੍ਰੋਫਾਈਲ ਫੋਟੋਆਂ ਹੀ ਬਦਲੀਆਂ
ਨੇ,
ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਤਾਂ ਅਜੇ,
ਕਿਸੇ ਚਿੱਟੇ-ਸਿੱਟੇ ਦਾ ਹੋ ਰਿਹੈ, ਤੈਨੂੰ
ਕੀ??

-4-

ਤੇਰੇ ਗੁਲਾਨਾਰੀ ਸੂਟ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼,
ਪਤਾ ਨਹੀਂ;
ਕਿਸੇ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ,
ਪਰ ਮੈਂ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਪਰ ਜ਼ਰਾ ਗੌਰ ਕਰੀਂ,
ਤੇਰੇ ਇਸ ਕੱਜਣ 'ਚ,
ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤੱਕਿਆ,
ਪਰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਤੱਕਿਆਂ,
ਇੱਕ ਪਾਕਿਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਤੱਕਿਆਂ,
ਇੱਕ ਭੋਲੇਪਨ ਨੂੰ ਤੱਕਿਆਂ।

ਮਰਿਆਦਾ ਦੀ ਮਾਲਾ ਲਈ,
ਤਹਿਜ਼ੀਬੀ ਮਹਕੇ,
ਸਲੀਕੇਦਾਰ ਗੋਤਖੋਰ ਹੀ,
ਇਕੱਤਰ ਕਰਦੇ ਨੇ,

ਤੇ ਮੇਰਾ ਵੀ ਸੁਮਾਰ,
ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੋਤਖੋਰਾਂ 'ਚ ਹੀ ਹੈ।
ਪਰ ਅੱਜਕਲ ਮੈਂ,
ਬਹੁਤ ਚਿੱਤਾਰੁਹ ਹਾਂ,
ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਫਿੱਕੇ ਪੈ ਰਹੇ,

ਤੇਰੀ ਮੜਕ ਦੇ ਰੰਗ ਤੋਂ।

ਇਹ ਪੱਛਮੀ ਹਵਾ ਦੀ,
ਕੋਈ ਕਾਰਸਤਾਨੀ ਹੈ,
ਜਾਂ ਤੇਰਾ; ਕੁੱਧ ਬਣ ਕੇ,
ਉਸਦੀ ਇਸ਼ਾ 'ਚ ਆਪੇ ਉਡਣਾ?
ਬੜਾ ਸ਼ਸ਼ਪੰਜ਼ 'ਚ ਹਾਂ,
ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ।

ਤੇਰਾ ਅਵੇਸਲਾਪਨ;
ਤੇਰੀ ਲਲਾਰੀ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਪਹੁੰਚ
ਤਸੀਕ ਤਾਂ ਕਰਦੇ,
ਪਰ ਯਾਦ ਰੱਖੀਂ, ਲਲਾਰੀ ਤਹਿਜ਼ੀਬੀ
ਭੋਖੇਰ ਦਾ,
ਕਦੇ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦੇ।

-5-

ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਤਰੇਪਨ 'ਤੇ
ਨਾ ਉੰਗਲ ਹੀ ਉੱਠੀ ਹੈ;
ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ;
ਇਤਤਾਜ਼ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਹੈ।
ਕੁਦਰਤੀ ਬਾਂਘਪਨ ਦਾ,
ਕੋਈ ਮਿਹਣਾ ਹੁੰਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ,
ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਜੱਗ ਜਾਹਿਰ ਹੈ।
ਵੈਸੇ ਵੀ ਖੋਪੇ ਲੱਗੇ ਬਲਦ,
ਕਦੇ ਕਿਲਾ ਰਾਇਪੁਰ 'ਚ ਨਹੀਂ
ਦੌੜਦੇ।

ਸੀਮਤ ਘੁੰਮਣੇਪੇਰੀ 'ਚ ਹੁੱਸਣਾ,
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੈ।

ਉੱਚੀਆਂ ਛਾਲਾਂ ਦੇ ਸੁਪਨੇ,
ਹਰੇਕ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ,
ਪਰ ਡੱਡੂਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ,
ਛੱਤਪਿਆਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹੀ ਹੈ।

ਆਪੇ ਵਲੀ ਵਲਗਣ, ਕਦ;
ਕੱਦ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੋ ਜਾਵੇ?

ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ।

ਤੇ ਇਸਦੇ ਪਾਰ ਦੇਖਣਾਂ,
ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ

ਤਰਕ ਦੀ ਪੌੜੀ ਦੇ,
ਡੰਡੇ ਵੀ ਉੱਚੇ ਨੇ,
ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪੈਰ,

ਕੁ-ਤਰਕ ਦੀ ਚਿਕਨਾਹਟ ਨਾਲ,

ਲਬਰੇਜ਼ ਵੀ ਨੇ।

ਹਿਰਸ ਪੂਰਤੀ ਤੇ ਸਿਰਜਣਾਂ 'ਚ,
ਖਸ਼ਾ ਫਰਕ ਹੁੰਦੇ;
ਪ੍ਰਸੂਤੀ ਪੀਤ ਦਾ ਆਨੰਦ,
ਮਸਨੂਈ ਗਰਭ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ,
ਕਦੇ ਜਾਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

When an Englishwoman visited Mughal courts and transcribed nautch music in Western-style notation

Sophia Plowden collected and performed *Persian and Hindustani songs of dancing girls of Lucknow court.*

{ scroll.in/article/884483/when-an-englishwoman...

History

Katherine Butler Schofield

Among the British Library's extraordinary collection of materials relating to the history of Indian music in the 18th and early 19th centuries lie dozens of European accounts of the nautch – intimate musical parties at which troupes of high-status North Indian courtesans would sing, dance, recite poetry, and match wits with the assembled company, often to mark special occasions like marriages or festivals.

Mrs Sophia Elizabeth Plowden in middle age (BL MSS Eur F127/100)

In the late Mughal and early colonial period, nautch troupes were employed as enthusiastically by Europeans as by Indian gentlemen. This famous painting from the Library's collections below shows a man who is almost certainly Sir David Ochterlony, early 19th-century British Resident to the Mughal emperor, being entertained by his own personal nautch troupe at his home in Delhi.

David Ochterlony (1758–1825) watching a nautch.
Delhi, 1820 (BL Add.Or.2)

Published European travel writings from this period, by men and women, nearly all

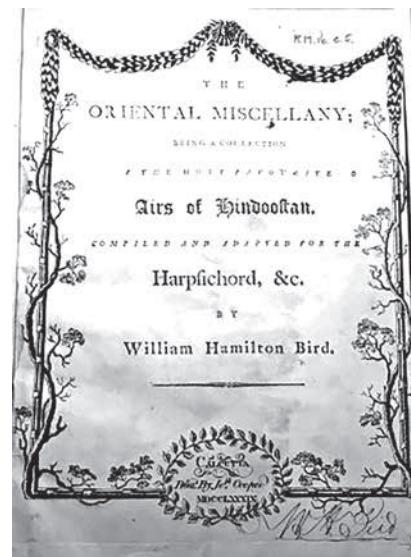
feature noteworthy encounters with North India's famous "dancing girls". But some of the most important materials on the nautch and its performers are to be found in the private papers of Europeans resident in India preserved in the collections of the India Office.

Of these, one set in particular stands out as unusual: the diary, letters, and other papers of an 18th-century Englishwoman – the memsahib of my title – Sophia Elizabeth Plowden. Sophia and her husband, the East India Company officer Richard Chicheley Plowden, were resident 1777–90 in Calcutta and the independent princely state of Lucknow under its ruler the Nawab Asafuddaula (r. 1775–97).

The portrait of her in her papers, above, shows her as a respectable middle-aged matron of 10 children, having returned to London and a genteel life in Harley Street. But in her younger days in India, in between having several babies, Sophia spent a great deal of her time collecting and performing the Persian and Hindustani songs of nautch performers at the Lucknow court. One in particular captured her fascination – the celebrated Kashmiri courtesan Khanum Jan. Sophia wrote down Khanum's songs and those of her companions in European notation; they were then turned into harmonised arrangements for the harpsichord, and published to great acclaim by William Hamilton Bird in Calcutta in 1789. For a while, these European-style salon pieces known as "Hindustani Airs" were all the rage in drawing rooms across the British Empire from Inverness to Singapore.

The frontispiece and Air no. IV, "Sakia! fulul beharulf, by Chanam", from William Hamilton Bird's Oriental Miscellany. Published Calcutta, 1789 (BL RM.16.c.5)
The frontispiece and Air no. IV, "Sakia! fulul beharulf, by Chanam", from William Hamilton Bird's Oriental

Miscellany. Published Calcutta, 1789 (BL RM.16.c.5)

The European side of this story has been told before: it was in fact the British Library's Ursula Sims-Williams who wrote the first lengthy piece on the Hindustani Airs phenomenon in 1981 for the India Office Library and Records Newsletter. Those who are interested can explore this angle further in books by Ian Woodfield, Music of the Raj, and Gerry Farrell, Indian Music and the West. Plowden's harpsichord transcriptions and Bird's arrangements squeezed the Indian originals firmly into European corsets, rendering Khanum's songs ultimately impossible to recover.

This has led to the obvious interpretation that they were instances of colonial violence to Indian culture. But recently I have been investigating a number of sources from the Indian side for this and similar musical engagements with Europeans in the late 18th century. These suggest that the episode was more complex, mutually enjoyable, and less morally certain.

Musical harmony

At a time of heightened debate

When an Englishwoman...

Katherine Butler Schofield

History

over the ethics of empire, it is important to keep in mind that sharing a moment of musical harmony was not why Plowden and her compatriots were in Lucknow. The British were there to pursue a colonial project designed to benefit themselves; and less than 70 years later in 1856, the East India Company would use the last Nawab of Lucknow's attentions to exactly the same kind of music as their primary excuse to depose him – a major grievance that fed into the horrendous tragedy of the 1857 Indian Uprising.

At the same time, viewing Plowden's efforts from the perspective of the Indian musicians who engaged with her and others like her in the 1780s reveals the Hindustani Airs episode to have been a two-way affair of mutual curiosity and delight in musical minutiae – an open exploration of affinities and possibilities through trained bodily proficiencies, rather than a closing of ears to offensive differences. The wider historical ramifications of the mutually pleasurable liminal space of the nautch are thus ambiguous and unsettled.

The most important of the Indian sources for the Hindustani Airs are the loose-leaf folios of poetry in Persian, Urdu (then called rekhta), Punjabi, and other Indian languages that Sophia Plowden brought back with her from India alongside the tunes she wrote down from live nautch performances. These are held together as MS 380 in the Fitzwilliam Museum, Cambridge, and are an invaluable counterpart to her other papers in the British Library. Until recently, because of the exquisite illustrations garnishing each one, the loose-leaf folios were mischaracterised as a set of miniature paintings. But through painstaking detective work, I have identified them instead as the lyrics that go with the tunes. I have also managed to put about a quarter of them back together for the first time in over 200 years.

The question then is – is it possible

Beatrix Potter

Beatrix Potter (July 28, 1866–December 22, 1943) is one of the most beloved and influential storytellers of all time. The Tale of Peter Rabbit and her other gloriously illustrated children's books tickle the human imagination through the fantastical aliveness of nature and its creatures, in a spirit partway between Aesop and Mary Oliver, between Tolkien and Thoreau. At

to bring them back to life?

Above: Urdu mukhammas "Kya kam kya dil ne" by Sauda (1713–81). Plowden Album f. 12.

Below: Tunebook f. 21v. Lucknow, 178708 (Fitzwilliam Museum, Cambridge, MS 380) © Fitzwilliam Museum

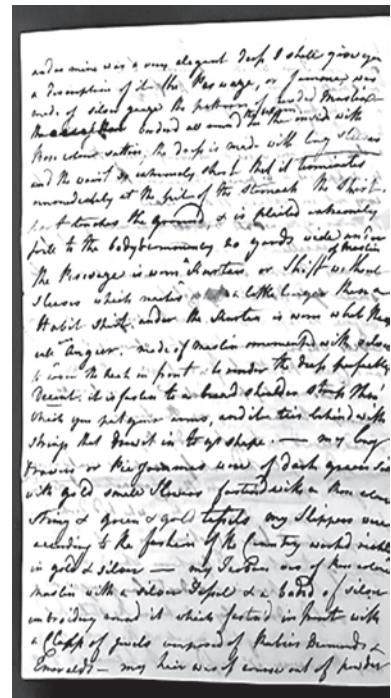
Join me and harpsichordist Jane Chapman as we retell the story of the entangled lives of these two extraordinary women musicians, Khanum Jan and Sophia Plowden, in the "Courtesan and the Memsahib" podcast – of a world in which an Indian courtesan could be treated like a celebrity London opera singer and an Englishwoman made a Mughal Begum by none other than the Emperor Shah 'Alam II himself. Throughout, we explore the question – philosophically and practically through our own musical experiments – of whether it is possible to reconstruct the songs of the Lucknow court as both Sophia and Khanum may have performed them in the 1780s.

The images in this blogpost accompany the podcast, and will help guide you in your journey with us to the underworld of the Indian musical past, as we seek to discover whether or not it is ever possible for Orpheus to bring Eurydice back from

the dead. A larger version of the images is available by clicking on each individually (in the internet version - Ed)

The dress of a Lucknow courtesan. Plowden Album f. 25, detail. Lucknow, 1787–8. (Fitzwilliam Museum, Cambridge, MS 380) © Fitzwilliam Museum

Sophia's letter to her sister Lucy describing in detail the dress made for her to appear as a courtesan in a Calcutta masquerade. Calcutta, 4th April 1783 (BL MSS Eur B 187)

a time when women had no right to vote and virtually no access to higher education, very rarely owned property and were themselves considered the property of their husbands, Potter became a commercially successful writer and artist, using the royalties from her books to purchase her famed Hill Top Farm, where she lived simply and with great love for the land for the remaining four decades of her life.

Detail of the royal farman (order) from Emperor Shah 'Alam II making Mrs Plowden a Begum (BL IO Islamic 4439)

Asafuddaula is entertained by musicians at court.
Lucknow, c. 1812. (BL Add.Or.2600)

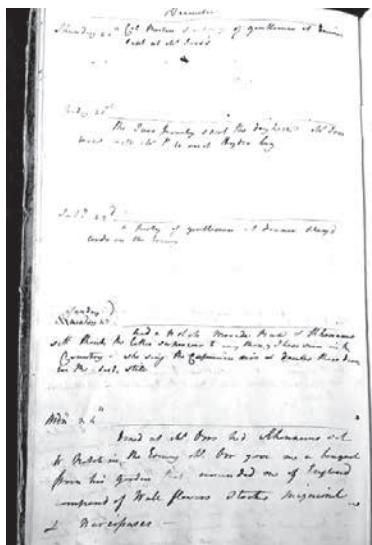
Colonel William Blair and his family in India with his daughter Jane at the pianoforte. Johan Zoffany, 1786
(Tate Britain, T12610)

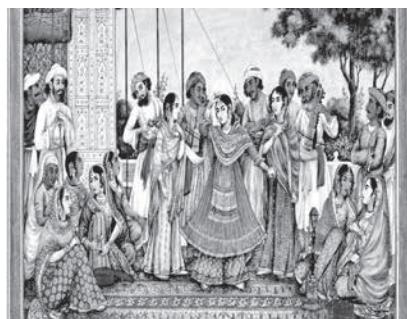
Above: anonymous Persian ruba'i "Saqi'a fasl-i bahar ast: mubarak bashad" (see also above: Air no. IV, "Sakial fulu beharatu, by Chanum"). Plowden Album f. 8 and below: Tunebook f. 14v. Lucknow, 1787–8 (Fitzwilliam Museum, Cambridge, MS 380) © Fitzwilliam Museum

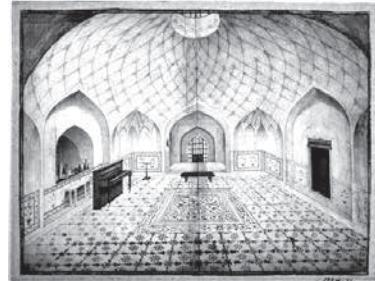
Above: anonymous Urdu khayal "of the snake charmers" "Sun re ma'shuqa be-wafa". Plowden Album f. 8, and below: Tunebook f. 14v. Lucknow, 1787–8 (Fitzwilliam Museum, Cambridge, MS 380) © Fitzwilliam Museum

Entry in Sophia's diary for 23rd December 1787: her first encounter with Khanum Jan (BL MSS Eur F127/94)

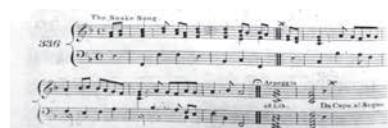
Painting of Colonel James Skinner's nautch troupe, given as a souvenir to a European visitor. Delhi, c. 1838 (BL Add.Or.2598)

An upright piano in the ghusal-khana (hammam) in the Red Fort, Delhi, by a late Mughal artist c. 1830–40. Traditionally, the ghusal-khana was where the Mughal emperors held their most intimate musical gatherings. Metropolitan Museum of Art, Louis E and Theresa S Seley Purchase Fund for Islamic Art, 1994 (Metropolitan Museum of Art, NYC, 1994. 71)

Illustration for James Skinner's entry on the "bazigar" or conjurors. Tashrih al-Aqwam. Delhi, 1825 (BL Add.27255)

Crotch's specimen no. 336, "the song with which the natives charm the snakes." London, 1807. (BL Music Collections h.344)

When an English woman
Katherine Butler Schofield

History

Above: Persian ghazal by Hafiz (1310-79) "Mutrib-i khush-nava be-go: taza ba taza no ba no" Plowden Album f. 1 and below: Tunebook f. 12r. Lucknow, 1787-8 (Fitzwilliam Museum, Cambridge, MS 380) © Fitzwilliam Museum

A Dancing Woman of Lucknow exhibiting before an European Family.

"A dancing woman of Lucknow, exhibiting before an European family," by Charles D'Oyly. Plate from Thomas Williamson, *The costume and customs of modern India*. London, c.1824 (BL X 380)

RE KH TAH.

Mutru bekhoosh nuwa bego..... Chanam.

O do not ask whence springs my sadness.
Air IV.

Andante

Soprano 1st O do not ask whence springs my sadness, but let me still the secret keep. Nor ask why I in restless madness, pass the long hours once

Soprano 2nd O do not ask whence springs my sadness, but let me still the secret keep. Nor ask why I in restless madness, pass the long hours once

Bass O do not ask whence springs my sadness, but let me still the secret keep. Nor ask why I in restless madness, pass the long hours once

Piano Forte Absoluto

Soprano 1st O do not ask whence springs my sadness, but let me still the secret keep. Nor ask why I in restless madness, pass the long hours once

Soprano 2nd O do not ask whence springs my sadness, but let me still the secret keep. Nor ask why I in restless madness, pass the long hours once

Bass O do not ask whence springs my sadness, but let me still the secret keep. Nor ask why I in restless madness, pass the long hours once

"Mutru bekhoosh nuwa bego" further transformed into Air IV from Biggs & Opie A second set of Hindoo airs (BL P/W 98)

Lucknow artist Mihr Chand's painting of a fantasy courtesan, modelled on a European nude. Awadh, c. 1765-70 (BL J. 66.2)

Now I Become Myself

May Sarton

(May 3, 1912 – July 16, 1995), an

Now I become myself. It's taken Time, many years and places; I have been dissolved and shaken, Worn other people's faces, Run madly, as if Time were there, Terribly old, crying a warning, "Hurry, you will be dead before—" (What? Before you reach the morning? Or the end of the poem is clear? Or love safe in the walled city?) Now to stand still, to be here, Feel my own weight and density! The black shadow on the paper Is my hand; the shadow of a word As thought shapes the shaper Falls heavy on the page, is heard. All fuses now, falls into place From wish to action, word to silence, My work, my love, my time, my face Gathered into one intense Gesture of growing like a plant. As slowly as the ripening fruit Fertile, detached, and always spent, Falls but does not exhaust the root, So all the poem is, can give, Grows in me to become the song, Made so and rooted by love. Now there is time and Time is young. O, in this single hour I live All of myself and do not move. I, the pursued, who madly ran, Stand still, stand still, and stop the sun!

American poet, novelist and memoirist.)
(Through Reenu Talwar

Why new anti human-trafficking law- Menaka Gandhi

On July 26, Lok Sabha passed landmark Trafficking of Persons (Prevention, Protection and Rehabilitation) Bill, 2018. ....

Every day, women and children are bought and sold in our villages and cities, as part of what is now the largest organised crime in the world - the trafficking of persons. They are mercilessly exploited for sex work, bonded labour, forced marriage, begging and other severe forms of violence. As per the National Crime Records Bureau, in 2016, a total of 15,379 victims were trafficked for exploitative purposes, out of which 10,150 were women and 6,345 were children. And 63,407 children went missing during the year. These numbers will be much higher in reality as many cases go unreported.

With 8 children going missing every hour, and 1 woman being trafficked every hour, we are morally and constitutionally bound to act with utmost urgency. For the first time, the Trafficking Bill responds to this urgent need with a comprehensive and structured solution through a robust, responsive and accountable

institutional framework of prevention, protection and rehabilitation. The bill seeks to combat trafficking at all levels through

i. A centralized body to oversee issues of inter-state and international trafficking of persons including matters of intelligence, investigation, capacity building and convergence.

ii. A survivor-centric protection mechanism that ensures the rescue of victims from places of exploitation and their immediate relief; while extending the choice of long-term rehabilitation to adults that is not contingent upon the status of prosecution.

iii. A guarantee to the right to statutory rehabilitation in the form of a dedicated rehabilitation fund, protection and rehabilitation homes along with psychological, social, and economic rehabilitation as well as education, skill development and infrastructure for social reintegration.

iv. Economic deterrence that targets trafficking as an organised crime by attachment and forfeiture of property and freezing of bank account that are used for the purpose of trafficking. Any funds recovered hereunder will be transferred to the rehabilitation fund to ultimately benefit survivors.

v. Aggravated forms of trafficking that are more severe, complex and long-term in nature including trafficking for begging or

by administering any chemical substance or hormones on a person for the purpose of early sexual maturity, by causing or exposing the person to a life-threatening illness including acquired immunodeficiency syndrome or human immunodeficiency virus or by causing serious injury resulting in grievous hurt or death of any person, amongst others. Additional offences include online trafficking, disclosure of identity, abetment and offences by the media.

Importantly, the bill also establishes accountability of officers under the Act by criminalising an omission of duty of their behalf.

vi. It strengthens prosecution of offenders through designated courts, and special public prosecutors for speedy trial while protecting the identity and confidentiality of victims and witnesses through in-camera trial, video conferencing and victim and witness protection.

These provisions have been carefully harmonized and synchronized with all existing and linked provisions of law and structures created thereunder. The bill has been drafted after in-depth study and research and after extensive consultation with a range of stakeholders over a period of three years. We received hundreds of suggestions from civil society, representatives of sex workers as well as victims of trafficking, police organizations, state governments, labour unions. We also received valuable guidance from Members of Parliament and all this was incorporated to strengthen to provisions of the bill.

The bill was thus formulated with care, after thorough research, consultation and due diligence. I would like to clear the air around some of the concerns that are being expressed, which are primarily arising from absence of clear understanding of the provisions of the bill. Firstly, there is an apprehension that the bill will criminalise voluntary sex work. This is completely false. On the contrary, the bill provides safeguards to voluntary sex workers against persecution and prosecution, while giving them the option to approach the magistrate for long term institutional, psychological, social and economic support if she wishes to discontinue. I urge those representing the rights of sex workers to recognize the value of this choice in the lives of the people they work

so hard to defend.

Secondly, there are concerns that the bill will raise conflict with existing set of legislations further confusing and complicating the delivery of justice. I would like to reiterate here, that the bill clearly states that it is in addition to and not in derogation of any existing laws for the time being in force. The bill will tie together various legislations through a single system of institutional framework dedicated to address trafficking of persons and related crimes. This will bring accountability and convergence within the overall trafficking response mechanism.

Thirdly, many valuable suggestions regarding strengthening of enforcement of the law have been provided. These suggestions are wholeheartedly welcomed and I will ensure that each of the suggestions will be suitably incorporated in the rules. Rules are the instruments through which the objectives and provisions of the Act get implemented. We have already started the process of drafting these rules and will again be taking inputs and guidance from stakeholders. I am sure there will be many more lessons we will learn together as we roll out this law to protect the last woman, child, man and transgender from the most horrific forms of exploitation. And as we have arrived here today, we will continue to push the boundaries of justice to collaboratively protect and empower the most vulnerable persons of our society. But today, a child in sexual exploitation and a woman in slavery are looking up to us and questioning us on what we are doing as a civilized society and a welfare State. We need to take this step together, because our children and women cannot wait.

(Minister, Women And Child Development)

IN MEMORY OF dear sweet
Com Sheila Didi, Barrister (1928-2018),
Friend of Preet Lari
On Her 90 th Birthday

**NABH ACCREDITATION
OF
HARTEJ HOSPITAL**
19th Sep. 2015

HARTEJ HOSPITAL

HARTEJ HOSPITAL

Email: hartejnursinghome@gmail.com www.hartejnursinghome.com
RANJIT AVENUE, AMRITSAR

25 years of Care Compassion and Commitment
Always with you and for you

HARTEJ HOSPITAL
A- 290-293, Ranjit Avenue,
Ajnala Road, Amritsar
Ph: 2503613, 93177-35711

FACILITIES

SURGERY

- ✓ General Surgery
- ✓ Surgery for Hernias
- ✓ Breast Surgery
- ✓ Thyroid Surgery
- ✓ Abdominal Surgeries

CARDIAC SURGERIES

- ✓ CABG
- ✓ Valve Replacement

GYNAE & OBSTS.

- ✓ Antenatal Normal & High risk deliveries
- ✓ Hysterectomy Laparoscopic
- ✓ Abdominal Vaginal
- ✓ NDVH (Stichless Hysterectomy)
- ✓ Diagnostic & Operative Hysteroscopy
- ✓ Recanalisation

LAPROSCOPIC SURGERIES

- ✓ For Gallbladder Stones
- ✓ Appendix ✓ Hernia
- ✓ Other advanced Lapro. Surgeries
- ✓ Lap. Hysterectomy
- ✓ Lap. Ovarian ✓ Lap. Ectopic

ORTHOPAEDIC & JOINT REPLACEMENT

- ✓ All sorts of Fracture Management
- ✓ Interlocking
- ✓ Joint Replacement Hip & Knee (THR & TKR)
- ✓ Arthroscopy
- ✓ Spine Disease & Injuries

GASTROENTEROLOGY

- ✓ Diseases of Liver & Pancreas
- ✓ Endoscopy ✓ ERCP

UROLOGY & ENDOUROLOGY

- ✓ All types of Urology Surgeries
- ✓ TURP
- ✓ PCNL
- ✓ TURBT
- ✓ Lap. Nephrectomy
- ✓ Lap. Pyeloplasty

- ✓ All sorts of Trauma
- ✓ Poisoning Cases
- ✓ Burns Management
- ✓ 24hrs. Emergency Services
- ✓ Dialysis
- ✓ Plastic Surgery
- ✓ Orofacial Surgery
- ✓ ENT Surgery
- ✓ General Medicine
- ✓ Pediatrics